DE REGIMINE MAGNORUM AUXILIORUM

In Curationibus Morborum

DISSERTATIONES QUATUOR.

DE OFFENSIONIBUS MEDICI OPEROSI

DISSERTATIO SINGULARIS,

AUCTORE

HOMOBONO PISONE

CREMONENSI

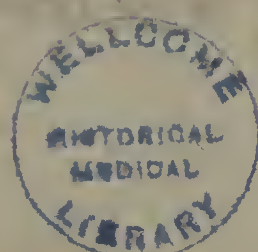
In Academia Patavina Medicinæ Practicæ Professore.

PATAVII, MDCCXXXV.

Typis Joannis Baptistæ Conzatti.

SUPERIORUM PERMISSU.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

JOANNI PETRO PASCHALICO
MICHAELI MAUROCENO
EQUITI
LAURENTIO THEUPULO
EQUITI, ET D. MARCI PROCURATORI
REI LITTERARIÆ PRÆSIDIBUS,
CETERISQUE EJUSDEM ORDINIS
VIRIS SPECTATISSIMIS

HOMOBONUS PISO
F.

Vandoquidem, Amplissimi SENATORES, ex Patriæ instituto, Vestræque Indolis excellentia studiosam Juventutem optimis artibus instrui summa ope nitimini, mihi dubitandum non fuit, quin hasce meas lucubrationes Tironum profectui Vobis opta-

optatissimo elaboratas æquali benignitate excepturi essetis, Vestroque faustissimo Patrocinio aucturi. Medicam praxim artis universæ scopum favorabili Vestro jussu annos triginta septem in Gymnasio excolui, eamque diuturnæ consuetudine, fructus ubertate, & majore cum vero similitudine mihi cariorem typis etiam excolendam suscepi, instillandamque Juventuti. Alteram hujus generalem partem ante paucos annos publici juris feci, alteram in præsens facio, complexam grandium auxiliorum rectam administrationem in morbis: unde latior, fertiliorque patet scribendi campus, quam ex conquisitis illecebris novarum opinionum, nihil opportunis ad artis adjutricis incrementum. Quemadmodum enim navis rector, sive veteri rudique indutus veste, sive nova eleganterque concinnata ad gubernaculum movendum accedat, peritius non movet; item Medicus beneficentior non adsistit ægroto, sive veteris Physicæ, & Medicinæ instructione, sive novitatibus sparsæ morbum meditetur. Itaque non gloriæ inventoris, & novatoris sitiens, sed utilitatis ægrotantium, erudiendæque juventæ, animum appuli ad eam Medicinæ partem, quæ neque rerum vetustarum cariem, neque novarum instabilitatem, vicesque patietur, & tota erogatur in excutienda remedia sensuum judicio exposita, usuque quotidiano celebrata. Ex-

tant quidem de eodem argumento antiqua & nupera monumenta, ſed illorum prolixitas, & diſtractio in varias Galeni interpretationes Tironibus negotium faceſſunt; aliorum doctrina non admodum conducibilis eſt, contracta quidem & libera litigiis verborum, ſed fere minus exacta ad leges ſectæ Rationalis proximiorque Empiricæ. Quocirca ex utriſque facta utiliorum collectione, demptis impedimentis, additiſque, quæ deſiderari judicavi, diffiſus minime ſum, exiturum opus eſſe, & Tironibus fructuoſum paratumque, nec alteris nauſeam crambes recoctæ pariturum: quo nomine contendi, omnia clare, diſtribute, ſimplici incompoſitoque ſermone explanare, qualem optat Seneca[a] *in oratione dante operam veritati. Illud quoque ad communem utilitatem permagni intereſſe exiſtimavi, ſi veriſſimam Valeſii ſententiam, Calamitoſius eſſe ægrotis, incidere in Medicum neſcium quieſcendi, quam agendi, in uberiore lumine collocarem; idque conſecuturus poſt expoſitum regimen magnorum auxiliorum in morbis curandis, obtendi gravem multiplicitatem occaſionum errandi in Medicina, & fallaciam remediorum, præclaram rationem, cur Noſtri acrius penſitent agendi momenta, evadantque parciores incertorum.*

Habetis, Sapientiſſimi TRIUMVIRI, quo men-

(a) Epiſt. 4.

mentem meam intenderim in hoc opere emittendo, rara quidem & singulari supellectile vacuo, non autem sedulitate, & sollertia, quam potui, majore; qua mihi demandatum munus tradendæ praxeos executus sum, & conatus Vestris beneficiis quadantenus respondere, gnarus me plane & in totum non posse. Eadem in præsens mihi mens est, idemque in senectutis meæ imbecillitate contendo; nec unquam contentionem sponte remittam, Vestra benificentia excitatus fretusque; qua meam præteritam ætatem large fovistis, & futuram egentiorem fovendam spero. Plusquam dimidium vitæ spatium exegi Patavii sub hoc cœlo naturæ favore, & afflatu clementiæ Vestræ saluberrimo; nec unquam mihi vita in votis fuit, nisi quo tempore incœpi hunc spiritum ducere, vestra jura capessere, & Serenissimo Imperio subditus esse, imo quodammodo ad partem Imperii admissus. Vera siquidem libertas est, & quoddam genus Imperii iis legibus obtemperare, quibus dominus & subditus obtemperant, ut par sit utriusque conditio, imo subditi melior; qui vacuus pondere, curisque regiminis eadem tranquillitate, & libertate donatur; nec aliud onus sibi impositum sentit, nisi quod ipse sibi imponeret, si dominus esset ad tuendam publicam societatem, ad quam natura inducti sumus, institutique. Amore erga nos, quo nascimur,

mur,

mur, & cupiditate nostræ conservationis, animadversione Tullii[a]*, ferimur omnes ad societatem & communicationem utilitatum, sine qua, neque ingenitum amorem alere possumus, neque conservationis desiderium explere. Ergo liber est, parque propemodum imperanti, qui parendo suæ naturæ jura servat, eamdemque subit parendi necessitatem, quam imperans ipse; præterea eximitur omni oneri a communis conjunctionis custodia non postulato. Quanta vero lenitate, & convenientia cum humana natura ad libertatem nata ipsa imperandi ratio temperetur, ingens ubique Venetæ regionis populi numerus, amor, obsequium, alacritas, & felicitas præclare testantur. Si enim, uti visum est Tullio, qui bene imperat, aliquando paruerit necessum est, an non jucundissimum rectissimumque erit imperium ea duntaxat jubentium, quibus pariter ipsi obediant? Hanc optatissimam conditionem cum universis Venetæ Ditionis communem cumulat omnibus numeris expleta benignitas, & liberalitas, qua ex publico consensu Litterarum Cultores Patavino Lyceo adscitos, Providentissimi ejusdem Moderatores, complectimini, efficitisque, ut cum magna vitæ honestate parem jucunditatem conjungant. O munificentiam optime collocatam, veræque gloriæ feracem! Habemus ex Tullio*[b]*, prin-*

 cipa-

(*a*) Lib. 5. de fin. (*b*) Lib. 2. de fin.

cipale honestorum, & laudabilium in scientiis positum esse; ideoque Principi in amore litterarum flagrantissimo, iisque excolendis, promovendisque liberalissime dedito nihil ad summam honestatem, laudemque deesse posse. Cum autem ab honestate nunquam utilitas separetur, uti Socrates apud Tullium definit[a]*, illa hercle uberrima manat in principatum ab excultis, provectisque scientiis, Sapientiæ altricibus, in quarum usu maximum præsidium ad regna beanda Plato collocavit. Hac rectissima mente, intentaque scientiarum, & sapientiæ cultui, nulla temporum iniquitate, nulla rerum mutatione interrupto intermissoque Publicus vester Dominatus fulcitur, & iccirco ceteris ætate major, æqualisque futurus, sic animo præsentiente, totius orbis ætati. Nutant imperia, atque internis, vel externis ictibus concussa tandem diruuntur; quorum fulcimentum totum est in metu populorum, non amore, in severitate legum, non æquitate, in vi, astuque Moderantium, non probitate, & lenitate, in robore, & licentia militari, onerandisque vectigalibus, non in animorum ornatu, augendisque singulorum fortunis. An non igitur de vestræ Reipublicæ perpetuitate jure sperandum erit? in qua nihil violentum est, nihil improvida festinatione deliberatum, nihil contra æquitatem,* hu-

(*a*) Lib. 3. de off. cap. 3.

humanitatem, fidem, & constantiam, sed omnia comparata ad Suos fortunandos, Externos alliciendos, pacemque tuendam: quam non sine divino afflatu Majores vestri pro votorum, & curarum summa sibi designarunt. Urbem itaque vestram opere plus quam humano conditam, imperiumque sub faustissimis auspiciis Pacis tamdiu Superi conservabunt, quamdiu pacis erunt immutabiles amatores protectoresque. Hoc intentissimo pacis studio in Vobis ceterisque Patriciis fovetur æqualis amor, & cura optimarum artium, ut externæ paci pax animorum ex cognito vero proficiscens adjungeretur, hisque copulatis nihil superesset optandum ad cumulum tranquillitatis humanæ. Quam sapienter igitur Augustus Senatus adeo prolixus est in Patavina Academia, florentissima omnium scientiarum sede, conservanda, amplificandaque, Vosque, Viri Summi, moderandæ præficit! nempe qui aut supremis legationibus, aut gravissimis magistratibus obitis, magnificentiæ, vigilantiæ, consilii, æquitatis, probitatisque singulari facto periculo longe plurimum eminetis. Vobis de Patria optime meritis, id regimen ceterorum princeps decernit, Vosque non rerum caducarum & fortuitarum, sed immortalium Patronos constituit, exhibetque luculentissimum testimonium, quam ample magnificeque de Vobis sentiat. Valde sapien-

tis est documento Tullii[a], *judicare de Sapiente; ideoque videtis, quanto in pretio Patrum prudentia vestras perspectas virtutes habeat, quibus de re litteraria, Sapientiæ robur, ut ait Tullius*[b], *fovente, judicium, & tutelam committit. Hæc dum commemoro, vestramque consultissimam rationem regendæ Academiæ mihi tot annos compertam mente revolvo, gravem acciperem dolorem, mihi vires defuisse ad Publicæ Majestati pro dignitate respondendum, nisi vestra beneficentia in me pluries effusa me confirmaret, meamque senectutem solaretur. Ad hanc igitur perductus hoc tenui studiorum meorum monumento, quibus ope vestra vacare potui, Vobis reverentissime oblato, extrema prævenio, animique contentione, quam possum maxima, precor a Deo Optimo Maximo affluentiam omnium prosperitatum, Patriæque Vestræ beatissimam perennitatem, Vobis omni privata felicitate potiorem, carioremque.*

(*a*) Lib. 2. de Nat. Deor. (*b*) In Part. Orat.

INDEX CAPITUM

DISSERTATIONIS PRIMÆ.

DISSERTATIONIS SECUNDÆ.

Cap.

DISSERTATIONIS TERTIÆ.

DISSERTATIONIS QUARTÆ.

INDEX CAPITUM DISSERTATIONIS
De Offensionibus Medici Operosi.

NOI RIFORMATORI
DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approbazione del P. F. Tomaso Maria Gennari Inquisitore nel Libro intitolato *De Moderamine Magnorum Auxiliorum lib.* 8, *De Offensionibus Medici actuosi lib.* 3. *Auctore Homobono Pisone Cremonensi &c.* non vi esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica; e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concedemo Licenza a Gio: Battista Conzatti Stampatore in Padova, che possi esser stampato, osservando gli Ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. 10 Febraro 1732.

(Gio: Francesco Morosini K. Rif.
(
(Pietro Grimani K. Proc. Rif.

Agostino Gadaldini Segret.

DE

DE REGIMINE MAGNORUM AUXILIORUM In Curationibus Morborum

DISSERTATIO PRIMA.

CAPUT PRIMUM.

De venæ sectionis effectibus primariis, & secundariis.

ADmonitus a Seneca, quæcunque salutaria sunt, sæpe agitari debere, sæpe versari; ut non tantum nota sint nobis, sed etiam parata, deterritus minime sum ab scribendo vetera, & pluries tractata, sed saluberrima; quamvis in præsens antiquæ doctrinæ satietas plurimorum animos occupet, sola vellicet alliciatque novitatum prurigo, longe retroque relictis Priscorum vestigiis magna cum utilitate tandiu pressis. Illud etiam me confirmavit adversus Novatorum Genium, & Antiquitatis fastidium, quod nulli post mille sæcula nato, ut ait idem Seneca, [(a)] præcluditur occasio aliquid adhuc adjiciendi, actaque a Majoribus peragendi, nec ab aliis inventorum deest nova scientia, & dispositio, æquiore, & breviore via ad eorumdem notitiam perducens, qualem hisce lucubrationibus certabo

A enitar-

(a) *Epist.* 64.

enitarque munire. Ipsa porro inventorum retractatio, diligensque agitatio ita notitiam extendit, totque novas animadversiones elicit, ut ex sententia Tullii [a] rerum cognitio infinita evadat. Quod si in aliis facultatibus accidit, id multo magis in Medicina, quæ cum omnium artium Plinii [b] animadversione inconstantissima semperque novis opinionibus jactata sit, novam scribendi materiam ex facili suppeditare potest, partim vetustorum squallorem situmque detergendo, partim recentia, quorum copia, & varietate obruimur, rejiciendo, partim ad meliorem frugem redigendo. Ratio quoque scribendi a multis medicis scriptoribus neglecta, qui sua jejune, aspere, inconditeque evulgarunt Priscorum documentis retractatis gratam novitatem & sine tædio lectorem moraturam aspergere potest. Adeo displicuit Tullio [c] negligentia scribendi, uti licet in amore Philosophiæ flagrantissimus foret, nunquam ad eos philosophos accesserit, in quibus desideraretur apte disposita, nitida, urbanaque scribendi ratio, sine qua nulla potest esse ex lectione delectatio abs Tullio quæsita. Si quis autem eo se animo ad Medicinam conferret, quo Tullius ad Philosophiam, expeteretque voluptatem aliquam ex scriptionis modo, eam profecto ex paucis auctoribus percipere posset: siquidem bene multi ita negligenter suas cogitationes litteris mandarunt, ut lectorem non omnino impolitum alienent, non alliciant, molestia, non delectatione afficiant. Philosophica quidem, itemque medica laboriose accersitum ornamentum respuunt; accuratumque nimis sermonem, reprobatque Seneca [d] scribens philosophiam moralem ut putidum; commendat tamen cultum, & eloquentiam obviam, & paratam, aut parvo constan-

tem,

(a) *Lib.* 3. *de Orat.* (b) *Lib.* 29. *Nat. Hist.*
(c) *Lib.* 2. *Tuscul. Quæstio.* (d) *Epist.* 75.

tem, quæque non sollicito contingere potest; qualem Tibi Superi concessere, Joannes Ferneli, qui magnam Medicæ doctrinæ gravitatem cum parili eloquentia, & naturaliter colorata conjungens Æmulus facundissimi Romanorum prædicaris. Æger quidem medicum sanantem quærit, non disertum, sicuti navigaturus peritum nautam, non formosum; cum utrumque peritia tueatur, non istum forma, non illum sermonis concinnitas. Tamen qui Medicinæ dat operam, animumque induxit, dum in umbra, & otio sedet, vacare suis meditationibus posterorum utilitati, & litteris convenienter uti, magnopere cavere debet in scribendo incuriam, in idque incumbere, ut Medicinam tanquam nobilissimam Philosophiæ partem verset, ab liberalibus etiam ingeniis excolendam, non tantummodo ut artem quæstuosam a plebeiis. Itaque in publicum iterum proditurus sine novis, rarisque repertis, animum, mentemque conjeci in materiam tanto utiliorem, quanto vulgatiorem, ante paucos annos editæ conjunctam, eamque distribute, lucide, pure, presseque, quantum per me licet, exponendam. Quo confecto, ut loquar cum Horatio, publica materies privati juris erit; & fructuosa quærenti gratius faciam, quam novitatum apparatu; speroque tamen de tritis rebus novas considerationes non defuturas. Ita porro barbariem, & dictionis inconcinnitatem evitare studebo, ut nunquam oculos ab recta ratiocinatione dejiciam, quæ mihi semper potissima cura fuit, eritque nil commoto a laxiore studiorum ratione hodie medicis adprobata. Nihil certe ad dialecticam attentius exigendum est, quam magnorum auxiliorum usurpatio, in qua apex Medicinæ, honor medentium, & salus ægrotantium posita sunt. Suaserunt ut hanc materiam potissimum versandam eligerem, munus meum tradendæ praxeos in Academia tan-

diu obitum, gravitas, neceſſitaſque doctrinæ, demum mea natura, ætaſque ſenilis ad ſolidiora utilioraque propenſa. Paſſim in contemplatione rei medicæ obſcura, & dubia offendimus, ſed plura, magiſque ambigua in his, quæ potius phyſica ſunt, quam medica, longeque diſtant a praxi, fere plena imaginationibus, & arbitriis, frondibuſque affluentia, ſed vacua maturo fructu, qualem optat quæritque Senectus. Quocirca hiſce relictis totus addictus ſum dirigendo officio Medici, ſcilicet occupationi ad ſenectutem aptiori, quæ per longam rerum agitationem opinationum vanitate comperta, lubentius ea conſectatur, quæ proxime cum opere copulata ſenſuum quoque fide comprobantur, neque tot erroribus patent, quot vagæ imaginationis opera. Unde plures Philoſophi, qui in juventute, & vigente ætate phyſicorum commentationi operam impenderunt, in ſenectute animum appulerunt ad moralem Philoſophiam, quæ proxime opus attingit, uti pars Medicinæ, quam alias agitavi, & nunc agitare pergo. In utraque diſciplina eadem eſt ratio ſtudii, idemque ſcopus, regimen actionum, in altera earum, quæ pertinent ad valetudinem animi, in altera corporis.

Paucis ante annis ſcribens de methodo medendi, tantummodo complexus ſum ſpectantia ad generalem ejuſdem conſtitutionem, atque ad inventionem indicantium ſpeciem remediorum; nulla ex profeſſo particularia remedia expendi, de quibus ſcriptores Methodi poſt traditam univerſalem rationem tractare ſolent. Sic doctiſſimus Fernelius præmiſſis ſummis medendi legibus, agit de venæ ſectione, purgatione, deinde inveſtigat medicamentorum varias facultates, univerſamque eorum materiam diverſis corporis partibus, earumque morbis accommodatam perſequi-

ſequitur : quam latiſſimam provinciam obeundam non ſuſcipio, ſed duntaxat tractandum de magnis, & uſitatioribus remediis, quorum efficacia diligentiorem operam adminiſtratoris requirit, propter notabiles effectus ſalubres, vel inſalubres, ſecuturos diverſitatem adminiſtrationis. Hoc additamentum emiſſo operi ſatis eſto, eorum auxiliorum examine relicto, quorum utendi ratio minus exhibet negotii, infrequentiorque uſus eſt. Paucioribus intentus, neque in plura diſtractus, fortius eiſdem adlaborabo; mihique breve percurrendum ſpatium præfinivi, quo pari paſſu a carcere ad calcem incederem, nec longitudine viæ vires infirmarem. Itaque agam de venæ ſectione, purgatione, ſudoris excretione, itemque ſaliva per hydrargyrum provocanda, inquiramque quemadmodum ſingulæ vacuationes utiliter celebrandæ ſint: quas omnes in numerum magnorum auxiliorum conjicio. Venæ ſectionem, & purgationem eſſe magna remedia, tritum eſt in ſchola Priſcorum; nec in dubium vocatur, uſum hydrargyri ad eliciendam copioſe ſalivam, uti fit in morbo celtico, aliorum excedere magnitudinem. Solum dubitari poteſt de excretione ſudoris copioſi; quod infra commodius excutiam, de eadem ſpeciatim agendo. Ergo tractationis initium erit, examen venæ ſectionis, de cujus impedimentis Sanctacrux utiliter ad Tirones ſcripſit: ſed utilius, & abſolutius fuiſſet opus, ſi prius illius indicantia expoſuiſſet, ſubjeciſſet impedimenta, ut exequi decrevi.

Venæ ſectioni antiquiſſimo remedio, quod Verna omnium principem appellat, a Podalirio, ut aliqui narrant, invento plures contradixere, & primo Chryſippus Cnedius, cujus vexilla ſecuti ſunt Medius, Ariſtogenes, Eraſiſtratus, aliique non pauci etiam ex Recentioribus, quo-

rum

rum opinationi refellendæ hoc loco non immoror; tantum obsistam, ubi contrariæ rationes obviam opportune venient, sed breviter, congruenterque ad meam studiorum rationem: siquidem hanc defensionem contra Helmontium toto conatu suscepit Verna, supraque indigentiam persecutus est, omnia excutiens ab irato adversario inconsiderate effutita. Videntur tamen in totum non reprobandi venæ incisionis oppugnatores, attento tanti remedii usu pravo; quo vel negligentia, vel ignorantia, vel intemperantia Medentium sæpius in damnum ægrotantis convertitur; teneoque pro certo, me non longe a veritate aberraturum esse, si dixero, ex centum venæ sectionibus de more imperatis tertiam partem cum vera ratione vix fieri, & bene vertere. Detrahit scalpellum animæ proxima instrumenta spiritus, vitæque altorem sanguinem deprædatur; quem per sanitatem non solum e nobis aliquanto largius effluere inviti patimur, sed etiam ex aliis: imo constat aliquos exanimatos esse ad intuitum sanguinis ex vulneribus a se inflictis erumpentis; adeo natura avida ejusdem est, nosque ab effundendo deterret. Quo commonemur, quam caute & considerate sit effundendus; & quantum naturæ anticipationem negligant, qui levi quacunque de caussa vitæ conceptacula inscindunt, adimuntque fulcimentum. Lubricum est etiam circumspectis viris, venam tempestive aperire, propter varia, & fortuita inde consequentia, & propter obscuras, ambiguasque notas veræ opportunitatis; sed multo periculosius est scalpellum ab aliis districtum, soli consuetudini servientibus, omniaque ex lucro metientibus. Quis non videat, si paulum advertit, eorum ictus frequentius esse noxios, quam salutares, & esse vulnerantium, non sanantium? Ut igitur rei tanti momenti, & usui quotidia-

diano expoſitæ pertractandæ viam præſternam, antequam indicantia, impedimentaque venæ inciſionis propono; inquiram, quid illa apta nataque ſit efficere ſuis, aut fortuitis acquiſitiſque viribus. Habet enim ſanguinis detractio vires ingenitas, habet fortuitas, & aliunde adſcitas ob varium ſanguinis ipſius ſtatum, aliarumque accidentium concurſum: ex quo varia præſtare fortuito poteſt, videlicet calefacere, exſiccare, humectare, incraſſare, attenuare, aliaque diverſa, neque expectata, & proviſa efficere. Calefactio videtur contraria ſanguinis effuſioni, nec inde poſſe oriri; quatenus ſanguis fomes eſt caloris, ejuſque detractio fomitis partem adimit, & caloris. Tamen evenire poteſt, ut per venæ ſectionem mutato partium contactu, laxataque compage, particulæ calidiores, tenuioreſque ſolutæ ab craſſioribus coeant, & fortius agitentur, intenſioremque calorem accendant. Cum autem intenſior calor, ſi perſeveret, plus humidi abſumat, hoc etiam reſpectu phlebotomia erit idonea exſiccare. Ea quoque ratione ſanguis per venæ apertionem magis incaleſcere poterit, ſi plus juſto inanita vaſa hauriant humorem bilioſum, vel alios exoticos ſuccos in cavitatibus contentos, aptoſque ad augendam ſanguinis fermentationem, vel alium motum concitandum; qua forſitan de cauſſa interdum incidit, ut inciſa vena in ſimplici tertiana duplicem reddat, poſtea continuam. Efficax etiam venæ punctio creditur ad promovendam perſpirationem, non minuendam; & hinc a Methodicis Medicis abs Themiſone profectis inter præcipua remedia ad reſerandos clauſos meatus collocata fuit: unde forſitan manavit tritum effatum Galeni, ſaluberrimum eſſe in putridis ſanguinem emittere, quas a prohibita ventilatione corporis accendi autumabat. Perpetuum tamen non eſt, a venæ inci-

ſione

sione adjuvari insensilem perspiratum reclusis clausis meatibus, requiriturque certa sanguinis mistio, quantitas, viriumque robur par sustinendæ futuræ detractioni. Absque dubio vegetus cordis pulsus, arteriarumque oppido conducit ad faciliorem insensibilium excretionem: ideoque eodem debilitato illam posse retardari, minuique quis ambigat? Observatum fuit ab Sanctorio (de Ponderatione) viribus jacturam patientibus, copiam solitam insensilis effluvii decrescere, atque accisis viribus æquari. Hinc admonemur, non adeo fidendum esse remediis, ut vulgus solet, quasi unum eumdemque semper effectum parituris, si possunt etiam contrarium. Alter effectus adventitius, & fortuitus venæ sectionis est humectatio corporis, consequens ad refrigerationem inductam a calidi vacuatione, nec ablatam ab ullis ex dictis caussis calefacientibus. Manifestum est refrigerato sanguine, & perdurante refrigeratione minus humoris dissipari, sicque copiam majorem superesse; & humidius corpus reddi. Porro ex sanguinis impendio non solum primæ qualitates immutantur, calor, frigus, humiditas, siccitas, sed etiam secundæ, & has inter habitus ejusdem, sive, uti vocatur, consistentia. In sanguinis detractione reliquus commovetur, & commotione attenuatur, & præsertim ex detractione facta tempore calido, atque in calidis temperaturis. Unde Veteres phlebotomiam æstivo tempore declinabant veriti ne per id tempus sanguis extractione ad naturam bilis perduceretur, magis attenuatus, & percalefactus. Pariter variant effectus ejusdem auxilii, ut major, vel minor est copia sanguinis, quo tempore vena inciditur; quæ nempe incisa, corpore sanguine non redundante, affligit vires, in redundantia opprimente, recreat. At Helmontius in oppositum intentissime pugnat, persuasus, non posse

san-

ſanguinem nimietate peccare, & viribus obeſſe, imo una cum ſanguine vires augeri, & hæc duo ita inter ſe ſe nexa eſſe, ut ex robuſtis viribus ſanguis gliſcat, & viciſſim ex aucto ſanguine vires, docentibus ſacris litteris, animam, hoc eſt robur vitale in ſanguine conſiſtere. Generatim Helmontius pronuntiavit, quod reſtrictius, & verius Fernelius, dum inquit (de ſignis plenitudinis) vires plerumque, ut in habitu athletico, cum ſanguine, & carnis mole æquabiliter creſcere. Verum hæc cogitanti, opponentique Helmontio ipſa natura in Hyppopotamo alvei niliaci piſce occurrit, qui longa ſatietate obeſus turgens exit in littus, & ſpeculatus inter cæſuras cannarum acutiſſimum ſtipitem impreſſo pede venam ſibi vulnerat, detractoque ſanguine in flumen alacrior redit. Quid mirum igitur juvenem robuſtum, & optima ſanitate fruentem, omnibus curis ſolutum, diuque uſum opipara menſa ſanguinis copiam congerere, cum moleſtia diſtendentem vaſa, & alacritatem facultatum minuentem? Conſtat ex Statica Sanctorii imminuta, & retardata perſpiratione corpus gravius fieri, minuſque ad ſua munera expeditum; eamque retardari, minuique ex copia diſtendente non ſolum doctrina Galenica docet, ſed ipſa rerum natura. Turgentibus omnibus vaſis ſanguine, capillaria quoque circum undique in corporis habitu diſtenduntur, comprimuntque glandulas ſubcutaneas, vaſaque tranſpirabilium excretioni ſervientia, & compreſſa minus excerni permittunt. Si ſanguinem hac occaſione demas, nonne vides inde ablatum iri diſtenſionis moleſtiam, corpus levatum, vireſque copia preſſas erectum? Quis porro probaverit, ſanguinem ita exuberare non poſſe, ut vaſa nunquam incommode diſtendat, ſaltem acceſſione variarum cauſſarum nos alterantium, & magnam

partem inevitabilium? Habes responsum ad Helmontianum argumentum, ut medico necessarium est. Si cupis hac de re philologas amplificationes, Vernam adeas totum in commendanda phlebotomia. Dominicus Lascala faciens cum Avempoluca arabico medico habet pro fabuloso, quod narrat Plinius de Hippopotamo, eventumque ita interpretatur, quasi fortuito sanguis ex Hippopotamo manaret, non ex impresso pedi acuto stipite harundinis, uti Plinius narrat. Mihi vero consideranti, quam mira efficiant animalia suo commodo, suorumque fœtuum, improbabile non videtur ita esse institutum, & comparatum equum fluviatilem, ut molestiam persentiens sibi venam pedis, oblato cesæ cannæ aculeo aperiat. Facilius est naturæ miranda moliri ad sua opera tuenda, quam nostræ imaginationi concipere; neque ejus potestatem, & amplitudinem nostro captu metiri fas est. Si tamen id neget Condemnator phlebotomiæ in belva, certe negare non poterit, quod evenire videmus in hominibus, quibus capitis gravitate, vel dolore laborantibus sanguis e naribus sponte exiliens sæpe levamento est. Sicut autem copia sanguinis caput gravat, ut ostendit sanatio, quid mirum inde totum corpus gravari posse, & levari per illius vacuationem? Amputato brachio, vel crure in sphacælum corrupto, vel alia ex caussa, utile creditur quotannis saltem in vigore ætatis venam cruentare, quominus sanguis solitus distribui membris ante amputationem, in reliquis perniciose cumuletur. Id argumentum propositum fuit ab Legato Regis Anglorum Condemnatori Phlebotomiæ, tanquam evincens, posse congeri supervacaneam, & noxiam sanguinis copiam, nec infirmum esse fatetur Condemnator; tamen respondet, post obtruncata membra *majorem a natura effici sanguinis*

guinis consumptionem, quæ ex sale in sanguine nidulante dependet, & de illius superabundantia majus fieri dispendium, aliasque partes aliquando perfectius nutriri. Hæc omnia donarem Adversario, si caussam attulisset, cur, desectis quibusdam membris quantitas sanguinis solita illis nutriendis impendi, partim a sale dissipetur, partim erogetur in uberiorem nutricatum reliquorum membrorum. De qua tamen nihil dixit, nec ullo experimento ostendit, post sectionem membrorum reliqua ex copiosiore nutritione subsecuta augeri, totamque difficultatem arbitrio, non ratione solvit. Neque sane hanc solvere in proclivi est, observante Galeno[a], in iis solere per circuitum redire sanguineam excretionem, qui a vita exercitata transeunt ad otiosam; item quibus aliquis artus præcisus est, ut inquit Hippocrates. [b] Poterius quoque credit, omnem Philosophiam ruere, si dicamus, posse sanguinis quantitatem nocere; qua scilicet non immutatur rei bonitas, sed augetur, perficiturque. Et sane, si consideretur quantitas abstracta, & quam habet in mente Poterius, fateor & ego, ex ea sanguinem non depravari, corrumpique. Si tamen comparetur quantitas sanguinis cum capacitate vasorum, & reputetur quid ex eis repletis, pro variis animalis accidentibus contingere queat, non obscure apparebit, quemadmodum ea sanguinem vitiet, & corrumpat, vel alias noxas infligat. Proxime vero quantitas sanguinem non corrumpit, sed corruptionis occasio est, si per eam, uti dictum est, imminuatur perspiratio, & inde febris excitetur. Similiter vasa proxime non diffringit, sed ruptionis occasio est in vehementi motu corporis, qui impetum faciens in vasa magna sanguinis copia distenta multo facilius hæc diffringet, quam mediocrem quantitatem continentia: quo respectu

(a) *Lib. 3. de sympt. causs.* (b) *Lib. 2. de Febribus cap. 8.*

Hippocrates monuit, cito ſolvendum eſſe habitum Athletarum. Porro periculum ruptionis, quod imminet a forti motu corporis, ſi vaſa humore turgeant, pariter aliis ex cauſſis exagitantibus, & calefacientibus ſanguinem impendere poteſt; itemque poteſt ex eiſdem non ſolum ruptionis periculum, ſed etiam inflammationis impendere.

Effectus primarii evidentes, & perpetui venæ ſectionis ſunt imminutio quantitatis, motus totius fluenti ſanguinei inciſam partem verſus. Copiam tolli parte ſanguinis ademptа ſenſus judicat, nec ulla indiget inſtructione ad judicandum. Porro inciſa vena totum ſanguinem eam verſus commoveri probat exinanitio vaſorum inde ſecutura toto fluento exhauſto, niſi foramen obturaretur.

Item venæ inciſio primo per ſe refrigerat auferendo partem caloris cum ſanguine exeuntis; deinde promovendo calidorum inſenſile effluvium, & corporis perſpiratum; demum tollendo ſanguinis compreſſionem ortam ex illius affluentia. Ut enim explicant Recentiores, quando propter multitudinem ſanguis vaſa diſtendit, & ipſe ab illis comprimitur, acquiſitoque validiore elatere ſuis particulis validius concutit vaſorum particulas; unde calor intenditur; & contra imminuta copia, & compreſſione remittitur. Verum enimvero refrigerationem non adnumero primariis, perpetuiſque effectibus venæ ſectionis: quippe quæ pro variis accidentibus interdum non refrigerat, interdum etiam calefacit, ut ſupra adnotatum eſt. Nunquam autem refrigerat, uti animadvertit Martianus[a]: ſi calor a ſanguine non accenditur, ſed ab humore bilioſo. Quinimo idem auctor ibidem notat ex Hippocrate, ſanguine immodice excreto febres excitari, & plerumque urentes propter bilem inde commotam, & commotione magis incaleſcentem.

Ex

(a) *Lib. 2. de Mor. Mulie. Hippo.*

Ex ſtabilitis primariis, & perpetuis effectibus phlebotomiæ duo ejuſdem uſus proficiſcuntur, videlicet ad minuendam copiam, corrigendumque motum præter naturam ſanguinis per eam facta revulſione, & derivatione. Quia tamen eadem apta eſt per ſe refrigerare, niſi ex accidenti inhibeatur effectus, aliquando refrigerationis gratia uſurpatur. Varia igitur præſtare poteſt venæ ſectio, & interdum accidere, ut ſimul tollat ſuperfluam quantitatem, revellat humorem aliquo præter naturam concitatum, derivet, refrigeretque. Si quis cum ſanguinis redundantia pleuritide dextri lateris tentari cœperit, vena in brachio ejuſdem lateris perforata aufert plenitudinem, revellit, derivat, refrigeratque. Tolle plenitudinem; ſupereſt ſolum beneficium revulſionis, derivationis, & refrigerationis, niſi hæc ab aliquo fortuito interpelletur. In morbo autem, in quo ſola peccat copia ſine fluxu ſanguinis in certas partes petente revulſionem, & derivationem, ſolam affluentiam ſanguinis demet apertio venæ, non revellet, non derivabit, deficiente occaſione revulſionis, & derivationis. Ut igitur variant indicantia, ſive occaſio tundendæ venæ; item variat medentis intentio, qui modo unam tantum ex dictis utilitatibus ſibi reportandam præfigit, modo duas, modo omnes: quarum aliæ requirunt loci delectum in vulneranda vena, uti revulſio, & derivatio; aliæ ſolam vulnerationem, uti detractio quantitatis, & refrigeratio. Singularum igitur occaſiones veſtigemus, & primo detractionis quantitatis.

CA-

CAPUT II.

Sola quantitas superflua, & infesta indicans est venæ sectionis, ut evacuantis.

Ex contrariorum lege, universæ rationis medendi fulcimento, evidens est venæ sectionem tanquam præsidium evacuans ab sola quantitate supervacanea, & incommoda indicari posse; cui nullum aliud esse potest contrarium nisi detractio, unicum curationis instrumentum. Qualitati qualitatem opponimus, quantitati quid opponemus, nisi vacuationem? Cum autem vulgari sermone dicimus esse vacuandos malos humores, ad qualitatem respicimus inhærentem quantitati, sive rebus quantitate prædictis, sine qua non conveniret evacuatio, sed sola correctio per contrariam qualitatem; id quod in medio positum est, extraque controversiam. Ergo primum in usu phlebotomiæ consilium, uti loquar cum Paulo,(a) est sanguinis redundantis ablatio, quæ quidem multimodis obtineri potest, parsimonia cibi, frictione, exercitatione, aliisque vacuantium generibus, sed citissime vena incisa. Quocirca statim ac compertum habemus sanguinem immodice adauctum esse, distringendum scalprum non est, sed meditanda redundantiæ mensura, aliaque accidentia vel lentam detractionem permittentia, vel celeriter factam exposcentia. Quantitas per venæ apertionem adimenda hujusmodi sit oportet, ut aliqua ratione magnum morbum pariat, vel foveat, vel minetur, nec tardam evacuationem patiatur. Quamvis enim in præsens tam levibus de caussis sanguis hauriatur, quasi detractio parvi momenti foret, ta-

(a) *Lib. 6. cap. 4.*

tamen ab Antiquitate inter magna, & generosa remedia reposita fuit, & solum ex gravi occasione in usum vocata, quam vel solus magnus morbus præsens, vel impendens exhibet.

Copia sanguinis ab Antiquis duplex est constituta, altera pervulgato nomine appellata ad vasa, altera ad vires, tertiam tamen addidit Horatius Augenius[a], ut ait, a Recentioribus prætermissam, sed a Galeno, & Avicenna indicatam, ortamque ex permistione utriusque plenitudinis. Cum igitur ex plenitudine venarum, & copia sanguinis existat potissima occasio sanguineæ vacuationis, diligenter in eam inquirendum est; de qua nondum satis explicate, meo judicio, pertractatum fuit, pluresque extant controversiæ, & obscuræ interpretationes maxime de plenitudine ad vires relata, quæ multo difficilior est altera ad vasa pertinente. Hæc nihil est aliud ex communi consensu, quam boni sanguinis affluentia eo provecta, ut distensione vasis vim inferat, cognosciturque ex sensu ipsius distensionis, & tumore totius corporis præsertim ab exercitatione, qua omnia membra exporrigi videntur. Quamvis igitur hæc plenitudo confletur a copia probi, utilisque succi, suspecta tamen est, redditque animal variis morbis obnoxium, nimirum aut ruptioni vasorum, aut lethali syncopi, aut corruptioni, aut aliis effectibus pro diversitate caussarum incursantium. Dividitur hæc plenitudo ad vasa in puram, impuramque. Puram creat sanguinis ubertas nullius qualitatis excessu intemperati, neque humoribus alienis inquinati, qualem imaginatur Hippocrates in Athletis, de qua loquens ait, ad extremum bonitatis pervenisse. Impura levi vitio afficitur, contracto vel ab exuperante qualitate, vel mistione incongruentis humoris,

vel

(a) *Lib. 2. cap. 4. de sang. mis.*

vel alteratione substantiæ non insigni, citraque formæ corruptionem: qua corrupta, quod fluit per venas, non impura plenitudo, sed cacochymia vocatur. Sic levis, imperfectaque putredo, & si sanguinis substantiam permovet, calorem adauget; quia ejusdem formam, & essentiam non demolitur, plenitudinis rationem non tollit, neque parit vitiositatem, quam Græci vocant cacochymiam. Alias enumerant Priscorum scholæ plenitudinis differentias, acceptas ex quatuor diversis humoribus, quibus credunt fluentum sanguineum permisceri; aliamque appellant sanguineam ex parte sanguinis proprie dicta, aliam pituitosam, melancholicam aliam, aliam biliosam, sumpta nomenclatione ex pituita, melancholia, & bile sanguinem componentibus: de qua compositione satis dixi in mea methodo, ad eludendas Recentiorum oppositiones, qui multo se sapientiores Majoribus existimant eorum humorum oppugnatione.

Satis de plenitudine ad vasa, quantum attinet ad præsens institutum. Plura dicenda supersunt de plenitudine ad vires dicta, propter dissensum auctorum in ea constituenda, & ipsius rei obscuritatem. Nomine plenitudinis ad vires communiter intelligitur copia major sanguinis, quam ut possit a viribus regi. Cum autem nomine virium comprehendantur omnes facultates nostri corporis, animales, vitales, & naturales, primo in controversiam venit, ad quam facultatem plenitudo referatur; atque alii hanc referunt ad facultatem naturalem imparem mutandæ copiæ in alimentum partium; alii vero ad facultatem animalem; idque non uno in loco videtur sensisse Galenus: cujus tamen verba in suum placitum torquet Horatius Augenius oppositæ sententiæ strenuus propugnator. Verum convenienter ad prisca documenta videtur plenitudo

supra

ſupra vires tribuenda eſſe duabus facultatibus, naturali, & animali; naturali, quia ſanguis inde redundat, quod nequit converti in partium nutrimentum, & converſio pertinet ad virtutem naturalem; animali pariter tribuenda videtur, quatenus indicatur a ſenſu deprimentis ponderis, quem infert ea plenitudo, atque ad vim animalem ſpectare indubitatum eſt. Itaque ex diverſa ratione plenitudo ad vires utramque facultatem attingit, naturalem, & animalem; naturalem tanquam ſui cauſſam, animalem tanquam indicium. Placuit id litigium dirimere juxta veterem doctrinam, quamvis aliter ego ſentiam de hac plenitudine, cogarque plura deſerere ab Antiquis tradita, ex quibus nulla illius idea mihi clara occurrit. Fernelius [(a)] ſancit plenitudinem ad vires illam eſſe, in qua tametſi ſanguis nec qualitate, nec copia ſymmetriam, & commoderationem exceſſit, vires alia quavis ex cauſſa imbecillas premit. Veruntamen ſi cauſſa debilitans interna eſt, non apparet quomodo poſſit conjungi cum ſanguine omnis vitioſitatis experte. Horatius Augenius, [(b)] qui definit univerſe plenitudinem ſanguinis eſſe redundantiam ſupra mediocritatem, aperte ſancit, etiam in plenitudine reſpectu virium eſſe quantitatem majorem mediocri: quo definito, peto, cur hæc abundantia attineat ad vires, quod ab hiſce regi nequeat, non attineat altera, quæ vocatur ad vaſa? Si enim regi nequit, utpote uberior naturali quantitate, multo minus regi poterit a viribus redundantia comparata cum vaſis, magis exſuperans mediocrem quantitatem: quæ proinde potiore ratione dicenda eſſet plenitudo ad vires. Quod ſi dicant in una eſſe vires imbecillas, in altera robuſtas, quærendum eſt, utrum imbecillitas præcedat copiam, an conſequatur. Præcedere certe non poteſt: qua

(a) *De Sig. lib. 2. cap. 13.* (b) *Lib. 2. cap. 4. de miſ. ſang.*

præcedente nequit congeri copia boni sanguinis, ex quo credit Galenus plenitudinem ad vires creari[a]; idemque affirmat generari non posse redundantiam probi sanguinis, nisi cum virium robore. Sin autem infirmitas virium sequitur abundantiam, hæc iccirco cumulata non erit, quia virtus naturalis nequiverit absumere certam sanguinis quantitatem in nutritionem partium; ideoque nulla erit ad vires plenitudo. Itaque adeo obscurum est, incertumque, in quo consistat hæc plenitudo, ut non defuerint ex Antiquis, qui eam nihil aliud esse decreverint, quam cacochymiam, nec ullam majorem copiam cum ea necessario conjungi; ut a nullo Veterum tradita sint certa signa illius cognoscendæ; idque aperte fatetur Fernelius[b], qui difficultatem cognoscendæ non dissimulavit. Sensu inquiunt plures Antiqui, incumbentis ponderis, & segnitia corporis ad motum plenitudinem ex comparatione cum viribus indicari: sed utrumque indicium valde ambiguum est; quippe utrumque ab aliis caussis sine plenitudine aptum proficisci; uti accidit tempore austrino, quo humectatæ laxatæque fibræ musculorum corpus onerosius reddunt, tardiusque ad motum. Quid quod docet Sanctorius,[c] corporis viventis pondus æquivocum esse, & fieri posse, ut corpus sit solito onerosius, cum se quis leviorem persentit; contraque se graviorem sentiat, dum corpus levius est? Quid plura? Horatius Augenius[d] exponens notas plenitudinis ad vires definite asserit, esse multum obscuras, neque fidendum esse corporis gravitati; sed contemplari oportere, an cum gravitate copulentur caussæ sanguinis incrementum ostendentes, persuasus sine aliquo tumore venarum, & tensione, non posse cumulari dictam pleni-

(a) *Lib. 9. Meth. cap. 5.* (b) *Lib. 2. Meth. cap. 2.*
(c) *De Pond. Apho. 29.* (d) *Lib. 1. de sang. mis. cap. 11.*

nitudinem inseparabilem ab augmento sanguinis exsuperante mediocritatem. Hisce attentis offendiculis ad concipiendam plenitudinis supra vires productionem, productamque internoscendam, existimo vel eam commentitium quid esse, vel nihil aliud esse nisi quantitatem sanguinis suapte natura innocuam, sed ex aliquo affectu superveniente redditam gravem; meumque sensum sic declaro. Fac aliquem mediocri sanguinis quantitate donatum, tertiana continua corripi: dico quantitatem, quæ ante febrem onerosa non erat, sed statui corporis conveniens, oborta febri fieri posse onerosam: quatenus sanguis incalescens intumescit, magis vasa distendit, copiosos halitus effundit, & hoc pacto minuere potest perspirationem, febremque fovere. Itaque copia, quæ ante morbum nulla sui parte superflua erat, redundansque, videtur ex morbo parte aliqua major evadere, quam ut debeatur statui corporis; & hanc, si placet, potes vocare redundantiam ad vires, sive ad statum corporis comparatam. Verna cum Erasistrato[a] aliter constituit plethoram ratione virium: quæ tamen nihil est aliud, nisi plethora ad vasa in eo augmento, ut nimia copia viribus incommodet, & pariat affectum, sive lassitudinem ulcerosam; quam multo congruentius Scholæ Galenicæ succorum acrimoniæ adjudicant, quam Verna redundantiæ, quæ distensione declaratur, non sensu rei ulcerantis. Aliam præterea Verna astruit generalem plenitudinem, & ait succrescere non ex vitio liquidi in quantitate, vel qualitate, sed primario ab constrictione, & convulsione vasorum vi caussæ exterioris. Quamobrem ex mente Vernæ ita possunt a caussis externis omnia vasa angustari, ut difficulter capiant naturalem fluidi quantitatem, expeditumque cursum inhibeant. Caussas

(a) *De Phlebot. part. 1. cap. 5.*

vero ad hanc restrictionem aptas enumerat multas & primo loco frigiditatem ambientis, quam unice expendam. Asserebant Antiqui ab hac caussa cutis poros obstrui, impediri liberum perspiratum, impeditumque variorum morborum effectorem esse: id quod facilius intelligimus, quam inde omnia vasa coarctari, reddique sanguinem multum, & superfluum. Etenim si vis frigoris pervadens totum, intimumque corpus externa, internaque vasa stringit, ipsum quoque sanguinem cogit, aptatque restrictis alveis. Dicat Verna, cur saeviente frigore quartanae, quo vehementer vasa angustantur, & deprimuntur, inclusus sanguis sibi viam alicubi non aperiat. Id evenire certum est, quoniam ab eadem caussa sanguis ipse restringitur, & angustius spatium sine violentia occupat. Sunt etiam tunicae vasorum flexibiles, aptaeque ad majorem extensionem; neque tam facile, ut imaginatur Verna, sic arctari possunt a nisu externo, ut naturalem contenti liquidi motum turbent. Sed liberum esto unicuique sua uti, vel abuti imaginatione.

Declarata nostra sententia de utraque plenitudine ad vasa, & vires, diligenter vestigandum est, quam utraque vim habeat ad indicandam venae vulnerationem. Quantitas magna sanguinis in morbis, extraque morbos periculosa est, tollendaque, licet quantitas spectata ab omnibus accidentibus abjuncta nocere nequeat. Multa necessaria, & fortuita occurrunt extra morbos in usu vitae nos alterantia; adversus quae munitiores sumus moderata sanguinis copia, quam exuberante; quam proinde praeservationis gratia prodest vel reclusa vena semel imminuere, vel paulatim aliis adminiculis. Ut autem nondum praesente morbo grandis copia suspecta est, & providentiae caussa recte aufertur; sic multo magis in morbis, quos vel producit, vel fovet. Fateor tamen a sola copia proxime, &

per

per se non produci morbos, sed alterius caussæ interventu; uti cum eo usque increvit, ut perspirationem inhibens, aut diariam febrem, aut putridam accendat; cujus accensæ caussa proxima erit extraneum in venis retentum, & sanguinem turbans, agitansque, caussa remota copia perspirationem impediens; cujus ablatio initium est curationis. (a) Narrat Galenus Adolescentem liberum, & palæstræ peritum incidisse in febrem absque putredine hoc pacto. Solitus erat sese palæstra exercere, intermissaque dies circiter triginta hac consuetudine, sese deinde vehementius brevi tempore exercuit, & postridie imputri synocho detentus fuit. Ergo intermissio exercitationis uberiorem sanguinis copiam, plenioremque corporis habitum peperit; & inde consecuta est restrictio cutis, & diminutio invisibilis evacuationis. Accessit vehemens exercitatio, qua multum sanguis agitatus incaluit, effuditque copiosam materiem insensilis perspirationis, quæ a constipatione cutis retenta vim fomitis febrilis acquisivit, febremque excitavit cum intolerabili calore, totius corporis tensione, temporumque pulsatione. Remedio fuit præsentissimo detractio sanguinis usque ad animi deliquium, inde refrigerato sanguine, depletis vasis, restitutaque libertate perspirationis. Sanguinis igitur uberior quantitas fuit occasio obstructionis, impediti perspiratus, & inde febris, quam tamen non accendisset, nisi a vehementi motu corpus æstuasset; nec vehemens motus facile corpus ad febrem præparasset, nisi plenitudo adfuisset; quam proinde etiam per sanitatem adimere conducit, quo minus adversa, & fortuita offendant. Oborta febri Galenus elicuit sanguinem ad animum usque deficientem non ablaturus caussam proximam febris, sed quæ fovebat proximam, & partem etiam proximæ: siquidem

(a) *Lib. 9. Meth. cap. 4.*

dem ex vulnere venæ una cum ſanguine copia calidioris, & tenujoris materiæ effluit, cauſſa, ut opinor, ſimplicis ſynochi. Pone nunc ab eiſdem cauſſis generari inflammationem vel internam, vel externam. Plenitudo vaſorum occaſio tantum erit inflammatæ partis, non cauſſa proxima, & principalis; & iccirco videmus excitari inflammationes non ſolum in corporibus ſanguine affluentibus, ſed etiam in iis, quibus ineſt vix naturalis, & media ſanguinis quantitas. Eadem tamen cauſſa apta ad creandas inflammationes incidens in corpus ſanguine refertum, promptius, & majorem inflammationem creabit, quam in alterum minus ſanguine abundans.

Vidimus magnam copiam ſanguinis nocere, & quemadmodum noceat. Quid autem iſta in morbis magnis indicet citam curationem expoſcentibus perſpectum eſt, videlicet citam oblationem, ſolum a venæ apertione impetrabilem. Neque vero unica eſt ratio in dictis morbis tundendæ venæ, ſcilicet ut auferatur cauſſa alias concitans, vel conſervans. Si enim aſſumamus repletionem vaſorum nullo pacto fuiſſe in cauſſa morbi magni; tamen iſte perturbans corporis œconomiam redundantem ſanguinem vitiare poteſt, & in humorem noxium vertens morbum augere. Porro morbi magnitudine aliquod grande remedium poſtulante, quia omnium conſenſu utilius celebratur depletis vaſis, quam copia tumentibus, hoc etiam nomine detrahenda eſt copia redundans.

De altera redundantia ratione ſtatus corporis difficilius eſt determinare, an ſit adimenda per venæ ſectionem; cum prudens determinatio pendeat ex ſollerti examine ſingularis ſtatus corporis, cujus reſpectu dicitur ſanguis abundare; cum beneficium ſperabile ex ſcalpello ſit obſcurius, & incertius, quam in vera redundantia. Id unum mihi

rema-

remanet animadvertendum de utraque plenitudine, diu utramque perdurare non poſſe in magna ægrotatione, ſi præſertim febris adeſt, ob conſumptionem aſſiduam, quæ fit per os, atque inviſibilia ſpiracula, per detractionem alimenti, & inde impeditam reparationem deperditæ ſubſtantiæ: opinorque ab hac celeri diſſipatione, quæ in morbis accidit, forſitan originem traxiſſe vetus illud præceptum traditum a Celſo (a), nunquam utile eſſe poſt diem quartum ſanguinem mittere; quod materia ſpatio ipſo exhauſta eſt, vel corpus corrupit. Porro quamvis difficile eſt ſtatuere numerum dierum, quo quælibet redundantia exhauritur; tamen poſt quatuor dies, quibus æger paſſus eſt morbi afflictionem, cibi tenuitatem, aliaſque cauſſas extenuantes extrinſecus advenientes, non multum ſupereſſe poſſe exiſtimo. Neſcio igitur quid ſibi velit monitum plurium medicorum, licere ſanguinem detrahere poſt decem, viginti, pluresque dies, a quo tempore morbus incæpit, dummodo interſit plenitudo cum virium robore; niſi velint attendere ſolam quæſtionem de jure, non de facto. Meam profecto fidem ſuperat, poſſe viginti, vel plures dies in cibi penuria, & corporis febrili angore conſiſtere plenitudinem venarum, expoſcentem evacuationis gratia phlebotomiam. Neque Hercules commoveor aliquot exemplis, quæ videntur oppoſitæ opinationi favere, admonitione Senecæ, (b) rerum omnium a Sapiente ſpectandum eſſe conſilium, non exitum, cujus veram cauſſam in negotio reductæ ſalutis ſæpe ignoramus.

C A-

(a) *Lib. 2. cap. 20.* (b) *Epiſt. 14.*

CAPUT III.

An liceat venam in cacohymia evacuationis gratia resignare.

VAria est apud auctores cacochymiæ interpretatio; aliique hoc nomine solum vitium humorum designant, alii superfluam quantitatem, & vitium; definitque clarissimus Fuchsius [a] cacochymiam excessum tum in quantitate, tum in qualitate, secutus Galeni placitum [b], qui cacochymiam appellat, ubi tantum unus humor a sanguine proprie dicto diversus in corpore redundat; cum qua redundantia necessario conjungitur prava qualitas, nutriendoque corpori inepta. Omnium humorum cum debita proportione mistorum augmentum plenitudinem efficit, unius magnus excessus vitiositatem, copiamque. Inter hasce sententias Horatius [c] Augenius expeditiorem elegit, constituitque cacochymiam in humorum excrementitiorum incremento, aut summa eorundem malitia, aut utroque simul, cum manifesta læsione actionum, aut præparatione ad læsionem. Itaque, quia non unicum vitium nomine cacochymiæ denotatur, factum putem, ut dissentiant inter se se auctores de vena in eadem tundenda. Ut autem aliquid certius decernatur, inquirendum est, quot modis vitiosus succus in venis progeneretur; quos tres ex Veterum doctrina invenio. Primus ex placito Galeni est, cum unus ex quatuor humoribus sanguinem componentibus, excepto sanguine proprie dicto, reliquos quantitate multum exsuperat. Alio modo vitiatur sanguis, si hu-

(a) *Lib. 2. instit. Med. sec. 5. cap. 1.* (b) *Lib. 13. Meth. cap. 6.*
(c) *Epist. Medic. lib. 3. epist. 3.*

si humor aliquis natura sua inhabilis nutricatui, veluti pituita salsa, bilis vitellina, aliique hujus generis succi eidem admiscentur. Postremo sanguis suam bonitatem amittit non per admistionem exotici humoris, non per unius excessum, sed corruptionem suæ substantiæ factam a violentia caussarum; quam proinde vocant deteriorem cacochymiam, aut corruptelam. Sanctacrux opinatus humores diversos, ex quibus sanguis coalescit, non potestate tantum, sed actu, & sua forma præditos in sanguine contineri, judicat in aliqua cacochymia vel pituitam, vel alterutram bilem separari ab optimo sanguine, inque varias partes tendere pro humorum, morborumque diversitate, in caput, ventriculum, aliasque partes; crassos vero humores, aut densos, aut glutinosos tanquam fœces adhærere parietibus vasorum plurimorum morborum effectores. Hisce expositis, quæ ab aliis animadversa sunt de vitiositate sanguinis multimodis contracta, adjicio, quæ mihi similiora veri videntur, captuque faciliora. Duobus modis opinor, vitiari posse sanguinem, per corruptionem essentiæ, atque per ablationem convenientiæ inter quantitatem diversarum partium componentium. Corrumpitur essentia sanguinis per dissolutionem partium, eo prorsus modo, quo res reliquæ corrumpuntur, uti docet Hippocrates, aliique Leucippi, Democriti, & Epicuri fautores. Licet autem generalis corruptionis modus unus sit, partium componentium diremptio, tamen cum hæc fieri possit inter plures, vel pauciores sanguinis partes, & inter istas major, vel minor, sequitur plures quoque, & diversas esse mutationes, & a naturali mistione recessus. Aliquando priore mistura destructa, nova fit partium confusio, & novus humor ad sensum generatur ab sanguine colore, habituque diversus, qualis aliquando apparuit in

D phle-

phlebotomia, qualem se vidisse testatur Jacobus Vvasdichius apud Mangetum in quodam Canonico Segnestadio, cujus incisa vena fudit humorem nullum habentem vestigium sanguinis, sed similem albumini ovi, vel seri gelatinæ, vel saniei. Aliquando etiam ita dirimitur compago partium, ut istæ in extracto dissolutæ, & sine solita coagulatione maneant, neque tamen ad sensum diversum humorem proferant; sicuti mihi aliquando obtigit observare in sanguine maligne febrientium, qui tamen e medio sublati sunt. Alio modo a suo statu recedit sanguis, cum aufertur convenientia inter diversas partes sanguinem compingentes; quas inesse aliarum rerum compositio ostendit, ciborumque, ex quibus sanguis succrescit: quas tamen non actu, & sua forma præditas inesse autumo sub physica consideratione, sed tantum potentia, donec sanguis naturaliter habet. Id tamen vitium levius est quam prius expositum, contrahiturque ex majore copia quam natura petit calidarum, & tenuium particularum, quas biliosas vocant, cumulata; vel siccarum, & frigidarum, quas melancholicas; vel frigidarum, & humidarum, quas pituitosas vocant. Id vitium appello leviorem cacochymiam, sicuti primum graviorem, si omnium, vel plurimarum partium diremptus factus sit. Cum autem humor exoticus, præterque naturam illabitur in sanguinem, parit vitium ejusdem, ad alterutrum ex propositis ex facili reducendum. Hæc sufficiant pro explicatione depravati, corruptique sanguinis intra venas, quantum huc attinet: existimoque, de qua re nihil sensus judicare potest, non multo plura probabiliter addi posse. Quod vero dicebat Sanctacrux, crassos, densos, & glutinosos humores affigi immobiles tunicis vasorum, improbabile non censeo, sed rarum esse affirmo ex testimonio eruditorum, qui plurimum versati

in

in cadaverum prosectionibus nihil tale se invenisse mihi asseruerunt.

Præmissa brevi notione cacochymiæ, proximum est, ut deliberem de venæ incisione in ea celebranda, vel prætermittenda. Ac quidem celebrandam esse decerno, si humores venarum, amissa naturali bonitate, etiam quantitate mediocritatem exsuperent, quando eadem ratio valet in redundantiam vitiati, probique sanguinis. Fortassis dubitari potest, utrum sanguis vitiatus ea copia possit acervari, qua probus, eamdemque producere vasorum distensionem; de quo disputandum non est; sed eo posito incremento, & cumulo, nequit ambigi de opportunitate phlebotomiæ ad eum detrahendum; nisi præsens morbus, vel imminens lentiorem, tardioremque aliis adminiculis factam detractionem permittit. Palam est redundantis mali succi germanum remedium esse purgationem; quam tamen sæpe cogimur procrastinare propter cruditatem, vel aliud vitium materiæ, vel occlusas vacuationis vias, vel propter longius spatium, quo perficitur expurgatio. Subitam itaque morbo flagitante redundantiæ ablationem, quo citius auxilio moliemur, quam icta vena ocyssime superfluum adimente? Sin autem cacochymia non superet mediocrem quantitatem, neque vasorum insolitam distensionem pariat, videtur cessare præcipuum argumentum sanguineæ detractionis; & nihilominus clari nominis auctores ab ea non temperant: quorum deliberatio plures morbos attingens pensitanda naviter est. [a] Celsus docet, si materia deest, vel integra est, alienam esse, atque incongruam venæ vulnerationem; at si copia sui male habet, vel corrupta est, nullo modo melius succurri. Verum quo titulo corruptum sanguinem educemus? Quali-

D 2 tate

(a) *Lib.* 2. *cap.* 10.

tate nocet, non quantitate, quæ sola detractione curatur, sicuti qualitas per oppositam qualitatem tantum corrigitur; ideoque Galenus nunquam sanguinem mittit, ubi humores venarum plurimum ab illius natura distant. Quid autem magis inde distat, quam corruptus sanguis, si corruptio sit absoluta, non incipiens, & emendabilis. Imaginemur vel majorem portionem sanguinis corruptam esse, vel minorem, vel æqualem, vel totum sanguinem corruptione affectum. Plurimo sanguine polluto sine spe emendationis, si uncias, puta, decem haurias, aliquam etiam portionem immisti boni vacuabis, prætereaque certam quantitatem spirituum, qui per omnia vasa fusi & motu perenni agitati ex aperta vena promptissime evolant. Quid igitur commodi sperabis ex scalpello in hac sanguinis conditione? Detrahis paucas uncias corrupti integro permistas, plures libras in venis vitiati relinquis, & insuper multos spiritus dissipas. In æquali vero quantitate corrupti, incorruptique humoris par, vel efficacius argumentum urget venæ sectores. Neque porro confugiendum est ad rationem a pluribus inculcatam, vitiosum sanguinem naturæ oneri esse, per emissionem tolli partem oneris, levari naturam, & roborari ad vincendum quod superest infesti. Quippe tantum roboris inest naturæ, quantum boni sanguinis per venas commode fluit, quibus reseratis effluunt contenta sine delectu, parque portio utilis, & inutilis, si pares portiones continentur. Age nunc: venam feri, ut partem oneris adimas, recrees, muniasque naturam adversus reliquum onus. At si simul tantundem virium eripis, præclare vides, naturam recreatum non iri, æquali parte oneris, & virium subducta. Porro speculatione non opus est, ut noscas in majore quantitate intacti sanguinis quam polluti non sanam esse deliberationem, sex uncias,

pu-

puta, inculpati effundere, ut duas mali emittas. Cum autem totus ſanguis inemendabili vitio affectus eſt, neque ducendi conſilium ſupereſt, neque ſpes protrahendæ vitæ. Quamlibet igitur opineris ſanguinis contaminatam eſſe portionem, inde nullum poteris arripere argumentum cruentandæ venæ, duntaxat ut partem aliquam contaminati excernas. Poſſunt tamen cum mala qualitate ſanguinis conjungi alii affectus, propter quos utiliter vena reſignetur. Pone ex multa in ſanguine bile cumulata continuam, & vehementem febrem accenſam eſſe. Inde totus ſanguis agitatur, æſtuat, & tumet elevat copiam calidorum halituum, plus ſolito diſtendit vaſa ex copia halituum, & tumente ſanguine minuitur perſpiratio, augetur fomes febrilis. Si venam tundas, ut ex facto foramine erumpentibus copioſe halitibus, augeatur perſpiratio, minuatur fomes febrilis, nonne probabili duceris argumento, & medicationem temere non inchoabis? At enim conſultius eſſet, purgatione bilem educere, quam ſcalpello ſanguinem. Concedo: & quidem ita exequendum decernerem, ſi ſperare poſſem, commotionem materiæ crudæ, & nondum ad ſeparationem diſpoſitæ bene ceſſuram eſſe, quod nec Hippocrates ſperavit, nec ſperabile natura oſtendit, ſolum poſt coctionem criſes moliri conſueta. Cum optimum in morbis efficere nequimus, quod poſſumus optimum eſt, ſi unicum; nec hactenus inventa eſt fortium febrium continuarum melior curatio. Fateor tamen non in omnibus febribus, in quibus plurimi ſanguinem vel iterato effundunt, in promtu eſſe congruam rationem ſperandi levaminis, niſi liceat cum Vvilliſio fabulari, qui hæc habet: [a] *Enim vero vaſis aperto foramine ſtatim ſanguis fermenteſcens particulas extraneas, qua licet una congregat, & ſui portionem iſtam, in qua plurimæ*

aggre-

(a) *De Phlebot. ſect. 3. cap. 1.*

aggregantur, *foras extrudit*. Itane, ubi agitur de vita mortalium, pro ratione utimur arbitrio, noſtraque ſequimur deſideria, tanquam argumenta ex arte agendi? Utinam, bone Deus! ita contingeret, uti optat Vvilliſius. Quam utiliter ſanguis emitteretur! Quam frequentes eſſent boni ſucceſſus! Quantum patrocinii nacti eſſemus contra Eraſiſtratum, alioſque phlebotomiæ oppugnatores! qui tamen, uti credo, ad has imaginationes riſu diſſilient. Docta quidem eſt natura ſine doctore, pluraque mira facit arti impoſſibilia; ſed hæc effectu cognoſcimus, nec aſſumere poſſumus eſſe facturam naturam, niſi conſtet facere conſueviſſe. Dicam cum Vvilliſio, ſimul ac vena aperitur, ſanguinem pollere ingenio congregandi extraneas particulas, & congregatas excludendi, ſi mihi conſtet de facta congregatione, & expulſione; ſed ſine hac notitia nonne videar deſipere, ſi cum Vvilliſio fermenteſcenti ſanguini eam vim tribuero? Exulet e ſcholis medicis poetica imaginandi libertas, & apertiſſima inanitas opinionum. Erratum in ſanguinis detractione eſſe capitale poteſt; de quo propterea fundendo quæſtio graviter, intenteque pertractanda eſt, non perfunctorie, & pueriliter.

Sanctacrux[a] tanquam evidens judicat in putrefactione ſanguinis, ſive incipiente putredine venæ punctionem indicari, cauſſatus materiam peccantem eſſe ſanguinem per venas facile vacuandum, nullo modo ſubditum medicamento purganti, neque alterantibus corrigendum. Miror autem, virum dogmata Galeni profitentem ſtatuiſſe, in ſanguine putreſcere incipiente, non eſſe tentandam per alterantia putredinis cohibitionem, docente Galeno, exemplo vini imperfectam, neque terminum aſſecutam putredinem corrigi poſſe, & liquorem in priſtinum vindicari. Re-

(a) *De Impedim. aga. auxil. cap.* 3.

Retinendus igitur semiputridus sanguis, reprimendaque alterantibus putredo, nisi aliunde suadeatur extractio, videlicet ab utilitate in febre sperabili, ut supra expositum est, vel alio nomine. Fortassis etiam non improvidum consilium esset, si quis conjiceret, gravem putredinem late fusum iri per sanguinem, principio morbi, antequam vires acciduntur, & magna sanguinis portio plane corrumpitur, certam illius quantitatem emittere; quo minor quantitas corruptioni supersit; dummodo aliunde non timeretur ex emissione noxa.

Huc spectat, ut inquiram in celebre præceptum Galeni, pro curatione melancholiæ jubentis vulnerari venam in brachio, oblata conjectura, sanguinem melancholicum in universi corporis vasis contineri, non solius cerebri, sub ea conditione, ut vulnerato vase, nisi sanguis melancholicus appareat, statim obturetur vulnus, nihilque sanguinis educatur. Ergo videtur, nihil esse posse Galeno in caussa solvendæ venæ in melancholia præter qualitatem melancholici humoris, & proinde videtur phlebotomia non solum redundantis humoris remedium esse, sed etiam vitiosi citra redundantiam. Quamquam autem a pluribus flocci penditur auctoritas Galeni, vigente tamen etiamnum præcepto si non ob auctoris cultum, certe propter vim consuetudinis, illud expendere non prætermittam. Horatius Augenius vir plane doctus, (a) atque doctrina galenica instructissimus demonstrat, Galenum imperantem venæ sectionem absque plenitudine habere pro scopo revulsionem; idemque Galenum pariter sensisse in curatione melancholiæ genitæ ex consensu totius corporis inde ducitur, quod ille medicationem cacochymiæ congestæ vel copia bilis flavæ vel atræ instituit purgante accommodato superanti humori, non san-

(a) *Tom. 3. epist. lib. 5.*

ſanguinis detractione. Sed donemus, Galenum ſanguinem melancholicum fudiſſe non tollendæ multitudinis cauſſa, non revulſionis celebrandæ, ſed tantummodo ad extrahendam partem vitiati humoris; ejus nihilominus conſilium ſupra ſtabilitis non opponeretur, neque probaret venæ punctionem, congruum inſtrumentum eſſe vacuandi pravi humoris abſque ſuperflua copia. Aſſerens, vacuationem per phlebotomiam pertinere ad quantitatem immodicam; non labem ſanguinis, intelligo perperam tundi venam ad educendum vitioſum ſuccum confuſum cum ſanguine, vel ejuſdem corruptam partem, quod ex aperto foramine ſine delectu humores ſcaturiunt. Ceterum toto ſanguine melancholico reddito, ſi quis portionem hauriret, ut ex ſequente congruentiore victus ratione melior ſanguis generaretur, & facilius ſuperſtes corrigeretur, non video cur reprehendendus foret. Si tamen inciderem in febricitantem ſanguinis melancholici ſine copia ſupervacua, non eum ea ſpe detraherem, ut ſuperſtes idonea victus ratione ad meliorem ſtatum perduceretur. Quippe febris turbans, debilitanſque coctionem, ſicque impediens generationem boni ſucci operam abſque dubio fruſtraretur: non tamen fruſtra eſſet ſanguinis effuſio in cachochymia melancholica citra febrem admittente per alias cauſſas ſalubres correctionem. Siquidem autem ſanguis melancholicus craſſus eſt, & obſtaculum liberioris perſpirationis; & venæ inciſio eum commovendo attenuat, ſicque auget perſpirationem, hac item utilitate incidere venam licet. Hic memoratu digna eſt curatio facta a Galeno cujuſdam nobilis mulieris affectæ cacochymia melancholica cum extenuatione carnoſæ ſubſtantiæ, & dejectione appetentiæ; in qua licet totius corporis moles valde conſumpta foret, tamen eminebant venæ ſanguine plenæ, colore licudæ. Primo itaque

medi-

medicationis die Galenus sanguinis sesquilibram elicuit, postridie libram, tertio uncias octo, sicque ægrotanti bonam valetudinem restituit. Duplici titulo profuit repetita venæ incisio, imminutione quantitatis, & correctione qualitatis, idest crassitudinis sanguinis attenuati per iteratas detractiones.

Sententia, quam tueor, refellens in cacochymia absque copia venæ apertionem ut evacuantem, eo fulcitur, quod humores ex reserato vase sine delectu scatent, contra quam nonnullis oppugnatoribus visum est. Hos igitur audiamus. Mediocri, inquit Prosper Martianus[(a)], facta sanguinis detractione, is tantummodo emanat, qui optimus est, degener impurusque relinquitur, cum incremento cacochymiæ; suamque opinionem desumit ex Hippocrate affirmante, in jugulatis primum sanguinem calidum, & ruberrimum exire, deinde pituitosiorem, & biliosiorem. Favet evidenter hæc opinio Martiani mihi affirmanti, in cacochymia sine copia non expeti phlebotomiam ut evacuantem, quatenus asserit illa per mediocrem sanguinis quantitatem extractam exigi quod purius est, atque vividius, relinqui impurum. Quis enim inde non perspiciat in cacochymia, in qua portio sanguinis salva sit, nec adsit copia naturali major, non convenire moderatam sanguinis effusionem, scilicet hausturam inprimis purius vitioso superante? Verumenim vero hoc patrocinio uti mihi non placet, constanter sentienti liquidum venarum ex inflicto vulnere pro ratione commistionis sine discretione erumpere, nisi discretio commistarum partium fiat, quo tempore vena vulneratur; quæ mihi factu difficillima videtur, & ab veri similitudine abhorrere. Cur autem melior, & rubicundior sanguis primum exiliet? An quia tenuior, levior mobilior-

(a) *De Natura Humana in Com. Hippo.*

biliorque? Ceterum docet Hippocrates aquam eorum, quæ in ſanguine continentur, graviſſimam eſſe; quam tamen una cum ſanguine egredi cernimus, modo in majore, modo in minore quantitate, ut eſt major, vel minor quantitas per ſanguinem fluctuans. Aſpicimus inſuper in mediocri ſanguinis emiſſione ex pleuriticis puriorem tantummodo partem non exire, ſed omnes indiſtincte; uti apparet ex vitioſa ſuperficie in liquore emiſſo, & coagulato, quamvis principio morbi totus ſanguis eadem labe non ſit affectus; quare hic ſolus in moderata extractione ex placito Martiani deberet emanare. Item Sanctacrux exiſtimat in cacochymia, quam vocat cum ſupernatantia bilis, uberiorem portionem ſanguinis, quam bilis ex inciſa vena effluere; idque inde colligit, quia in febribus bilioſis ab ſectione venæ plus vividi ſanguinis, quam bilis in vaſculis apparet. Inane tamen id argumentum prorſum eſt, niſi probetur, majorem bilis portionem quam ſanguinis in eis febricitantibus contineri, eamque ſub propria aſpectabili forma. Quis autem id probandum aſſumat? Quis probari poſſe ſperet? Siquidem univerſus ſanguis venarum in conſpectum non venit, ut diſpicere liceat, quota pars ſit ſanguinis proprie dicti, quota bilis. Itaque quantum conjectura aſſequi poſſumus, quicquid fluidum eſt in venis, commiſtumque ex apertis promiſcue ſcatet, & pro cujuſque quantitate: de quo ſi dubitatum eſt ab aliquibus Antiquis, certe dubitari nequit a Recentioribus fere omnibus pro evidenti habentibus, ſanguinem per omnia vaſa ab externo impulſu circumduci abſque dubio foras expellente ſine delectu, quicquid effluere aptum eſt. Non intelligo tamen, quam convenienter ad ſuam doctrinam plures ex hiſce auctoribus moneant, ut late vena perforetur, quo poſſit ſanguis æqualiter miſtus exire ſine diverſarum partium di-

remptu. Ut id recte dixerint Antiqui, tamen qui volunt ſanguinem totum per carnium poros, aut capillarium anguſtias citiſſime trajici, cur dubitant, ne tota ſanguinis compages ex vulnere anguſtiore exiliat, cujus tamen anguſtia multum ſuperat capacitatem capillaris meatus?

Perfecto, & concluſo, a cacochymia univerſali vaſorum non peti vacuationis gratia venæ punctionem, adnoto in particulari, hoc eſt vitioſis ſuccis in particularibus vaſis concluſis non alio remedio promptius ſubveniri, quam eorum apertione; quæ fieri ſolet cucurbitulis ſcarificatis, in hunc finem, ut ait Celſus,(a) præcipue inventis, ut affectis partibus deplendis inſerviant. Hac ratione, ſi concedimus limoſum, & fæculentum ſanguinem ab reliquo ſepoſitum in vaſa ſedis demitti, congerique, ut opinati ſunt Antiqui, quis non videat, viam vacuationis appoſitiſſimam eſſe eorundem vaſorum aperturam?

CAPUT IV.

De Indicante Phlebotomiæ ut revellentis, & derivantis.

REvulſioni, & derivationi per venæ ſecturam obtinendæ adeo ab Antiquis celebratæ inculcatæque non pauci Recentiores, ne legibus Circuitionis contradicere viderentur, vale dixerunt, alii etiamnum ſuffragantur, ut expoſui in nova ſanguinis Circuitus inquiſitione: qui ſi minus cum ejus legibus congruunt, certe congruunt cum uſu ſalutari venæ ſectionis tandiu ſtabilito. Utiliter igitur non ſolum ex Priſcorum doctrina, ſed etiam plurium Recentiorum indagabo indicantia phlebotomiæ, ut vim

(a) *Lib.* 2. *cap.* 11.

habet revellendi, derivandique; eaque colligam ex ipsis definitionibus revulsionis, & derivationis. Revulsio, uti communiter definitur ab scholis, est humoris in aliquam partem fluentis aversio ad opposita distantissima: ceterum videtur aptior definitio, si dixeris, esse aversionem humoris præter naturam, & perniciose fluentis. Unde patet indicans revulsionis per venæ punctionem, esse motum sanguinis præter naturam, non situm, & consensum partium; uti visum est Horatio Augenio[a]. Inventa est revulsio ex contrarietate locorum, situsque partium affectarum, aliarumque consentientium; eaque docet, ubi efficienda sit, sed a motu vitioso reprimendo indicatur. Ut enim quod evacuatur indicans primarium est evacuationis; item quod avertitur, indicans est primarium aversionis. Ergo sanguinis in partem aliquam motus contra naturæ institutum indicans est principale venæ sectionis, dummodo motus sit celer, & cum impetu factus, vel magnum morbum excitans, vel excitare paratus. Quandoquidem lentus, & debilis aliis instrumentis, quæ magnis remediis non adscribuntur, emendari, cohiberique potest, scilicet cucurbitulis siccis, frictionibusque: nec unquam scalpellum distringendum est, nisi adsit indicantis magnitudo, in fluxionibus ab impetu motus oriri solita. Pariter nisi fluat humor, sed esse in procinctu cognoscimus, & inde non leve detrimentum imminere, ex arte venam ferimus, inhibituri futurum impetum. [b] Sic Hippocrates non ad solos curandos morbos, sed etiam futuros arcendos jubet vulnerari venam longissime a locis, ubi dolor, & sanguis cogi didicit; ut ita consuetudo mutetur, nec eodem sanguis, morbusque redeant. Fluens humor curationis gratia

petit

(a) *Lib. 2. de sang. mis. cap.* 18.
(b) *Lib. de Ossium nat. num.* 13.

petit revulsionem, fluxurus præservationis: qui sane antequam fluere incipiat, per venam ictam in parte contraria non retrahitur, sed solum impeditur, quo minus fluat ad locum consuetum, & hoc respectu in schola medica laxiore philosophica revelli quodammodo dicitur, & revulsio pertinere ad lapsum, lapsurumque humorem. Quanquam autem revulsio per partem contrariam, & quantum licet, a loco affecto dissitam celebratur, tamen servandus est ex veteri doctrina rectus vasorum processus, quo citius, & fortius vis motus contrarii communicetur aberranti e via sanguini: ideoque [a] doctissimus Fernelius inter interna, externaque, dextra, & sinistra, anteriora, & posteriora, inferiora, superioraque contrarietatem idoneam revulsioni non agnoscit, nisi inter sectam venam, partemque affectam rectus fibrarum, vasorumque positus intersit.

Adversarii phlebotomiæ, ut hanc extra Medicinam eliminent, nec usquam conducibilem probent, iccirco ad revellendum inhabilem judicant, quod constat, pertusam in brachio venam non valere compescendo sanguini, e naribus exilienti, licet adsint debitæ conditiones distantiæ, contrarietatis, directique situs: quibus equidem manus victas darem, si labente e naribus sanguine, semper brachium frustra cruentaretur; tamen utiliter cruentari sæpe experientia ostendente revulsio comprobatur. Quod si remedia aliquando frustrata rejicienda sunt, non video, quæ possint adprobari tanquam in omni occasione responsura, nullo occurrente, quod aliquando expectationem non fefellerit. Fac omnia esse paria in morbis, idem remedium quod semel profuit, semper proderit: diversitate aliqua non prodest, quæ impedit effectum, insitam

(a) *Lib. 2. Meth. cap. 5.*

tam virtutem non redarguit, idem ſemper acturam, ubi patiens idem prorſus erit.

De derivatione diſſident inter ſe, diſcordantque auctores, quam alii pertinere credunt duntaxat ad illapſum humorem, partemque obſidentem; alii illabentis remedium faciunt, conſtituuntque, derivationem eſſe fluentis humoris averſionem a parte affecta per propinquas: ex quorum ſententia idem eſt indicans revulſionis, & derivationis, totumque diſcrimen ſumitur ex loco, per quem fluens humor a parte impetita revocatur; qui in revulſione valde diſtat a parte afflicta, parum in derivatione. Ut litigium paucis expediam, aſſero, derivationem ſpectare tum ad humorem illabentem, tum illapſum, dummodo liquidus ſit, aptuſque ad ſequendum curſum manantis ſanguinis e vena puncta: idque tantummodo inter revulſionem, derivationemque intereſſe exiſtimo, quod illa propter loci diſtantiam vim debilem habet commovendi humoris ad ſedem morbi delati, validiorem habet derivatio propter loci propinquitatem. Quare ſolam moliturі derivationem, venam ipſam, cum permittitur, inſertam in partem afflictam, & huic propinquam vulneramus. Secantes igitur venam in loco affectionis tantummodo evacuamus; in diſtantiſſima tantum revellimus; in ſpacio inter utramque medio revellimus, derivamuſque; quoque magis accedimus ad partem affectam, magis derivamus, minuſque revellimus; & contra magis revellimus ex longiore a parte affecta receſſu. Is duntaxat humor neque revulſioni, neque derivationi exponitur, qui loco laboranti affigitur inhabilis ad fluorem, nec alio inde removeri modo poteſt, quam per ipſam partem obſeſſam.

Revulſio magis facit ad præpediendum ægrotationis incrementum, derivatio ad tollendum, quod genitum eſt,

ut

ut pote instituta ad removendum humorem in parte morbida conclusum, vel in propinqua. Ut autem revulsionis, & derivationis diversus scopus est, item diversum tempus. Revellitur humor, quo tempore in partem concitatur, irruitque: derivatur, cum impetus fluxionis, ardorque remisit: cujus tanto major remissio expectanda est derivationem molituro, quanto propinquiorem vexato membro venam ferire mens est. Quippe inventa fuit derivatio ad supplendam vacuationem ex parte laborante vetitam ab istius interiore situ, vel dolore, aliove impedimento. In pleuritide dextri lateris vena cubiti in eodem latere perforata derivare creditur ab pleura progressum eo humorem; itemque ab oculo inflammato vena, quæ in alterutrum fertur angulum; & ab aure vena, quæ sub ipsa existit. Quanquam autem harum omnium venarum vulnera derivare dicuntur, tamen præclare vides, quanta sit diversitas inter has derivationes, accepta a majore, vel minore propinquitate loci, in quo vena propter eumdem finem præciditur: eademque diversitas ostendit quocunque morbi tempore ex eadem parte derivare non licere. Derivationem in Pleuritide opportune peragimus initio morbi pertusa vena brachii id loci occupante, ut neque magna distantia ab inflammata membrana derivationem impediat, neque magna propinquitate revulsionem. At, puta, in Phrenitide non auderem sanguinem e venis frontis, vel narium derivationis caussa haurire, nisi fluxionis impetus resedisset, præmissaque revulsione; sicuti præceptum est a Majoribus, veritis, ne sine dictis conditionibus recluso vase parti laboranti propinquo, eo major humorum copia alliciatur. Quocirca, cum in principio ægritudinis, & impetu fluxionis derivamus; id apte efficimus ex situ, consensuque partium præbente opportunitatem simul revellendi, derivandique.

Mo-

Modus effundendi ſanguinis revulſionis gratia, judice Galeno, eſt quo modicum detrahitur, parcaque detractio pluries, ut vires ferunt, iteratur. Sic proponens Galenus[a] curationem ſanguinis e naribus erumpentis paulum adimit, & horam unam intermittit, inſtauratque pluries hoc intervallo vacuationem, ſi ab indigentia poſtuletur, permittatur a viribus. Hanc revellendi rationem, quamvis a plurimis Medicis adprobatam, tanquam abuſionem refutat Proſper Martianus[b] in explicatione textus Hippocratis: *In vulneribus ſanguis concurrit; opitulandum igitur, ut vacuum impleatur*. Pro repletione vacui interpretatur Martianus, revulſionem, quæ humoribus ad partem aliquam extra leges naturæ fluentibus occurrit, vel totum corpus deplendo, vel partes adjacentes loco affecto. Cum itaque notabilis ſanguinis detractio, non exigua idoneam inanitionem totius, vel certarum partium præſtare poſſit, vellicat Galenum, ejuſque fautores, qui duas, vel tres ſanguinis uncias eliciunt, paremque repetunt detractionem revulſionis impetrandæ gratia. Et hercle generatim galenica revocandi humoris ratio admitti nequit; meritoque redarguitur in morbo forti, ortoque ab concitato humorum curſu; cui feſtinam revulſionem expoſcenti minus opportuna eſt facta per minutas vacuationes, perque intervalla iteratas; opportunior eſt altera acervatim facta; ut ſervata proportione virium inter contraria, celeriter irruenti humori oppoſiti motus pari, vel etiam majore celeritate obſiſtamus. In derivatione vero ſemel effundenda eſt tota quantitas, quæ requiritur ad cito inaniendam partem, non partitis vicibus; ne mora humor illapſus magis parti adhæreſcat, & inde difficilius abducatur.

CA-

(a) *Lib. 5. Meth. cap. 3.* (b) *Lib. 6. Epid. ſect. 5.*

CAPUT V.

Expenditur celebre præceptum Hippocratis de vena præcidenda .

IN acutis passionibus sanguinem mittendum esse , si fortis appareat morbus , & qui habent , vigenti sint ætate , & robur ipsis adfuerit, est notissimum præceptum Hippocratis, vel alterius doctissimi , gravissimique auctoris . Dubitat vehementer Galenus , sit ne liber quartus de ratione victus acutorum, Hippocratis, an alterius, non vero de illius præcepti præstantia , quod permagni facit , & profitetur, Senis gravissimam Doctrinam sapere. Ex ea sententia tres sunt constituti venæ cruentandæ scopi primarii, magnitudo morbi , robur virium, vigor ætatis, qui tamen non eandem habent scopi rationem . Convenit enim inter auctores , a morbi magnitudine indicari phlebotomiam , a robore permitti ; ætatem vero roboris indicium esse , quam aliqui proinde ad robur referunt , duosque tantum scopos faciunt, morbi magnitudinem, viriumque firmitatem . Ipse pariter ea tria scopos appello , nomine scopi intelligendo , quod offertur Medico speculandum pro remedio recte determinando ; in qua significatione omne indicans scopus est, sed non omnis scopus rationem obtinet indicantis . Sic ex illis tribus sola morbi magnitudo indicans primarium simul est , atque scopus : reliqua duo , scopi quidem sunt , non tamen primaria indicantia Hoc loco acres miscentur controversiæ de indicatione magni morbi , fervetque Horatius Augenius contendens contra Alexandrum Massariam , ab grandi morbo grande duntaxat generatim remedium peti , non singulare venæ pun-

ctionis, ut mihi videtur, veriorem partem secutus. Namque omnis morbus indicat remedium ex contrarietate cum remedio; qua ratione calidus indicat frigidum, siccus humidum, parilique modo alii morbi alia contraria. At nulla contrarietas apparet primo, & per se inter morbum magnum, & phlebotomiam, nec apparere potest, nisi ex magnitudine morbi contracta ad aliquam differentiam. Morbus poscit sui expulsionem per contrarium, & quatenus inter morbum, & contrarium certa requiritur mensura, si morbus magnus est, magnum quoque remedium exigit, cujus tamen differentia non innotescit, nisi ex differentia magnitudinis morbi. Certe Hippocrates in textu non de quacunque magnitudine morbi locutus est, sed conjuncta cum acutie, seu celeri motu: nihilo tamen minus inde non elucet magnitudinis discrimen, potius sanguinis detractionem, quam aliud magnum remedium exposcens. Quo pacto igitur ad veritatem interpretabimur Hippocratis præceptum adeo commendatum a Galeno; Vallesius duplici ratione [a] conatur illud ab omni dubitatione, & difficultate vindicare; & primo fatetur, a magnitudine affectionis non denotari per se speciem remedii, & sanguinis detractionem; denotari tamen ex accidenti; siquidem nunquam sanguinem detrahimus, quin adsint affectus vehemens, viresque firmæ. Utrisque vero præsentibus nunquam ab scalpello iccirco temperamus, quod nunquam cum validis facultatibus morbi vehementia conjungitur, per se sanguinis missionem non suadentis. Est igitur Vallesio morbi magnitudo una cum virium firmitate indicatio ex accidenti ducendi sanguinis, tanquam indicium, subesse morbum per se postulantem emissionem; & hoc pacto tuetur Hippocratis decretum in omnes morbos valere,

(a) *Lib. 3. contro. cap. 1.*

lere, nulla facta exceptione. Veruntamen hanc Vallesii defensionem ipse Hippocrates infirmat, qui in Pleuritide dolore descendente infra septum transversum utitur purgatione, prætermissa venæ incisura: atque in libris de morbis, de affectionibus, aliisque docet, inflammationes varias corporis partes occupantes sola purgatione curari, eas scilicet, animadversione Prosperi Martiani[a], in quibus prævalet cacochymia plenitudini: & tamen hæ inflammationes morbi sunt acuti, vehementesque, cum virium robore idoneo tolerandæ purgationi a Sene imperatæ. Altera ratio Vallesii pro sauciandа vena in omni magna ægrotatione est, quia omnis ingens ægrotatio magnum aliquod auxilium flagitat, & hoc qualecunque sit, rectius administratur misso prius sanguine. Ruit tamen hæc quoque ratio ex ipso Hippocrate, præcipiente usurpationem magni remedii, hoc est purgationis materiæ turgentis, itemque affluentiæ biliosæ effectricis inflammationis internæ, nulla præposita sanguinis effusione. Aliorum igitur interpretationibus omissis, dicam quod mihi minus ab veritate distare videtur. Vidimus, ipsum Hippocratem non in omnibus acutis cum viribus robustis sanguinem duxisse; ideoque ad omnia inutilia litigia declinanda animadverto hanc propositionem: In acutis passionibus mittendus est sanguis, si morbus est fortis, robustus æger, & vigenti ætate, esse indefinitam, & solum moraliter universalem, non logice: sicuti dicunt ipsi Logici propositionem indefinitam in materia contingente, qualis est ista, Cretenses sunt mendaces, esse tantum moraliter universalem, non logice, nec omnes ad unum Cretenses comprehendere, sed tantum plerosque. Hac eadem limitatione accipienda est Hippocratis præceptio de vena tundenda in acutis,

(a) *Lib. 4. de rat. vic. acut.*

aliæque plures ejuſdem auctoris, ut eſt in confeſſo. Verum enim vero vel aliqua poſita ejus præcepti exceptione, non fruſtra Galenus idem tot laudibus proſecutus eſt. Cum enim in Medicina operoſa valde ſit inveſtigatio ſingularium indicantium exhibitorum a ſolis proprietatibus morborum, & multo operoſior conſecutio, magno in pretio habendum eſt præceptum, quod in magna rerum ambiguitate paucis regulam complectitur eliciendi ſanguinis; quam ſi quis etiam nulla adhibita diſtinctione obſervaret, identidem, ut opinor, ſalutariter emitteret, nunquam cum notabili jactura; dummodo convenirent expoſitæ conditiones, & emiſſio foret moderata, & in principio facta; dummodo morbi acuties, ut audit apud Hippocratem, ſumatur, qui animadverſione Vallefii(a), morbum, & alia quæcunque acuta vocat, quæ cauſſas calidas ſequuntur, celeritate, & vehementia teſtatas. Pone indicatum ab Hippocrate in morbo concurſum. Hic certe conjungi nequit cum ſpirituum paucitate, neque cum ſanguinis inſigni corruptione, adverſa firmitati virium, quam aſſumimus adeſſe. Abeſt igitur periculum infligendæ notabilis noxæ ab icta vena, non abeſt ſpes reportandi levaminis innixa ætatis, viriumque fortitudini, urgente affectu vehementi celerique, cui fovendo licet opinari non parum conferre ſanguinem aut copia, aut æſtu, & nimia rarefactione, aut motu præter naturam.

CA-

(a) *In Prognoſtico Hippocratis.*

CAPUT VI.

De impedimentis venæ sectionis acceptis a rebus naturalibus, & primo a viribus.

DUo requiruntur recte, sapienterque deliberaturo in omni morbo remedia, sive magna sint, sive mediocria, sive parva, præsentia indicantis, vacuitas impedientis: cumque satis de indicante phlebotomiæ disputaverim, proximum est, ut persequar impedimenta, de quibus scripsit non inerudite Antonius Ponce Sanctacrux; nec ego tractare constituissem, nisi alia occurrerent adimenda, alia addenda, multa illustranda, propter tot novas opiniones evulgatas, desertamque Galeni doctrinam post opus Sanctacrucis, illius vestigiis pressius inhærentis. Hinc mihi supervacua fugienti, nisi fallor, continget, ut cum utilitate non levi Tironum de integro retractem, quæ ab Sanctacruce agitata fuerunt, nihilque olent ex recenti Schola. Servabo tamen meliori ex parte ejusdem auctoris ordinem, nihilque momenti ab eo indicatum præteribo, meis additis animadversionibus, & detractis, quæ intermiscet Sanctacrux, nec pertinent ad susceptam provinciam, ordinemque præstitutum perturbant.

Quicquid Medicina speculatur, in tres partes distribuitur, res naturales, non naturales, præterque naturam, neque quicquam aliud meditetur oportet, phlebotomiam, aliaque remedia administraturus. Singulas igitur percurram, & vestigabo, quidnam inde impedimenti objici possit usui grandium auxiliorum, & primo phlebotomiæ, principio examinis ducto a rebus naturalibus, ad quas pertinent vires, temperamentum totius, & partis, habitus corporis,

con-

consuetudo, ætas, sexus, & quædam accidentia, veluti sensus partium, actionis dignitas, & alia hoc loco expendenda. Nomine virium intelligo facultatum robur nostris operationibus valide, & secundum naturam obeundi compar, oriturque a spiritibus, humoribus, & solidorum substantia, duo comprehendente, ut alias ostendi, convenientem temperiem, & materiæ modum. Cum autem in morbis lædantur actiones, liquido constat, vires integras esse non posse, quam tamen integritatem non requirit venæ sectio, sed tantummodo mensuram tolerandæ futuræ jacturæ æqualem, & spatio morbi sustinendo; quæ diligenter indaganda est, non una, nec æqualis efficaciæ occurrente caussa vires infirmante. Unde duplex in Scholis constituta est debilium virium differentia, quarum aliam essentiæ vocant, aliam oppressionis. Multa disputat Sanctacrux de virium debilitate in essentia, inquirens, utrum intemperies solum facta, an ea, quæ fit, possit illam inferre; inquisitio obscura, & spinosa, parumque nuperis placitis consentanea, mihique omittenda, sectanti clariora. Quantum igitur attinet ad præsens institutum, omnem imbecillitatem in essentia appello ortam a caussis, virium essentiam labefactantibus, nimirum humores, aut spiritus aliena qualitate imbuentibus, aut absumentibus; aut partium solidarum temperamentum, aliasque qualitates ad materiæ modum relatas pervertentibus, quas secundas vocant: quare Galenus [a] immoderate laxantia, quæ primas qualitates non immutant, sed solum materiæ modum, caussis debilitantibus ascripsit. Hujus debilitatis, doctrinæ gratia, tres gradus statuuntur, summus, magnus, & mediocris, quos quidem determinare generatim in proclivi est, sed valde operosum circumscribere, certisque notis definire; idque

(a) *Lib. 2. artis ad Glauc.*

idque opus est medici prudentis, exercitatique, signa majoris, vel minoris imbecillitatis recte judicantis, dum assidet ægroto: quæ certum est, non aliunde melius desumi, quam ex actionum offensa, & in primis vitalium. Omnes facultates in unum coalescunt, concurruntque ad efficiendum corpus robustum, expeditumque ad officia vitæ, sed vitalis præ ceteris, quæ uberius sanguine, & spiritibus, irrigatur, hosque aliis distribuit, & cum hisce vitæ fulcimentum. Testatur igitur vitalis facultas conditionem, quantitatem spirituum, & sanguinis, & hac significatione modum virium. Ejus itaque imbecillitas denuntiat, quantum abs statu naturali vires recesserint, quam ex pulsu metiemur, extremamque esse cognoscemus ex illius magno languore, ex depressione, & parvitate. Roborabit indicium reliqua species corporis, facies decolor, extenuataque, venarum, quæ prominere solent, demissio, debilis respiratio, aliorumque motuum infirmitas. Item prægressæ recenter caussæ inanientes, vel præsentes non levem vim habent ad stabiliendum judicium de imbecillitate, hujusque gradu; cujusmodi sunt vigiliæ productiores, cibi parsimonia, calor exurens, vehemens dolor, aliaque satis nota. Quanquam autem primas tribuimus actioni vitali ad virium statum arguendum, ea tamen interdum imponit propter conformationem arteriæ, situm profundum, exilitatem incapacem copiosi sanguinis, laxitatem fibræ muscularis, vel alia non satis perspecta, apta ad ingerendam speciem debilitatis vera majoris. Non semel observavi pulsum, parvum & debilem cum robore facultatis animalis, & hac fretus contra pulsus indicium spem sustinui; exitusque judicium comprobavit. Interdum etiam pulsus parum distat a naturali, ut in aliquibus febribus malignis, neque notabilem virtutis lapsum ostendit, sed notabilis

inde

inde arguitur, quod ægri prompte incidant in animi deliquium, si velint e lecto surgere, & toto languent corpore; ideoque, ut certius, quoad fieri potest, habeatur judicium de viribus, respiciendum est ad omnium facultatum functiones. Omnium instrumenta proxima spiritus sunt, & singularum læsio indubitatum est argumentum, vel spiritus pauciores esse pro indigentia, vel vitiatos, si solida nullam noxam patiantur. Quare cum unum, idemque sit promptuarium spirituum sanguis, quæcunque functio detrimentum capiat spirituum læsione, communem omnium facultatum caussam habet, indicatque communem infirmitatem, nisi spiritus in certa parte alterentur, vitiumque contrahant.

Alii duo imbecillitatis gradus, magnus, & mediocris ex eisdem specie notis, sed magnitudine differentibus deprehenduntur; tantoque minus vires esse imminutas apparebit, quanto magis indicia ab summis recedent, & pauciora erunt. Cognita summa virium dejectione ex resolutione apertissimum est, nihil sanguinis educendum esse. In magna vero quidam parcam approbant detractionem, perque vices repetitam: fatentur tamen periculosam esse, & antequam peragitur, exponendum periculum. Meo judicio, si in aliqua affectione cum magna virium jactura licet venam cruentare, est sanguinis profluvium ex superioribus, vel inferioribus partibus. Quo enim tempore vires absumit sanguis, puta, ex naribus exiliens, venam in brachio revulsionis nomine improvide non feriam, dictante prudentia, paucas uncias sanguinis e brachio eliciendas esse spe uberioris effluxus compescendi. Undecunque sanguis exeat, æqualis est virium jactura: qua instante conandum est, ut ex eo loco effluat, per quem inhiberi queat copiosius illius impendium, viriumque. Demum in mediocri

vir-

virtutis infirmitate paratior est deliberatio, abs qua volunt omnes non prohiberi in totum sanguinis effusionem, sed tantum quantitatem definiri, & indicari diversam, lentamque rationem effundendi.

Satis de debilitate ex essentia. Alteram, quam vocant ex aggravatione, docent Scholæ oriri ex copia succorum, sive boni sint, sive mali; in qua exponenda brevitati, & perspicuitati studens, aliorum placita missa faciam, solamque sequar rei naturam. Copia boni sanguinis non potest viribus negotium facessere, nisi eo devenerit, ut vasa nimium distendat, perspirationem minuat, liberosque spirituum motus inhibeat. Per se igitur caussa imbecillitatis non est, & proxima, sed intermedia, & occasio; eademque habet indicia, quibus dictum est, comitari plenitudinem ad vasa. Hæc, uti palam est, petit phlebotomiam, non dissuadet; eademque ratione virium dejectio inde nata, quæ deprimente quantitate ablata, expediuntur, eriguntur que. Porro copia mali succi potest infirmare vires, aut dissolvendo, aut tantum opprimendo. Dissolvit, si multum humor venarum recesserit a natura sanguinis, spiritus corrumpat, aut obstet, quo minus debita eorum copia generetur, sine qua vires elanguent. Sin autem ea copia mali succi nondum eo pravitatis provecta est, ut aliquam ex enumeratis noxis infligat, tantum onere premit vires, non diruit, inde non relinquimus phlebotomiam, si alia conveniant exigentia. Debilitas nata ex copia cum cacochymia designatur, si nulla præcesserit recens evacuatio, vel adsit, aut alia caussam clam exhauriens, & apparent notæ cacochymiæ. Addunt alii sensum prementis ponderis, pulsus inæqualitatem, motus impotentiam; sed ista communis est etiam aliis, quos diximus ex essentia virium labefactata languere. Sensum vero corporis quasi quodam

pondere onerati sæpissime laborantes non ita manifestum habent, ut inde decerni possit de præsentia copiæ aggravantis. Præterea, cum copia, de qua sermo est, sit admista cacochymiæ, & hæc pariat sensum ulcerantis rei, non deprimentis, ex sensu impositi veluti ponderis non significatur ea debilitas. Porro inæqualitas pulsus modo fortius, modo languidius micantis arteriæ, utpote quæ ab aliis caussis proficisci potest, inter ambigua signa reponitur, minusque certa aliis jam propositis, quibus proptetea standum est.

Hippocrates plures expositis debilitatis differentias enumerat, (a) desumitque a diversis caussis debilitantibus; quibus ignoratis, ut inquit, in gravissima errata labimur; cognitis evitamus. Ait igitur laborantes infirmari a vasorum inanitione, irritatione, dolore, aliisque caussis ortis ab corporis habitu, & natura singulorum. Verum omnes hæ caussæ viribus incommodant alterutro ex dictis modis, scilicet aut earum substantiam corrumpendo, dissipandoque, aut opprimendo; nec alius superest debilitandi modus. Quicquid nostra corpora immutat, vel additio quantitatis est, vel ablatio, aut contraria qualitas. Additio quantitatis superfluæ vires onere fatigat, ablatio utilium demolitur, itemque demolitur contraria qualitas, cujusmodi est opposita temperiei spirituum. Duo itaque tantummodo sunt imbecillitatis genera, caussæ vero debilitantes plures, Medico, uti monet Hippocrates, internoscendæ, congrua victus ratione, & remediis suppetias allaturo.

CA-

(a) *Lib. 2. Acut.*

C A P U T VI.

De impedimentis venæ sectionis acceptis ab aliis rebus naturalibus.

SEparatim præmissa consideratione virium, de quibus plura dicenda occurrebant, uno, eodemque capite comprehendo reliquas res naturales, & principio temperamentum totius corporis expendam, quod unusquisque ab ortu, non mutatione ætatis recepit. Ergo quodlibet temperamentum per se spectatum, & intra sanitatis confinia, & ab aliis accidentibus mente amotum, circumscribere potest quantitatem ducendi sanguinis, non in totum detractionem impedire. Censentur communiter parum apta phlebotomiæ duo temperamenta, calida, & sicca, frigida, & humida; quæ tamen ipsa, si corripiantur morbo sanguinis effusionem poscente, non percipio, cur omnem vetent. Antequam laberentur in morbum, ea virium firmitate fruebantur, ut suas ederent pro modo naturæ functiones; nondum scilicet, ut assumpsi, ex cessu earum qualitatum lineam sanitatis egresso. Quid igitur in morbum lapsa nullum ferre poterunt sanguinis impendium? Affirmat Sanctacrux cum magno periculo sanguinem hauriri corde frigido existente, & propemodum idem periculum impendere, si frigidum est cerebrum, aut hepar, aut ventriculus. Nempe metuit ex frigiditate cordis syncopen, cerebri apoplexiam, paralysim, epilepsiam, vertiginem, metuit ex hepatis frigiditate hydropem, ventriculi tarditatem coctionis, & infestissimas cruditates. Hoc tamen timore non percellor, neque deterreor ab eliciendo sanguine, si adest indicatio cum virium constantia. Pone ali-

quem, ut loquar cum Sanctacruce, frigidi jecoris, prehendi forti pleuritide. An ea frigiditas prohibebit usum postulatæ phlebotomiæ, si ferendæ vires valent? An septem, vel octo sanguinis unciæ ademptæ perfrigerabunt hepar usque ad productionem hydropis, eo præsertim tempore, quo sanguis exæstuans suum calorem solidis communicat? Nil minus timendum videtur, & præcipue ex sententia Recentiorum affirmantium, nullum inesse membris calorem, nisi quem impertitur sanguis uberiore sui copia, vel parciore perfundens membrum; & proinde præter modum sanguine excalefacto, quis dubitet inferri perniciosam frigiditatem, ex moderata effusione, & temperamento accommoda? Itaque ex illis temperaturis admonemur quidem restrictius, & circumspectius effundendum esse sanguinem, non tamen ab omni effusione abstinendum.

Habitus corporis majus habet momentum, præsefertque clariora indicia ad venæ secturam usurpandam, vel omittendam, quam temperatura. In habitu vero corporis primo considerantur gracilitas, obesitas, raritas, densitas, & inter hos qualitatum excessus media constitutio. Gracilitas magna corporis cum rara textura, in qua amplæ patent viæ exitui spirituum, resolvendæque substantiæ opponitur phlebotomiæ ut evacuanti, vel denotando nullam esse indigentiam vacuationis sanguineæ coactæ, ubi magna sponte fit dissipatio; vel non esse suffecturas vires utrique vacuationi. Obesum quoque corpus, laxumque parum aptum est ad idem remedium: atque Galenus[a] in juvene annos triginta nato, putridaque synocho impedito, sed laxo, molli, pingui, & albo, cum gracilibus venis nihil plane sanguinis demit, æstivo tempore, regione æstuosa, cælique statu calido siccoque. Fortior autem venarum exi-

(a) *Lib.* 11. *Meth. cap.* 14.

exilitas est obesitate, vel gracilitate corporis ad inhibendam venæ secturam; siquidem ex venis, ut admonet Celsus[a], vis corporis melius, quam ex ipsa specie æstimatur. Aliqui non modica sanguinis copia redundant, licet admodum graciles sint, qualis fuit mulier memorata a Galeno,[b] contraque aliorum medicorum spem iterata sanguinis effusione curata, cujus venæ sanguine plenæ eminebant; uti supra memoratum est. Itaque gracilitas, nisi conjungatur cum laxo corporis contextu, aut venarum humilitate, & tenuitate ab sanguinea vacuatione non dehortatur. Enim vero ex difficultate magna cognoscendi quanta sit laxitas meatuum, & quantæ resolutionis caussa, certius indicium sumitur a venarum tumore, aut depressione, magnitudine, vel exilitate.

Quanquam opinor, gracilitatem corporis cum raro fibrarum contextu obstare phlebotomiæ, ut evacuanti, significando paucitatem sanguinis, & vacuitatem indicantis, obstare tamen non sentio, ut revellenti, oborta in eodem habitu corporis notabili inflammatione interna, in qua propter metum infirmandæ virtutis, si temperemus ab scalpro, apta revulsione inhibitura morbi augmentum, hinc majus detrimentum vires capient, quam ex convenienti sanguinis expensa. Galenus quidem, uti vidimus, in descripto juvene, pepercit venæ; ceterum in putridis, ubi sanguis multum non redundat, ejus emissio præcipuum remedium non est, sicut est in inflammatione incipiente, sanguinis motum ab parte affecta avocando.

Ad corporis habitum pertinet os ventriculi, quod si imbecillum est, vel acuto sensu præditum non fert inoffense sanguineam detractionem. Rarus fibrarum contextus imbecillitatem parit, declaratque languida cibi appetitio,

ex

(a) *Lib. 2. cap. 10.* (b) *Lib. 6. de mor. popn. sect. 3.*

ex accepto gravamen, nausea interdum, & vomitio. Molles vero nervi, tenuique membrana obtecti sensum nimis acutum efficiunt, impatientem omnis irritamenti ab acri, vel salso, itemque inedia. Cum autem pars nulla magis ore stomachi infestetur ab evacuationibus, ejus imbecillitas abs quacunque caussa profecta, tanquam occasio animi defectionis, vel alterius molesti symptomatis metuenda est venam icturo. Sin autem magna indigentia, spesque non levis inde futuri commodi phlebotomiam tentare suadeant, prius roboretur stomachus, vicibusque partitis definita sanguinis copia hauriatur.

Inter res naturales ætas tanti ponderis est ad deliberandam venæ secturam, ut ab Hippocrate, sicuti vidimus, pro principe scopo habita sit. Ætas nihil est aliud, quam vitæ pars functionibus, aliisque accidentibus ab altera notabiliter differens: ex qua conspicua differentia quatuor principales ætates constitutæ sunt, Pueritia, Juventus, Constans ætas, Senectus; quarum duæ creduntur a Galeno parum idoneæ phlebotomiæ, videlicet Pueritia, & Senectus, de quibus dijudicabo. Pueritia ut in plures partes distribuitur, quarum prima Infantia dicitur, ad annum quartum, & in aliquibus ad septimum extensa; ita non unam habet animadversionem, & diverso modo se habet ad remedia pro diversitate suarum partium. Dum adhuc pene lacteus cruor per venas fluit, quis animum inducat effundere? Quæ necessitas effundendi? Quis tantus fervor, aut impetus infantilis cruoris, ut evacuatione compescendus sit, aut refrigerandus? Quæ tanta copia acervari potest in raris, tamque fluxis corporibus, tamque levi nutrimento utentibus, ut sponte, & absque ferro non sit citissime evolatura? Pene dixerim in adultis tot venæ vulnerationes perperam factas permittendas esse, ad minuen-

dum

dum ſanguinem in tot ſcelera, efferataſque affectiones identidem concitaturo. At ex ſolo lacte ſuccreſcens, ejuſdemque qualitatibus perfuſus non abſimilis eſt innocenti Infantiæ, quam nutrit. Deeſt occaſio detractionis, deeſt robur detractioni ſuſtinendæ. Omnia, ut ait Chryſippus apud Tullium, debiliora ſunt in puero, quam in viro, multoque magis in lactente, qui totis artubus nutat, & omnium actionum humanarum impotens eſt; quare plures cordati viri non formidantes pro data occaſione vulnerationem venæ in pueris aliquanto grandioribus, formidant tempore lactatus: atque Hiſpani proni, crebrique ad venam cruentandam pueris, tamen infantibus dentire incipientibus, ſolum cucurbitulas cum levi ſcarificatu cruribus apponunt. Neque vero animos addit ad fundendum lactentibus ſanguinem Sydenhamus[(a)] aſſeverans, æque tuto ſanguinem duci ex venis adultorum, atque infantium, nec alii confidens remedio in convulſionibus infantium nono, decimoque menſe occaſione dentitionis excitatis, niſi phlebotomiæ, quo tempore tument dolentque gingivæ, nervique comprimuntur, atque irritantur. Quis enim non videat, quantum interſit inter vires adultorum, & infantium? nempe qui levi quacunque de cauſſa alterantur, & multo minore in grave vitæ diſcrimen conjiciuntur, quam adulti. Quod ſi naturam ducem ſequi velimus, cur potius in convulſionibus puerorum venam, quam alvum reſerabimus? Qua ſcilicet multum ſubducente, ut obſervat Hippocrates[(b)] dentientes infantes minus convelluntur, quam quibus alvus ſiccior eſt. At enim Sydenhamus illis convulſis venæ inciſionem adhibuit, & aliis remediis, decantatiſque ſpecificis utiliorem comperit. Quid inde? An ſatis adduxit ad imitandum? Eum hercle imitarer, ſi mihi cer-

(a) *Pag. 226.* (b) *de Dentitione.*

certo constaret phlebotomo adjutos esse infantes sine eo perituros; quod tamen extra conjecturam est, affirmante Hippocrate[(a)] non omnes in dentitione convulsos mori, multos etiam servari, & quidem sine vena pertusa, cui tota Antiquitas pepercit, parcuntque in præsens permulti medentes: atque Riverius[(b)] redarguit Parisienses infantibus lac sugentibus eam aperientes, nulloque e sapientibus Scriptoribus suffragio defendi posse affirmat. Frustra vero opponeretur ex Sydenhamo convaluisse infantes, quibus incisa vena fuit, quasi eidem non magis repugnaret ætas infantilis, quam adulta. Sat liquet, quanta sit illius imbecillitas, quantum dissipabilis substantia: neque aliquorum infantium reparata salus, qui passi erant phlebotomiam, probat hanc fuisse caussam salutis, necessarium remedium esse, & suspicione vacuum; tantum evincit, non esse lethalem, & posse ab ea ætate ferri sine certa pernicie; quam nec ego necessario inferri contendo, æstimans infantiam impedimentum effundendi sanguinis, sed tantum in ea plura apparere ad inhibendum scalpellum, quam permittendum: atque hac moderatione intelligi velim plura, quæ propono impedimenta. Satis de Infantia lactente.

Alias Pueritiæ partes percurramus. Horatius Augenius[(c)] persuasum habet, ante septimum annum non esse utendum phlebotomo, ob metum ne vires possint sufficere ferendæ petitæ, & spontaneæ, quæ copiosa fit, evacuationi. Alii etiam trimos, quadrimosque cruentant, & fidentius natu majores, producuntque experientiam testatam, per eas ætates conducibilem fuisse pueris venam vulneratam. Quanto autem examine indigeat experientia, ejusque circumstantiæ, ut inde constet utilitas remedii, ex dictis apparet; & debere præesse experientiæ rationem ad cavendum errorem in delibe-

(a) *De Dentitione*. (b) *De Vario. cap.* 2. (c) *Lib.*8.*Epist. Tom.*3.*cap.*14.

liberanda caussa effectus, quem in usu remedii videmus. Ratio tamen ut in lactentibus pueris valde repugnat incisioni venæ; ita minus in trimis, & quadrimis, multoque minus in natu grandioribus, firmiore ætate exhibente majorem spem illius tentandæ. Enim vero si opponas, ut rite aliquod remedium usurpetur, non satis esse, ut minus ratio adversetur experientiæ, sed requiri, ut nihil omnino; scias hinc contradicente ratione remedio, illinc favente experientia, nos admoneri, ut attente meditemur, num effectus verti debeat experto remedio, an alteri caussæ, & solius naturæ medicationi suæ conservationis studiosæ. Ut enim in mea methodo ostendi, solum nobis male cogitantibus, & vero ignorato, potest ratio dissentire experientiæ, aut dissentire videri. Ut verum vero contradicere nequit, item nequit ratio experientiæ, si utraque sit probe cognita explorataque. Itaque, quo debilior est ratio, quæ videtur opponi experientiæ, levior etiam est suspicio, nos ab ista in errorem induci: qua animadversione dictum est, in trimis, quadrimis, & natu grandioribus licere cum majore fiducia phlebotomum exercere.

Sat de Pueritia: dicendum de Senectute decrepita, quam aliqui desumunt ab anno septuagesimo, & hoc transacto eximunt scalpello. Verum in tanta corporum varietate cautius se gerit, qui fractam, & decrepitam ætatem non annorum numero definit, sed facultatum imbecillitate, extantibus numerosis exemplis, post annum septuagesimum venam commode perfossam esse. Sæpenumero observamus, quosdam iis annis valida senectute frui, quibus alii squallida, extremaque premuntur, exucci, flaccidi, modicoque cibo utentes. In explorandis tamen senum viribus cavendum est a pulsus fallacia, qui, ut observarunt experientissimi viri, flatu arteriam distendente, aliquando ina-

ne robur prætendit. Præsidio erit ad verum scrutandum, si præter pulsum tota species corporis, & actionum modus naviter considerentur. Veruntamen sicut ætatis macies abdicat phlebotomiam, item morbis patere non solet eam exposcentibus, videlicet febribus fortibus, acutis, & inflammationibus, uti Senex animadvertit[a]. Apoplexia quidem, quæ fortis affectio est, non infrequenter decrepitis accidit, præmium, ut cum Plinio sentiam, anteactæ laboriosæ vitæ; sed venæ incisione citius rem conficit. Itaque si videris Senem febri forti, & acuta, aut inflammatione vehementi tentatum, habes argumentum eo non processisse senium, ut vires fatiscentes testetur. Vidi nuper in nobili fœmina Patavina Lavinia Ivana octoginta octo annorum circiter obortam pleuritidem, cum tussi, sputo sanguineo, febri continua, dolore lateris; sed nec febris, nec dolor, nec alia symptomata vehementia fuerunt, omniaque, meo consilio, intactis venis, evanuerunt.

Consuetudo ad res naturales relata nec indicat per se sanguineam vacuationem, nec prohibet, & tantummodo attenditur in morbis tanquam indicium ejusdem opportunitatis inveniendæ, & metiendæ quantitatis. Quis enim in pleuritico nunquam sanguineam detractionem passo ob insuetudinem tam conducibile remedium prætermittat? Quis ex sola consuetudine venam in morbo feriat, nisi cognoscat inde subesse indicans feriendæ? Tamen Galenus[b] non levem dubitationem ingerit, affirmans vacuationibus insuetos, & si humoribus abundant, evacuandos non esse, assuetos audacter copioseque. Quid venerit in mentem Galeno hæc scribenti, non exquiram: illud certo certius est, cui nunquam sanguis missus fuit, nihilominus mittendum esse morbo postulante, viribusque permitten-

tibus,

(a) *Sect.* 1. *Apho.* 14. (b) *Lib.* 1. *de arte curandi ad Glauc. cap.* 13.

tibus, nec in usum potuisse venire id remedium, nisi adhibitum fuisset idem antea non expertis. Nunquam periclitatus Phlebotomiam, nil contrahit ejus usui contrarium; sicuti contrahit consuetudinem adversam frigidis cibis, qui diu solum calidis usus est. Ex usu longo certarum rerum generatur in nostris corporibus quiddam contrarium oppositis: tamen sola usus vacuitas, ut ipsa nihil est, ita nihil generare potest contrarium remediis petitis ab incidentibus morbis. Itaque propter insuetudinem non abstinebo a postulata sanguinis effusione, sed minus effundam, exploratoque eventu, si opus erit, iterabo effusionem.

Prægnatio inter res naturales hanc habet considerationem, ut venam vulneraturus cogitet de conservanda matre aliquo morbo impedita, itemque fœtura; cogitet matrem sibi, & fœtui vivere, plusque virium deberi tutelæ utriusque, quam unius. Non omnis igitur quantitas virium in vacua muliere venæ punctioni sustinendæ compar, sufficit eidem ferendæ in utero gerente, suisque viribus fœtum sustentante. Comperta in gravidis debita virium mensura, pensitandum remanet, num metus abortionis scalpellum inhibeat, executionemque indicati remedii. Quippe videmus prægnantes sæpe in eas ægritudines incidere phlebotomia curari solitas: certumque pariter est, evitandum esse abortum, cum propter periculum genitricis, tum fœtus jacturam. Pluribus de caussis, & sæpe levibus mulieres abortiunt, tamque frequenter, ut asserat Mercatus, rationibus subductis, constare plures fœtus deperdi, quam justum ad tempus reservari; ut mirum non sit, natum hominem tam levibus de caussis vita periclitari, qui ante ortum, atque in arctissimo complexu suæ creatricis tam facile perit. Hanc tantam fragilitatem qui

mente agitabit, ut cum Plinio loquar,[a] neque ſui corporis viribus fidet, neque felicibus ſucceſſibus tumebit, neque ſe fortunæ partum credet, ſed vitam æqua lance penſitabit. In magna igitur proclivitate mulierum ad abortum jure timetur, ne is accidere poſſit a venæ ſectura, quæ omnes humores commovet, vaſa laxat, multiplicique ratione officere poteſt fœturæ. Num igitur propter periculum abortus erit ſemper abſtinendum a phlebotomo? Niſi urgeat neceſſitas, prudentis eſt abſtinere præſertim in talo; ſi urgeat, utendum eſt, longa docente experientia, neceſſario non excludi fœtum, ſive ſuperior, ſive inferior vena, ſive utraque præcidatur. Quis ignoret, plures mulieres repetita ſanguinis effuſione fruſtra tentaſſe illicitæ conceptionis labem diluere? Quædam mulier, dum hæc agitabam, propter paupertatem, animo intento in provocandum abortum, me advocavit, aſſerens ſe magno circa pectus dolore affligi, productiſque indiciis, nullam adeſſe ſuſpicionem graviditatis, affirmavit ſe eumdem dolorem alias paſſam eſſe, & phlebotomia curatam. Itaque & eam leviter purgavi, & ſanguinem ex brachio, deinde coactus ſequi conſuetudinem regionis ex talo miſi, ſalvo conceptu, quem adeſſe poſtea cognovi, & dolorem non pectus, ſed ventriculum occupare: quo perſeverante, aliiſque prægnationis notis apparentibus, confeſſa eſt mulier ſe ſe in principio cujuslibet conceptionis ſolere ea parte male habere. Hoc, aliiſque pluribus exemplis liquet, inciſionem venæ non eſſe neceſſario abortivam: imo Lodovicus Mercatus[b] exiſtimat eamdem habere animadverſionem reſpectu ſanguinis ducendi conceptum, atque ætatem, & utramque poſſe quidem moderari quantitatem emittendi, non poſſe omnem emiſſionem vetare. Si tamen ab ætate vires

ſepa-

(a) *Lib. 7. cap. 7.* (b) *De Prægnan. Affect. lib. 3. cap. 7.*

ſeparentur, mihi videtur iccirco graviditas plus habere ponderis in conſultatione de vena reſignanda, quam ætas, quod conſtet, pluries fœtum ea reſignata periiſſe. Quocirca deliberaturus ſanguinis detractionem in gravidis diligenter ponderet oportet quæcunque valent ſufficere probabile argumentum de eventu fœturæ, nimirum ægrotantis habitum, quem tenuem, aut nimis craſſum metuit Hippocrates; geſtationis tempus, cujus pars prima, & magis ultima ſuſpecta eſt; conſuetudinem prægnantis ſolitæ, vel inſolitæ in aliis conceptibus ſcalpellum ferre; proclivitatem ad abortionem, aut vim reſiſtendi, frigiditatem nimiam tempeſtatis, vel caliditatem, utramque ſervando fœtui parum aptam, idque genus alia. Oblata vero indigentia eliciendi ſanguinis cum probabili ſpe conſervandi conceptus, admonendi ſunt domeſtici, vi morbi vehementis ſæpe abortionem induci, neque phlebotomiæ ſemper imputari poſſe poſt eam ſecutam fœtus excluſionem.

Lactis quoque generatio, inter res naturales numerata a Galeno, ſpecies quædam vacuationis judicatur; judiciumque comprobat indigentia uberioris cibi ſollicitans nutricem. Quamobrem niſi morbus permittat eam eximi omni ſanguinis detractioni, hæc parcior ſit oportet, largiorem ſupplente vacuatione facta per mammas. Veruntamen vehementia morbi poſcente phlebotomiam in nutrice, fortius præſidium eſt ad eam, morbumque ferendum ceſſatio a lactatu, qua vel propter paupertatem, vel alia de cauſſa impedita, ſuccurrendum eſt reſtrictiore effuſione ſanguinis, tum paulo largiore cibo.

CA-

CAPUT VII.

De impedimentis venæ sectionis acceptis ex rebus non naturalibus.

IN mea Methodo Medendi agens de sex rebus non naturalibus, multa ex aliorum sententia, sicuti propositi ratio exigebat, exposui, ut ostenderem, quemadmodum ex illis indicationes secundariæ remediorum eruantur. In præsentia vero explicaturus Tironibus impedimenta tundendæ venæ, magis ex mea sententia loquar, quam aliorum, deque his accuratius dijudicabo, quæ in methodo tanquam aliorum exempla produxi.

Aer, qui primus recensetur inter res naturales, magnum habet momentum ex placito Majorum ad venæ sectionem vel permittendam, vel prohibendam. Sic impense calidus siccusque, quem Galenus [a] loco symptomatis habet, itemque vehementer frigidus vetat sanguinem hauriri, sine his exsuperantiis permittit: quod documentum hac interpretatione recipio. Calidissimus aer cum æquali siccitate multum humorum, & spirituum dissipat, atque spatio aliquot horarum conficit per insensiles meatus, quod per apertam venam vacuatur. Quare, nisi ex mora periculum impenderet, non est quærendum scissura venæ, quod aeris beneficio sine commotione humorum non multo post obtinebitur. Hinc validam erue rationem parcendi venis in febribus intermittentibus, aere vehementer effervescente, cito omnem superfluam copiam absumpturo. Caliditati, & siccitati aeris si adjiciuntur similes qualitates temperaturæ ægroti cum raro contextu, habes fortissimum argumentum

(a) *Lib.* 1. *ad Glauc.*

tum ceſſandi a phlebotomia in omnibus morbis, in quibus nec mora grave diſcrimen infert, nec humores impetum in partem principem faciunt. Impetus vero præſens, cùm celeriter retineri nequeat per copioſam exhalationem ab aere faciendam, validior eſt ad indicandam phlebotomiam, quam ad vetandam caliditas, ſiccitaſque ambientis. Hiſce tamen qualitatibus, incurrente neceſſitate venæ fodiendæ, variis externis occurres, collocando ægrotum in domicilio ad ſeptentrionem poſito, humili, craſſiſque parietibus ab ſolis ardoribus tuto, effuſione frigidæ aquæ, iniectu foliorum refrigerantium; itemque minus ſanguinis educes, habita ratione copioſæ exhalationis. Hinc monentur Medici accerſiti ad ruſticos media æſtate curandos, jacenteſque in caſis vix ſecuram umbram præbentibus, ut cautiores ſint ad miſeros cruentandos. Porro inter magnos æſtus extracta convenienti ſanguinis quantitate, ſtatim recreabimus vires grato aliquo odore, & paulo poſt cibo. Avicenna, quo per eam tempeſtatem impediat largius ſpirituum effluvium, jubet venam anguſte perforari, nec juſſum probabili ratione caret. Quo latius venæ vulnus eſt, magis commoventur humores omnes, & commotione attenuatis plures ſpiritus excitantur, quaque patet aditus erumpunt.

Galenus inter hibernas nives metuens vulnerationem venæ, non penitus interdicere voluit, ut alias interpretatus ſum, ſed tantum innuere per illud tempus ex gravi duntaxat caſu eſſe ducendum ſanguinem, & hunc reſtrictiore quantitate. Timentibus autem hyemale frigus, multo facilius eſt id temperare, quam æſtivum ardorem, atque inhibere extinctionem ſpirituum ab exceſſu frigiditatis formidatam. Reliquæ vero partes anni temperatiores nihil objiciunt, quo minus vena reſignetur; imo ver maxime opportunum eſt inciſioni, quo, ut cum Virgilio loquar, tu-

ment

ment terræ, omnia ſucco plena ſunt, ipſe ſanguis augetur, & incaleſcit. Autumnus minus vere favet phlebotomiæ ob tenuiorem ſanguinis partem præterita æſtate exhauſtam, non tamen obſtat, tantumque indicat in eadem ſpecie morbi, eodemque ægrotante minus eſſe fundendum, quam vere. De aſpectibus cœleſtibus, qui ad aerem referuntur, nihil addo ad ea, quæ in methodo medendi expoſui; liquidoque conſtat, ſaltem in morbis acutis occaſionem remedii præcipitem eſſe, & ſumendam ex motu, & conditione cauſæ morboſæ, ſtatuque ægrotantis, non ex favorabili aſtrorum poſitu. Perit æger, niſi cito ſuccurras. Quid de cælo cogitandum?

Secundum aerem inter res non naturales recenſentur cibus, potuſque non minus aere vitæ ſuſtentandæ neceſſarii: quibus autumo poſſe prohiberi certam differentiam temporis ſanguinis emittendi, non emiſſionem. Paulo poſt acceptum cibum, eumque crudum in ventriculo vivere declarante ructu, & ſatietate, differenda eſt ſectio venæ, donec coctus ſit, ne magis inde protrahatur coctio, & portio ſucci crudi depletas venas ſubeat. Cum vero cruditas ciborum non brevitate temporis pro coctione, ſed vitio ipſius ventriculi contingit, rebus præter naturam acceſetur, de quibus infra. Etiam copioſus potus recens ingeſtus retardat phlebotomiam; ex qua timet Avicenna [a] hydropem, ſi poſt potum aquæ plurimæ celebretur, ratus inde in venas humidum trahi, illabique in profundum membrorum. Mihi compertum non eſt, inde ſecuturum eſſe hydropem, ſed pro certo teneo refrigeratis, refertiſque viſceribus aquæ copia improvide venam aperiri; quatenus inde poteſt æquabilis motus ſanguinis apertionem verſus impediri, oſque ventriculi offendi.

Mo-

(a) *De removen. impe. cap. 2.*

Motus, quietiſque conſideratio, quod pertinet ad venæ ſectionem, in eo vertitur, ut agitatum ſanguinem ab corporis motu recens facto quieſcere ſinamus ante uſum phlebotomi, poſtque contineatur æger in ſumma quiete, brevique tempore decumbat in ſpinam, quaſi in corporis baſim, hoc adjuvante decubitu æquabiliorem ſanguinis diſtributionem. Motus igitur vehemens corporis recens prægreſſus remorari poteſt executionem phlebotomiæ, non interdicere, poſt quam vitari debet, imo ipſa phlebotomia eo die vitari, quo quis iter facturus eſt, vel alium motum non levem obiturus; ne commotioni humorum factæ per inciſam venam, accedente valido motu corporis, exoriatur febris, vel ſyncope, vel alius inopinatus affectus.

Somnum, & vigiliam providus venæ profector multiplici nomine animadvertat oportet. Statim a ſomno admonitione Galeni, & rationis ducendus ſanguis non eſt, dummodo id permittat motus ægrotationis, ſed duntaxat poſt horam; quo intervallo humores, & ſpiritus ad interiora convocati tempore ſomni æquabilius in omnes partes diſpanduntur, atque influxu vitali roborant. Sanguini educto indormiendum continuo non eſt, ſed hora una, vel altera vigilandum, tum cibi boni ſucci exiguum offerendum eſt; & poſt horam ab accepto, ſi ſomnus irrepat, repellendus non eſt. Quædam tamen occurrunt, quæ ſtatim poſt ictam venam obrepentem ſomnum admittere ſuadent, nimirum ſi æger debilis eſſet, vel antea multum vigilaſſet, ſi dolor vehemens externas corporis partes affligeret, vel etiam internas, modo abſit inflammatio, qua præſente, ſi confeſtim ab evacuatione ſanguinea dormiat æger, timetur copioſior ſanguinis illapſus in partem affectam, & incrementum inflammationis. Præterea, ſi puncta vena foret ad compeſcendum ſanguineum proflu-

vium, aut delirium, quis non videat optabilem esse quocunque tempore advenientem somnum, eorum symptomatum remedium?

Vigilia, quæ nondum in caussam morbosam evasit, neque modum excessit rei non naturalis, hortatur ut in morbo non præcipiti, atque moram concedente, differatur sanguinis extractio, donec corpus paratius sit ad ferendum, prægresso conveniente somno, remedium undequaque non innoxium. Urgente porro indigentia festinationis remedii, quantitas hauriendi sanguinis adæquetur cum viribus a vigilia aliquantum debilitatis, considerato earum præsenti statu, futuroque.

In excretis, retentisque, quæ numerantur inter res non naturales, quædam sunt adeo quotidiano sermone trita inter medentes, ut operæ pretium non sit, longius agitare. Quis ex ipso Medicinæ limine ignoret, oneratam fœcibus alvum deplendam esse vel injecto clystere, vel assumpto laxante, priusquam vena inciditur? Item constat in suffocante angina, vel alia interna inflammatione, aut alio præcipiti casu, nisi foret in promptu clyster, recludendam protinus esse venam, deinde alvum. Ad difficiliora igitur convertatur opera, & primo ad fluxum menstruorum pro modo naturæ manantium; de quo quæri solet, an opponatur sanguinis effusioni, morbo aliquo urgente, ea solito curari: quam quæstionem instituam secundum duplicem, oppositumque locum vulnerandæ venæ, inferiorem, superioremque, sedemque morbi supra, infraque diaphragma. Ordior ab sectione basilicæ, quæ creditur menstrua rite manantia retinere posse, aut saltem turbare, & imminuere. Invaluit enim mos apud Medicos, in lunari immoderato fœminarum effluvio Basilicam revulsionis nomine ferire; nec ambigitur quin totus sanguis exeuntem

tem ab emissario ampliore sequatur, sicque ab angustioribus emissariis, qualia sunt uteri, abducatur, aut saltem delabentis cursus retardetur. Quare menstruis secundum naturam fluentibus, nequit fieri, quin resignata cubiti vena vim aliquam inferat delapsui sanguinis ad uterum, & periculum vel suppressionis, vel imminutionis: & quamvis Vallæo persuasum sit, ea incommoda a venæ tali incisione facilius infligi, quam brachii; tamen neque ratio, neque praxis communis suffragatur, exceptis particularibus circumstantiis. Itaque solius necessitatis impulsu, puta, inflammationis internæ partium supra renes, in quibus instat, & urget revulsionis, derivationisque indicatio, dum menstrua recte peragitur excretio, venam brachii perfoderem; adhibendo præterea ea remedia, quæ contra vim punctæ superioris venæ adjuvant naturalem cursum ex utero fluentium, cujusmodi sunt frictiones crurum, balnea calida, cucurbitulæ; quibus usus est Zacutus Lusitanus in curatione juvenculæ menstrualis apoplexia impeditæ, cui quater cephalicam intra octo horas aperuit, admotis tamen femoribus cucurbitulis, adhibitaque cruribus frictione. Hæc scribens accersor ad fœminam trigintaquinque annorum temperamenti calidi, humidique, post vehemens corporis exercitium cœptam pleuritide tentari, & menstrua pridie pati, quam ægrotaret. Erat dolor fortis prope mammam dextram ad humerum pertingens cum tussi incruenta, magna inquiete, vigiliis, febri acuta continua, urina crassa. Qua hora adivi, quia menses copiose, imo magis solito manabant, nolui cubitum vulnerari. Postridie, cum tussis cæpisset leviter cruentari, mensesque multo lentius fluere, elicitæ sunt ex cubito decem sanguinis unciæ, appositis eodem tempore anterius femoribus cucurbitulis siccis, iteratisque post detractionem, nec

inde uterus stillare desivit. Ceteroqui, quia consuetudo regionis post sectam venam brachii incidendæ inferioris imaginationem fœminæ perterrefaciebat, permisi post aliquot horas saphenam fodi, modicumque sanguinis hauriri. Nono die sine alia repetitione cruenta in tuto fuit, & propemodum febre immunis. Pleuritis copiosam sanguinis detractionem poscit, atque ex partibus aptis ad comparandam celerem revulsionem, derivationemque; ideoque lunari excretione prius copiose fluente, postea lentescente contentus non fui, invalida ad cito evacuandum tantum sanguinis, quantum morbus requirebat; atque ad præstandam festinam, efficacemque revulsionem, derivationemque. Tamen detractionem non iteravi, opinatus per spontaneam, & petitam vacuationem indigentiæ satisfactum iri, cum præsertim viderim inde febrim aliquantum remissam esse; neque sputa magis cruentata: quibus in deterius vergentibus, non dubitassem, venam brachii iterum cruentare, non omissis in partibus inferioribus jam descriptis revellentibus. Interdum pungitur vena superior ad provocanda menstrua retenta, & quidem fructuose venis sanguine turgentibus. Mulier extera, ut refert Riverius,(a) sanguineo temperamento prædita, varios patiebatur affectus, potissimum a mensibus suppressis ortos. Per litteras consulti sunt Medici Monspelienses ob contumaciam affectionum, narratumque fuit, toties cohiberi menstrua, quoties cædebatur vena malleoli, largius profluere brachio inciso; admiratique Medici adsidentes quærebant a Monspeliensibus, unde id eveniret. Responsum fuit, copiam comprimentem vasa, in caussa fuisse; prius igitur eam adimendam vulnerato brachio, postea malleolum perforandum. Quo sane consilio non indiguisset Medicus Prisco-

rum

(a) *Centur. Observat. 2.*

rum minime negligens, docente Aetio[a] curationem inhibitorum menſium fieri vena ſuperiore, & inferiore reſignatis, ubi ſanguis redundat, & redundantiam inſignis venarum tumor declarat. Hanc praxim ſaltem in hiſce regionibus plurimi ſervant, quoties mulieri defectæ menſibus ſubvenire volunt, ſed longo receſſu ab Aetii veſtigiis. Non in omni retentione utramque venam pandit Aetius, ſed tantummodo in aſſociata magnæ ſanguinis affluentiæ teſtatæ potiſſimum, ut idem auctor notat, ab inſigni venarum tumore. Immoderata copia iccirco concurrit ad retinenda menſtrua, quod oſcilla vaſorum comprimit, cujus compreſſionis tollendæ cauſſa prodeſt prius baſilicam, deinde ſaphenam reſerare; quæ aperta ſine ablatione compreſſionis, vel nullam fortaſſis afferret utilitatem, vel devolvendo majorem quantitatem ſanguinis ad inferiora non leve importaret incommodum, cauſſam compreſſionis adaugendo. Factam porro menſium retentionem ſine plenitudine ab Aetio deſcripta, qui apertura venæ ſuperioris inferioriſque curat, ab illius præſcripto, & ratione longe diſcedit; fruſtraque ægrotantem bis vulnerat, multoque perniciosius, ſi mulier ex intercepto lunari fluxu cacochymiam contraxit. Hoc poſito laborantis ſtatu, ſoleo prius exhibere, quæ faciunt ad viarum impedimenta amovenda, excernendaſque congeſtas impuritates, & adhuc permanente morbo talum ſolum vulnerare; neque ſemel hæc curandi ratio mihi bene vertit. Enim vero video duos magnos auctores Hippocratem, & Galenum inter ſe ſe plane diſcordes de medicatione ſtagnantium menſium, altero nunquam venam, uti obſervat Proſper Martianus[b]; feriente, ſemper Galeno. Quinimo idem Martianus habet pro indubitato, icta vena tali potius compeſci menſtruorum cur-

(a) *Lib.16. cap.57.* (b) *Lib.1. de Mor. Mulie. Hippo.*

cursum, quam incitari, provocatque ad experientiam, ut inquit, ostendentem venæ punctione in malleolis, nunquam subsistentia menstrua commota fuisse. In eventi rationem producit stimulum lunaris purgationis, quam credit non peragi absque turbatione sanguinis, nec istum turbari sine copia potissimum circa partes inferiores, quæ ablata incisione tali menstruorum incitamentum adimit. Verum in hac ratiocinatione Martiani duo apud me non bene audiunt, nunquam per venæ pedis vulnus retentos menses provocatos esse, præterea eodem vulnere auferri copiam sanguinis in partibus inferioribus, ejusdem agitatione, & turbatione irritamentum lunaris effluxus. In primis mihi videtur nimia cum fiducia a Martiano assertum, nunquam ictam venam pedis fuisse stimulum menstruis ad effluendum. Et sane quo argumento citra dubitationem id affirmari potest in tanta singularium multiplicitate, & varietate, de qua nemo mortalium in hac brevitate vitæ certior reddi potest? Experientia a singularibus proficiscente, & in singularium imperscrutabili diversitate facta nihil possumus universim affirmare, aut certo negare; possumus sæpe, aut raro aliquidpiam evenire asserere, semper, aut nunquam evenire, non possumus. Fateor, me quoque nunquam vidisse eodem die, neque postero ab reclusa vena tali incitata fuisse torpentia menstrua, vidisse tamen affirmo, post intervallum non longum emanasse. Non ideo asseverabo nunquam eorum exitum contigisse, quo die ad hunc finem cruentata est vena, neque contingere posse. Quod viderim aliquid evenisse, id renovari posse colligo: quod non viderim, id esse non posse, colligere nequeo. Item nisi subito, vel citissime incisa saphena evocat menses, non potest iccirco constitui inutilis evocandis. Itaque nihil momenti experientia præbet Martiano ad suæ sententiæ pro-

pu-

pugnationem: pensitemus, an magis adducta ratio suffragetur. Turbandus est, inquit, sanguis, ut fluat excretio lunaris, requiriturque ad perturbationem abundantia sanguinis circa partes inferiores, quam eripiens icta vena tali, impedit perturbationem, adjutricem effluxus. Primum autem mihi valde dubium est, an necessarius sit copiosus sanguis in partibus infernis ad efferendos menses, quos aliquando vidi statis diebus efferri in sanguinis inopia universali, genita in febribus paucitate cibi, aliisque vacuationibus. Age nunc: concedamus opus esse ubertate sanguinis in partibus inferis ad exigenda menstrua. Cur mediocri quantitate sanguinis venas irrigante timebimus cum Martiano, ne paucæ unciæ a pede elicitæ auferant necessariam copiam, sicque potius inhibeant effluxum, quam sollicitent? Certe vulnerata Saphena vim habet revellendi humores ab partibus superis, & universos deorsum commovendi: ex quo sperare licet, plus sanguinis ibidem superfuturum, quam quod elicitum fuit? Sin autem multum redundet sanguis, obstetque menstruæ eruptioni, cur partem obstantis quantitatis non summovebimus, uti cum Aetio decretum est, cruentata Basilica, partem Saphena? An timendum erit ab hac pertusa incommodum in magna quantitate sanguinis, quod in mediocri vidimus non esse timendum? Solum illius scissionem metuerem in notabili humorum paucitate; contraque subsistentia menstrua aliis remediis pugnarem. Hactenus respondi Martiano ex Priscorum sententia ante inventum Sanguinis Circuitum, quo posito ea ratio funditus diruitur: siquidem externa vi sanguine per omnia vasa circumducto, distributoque æqualiter pro capacitate vasorum, copia major non cumulatur in vasis inferioribus, quam superioribus, nec facto circa uterum cumulo instigante fit menstruum sanguinis impendium.

San-

Sancita ratio menstrualis mulieris per venæ apertionem curandæ in partibus superioribus gravi morbo vexatæ, videtur etiam apposita puerperæ lochiis fluentibus, abs quibus retentis multi formidant deteriora, quam menstruis; & proinde hisce suppressis semel tantum sanguinem e talo hauriunt, priusquam e brachio; in enixa vero securius judicant antea semel iterum, itemque tertio saphenam aperire. Qua in re primo adnotandum obversatur, facilius per vasis superni secturam posse compesci menses, difficilius lochia, saltem pro notabili horum parte, eaque, quam celebres Anatomici existimant ex uteri substantia decidere, quæque tempore conceptus illi imbibita immane dederat augmentum. Hæc portio lochiorum proxime a fluento sanguineo non derivatur, abs quo scilicet tempore gestationis secreta fuerat, interfusaque uteri substantiæ; ac proinde motum scatentis e vena humoris sequi nequit, uti sequitur in vena contentus, & totus scissuram versus confluit. Solum igitur abduci poterit ab utero per vulnus Basilicæ per se, & primario portio sanguinis ab vasis eo delabentis, non inquinamenta ex illius interstitiis stillantia: Quod autem dicunt, pluries ex talo detrahendum esse sanguinem, antequam admoveatur phlebotomum brachio, mihi suspectum vehementer est timenti, ne uberibus cum sanguine dissipatis spiritibus minor etiam horum quantitas ad fibras uteri constrictorias, expultrices colluvionis illius substantiam occupantis, accurrat, minuaturque, aut retardetur expulsio. Inde admoneor, pro curatione subsistentis puerperii conducibilem quidem esse posse aliquam effusionem sanguinis ex pede, non tamen toties repetitam, ut aliqui solent, neque ex solius consuetudinis suasu. Profecto si apud nos aliquid ponderis habet Hippocratica praxis, multo rarius non apparentibus lochiis talum cruentabimus

Se-

Senem imitaturi ; qui duntaxat ſanguinem ducit anguſtiore utero non emittente partus purgamina , ſicuti advertit Martian.[a] ubi magnus morbus inde ortus eſt , & materia per aliam viam commodius nequit amandari. Hippocrates igitur aut venam reſignat , aut ventrem laxat , provocatque lotium , & ſudorem , ſi ferat occaſio . In affluentia probi ſanguinis ceteris remediis videtur anteponenda phlebotomia , huic vero reliqua anteponenda in redundantia mali ſucci . Ceterum qui ſtatim ac videt ſupprimi puerperium , vel parce fluere , iterato ſanguinem haurit , ſæpius , ut opinor , puerperam lædit , quam juvat. Sæpius enim quod negotium faceſſit Puerperæ , eſt contentum in uteri cavitate , aut ſubſtantia non in venis totius corporis , quod recluſa vena pedis educere nequit , & ſolum aliquatenus poteſt adjuvare illius expulſionem laxando meatus: quod aliis remediis conari præſtat , quam iterata venæ apertione cum ſanguine vires hauriente , unde omne bonum.

Cognita providentia , qua pungenda eſt vena in ſupernis partibus , propter vehementiam morbi ibidem coorti , reliquum eſt , ut de eadem tractem in morbo fortiore partium infra renes . Doctiſſimus Fernelius curans inflammationes partium inferiorum , fodit revulſionis gratia venam cubiti interiorem , idemque exequitur utero inflammato ; neque tutam , & conducibilem judicat inferioris ſectionem ante ſuperiorem inciſam , maxime ſi vaſorum ingens eſt plenitudo , fluxionis vehemens incurſio . Id Fernelii præceptum redarguit Sanctacrux , ceu Tironibus multiplicem errandi occaſionem prætenderet : quos ſane erraturos opinor , ſi tam oſcitanter , uti Sanctacrux , Fernelium legant potius , quam ponderent . Scientiſſimus auctor non de quacunque inflammatione uteri loquitur , uti

K arbi-

(a) *Lib. 1. de Mor. Mulie.*

arbitratur Sanctacrux, sed magna, maximeque cum insigni vasorum plenitudine, vehementique fluxione: utque omnem dubitationem tolleret, methodumque tundendæ venæ in eis morbis explicatiorem traderet, hæc subdit: *Sin autem levior existit inflammatio, neque plenitudo supra modum increverit, superiorum venarum sectionibus prætermissis, satis superque erunt, quæ ex inferis obeuntur*. Hisce tam lucide sua sensa expressit Fernelius, ut neque Tirones dubitare queant, utrum præceptum illud, quod carpitur a Sanctacruce tanquam absolute prolatum, sit revera absque circumscriptione, quæ majore perspicuitate declarari non potuit, ad quoscunque erudiendos. Id unum animadvertendum adiicio, magis metuendam esse ex cubiti vulnerata vena impeditionem mensium rite stillantium inflammatis partibus superioribus, quam utero. Quippe hoc inflammato totus sanguis inflammationis æstu, & irritamento eo allicitur; in partium vero superiorum inflammatione, menstruis manantibus, sanguis partim tendit ad superiora, partim ad inferiora.

Satis de menstrua purgatione: dicendum de venerea excretione; post quam Avicenna agens de removendis impedimentis, venam non solvit; alibi tamen capitis dolorem ex coitu cum multa evaporatione ad caput, sanguinis detractione curandum sancit.[a] Coitus spiritus haurit, partes solidas enervat, turbat & vitiat coctionem ventriculi, hisque offensionibus opponitur utilitati phlebotomiæ. Itaque si post coitum morbus exoriatur, venæ vulnerationem flagitans, respiciendum est ad temperaturam ægroti, habitum corporis, ætatem, anni tempus, rationem coitus, ut recte decernamus de viribus; quas ex pulsu non semper metiri certo possumus, aliquando, uti animad-

(a) *Lib. 3. Fen. 13*

madverſum eſt, præſeferente pulſu fallacem validitatem, ſcilicet ortam a concitatione ſpirituum, non robore naturæ; unde multi decepti ſanguine ducto poſt venerem, ægrotantem in lethalem ſtatum præcipitarunt. Provoco ad Herediam (a) verſantem ægrotationem Adoleſcentis in Melibea, & affirmantem fere omnes venereos acutis morbis oppreſſos, quibus vena pertuſa fuit, extinctos eſſe; additque in ſimilibus ægrotis non eſſe fidendum pulſus conſtantiæ; ex qua certo vires metiri nequimus, ob partes ſolidas ab ictibus venereis infirmatas. Id igitur generatim conſtitutum eſto, poſt coitum recens, nec ſobrie prægreſſum omittendam eſſe ſanguinis extractionem, ingentique neceſſitate cogente, minus extrahendum, atque poſt extractionem providendum idoneis auxiliis lapſui virium inde ſecuturo.

Præſentes impetus animi, atque perturbationes vehementes phlebotomiæ adverſari certius eſt, quam ut pluribus oporteat oſtendere. Omnes enim valde ſpiritus, humoreſque exagitant, ſive ad interiora commovendo, uti timor, & triſtitia; ſive ad exteriora, uti gaudium, cupiditas; aliæque deſinentes in voluptatem, in qua commotione quis venam reſignare feſtinet? Quis non expectet turbarum ſedationem? Statim a corporis forti motu non aperimus venam; cur aperiemus commoto vehementer animo, fortiore ſpirituum, humorumque turbatore? Verum ſicuti compertum, exploratumque eſt in ingentibus animi perturbationibus, non eſſe ſanguinem adimendum; ita habeo pro maxime probabili, nullam tam præcipitem occaſionem ablationis obtingere poſſe, ut nequeat ea differri in tempus ſedati tumultus. Eo igitur diſputationem convertam, ut inquiram, utrum propter ingentem

(a) *Lib. 3. Mor. Epid. Hip.*

formidinem ægrotantis ſit temperandum a poſtulata phlebotomia; ſiquidem aliqui ægroti ita percelluntur denuntiata venæ ſectione, ut Opifex hæreat, partemque formidinis concipiat. [a] Galenus offendens ægrotum ſcalpri valde meticuloſum, niſi queat ulla ratione metum abigere, relicto ferro ad alia confugit auxilia; atque in curatione febris putridæ accenſæ a ſtipatione meatuum cutis cum abundantia ſuccorum, loco venæ punctionis nimium ab ægro formidatæ, frigidam copioſam propinat. Non in omnibus tamen morbis hæc, vel alia ſuppetere poteſt ſubſtitutio remedii, in quibus ſcilicet phlebotomia non ſolum utilis eſt, ut in deſcripta febri, ſed magnopere neceſſaria, veluti in magnis inflammationibus internis, in quibus majus negotium exhibet violentia morbi, quam formido laborantis, & principalem operam expoſcit. Quinimmo vix credibile eſt, ægrotum cœptum premi vehementia inflammationis, ita timore concuti, ut magis ſollicitus ſit de vitando phlebotomo, quam periculo, leniendoque inflammatæ partis dolore. Expone vitæ periculum, abigetque timor timorem; cujus ſcilicet evitandi gratia multo graviora tolerantur, eduntur que conatus viribus majores, nempe illas concitante impetu animi ex præſentia magni periculi concepto.

De Ecſtaſi, quam Sanctacrux inter res non naturales enumerat, verba non faciam, cum rariſſima ſit, longe diverſa a rebus non naturalibus, interque morboſas collocanda, nimirum affectiones ſoporiferas; quippe quæ alio nomine Catalepſis vocatur, inter eas affectiones collocata.

C A-

(a) *Lib. 9. Meth. cap. 5.*

CAPUT VIII.

De impedimentis venæ sectionis acceptis ex humorum vitio.

SAnctacrux expositurus impedimenta venæ sectionis objecta a rebus præter naturam, principio expendit diversas cacochymiæ species, biliosæ, pituitosæ, serosæ, malignæ; de quibus multa decrevi superius ostendens, generatim cacochymiæ non convenire sanguinis emissionem, tanquam evacuans auxilium, nisi una cum mala qualitate succorum exuberans copia coniungatur: quo ostenso, liquet quid deliberandum in ejusdem differentiis. Quædam tamen subjungam de cacochymia serosa, & maligna, quibus uberius erudiantur Tirones, nec habeant, quod optent ex tractatu Sanctacrucis. Serosam cacochymiam Sanctacrux considerat in hydrope, disputatque, utrum sanguis sit eximendus, reprobatque cum ceteris medicis detractionem in Ascite, & Tympanite, deinde totus est in explicando, quando ex mente Galeni prodest venam ferire in Anasarca. Est Galeni[a] sententia ejus hydropis principio, qui creditur originem habere ex retentione hæmorrhoidum, vel muliebrium, vel ex alia qualibet caussa sanguinem augente, utiliter minui; abs quo pauci Antiqui, sed multi Recentiores dissentiunt, arcentque ab omni hydrope scalpellum. Paucis sensa mea aperio. Extant quidem apud Forestum, Riverium, aliosque exempla hydropis pituitosi excitati post menstrua intercepta, curatique perforata incipiente morbo vena; sed in tanta copia medicaminum alterantium, aperientium, alvum, vo-

(a) *Lib. 4. de rat. vic. acut. Hip.*

vomitum, sudores, urinas provocantium post phleboto-
miam usurpata, non potest certo colligi, quid ad salutem
incisio vasis contulerit. Mediocris sanguinis detractio ini-
tio Anasarcæ cum virium robore, tametsi non prodesset,
tamen videtur non posse insignem noxam, manifestam-
que ad judicandum infligere, & relinquit incertum, uti-
lis ne, an inutilis fuerit. Consulenda igitur ratio, quæ so-
lum probabilem reddit venæ punctionem in Anasarca, po-
sitis conditionibus a Galeno expressis, & antequam sanguis
multum a naturali bonitate recessit. Alia etiam interdum
cum Anasarca coniunguntur, quæ sanguineam vacuatio-
nem hortari possunt. Sic vidi Patavii textorem quendam
annorum circiter quinquaginta eo morbo impeditum cum
febre, vasa ampla, & distenta habentem, qui venæ pun-
ctura, & purgantibus curatus est.

Satis de cacochymia serosa, nunc de maligna. Alii
morbi Medicis vocantur maligni, alii pestilentes, alii ve-
nenosi: sed hi, & pestilentes quædam differentiæ sunt ma-
ligni morbi, si malignitas sumitur pro pessima, occulta-
que corruptione succorum, quæ licet pessima dicatur, ta-
men habet diversos pravitatis gradus, & conjunctionem
aliarum qualitatum, qualis est contagiosa, quæ solet esse
communis pestilentibus. De hisce omnibus seorsum agen-
dum non est, neque aliud inquirendum, nisi utrum id,
unde morbi dicuntur pestilentes, aut venenosi, repugnet
phlebotomiæ, eo assumpto, quod vis illa veneni fusa sit
per sanguinem, ipsique inhæreat. Sanctacrux indagans
venæ sectionis obstacula ex vitio pestilente sanguinis, pro-
bat eam esse necessariam propter indigentiam maxime ur-
gentem revellendi humoris venenosi, obstandique, quo
minus in cor decumbat, & labefaciat; niriturque osten-
dere, humores per venam ictam a centro vocari ad corpo-
ris

ris ambitum. Itaque breviter considerabo productas ab Sanctacruce rationes ad suum placitum fulciendum: quæ tamen jacent omnes, admisso sanguinis circuitu, ex cujus legibus obturata vena post sanguinis effusionem, totus qui remanet humor, per omnes partes circumfluit, & æquabiliter interiores, exterioresque rigat. Porro rejecto Circuitu, non apparet fructuosa revulsio humoris venenosi a corde per apertionem venæ, nisi posito, eum contineri in certis vasis communicantibus cum aperto, & inde ad cor deferri; ideoque sperari posse revulsionem a corde ex ejus vasis apertione; quod tamen est contra assumptum, videlicet qualitatem virulentam esse toti fluento sanguineo communicatam. Hanc vero in primis sentio sanguinis detractioni adversari præsente virium dejectione, vel futura, deinde peculiari sanguinis vitio, quod duntaxat effectu deprehendere possumus, non ex perspecta explorataque venenosæ, pestilentisque qualitatis natura, quæ varietate, & dissimilitudine difficillima est ad cognoscendum; ut mirum non sit alios testari, se utilem comperisse in febribus pestilentibus phlebotomiam, alios exitiabilem: de quibus tamen experimentis non est in proclivi dijudicare:[a] Botallus, cujus scalpellum semper sanguine stillare videas, fortissime ejusdem utilitatem in peste tuetur, prædicatque divinum remedium; & perniciosa conamina curandæ pestis educto sanguine ab aliis facta rejicit in eorum ignorantiam, & inde commissum erratum, vel parcius, vel tardius, quam indigentia postulabat, sanguinem eliciendo, vel utrumque peccando: cum quo facit Sydenhamus egregie commendans prolixam sanguinis effusionem in peste, dummodo fiat, antequam tumores efferantur. Proniore animo tot laudes phlebotomiæ pro curatione pestis exciperem, si de

(a) *Cap. 7. de curat. per venæ sect.*

de certa locutus esset, non de quacunque generatim, tot gravissimis auctoribus inter se se pugnantibus propter miras, variasque illius efficientias. Daniel Taurius[(a)] in malignis febribus venam aperit, si tenet signa veneni sanguinem cogentis, non aperit apparentibus inditiis dissolventis. In hac ambiguitate videtur in eo genere pestilentis febris aptior sanguinis expensa, in quo vehemens est incendium, capitis dolor, aliaque symptomata fortium febrium putridarum, apparentque in urina solitæ earum notæ. Affirmat idem Taurius medicus Parisiensis in febribus malignis anni 1694. sanguinis detractiones fere omnes fuisse mortales in laborantibus febri maligna, sine permistione febris ardentis. Itaque suspecta valde est phlebotomia in ea pestilenti febre, in qua non capitis dolor, non sitis, ingensque æstus urgent, nec urinæ colore, habitu, contentisque differunt ab urinis sanorum: in quibus licet opinari venenum clam, furtimque spiritus, & tenuiorem sanguinis partem invadere, & labefactare, simulque vires pro ferenda sanguinis ex scalpro imminutione. Illud etiam videtur magnum pondus habere ad eamdem dehortandam, si ponimus seminium virulentum aeri inspersum esse, nempe recluso vase uberius & promptius penetraturum in pulmones, universumque sanguinem tenuatum, & rarefactum. Simili consideratione doctissimus Fernelius jubet, pestis viru late diffuso per aerem abstineri a pleniore victu, vehementi corporis exercitatione, aliisque caussis, quæ crebram magnamque respirationem inducunt. Quoniam autem pravus humor sæpe effertur in cutem, inquirendum est, utrum in excretionibus ad exteriora liceat venam sauciare, & primum in bubone. [(b)] Sydenhamus clari nominis neotericus phlebotomum abjicit in

(a) *De febr. malign. cap.* 21. (b) *Pag.* 129.

in pestilentia jam apparente tumore, arbitratus per eam humores a circumferentia ad centrum trahi, fierique motum contrarium naturæ a centro ad circumferentiam moventi; abs quo diffident, discordantque plures de Veteribus, & Recentioribus; suæque dissensionis non invalidas rationes afferunt, eamque præcipue, quod phlebotomiæ utilitas in internis inflammationibus inveterato, communique usu comperta evincit, per eam non acciri humores ad interiora, sed exteriora: quod insuper ex ipsis præscriptis Sydenhami luculenter apparet, haud facile ab evidenti contradictione vindicandis. Namque agens de curatione Diarrheæ in morbillis ortæ, uti credit, ex halitibus inflammati sanguinis in intestina ruentibus, affirmat, unicum levamen sperandum esse ab vena pertusa acres humores revellente, ipsumque sanguinem ad debitam temperiem redigente. Quorsum, peto, incitat phlebotomia humores, quos ab intestinis afflictis revellit? Certe ad oppositum locum, videlicet ad corporis ambitum. Cur igitur ex eadem in eruptione bubonis veretur, ne trahantur humores ad interiora? Quamobrem si sanguinis extractio potest turbare excretionem ad cutem, hanc quidem non potest, accersendo humores ad intima corporis, sed alia ratione, puta, infirmando conatum naturæ, sive pervertendo motum illum sanguinis, quo separatur materia bubonis, pelliturque ad exteriora. Quamquam igitur non arridet ratio Sydenhami, relinquentis phlebotomum ad intuitum exeuntis bubonis, tamen arridet relictio, multosque habet imitatores. Non tamen id perpetuo, & in quocumque loco nascatur bubo, observandum est, uti rarum idemque insigne docet experimentum a Riverio (a) factum in febre epidemica Monspelii grassata anno

L 1623

(a) *Lib. 17. Prax. med. cap. 1.*

1623 cum magna mortalium pernicie. Quibusdam peste affectis Parotides, species bubonum circa nonum, & undecimum morbi diem apparebant, & tanta sevitie, ut intra biduum ægrotantem de medio raperent, nil adjutum alexipharmacis frequenter adhibitis, admotisque Parotidibus attrahentibus. In hac desperatione reparandæ salutis Riverius, mente agitans illud Celsi, satius esse anceps remedium experiri, quam nullum, deliberavit in aliquibus hanc medicationem periclitari, plurimos servaturam, si bene cessisset; & primo periclitatus est in quodam Mercatore Monspeliensi, qui post deliberationem curandus primus occurrit. Succrevit Parotis pone sinistram aurem die morbi 11, cui novam medelam adhibuit veteri posthabita. Jussit tres uncias sanguinis detrahi, invisoque ægroto post tres, aut quatuor horas, & cognito, pulsum esse paulo validiorem, minusque inæqualem, duas uncias sanguinis iterum duci præcepit, & postridie medicamentum purgans ex Senna, & Rheobarbaro, propinavit. O felix consilium, quo non ille tantum impendente morte redemptus est, sed quotquot deinceps toto eo anno, ut ait, in similem morbum incurrerunt, similemque medelam experti sunt. Angustiæ loci recipientis, & copia materiæ ægrum citissime jugulabant, ut ostendit sanatio per imminutionem consecuta. Si ad capaciorem locum detrusa illa foret, neque tantum periculi intulisset, nec eamdem curationem indicasset.

Altera est in febribus malignis, & pestilentibus oppido frequens eruptio ad cutem, totaque consistit in maculis rubris, aut violaceis, aut alterius coloris plerumque pulicum morsui assimilibus, aliquando in principio, crebrius in decursu morbi apparentibus. Hisce porro emicare incipientibus, disputatur apud Medicos, utrum liceat sangui-

nem

nem effundere, si aliunde effusio indicaretur. Controversiam diremptururus, primum inquiram, cujus conditionis sit ea excretio. Vidi has maculas in viro quinquaginta circiter annorum, temperamenti sanguinei, biliosique post equitationem frequentem, correpto simplici tertiana. Vidi in Puella decem, & octo annorum temperamenti sanguinei, quæ postquam choreis incaluit, incidit in tertianam duplicem continuam, restinctam tamen intra quatuor, aut quinque dies, & absque ullo maligni humoris inditio. Raro tamen id usuvenit, plurimumque in pravis febribus illæ apparent, pravitatemque denuntiant, æstumque malignum, imo a multis numerantur inter proprias notas virulentæ qualitatis; quibus tamen non assentior. Quandoquidem neque in omnibus malignis erumpunt, nec in solis, ut vidimus, malignis, quodque aliquando ab aliquo morbo separatur, ejus proprium inditium non est. Nemine tamen discrepante, quotiescunque apparent in febribus continuis cum gravium symptomatum comitatu venenosi succi significationem onerant, certioremque præstant. Quinimo Sydenhamus[a] animadvertit, maculas purpureas in certis circumstantiis apparentes, esse certissimos mortis indices. Quamquam igitur Alexander Massaria, Rodericus a Fonseca, aliique non obscuri nominis existimant, dicta exanthemata symptomatica esse in principio morbi crudi exeuntia, critica post coctionem, mihi videntur nihil aliud esse, quam quiddam consequens ad fervorem malefici humoris; quemadmodum est color flavus viridisque inficiens corpora passa morsum viperinum; ideoque quocunque tempore efferantur, esse symptomatica, & inutilia. Excretiones notabilis quantitatis in corruptione late fusa per sanguinem salutares esse possunt,

[a] *Pag.* 127.

non exiguæ quantitatis, cujusmodi sunt puncta rubra, vel aliter colorata interstinguentia cutem; quorum occasione nunquam observatum est, uti notat Petrus Forestus,[(a)] secutam esse crisim. Hac animadversione constat supervacuos esse, & potius noxios plurium Medentium conatus ad promovendam expulsionem peticularum cucurbitulis scarificatis, aut siccis, quasi earum copiosiore expulsione fomes malignus cum levamine ægroti non parum minueretur. Numquam, cum mihi licuit libere mederi, consuetis remediis cuti adhibitis earum exitum provocavi, cavi tamen quæ possent impedire, ut pote quoque insensilem perspiratum impedientia; semperque in bonis habui, maculas paucas, rubrasque apparere. Quacunque vero quantitate apparerent, & cujuscunque coloris, harum aspectu in aliam curam animum non intendi, nisi ut temperarem sanguinis fervorem, pravamque qualitatem corrigerem, cutem punctatim maculantem; in quem finem soleo uti nitro purificato, & aliquo temperato cardiaco pro ratione accidentium. Magis enim, ut persuasum habeo, præstat interna caussæ correctione obstare macularum eruptioni, quam externis auxiliari. Daniel Taury principio exeuntium stigmatum præbet fortia Cardiaca augentia fermentationem; quæ meo arbitratu, locum duntaxat habere possunt, ubi majus negotium facessit pravitas humorum, quam fervor, non eo fine ut stigmata uberius efferantur, sed cor roboretur, vel opportune sudor provocetur. Ceterum observat Sydenhamus[(b)] ab intempestivo Cardiacorum usu & regimine paulo calidiore maculas sæpius efflorescere, & purpureas in junioribus, & temperatura calidiore præditis in quolibet Acutorum genere summæ inflammationis certissimum inditium esse.

Hæc

(a) *Lib. 6. de febr. Observat.* 12. (b) *De novæ feb. ingressu.*

Hæc ſi mecum adprobas, ſancire debes, excretionem ſtigmaticam nullum habere momentum ad interdicendam phlebotomiam, tum hujus natura conſiderata, quæ non trahit ab ambitu ad centrum, tum conditione excretionis, quæ critica ſtatui nequit, ſive ſpectes paucitatem excretæ materiæ, ſive cauſſam excernentem. In dubium forſitan verti poteſt, an in maligno humorum ſtatu ab interſtincta coloratis notis cute ſignificato poſſit reperiri indicans ducendi ſanguinis e vena grandi, ſine impedimento a viribus objecto, ſolitis in hiſce febribus accidi. Ceterum præſente valida indicatione, cujuſmodi eſſet copia ſanguinis cum dolore capitis, procul dubio exequendum indicatum foret; uti exequendum viſum eſt claris viris Montano, Rondeletio, Riverio, aliiſque multis, initio tamen eruptionis; id quod præclaro exemplo confirmat Riverius, [a] qui erumpentibus ſtigmatis, licet violacei coloris, venam brachii reſignavit, exituque felici, quem antea promiſerat ægroto. Attamen Daniel Taury [b] ad pungendum utiliter venam non ſolum requirit initium eruptionis macularum, ſed inſuper morbi, rubrum earum colorem, æſtumque febris ingentem.

Quandoquidem incidit ſermo de eruptionibus ad cutem in febribus malignis, ad eumdem attexo inveſtigationem, utrum Variolæ, quæ ſæpe exitiales ſunt, malignamque febrem comitem habent, & maculas purpureas, ſint perpetuum impedimentum phlebotomiæ. Fomes earum in ſanguinem immergitur, natus certo tempore ad erumpendum, cutemque afficiendam; atque identidem tam feliciter eruptio procedit, ut nullam permittat quæſtionem de incidenda vena, totum negotium abſolvente natura abſque artis præſidio. Interdum tamen vel prope exitum, vel in ipſo

exitu

(a) *De mor. Infreq. Obſer.12.* (b) *De Mac. purpu. cap. 26.*

exitu tam gravia & molesta accidentia interveniunt, ut ingerant gravem suspicionem sinistri eventus, exigantque artis providentiam. Quæritur igitur, an tanta sit vis Variolarum effundi incipientium, ut semper excludant usurpationem phlebotomi, quæcunque intersint accidentia. Quamquam autem apud vulgum invaluit opinio in præparatione corporis ad Variolas, semper esse perniciosam venæ magnæ vulnerationem, tamen & ratio docet interdum convenire, & utilem fuisse, experientia testatur. Atque primum animadverto phlebotomiam non opponi exituris, aut exeuntibus Variolis, quasi per eam induceretur motus contrarius ab extimo corpore ad intimum, uti supra quoque adnotatum fuit; imo multiplici experimento constat per sanguinis detractionem adjutum esse, festinatumque motum ad cutem. Vagantibus Patavio Variolis, quædam Virgo viginti duorum plus minus annorum correpta febri cum magna anxietate, & agitatione mihi inditio fuit variolarum exitum conantium, quem sine sanguinis extractione opperiebar. Crescente tamen vehementia jactationis aliorumque symptomatum necesse fuit, venam tali resignare, id etiam suadente mensium non brevi retardatione. Vix clausa est vena, cum toto corpore, quasi fræno ablato, & signo dato apparuerunt variolæ, antea, uti opinor, cunctatæ, aut propter vasa nimis distenta, aut densiorem sanguinis compagem. Idipsum plures alii experti sunt, præ ceteris Amatus Lusitanus[a], qui, uti narrat, non dubitavit puero quinque annorum habenti sensum punctionis modo in una parte corporis, modo in altera, modo in pluribus, uncias quatuor sanguinis ex brachio dextro elicere; quo educto protinus transmissa ad cutem liberius materia pungens est, efformataque in variolas, cessante sensu pun-

(a) *Curat. 7. Cent. 2.*

punctionis. Quemadmodum autem venæ inciſio accelerare poteſt Variolarum egreſſum poſitis certis circumſtantiis; ita poteſt retardare, & perturbare illis mutatis, licet ex ſua natura ab ambitu ad centrum minime ducat. Ut humor noxius in ſanguinem immerſus efferatur in cutem, certus motus inteſtinus, fervorque ſanguinis requiritur adjutus a peculiari robore, & quantitate partium ejuſdem; quibus per phlebotomiam alteratis, vel retardatur, vel imminuitur, vel cum gravi diſcrimine impeditur expulſio. Unde nam noſtris temporibus raro criſes eveniunt in acutis, quas multo frequentius vidit Hippocrates? Nil aliud in cauſſa eſt, uti obſervant cordati auctores, niſi impedimentum injectum abs tot ſanguinis detractionibus, aliiſque vacuationibus, & irritamentis naturam primariam effectricem ſalutis interpellantibus. Res manifeſtior eſt in Variolis pluribus, & clarioribus exemplis confirmata, ideoque etiam vulgus illis inſtantibus, vel egredientibus vehementer formidat venæ inciſionem, Medicique hunc conſenſum ſequuntur, nec deferunt niſi aliqua forti cauſſa coacti, puta, notabili plenitudine venarum, difficili egreſſu cum incremento febris, aliorumque ſymptomatum: quibus ſignificatur, naturam copia premi, aliquod allevamentum habituram ab venæ inciſione. Copia tamen probabilem eam reddens, videtur tantum reperiri poſſe in natu grandioribus, in quibus tam cito ſponte diſſipari nequit, ut in tenellis puerulis.

Hactenus dicta de eruptionibus ad cutem in maligna humorum qualitate, quantum attinet ad venæ ſolutionem, valent etiam in ceteras humorum conditiones. Eadem enim ſemper eſt remedii natura per ſe ſpectata, & ſolum ejus effectus variant pro varietate accidentium concurrentium in actionem recipiente. Quicunque ſit humo-

rum

rum ſtatus, nunquam Phlebotomia adverſatur motui ad exteriora alliciendo ſuccos ad interiora; quamvis adverſari poſſit alia ratione, videlicet enervando vim expultricem. Sic in Eryſipelate, in quo Celſus, Paulus, aliique non metuunt venam aperire, metuunt alii cum Galeno, eam certe apertionem timere nequeunt, tanquam avocaturam ab ambitu, & revocaturam ad centrum prius in ambitum tranſmiſſa. Verum enim vero quia ſatius eſt commotam bilem extra ferri, quam intus remanere, & ſanguinis detractio, mutans ejuſdem contextum perturbare poteſt motum expulſorem ad externa, cadit in controverſiam, an ea ſit uſurpanda in Eryſipelate; & hinc etiam cadit in controverſiam, quoniam per eamdem attenuatus ſanguis facilius vertitur in bilem, quando iſtius fermentum emerſum viget, & dominatur; quo nomine Majores declinabant venæ punctionem tempeſtate æſtiva. Quamobrem conſultius agunt cum ægroto, qui venam non feriunt in ſincero Eryſipelate, ſed tantummodo phlegmonoſo, eoque minaci, aut propter febris intenſionem, aut partem affectam, aut magnitudinem, & alia accidentia ſupervenientia. Quare in Eryſipelate capitis, & faciei & propter partis dignitatem, & morbi conditionem in iis partibus, ut animadvertit Galenus, fere nunquam exquiſiti, non pauci confugiunt ad venæ ſectionem, ſi magnitudo morbi & accidentium cohortetur; eam omittunt in Eryſipelate crurum, in quibus frequentius accenditur, & aliarum ignobilium partium. Animadvertendum tamen eſt phlebotomiam in brachio in Eryſipelate faciei, capitiſque interdum notam pernicioſæ ſubiviſſe, quaſi traduxiſſet cauſſam morbi ad pulmones cum interitu ægrotantis, qui ſecutus eſt. Et ſane interdum Eryſipelata in facie accenſa repunt in cutem capitis, quorum multa affirmat Valleſius,

ſius,[a] ſe vidiſſe citra periculum ægrotantium repſiſſe; interdum tendunt deorſum, & iſta cum Valleſio opinor, periculoſiora eſſe ob metum, ne fauces, guttur, & pulmones invadant. Itaque morbi deſcenſu ad inferiora obſervato, ſi ſanguinis effuſio requiritur, certe conſultius erit ad omnem ſuſpicionem declinandam, cucurbitulis ſcarificatis tergo appoſitis eum effundere, quam vena cubiti vulnerata. Sydenhamus in curatione febris eryſipelatoſæ poſtquam deſcripſit faciei Eryſipela, nulla adhibita diſtinctione ait, ut primum accedit ad ægrotum, præcipere ſatis largam ſanguinis effuſionem, eamque iterum, & tertio repetere, ſi morbi conſtantia repetitionem exigat, ad educendam materiam immiſtam ſanguini, plerumque, uti aſſerit, Pleuriticorum ſanguinem æmulanti. Nollem tamen inde Tirones animos caperent ad large ſanguinem generatim detrahendum in eo morbi genere, prætermiſſo examine, quale ſit temperamentum ægroti, quibus humoribus ſcateat, cujus conditionis ſit Eryſipelas. Quandoquidem Londini, ubi Sydenhamus praxi floruit, Medicus alter clari nominis Joannes Freind ejuſdem morbi faciem inſidentis comitati febre vehementi, delirio, & diſtentionibus nervorum curationem confecit in Virgine admodum generoſa ſtirpe orta iteratis purgantibus, iiſque non infirmis, nulla prorſus mentione facta de ſanguinis detractione.

Flatus, de quibus Sanctacrux, poſtquam egit de vitio ſanguinis maligno, & peſtilenti, inquirit an phlebotomum rejiciant, quamvis a variis cauſſis generari poſſint; tamen quia ad eorum generationem humores concurrunt, ſequor ordinem Sanctacrucis hoc loco idem examen inſtituendo. Materia flatus potiſſimum creditur

M hu-

(a) *Lib. 6. Morb. Popu. ſect. 8.*

humor crudus, vel pituitoſus, vel melancholicus, atque; ſi facimus cum Proſpero Martiano, humor, in quo ſiccitas prævalet humiditati. Quæcunque tamen determinetur flatus materia, hunc minime generat, antequam in vaporem attenuatur; fitque primario attenuatio a calore, modo remiſſiore, modo intenſiore; uti declarant varia corpora flatibus abundantia. Abundant flatibus ſenes jam languente calore; abundant plures hypochondriaci, quibus intus venter exæſtuat. Itaque ex materia proxima flatus, quæ halitus eſt, liquet omnem cum aliquo calore coniungi; neque poſſe dividi in calidum, frigidumque abſolute, ſed tantum comparate; cum materia rarefacta conſervari nequeat ſine calore. Porro flatus, ut eſt halituum diſtendens congeries, ſi ab vehementiore calore habeat originem, nihil præſefert, quod valeat incutere dubitationem de celebranda indicata phlebotomia: ſin autem ab remiſſiore calore generetur, per ſe non contradicit ſanguinis impendio, ſed ſolùm tanquam indicium, aut imbecillitatis virium, aut affluentiæ crudorum ſuccorum, aut alterius morboſæ cauſſæ. Quod ſi flatus in vaſis concluditur, ibi concluſus varios morbos parit, ideoque apertione venæ curatur; idque Hippocrates in epidemiis docet[a] his verbis: *Anemien venæ ſectio*. Non unum habet hæc vox *Anemien* interpretem, non unam enarrationem, ſed probabilior eſt aſſignata a Valleſio, nomine *Anemien* intelligente morbos a flatu exortos, quos indicat Hippocrates agens de flatibus, oſtendens iſtos in cauſſa eſſe omnis fervoris ſanguinis, febrium, & morborum ſubito voce privantium; pro quorum curatione paulo poſt in eodem libro ſanguinis emiſſionem commendat. Sanguinem turbat flatus, ut ait Hippocrates, tur-

(a) *Lib. 2.*

turbatione fervere facit, præparatque ad varias affectiones creandas. Ac sane subitum levamen, quod aliquando in febribus fortibus, atque in inflammationibus fuso sanguine obtineri videmus, alteri caussæ fortasse verius non adjudicatur, quam flatuum resolutioni, vaporosæque materiæ vacuationi; unde sanguis agitatus incalescit.

Cognito ab universali venarum cacochymia, prohiberi phlebotomiam, ut evacuantem, proximum est, ut vestigem, num etiam prohibeatur, ut revellens, derivansque: de quo decernere in proclivi est animadvertenti ab alto lapsis cum gravi capitis offensa sanguinem detrahi revulsionis gratia, licet malus sit; detrahi eodem respectu patienti largum e naribus profluvium sanguinis alia revellentia frustratum; itemque detrahi Angina laboranti, vel alio gravi morbo ab impetu confluentium humorum coorto, cujuscunque sit sanguis conditionis, nullo adminiculo citius, efficaciusque obsistente violento humorum motui cruenta revulsione. Videtur tamen id præscriptum parum consonum Hippocratis monumentis, ex quibus habemus etiam in inflammationibus, prævalente cachochymia Senem ad solutionem alvi, non venæ confugisse. Quocirca incipiente phlegmone, si urget indicatio revellendi, neque revulsionem molitus est Hippocrates phlebotomo propter malum succum, vel ille ex arte non egit, vel malus succus vetat sanguinis extractionem etiam ut revellentem. Hæc tamen consecutio non tenet: quandoquidem exoriente inflammatione, & dominante cacochymia adduci in controversiam potest, utrum præstet revulsionem peragere venæ punctione, an purgatione, & pro utraque parte suppetunt similia veri, & utroque modo fit revulsio. Hippocrati visum est per ictam venam sanguinem attenuari in cacochymia biliosa, novam vim

acquirere ad morbum augendum, & proinde declinandam phlebotomiam esse. Mihi vero consideranti concursum humorum ad partem, quæ inflammatur, videtur valentius præsidium esse motus contrarius in confluentes humores inductus: quem autumo facilius, & securius induci per venæ vulnerationem, quam purgationem. Pars cœpta inflammari magis tenditur, & reliquæ ex consensu, tensæque obstant expurgationi; quam propterea postpono venæ sectioni, quæ revellit simul, & relaxat; prætereaque postpono, quia mitia purgantia sunt inefficacia, fortia vero in febribus fortibus, quales comitantur inflammationes, suo calore, acrimonia, & vi turbatrice suspecta sunt; & talia judicavit Galenus, qui retrohabitis vestigiis Hippocratis, in Pleuritidis descendente dolore scalpellum acrioribus purgantibus præfert. Hanc autem prælationem inde quoque securiorem existimo, quod difficile cognitu est, an ita malus succus superet bonum sanguinem, ut potior sit ad revellendum expurgatio; & insuper quia per mediocrem sanguinis effusionem, qua relaxatis partibus remittitur aliquantum dolor, non tollitur opportunitas expurgationis: quam methodum plures graves auctores tenuerunt in Pleuritide biliosa.

Post considerationem cacochymiæ generalis vasorum ratione incidendæ venæ, in examen voco particularem conclusam in prima regione, quæ extenditur ad gibbam usque jecoris partem, lienem, complectiturque ventriculum, intestina, mesenterium, pancreas, cavum jecoris, & lienis. Multa in hisce locis generantur excrementa, præsertim in ventriculo, & intestinis, quorum alia rebus non naturalibus accensentur, alia caussis morbosis: multa quoque abs toto corpore tanquam ad publicam sentinam eo transmittuntur. Nunc sermo est de colluvione

ne in dictis partibus acervata, variorumque morborum effectrice, frequenterque febrium non ſolum intermittentium, quarum ſedem in ea regione fixit Fernelius, ſed etiam aliquando continuarum, uti ſcite Sanctacrux adnotavit, & inde Medicos ducentes ſanguinem falli, opinatos earum cauſſam per venas fluctuare, quæ in prædictis latibulis continetur. Itaque ſi morbi curandi fomes ſubſiſtit in ventriculo, inteſtinis, & conterminis partibus, proprie non impedit venæ ſectionem, ſed tantum oſtendit, ejuſdem indicem deeſſe. Id tantummodo proprium plebotomiæ obſtaculum voco, quod eam indicatam vetat executioni mandari; ceterum non indicatur, ſi humor effector morbi extra venas conſiſtit, cujus evacuandi conveniens via non poteſt eſſe vena ſoluta. Ergo ponamus cauſſam febris ineſſe ſanguini, ſimulque primas vias excrementis affluere: quod cognoſcemus ex oris amarore, vel alio ingrato ſapore, ſenſu nimiæ ſatietatis, nauſea, prægreſſis erratis in victus qualitate, & quantitate, aliiſque ſimilibus indiciis. Quæritur, utrum ea purgamenta obſtent vulnerandæ venæ vulnerationem exigente febri. Mos eſt apud plures Medicos ſaltem clyſtere primo die ventrem expiare, ſecundo venam aperire: ſed unicum clyſterem judico ſufficere evacuandis imis inteſtinis, non ventriculo, proximiſque partibus, ſed requiri vel electuarii lenitivi completi propinationem, vel ſimilis mitioris purgantis. Quia vero unica propinatione difficile eſt, impuram affluentiam primæ regionis tollere, poſtridie minus ſanguinis eo ſcopo ducerem, ne multum depleta vaſa ſuperſtites impuritates allicerent. Non comittam hoc loco, ut prætercam perutile monitum Sanctacrucis de vitando errore in curatione febrium, qui cenſet multa genera febrium originem ſortiri a latibulis impuris pri-

ma-

marum viarum[a]: Omnia ſigna febris putridæ venarum, uti monet, reperiri poſſunt in febre a cruditatibus dicti loci putrefactis, aut uſtis, aut alio modo depravatis, aut in alienos humores converſis. Signa ſunt calor intenſior, inæqualitas pulſus cum frequentia, & celeritate, urina rubea, dolor, gravitaſque capitis, inquietudo, cibi faſtidium, lingua arida, & nigra: quæ omnia affirmat ſe obſervaſſe in quodam præclaro viro, ad quem vocatus eſt die 28 ægrotationis. Videbatur æger, uti narrat, agere animam difficile reſpirans, cum dolore intenſo dorſi, pectoriſque, cum nigra, & aſpera lingua, pulſu veloci, inæquali, magnoque. Alter Medicus præſcripſerat venæ apertionem, quam inhibuit Sanctacrux, capta conjectura ex contrectatione ventris inferioris, in iſto eſſe febris originem; quam protinus amovere incœpit clyſtere purgante; excretaque bile aduſta, aliiſque craſſis purgaminibus, ſtatim multo melius ægrotus habuit. Hinc forſitan ſuam ſententiam traxit non obſcuri nominis Baglivus,[b] plures continuas febres cum gravibus ſymptomatis, malignamque qualitatem præſeferentibus non aliunde accendi, quam ex primis viis immundis; atque ex tribus partibus febrium Romæ frequentium, duas ſaltem produci a meſenterii ſordibus, ibique diu congeſta putri cacochilia. Utrum hujuſmodi febres tam frequenter excitentur, non diſputo, interdum excitari concedo: exiſtimo tamen a colluvie primæ regionis impurum aliquid ipſi ſanguini communicari, eumdem præter naturam turbans, fermentanſque. Videtur enim difficile, ita concludi in eo loco fomitem febrilem, ut dum fermentatur, & agitatur, nulla portio in venas inſiliat. Poſuit Fernelius[c] ſedem

(a) *Lib.* 3. *cap.* 12. *de Imped. Mag. Auxil.* (b) *Prax. Medic. lib. de feb. malignis, & meſentericis.* (c) *Lib.* 4. *de feb. cap.* 10.

dem febrium intermittentium circum præcordia, circum ventriculum, diaphragma, jecoris cava, lienem, pancreas, omentum, aut meſenterium; neque tamen putat in gravioribus acceſſionibus totam materiam febrilem in illis partibus retineri, ſed tenujorem portionem impetu invaſionis in venas majores irrumpere. Eſt etiam obſervandum, non raro febres malignas futuras incipere ſub forma tertianæ intermittentis, & poſt aliquot acceſſiones fieri continuas, cum pernicioſis ſymptomatis, & eruptione peticularum: in quibus ægrotis cenſeo pravorum humorum congeſtum eſſe tum in prima regione, tum in omnibus venis, ſed in hiſce minus præparatum eſſe ad accenſionem, quam in illa, poſtea præparari & a calore intermittentis febris, & portione corruptæ materiæ illapſæ in venas, ſubinde oriri continuationem febris, aliaque infauſta accidentia. Ut igitur vitetur error tundendæ venæ in febribus a Baglivo meſentericis vocatis, diligenti meditatione opus eſt, ſignorumque inquiſitione. Sanctacruci deſcriptæ febris indicia fuere, quod diligenter explorans primam regionem, variiſque in locis comprimens, ſenſit rugitum ſimul cum tenſione, quæ in aliis partibus cedebat, in aliis reſiſtebat, & urina excernebatur, qualis per ſanitatem. Cæterum hujuſmodi urinam non judico certum indicium cauſſæ febrilis regionem primam inſidentis: quoniam identidem videmus in febribus intermittentibus, quarum ſedem Fernelius circum prædicta viſcera collocat, aliique multi cum eodem, colore, habitu, & ſedimento urinam ſæpe a naturali non leviter recedere. Primum igitur, ut recte judicemus, contrectandum abdomen eſt, deinde reſpiciendum ad omnia accidentia demonſtrantia inquinamenta ventriculi, & partium vicinarum, cauſſaſque præpoſitas, abs quibus ea pro-

producuntur ; cujusmodi sunt diuturnæ animi perturbationes , longæ vigiliæ, sollicitæ intentæque cogitationes, gula, aliaque id genus.

CAPUT IX.

De impedimentis venæ sectionis acceptis ex morbis.

DIssimilibus morbis, aliisque petentibus phlebotomiam, aliis recusantibus idem corpus teneri posse extra controversiam est; ideoque ad expediendam Tironum deliberationem in hisce complicationibus, percurram morbos sanguineæ vacuationi contradicentes, ordine servato eorum divisionis, quæ traditur ab Scholis, in similares, organicos, & communes. Ad similares pertinent intemperies, quas Recentiores multi explodunt, nec attinet in præsens vel comprobare, vel refellere, omnesque velitationes declinandi caussa, eas solitarias, & simplices non considerabo, sed conjunctas cum morbis. Ex omnibus intemperiebus creditur maxime rejicere phlebotomum intemperies frigida, & humida totius corporis; quam meditabor ut conjunctam cum cachexia, vel hydrope. Esto igitur: corripiatur cachecticus, vel hydropicus, affectus dicta intemperie Angina, vel Pleuritide cum dolore ascendente, ex Dogmaticorum consensu flagitante scalprum. Credo hos ægrotos tam calidos morbos difficulter incurrere posse, sed hoc posito, venis parcendum non esse credo, tantumque detrahendum sanguinis, quantum imbecillæ vires permittunt, revulsionis, & derivationis caussa. Citra tamen tam apertam indigentiam detractionis, hæc omittenda est etiam in morbis solitis ea curari, uti

sunt

ſunt plures febres putridæ, in quibus cenſetur utilis phlebotomia, non neceſſaria.

Sanctacrux dicere inſtituens de refrigeratis, quatenus inde deſumuntur impedimenta vacuationum, aſſerit, hos caſus frequenter accidere, producitque pro exemplo frequentiæ febres ortas ex refrigeratione cutem obſtipante, ſolitumque effluvium intercipiente, deinde frigiditatem initio plurium febrium ſævientem. Verum quod pertinet ad febres accenſas propter cutem a frigore obſtructam, id ceſſat diſſipatum a calore febrili, tolliturque dubium, an liceat refrigeratis ſanguinem adimere. Obſtructio a refrigeratione, ſi magna eſt, ſolet excitare putridam, ſi minor ephemeram, in qua non inciditur vena, niſi ſubſit inſignis copia ſanguinis, minitans converſionem ephemeræ in putridam. Cum vero ex refrigeratione obſtipante, & inhibente inſenſibilem effluxum creatur putrida, refrigeratio prægreſſa non vetat, quo minus educatur ſanguis, detractionis legitima indicatione oblata. Porrò ex ſententia Galeni frigus non copulatur cum febri intermittente, ſed præcedit, indicatque eam imminere, non adeſſe. Fac tamen copulari. Quis affligente frigore animum inducat, admovere venis ſcalpellum? Quis non videat, quo tempore omnia conſtricta ſunt, converſi humores ad interiora, primaſque vias, cum magno ægrotantis labore quieſcendum eſſe, totamque operam navandam diſcutiendo frigori? Nihil apertius. Ad difficiliora igitur tranſeamus; primoque ad febrem hecticam conjunctam cum putrida phlebotomo curari conſueta, niſi hecticam ſociam habeat. Tres hectica gradus habet gravitate, & periculo differentes; de quorum primo, qui levior eſt, vertitur controverſia, an cum putrida copulatus permittat fiſſionem venæ: quam non per-

mitti a reliquis duobus in confesso est. Contra plures graves auctores in primo gradu hecticæ conjunctæ cum putrida non refugiunt a parca sanguinis detractione pro curatione putridæ. Quia tamen modo hectica supervenit putridæ, modo hecticæ putrida, agitabo quæstionem, ut altera alteri supervenit. Itaque hectica superveniente putridæ, plus huic prægressæ tribuendum videtur, quam hecticæ, positoque, a putrida sanguinis emissionem exposci, nec esse factam, parca permitti potest. Ceterum illud semper ante oculos habendum est, in febribus putridis sine plenitudine venarum, aut inflammatione nobilis partis phlebotomiam esse posse fructuosam, non esse necessariam; hecticamque super additam indicium esse paucitatis sanguinis, testante communi observatione, eam duntaxat in corporibus pauci sanguinis excitari. Enim vero cum hectica præcedit putridam, primas curationis sibi vendicat: in qua conjunctione sequor Galenum [a] minime utentem scalpello, non Botallum, non Petrum Forestum, Sanctacrucem, aliosque putridæ respectu venam cruentantes. Sine discrimine Galenus in hectica associata putridæ abstinet a phlebotomo, sive hectica putridam antecedat, sive putrida hecticam: mihi tamen visum est putrida antegressa locum aliquem relinquere considerationi resignandæ venæ.

Verna [b] effusus in existimationem phlebotomiæ non solum febrem hecticam, si antecedat putridam, non habet pro illius impedimento, sed in hectica incipiente, & præcipue originaria decernit, mittendum esse sanguinem; imo etiam in tabidis, si principio morbi adest vera plethora, aut apparens, vel impuri adaucta moles, solidique tensio, semel, bis, ac ter emittit, robore virium an-

(a) *Lib.* 10. *Meth. cap.* 5. (b) *De Phlebot. Part.* 2. *Cap.* 10.

annuente. Accipe, quam affert, hujus consilii rationem. *Phlebotomia enim humores acres salinos evacuat, ipsumque cruorem roridum minus ac balsamicum deplet, Spiritus eosdem impetum nimium facientes, confundentes, ac tumultuantes, roremque dissolventes, ac abradentes deprimit, & disflat*: unde imaginatur plura commoda in ægrotantes redundare. Multa continet id placitum mihi aspera, & spinosa. Ergo concedo, si possit conjungi cum febre hecticа, & tabe vera sanguinis redundantia, hunc esse minuendum perfossa vena; sed an possit conjungi, vehementer dubito ex pulsu parvo hecticorum, denotante paucitatem sanguinis, non copiam, qui communiter inditium hecticæ febris existimatur: dubito ex acrimonia sanguinis, aliisque qualitatibus vitiosis, quibus imbutus humor, redditusque inhabilis ad nutritionem Cacochymiam generat, non Plethoram veram: dubito ex inchoata consumptione partium solidarum non consentanea ubertati probi sanguinis. Quid quod febris hectica, si statim ab initio prehendat, nec alii febri succedat, solum accidit temperaturis calidis, siccisque, atque ex caussis calefacientibus, & siccantibus non aptis ad cumulandam sanguinis copiam; sin alii febri succedat, veri simillimum est jam absumptam esse copiam? Alterius quoque plenitudinis vasorum, quam Verna vocat apparentem, conjunctio cum hectica, & tabe vera mihi non minus improbabilis exhibetur, iisdemque fere rationibus. Eam plenitudinem ait comparari ex sanguine febrili, vel simili fervore turgente, instar vini generosi usque adeo ebullientis, ut ora vasis excedat. Enim vero congruit ne hæc agitatio, fervor, tumorque sanguinis assimilis vino generoso vehementer bullienti, impetuque bullitus extra vas erumpenti, parvo pulsui hecticorum, lentoque febris motui? Quanto fa-

cilius est hunc fervorem concipere in acuta, vehementique febre tumentibus vasis, tanto difficilius est in lenta febre, & tabe non tumefaciente vasa, neque ea intensione calefaciente corpus, qua calefacere deberet vehementia bullitus. Porro adaucta moles impuri humoris, quam Verna cum iis affectibus copulari posse arbitratur, multo aptior est principio ad producendam putridam, quam hecticam, quæ ex communi consensu ex qualitate exotica sanguinis, non affluentia impuri generatur. Sed hæc missa faciamus. Quis vero adprobet rationem Vernæ pro fodienda vena in hecticis, tabidisque, quæ tota in ejus desiderio consistit, non in legibus naturæ? Mira hercules foret phlebotomiæ efficientia; si, uti ait Verna, humores acres salinos evacuaret, ipsumque cruorem roridum minus, & balsamicum depleret, contra legem fluidorum intra eadem vasa permistorum, & contra impulsum circumacti sanguinis promiscua liquida æqualiter foramen venæ versus protrudentem. Mira, inquam, esset, si spiritus impetum nimium facientes, confundentes, & tumultuantes deprimeret, difflaretque, minime vero alios, uti optat Verna, impetu minore agitatos, utiles, destinatosque animali œconomiæ moderandæ; siquidem illa æqualem vim adversus omnes exercet, neque in aliquos tantum cum delectu. Separet Verna suis votis in venæ sectione horum effectuum necessariam conjunctionem, efficiatque, ut permistarum partium sanguinearum aliæ vacuentur, aliæ retineantur, spiritus turbatores deprimantur, alii nihil suæ alacritatis, & roboris perdant, nec eam declinabo in hecticis, tabidisque.

Hippocrates[a] mentionem facit de viro in Oeniadis, qui jejunus laborabat forti suctu ventris, & dolore, qui post sum-

(a) *Lib. 5. Morbo pop.*

ſumptum cibum, & contritum miteſcebant, & paulo poſt revertebantur: itaque corpus tabeſcebat, ei non accedente alimento ab aſſumptis, & cibus pravus, & combuſtus ſubducebatur. Pharmaca omnigena ſurſum, & deorſum purgantia invicto morbo accepit. Secta autem vena in utraque manu uſque dum exanguis redderetur, adjutus eſt, & malo liberatus. Allegat hanc hiſtoriam Verna eo fine, ſicuti ait, *ut practicantes facile concipiant, quod quamvis in hecticis phlebotomiæ adverſantia ſymptomata appareant; re penitus conſiderata ipſa comprobetur, & maxime proſit*. Veruntamen ſi Tirones id faciliter percipient, tanto difficilius percipient provecti; neque ſane percepit acutiſſimus Valleſius, qui aliter quam Verna interpretatur cauſſam levaminis relati ab venæ punctione. Affectio principalis viri in Oeniadis non fuit tabes, ſed fortis ſuctus ventris cum dolore, qui a cibo quieſcebat, neque pro tabe detractus fuit copioſe ſanguis, ſicuti neque pro tabe exporrecta fuerant purgantia ſurſum, & deorſum. Profuit tamen detractio ſanguinis prolixa ad animi deliquium uſque; ſed cur profuerit, in promtu non eſt evidenter determinare. Solebant Antiqui educere ſanguinem tam abunde, ut ſequeretur animi defectio valde, citoque refrigerandi cauſſa, atque ob eamdem in eadem quantitate narrato ægroto habet pro certo Valleſius eductum fuiſſe, referens conſumptionem corporis non refecti ab aſſumpto cibo ad vehementem caliditatem cito reſolventem alimentum; quo reſoluto, inanitoque ventriculo fortis ſuctionis ſenſus affligebat: cui interpretationi favent, quæ ſub ducebantur prava, & combuſta, in hecticis apparere non conſueta. Ceterum tam rara curatio, non plane tuta judicata a Valleſio, & ſine imitatore, non intelligo, quid ponderis habere poſſit ad ſtabilienda controverſa, & communi praxi diſſentanea.

Quæ-

Quædam etiam febrium tempora, niſi quid novi incurſet, opponuntur phlebotomo exercendo, nimirum ſtatus univerſalis, monente Hippocrate,[a] in vigore morbi conſultius eſſe quieſcere: quam quietem indubitate turbaret fluctuatio ſanguinis per effuſionem excitata. Et ſane, ſi in vigore febris fortis vires conſtent, exhibeantque ſpem fore, ut natura ſalutarem aliquam vacuationem moliatur, quam per id tempus moliri ſolet, quid hujus interpellandæ periculum incurremus ſanguinis emiſſione? Quid quod in vigore, & paulo ante, Hippocrate præceptore, imminuendus eſt cibus, ut natura toto conatu vacet ſubigendæ, expellendæque materiæ noxiæ? Anne poterit natura & cibi, & ſanguinis imminutionem innoxie ſuſtinere, & opus ſuum urgere? Quidam tamen clari nominis auctores hiſce rationibus minime permoti, ſuſpectam non habent in ſtatu febrili ſanguineam detractionem, imo Heredia tanquam fatuum reprobat præceptum Fernelii eam per id tempus vetantis; qui tamen doctiſſimum virum, magis rationi, & Hippocratis documentis conſentientem nimium acerbe habet. Neque hercules apparet, quare in ſtatu febris præſertim acutæ, in quo omnia ſunt vehementiora cum magna naturæ afflictione, ſola febris cauſſa ſpectata, ſit educendus ſanguis, ſi apto tempore jam fuerit eductus; atque ſit melior actio cruenta, quam quies ab Hippocrate imperata.

Alia mihi non obverſantur penſitanda in morbis ſimilaribus, qui a Veteribus ad intemperies referebantur. In organicis, qui multiplices ſunt, primo in examen vocabo pertinentes ad conformationem, initio facto ab obſtructione, quam Majorum Scholæ volunt fieri a multitudine ſuccorum, vel a lentore, aut craſſitie. Quam copia ſangui-

(a) *Sect.* 2. *Aph.* 30.

guinis generat, ex communi consilio, curat phlebotomia, dubitaturque solum, utrum genita ab aliis duabus caussis eam respuat, interdicatque. Multi ex Priscis auctoritati magis, quam rationis indagini intenti hærent, laborantque in variis Galeni textibus, qui inter se se diffidere, & discordare videntur: cum quibus sane nihil temporis ponam; nec in verba controversa Galeni, sed in rem ipsam inquiram, primoque differam de obstructione totius corporis, deinde partium. Occlusis in ambitu corporis finibus capillarium venarum ab crasso, lentoque sanguine sine ulla copia Sanctacrux constituit, venam non esse feriendam, opinatus per apertam venam exire calidum, tenuemque sanguinem ad exitum paratiorem, & hoc educto magis reliquum perfrigerari, subinde obstruente magis densato augeri obstructionem, solvendæque difficultatem. De hoc tamen mihi non convenit cum Sanctacruce, sed congruenter ad superiora assero, sanguinem crassum, viscosumque inhærentem extremis capillarium non egredi ex facto emissario, reliquum tamen fluentem per venas indiscriminatim exire, exitum omnibus partibus permittente amplitudine foraminis; præterea probabile esse, commotum sanguinem vim aliquam inferre oppilanti, adjuturum solutionem, si præsertim oppilatio recens sit; & proinde venæ apertionem ab ea minime inhiberi coram morbo eam postulante. Non inquiro, quemadmodum debeat curari indicata obstructio, deterrens Sanctacrucem ab incidendo vase, sed ea præsente, & morbo incisionem exposcente, affirmo, me deterritum ab ea non iri, quasi per vulnus non alius sanguis exiturus esset quam calidus, tenuisque. Quin etiam interdum ipsa obstructio universalis potest esse occasio plenitudinis, & inde phlebotomiæ. Docemur ex Statica Sanctorii, quantum per insensilem per-

perspiratum dissipetur, quantum eo impedito retineatur, nisi per aliam viam facta excretio suppleat; posse proinde ex hoc impedimento repleri venas, exhiberique opportunitatem fructuose solvendi, sive puro, sive impuro sanguine repletæ fuerint. Hanc rationem attigit Sanctacrux, [a] inquiens propter locum occlusum, sive universa cutis obstipetur, sive solum certæ partes, in venas refluere humorem, hisque punctis moderatam detractionem prodesse: *Similiter*, inquit, *si obstructio sit in brachio, aut crure, aut alia parte, quæ non permittit intrare alimentum ad alendum, clarum est esse occasionem redundantiæ in reliquo corpore, non secus ac in mutilatis membris dixit Galenus accidere redundantiam*. Et paulo infra Galenum, Avicennam, aliosque auctores resignantes venam in Apoplexia, Epilepsia, surditate, oculorum hebetudine, torpore, Paralysi, Convulsione, Icteritia, lienis, aut hepatis obstructione, aut duritie, in lapide renes obturante, & Asthmate interpretatur permoveri ex obstructione facta multo, aut vitioso sanguine, aut ex redundantia in toto corpore boni sanguinis, aut crassi. Igitur assentio Sanctacruci, in obstructione orta a multo sanguine hunc esse minuendum; pariterque in redundantia boni, aut crassi: in orta vero absque ulla multitudine venam duntaxat aperirem, cum recens est, subitoque genita, ut in Apoplexia profecta ab interceptione venarum, ut loquar cum Hippocrate, alioque morbo producto a celeri humorum illapsu: cum enim paulatim facta, & vetus est oppilatio, meo judicio, plus habet momenti ad dissuadendam, quam suadendam phlebotomiam. Porro dicebat Sanctacrux per obstructionem cruris, vel brachii fieri redundantiam in reliquo corpore, uti contingit ex detruncatis membris; de quibus tamen val-

(a) *Lib. 3. cap. 14.*

valde dissimilem rationem esse censeo, atque de parte ex morbo obstructa. Ponamus partem aliquam Paralysi affectam esse, cum ejusdem macie ob impeditum alimenti accessum. Ita ne succrescet sanguis in venis ex hoc impedimento sicuti occasione desecti membri? Ex omnium partium corporis uno consensu, & conspiratione licet opinari, parte aliqua resoluta, etiam reliquum corpus pristina integritate non frui, & præcipue viscera, animali œconomiæ præsidentia, proinde minus sanguinis generari: id quod non accidit post recisa membra, si post recisionem corpus in pristinum revertatur. Sed concedamus ex membro paralytico, defectoque nutritione aliquid plus sanguinis in venis congeri; adaucta tamen quantitas admodum exigua erit, paulatimque congesta; ex qua non suppeditatur indicatio cruentandæ venæ, quippe tenui, nec existente in principio paralyseos; quo transacto cordatissimi auctores scalprum non assumunt, & solum in ejus principio assumunt, quæ subito fit, non paulatim. Tamen, si, uti placet Sanctacruci, cumularetur sanguis in reliquis venis propter constrictionem partis paralyticæ, nec ejus generatio imminuitur, ut mihi videtur imminui, potius in excursu morbi, cumulante majorem copiam sanguinis, quam in principio, ejus imminutio tentanda foret contra communem praxim. Quid autem dicam de inveterata obstructione jecoris, quam Sanctacrux cum Avicenna curat vulneratione basilicæ, quasi ex ea acervaretur copiosus humor in venis? Ex ejusdem confessione deliberabo, fatentis, oppilato jecore pravum sanguinem generari, & antea geniturn inquinari. Defœcandus igitur est idoneis purgantibus, leviter vitiatus corrigendus alterantibus, non portio sana una cum morbosa per venas exigenda; ideoque nisi fiat oppilatio, vel ex copia, vel cum copia, operam phlebo-

botomi non requirit. Copia vero diu perseverare nequit, occluso jecore; quo impedimento, minus cibi sumit æger, plusque generat excrementi, quam probi succi in venas ituri; uti arguitur ex alvi diversis fluxibus in hoc morbo contingere solitis.

Illud etiam sine examine prætereundum non est, quod Sanctacrux Tirones docet, in suppressione mensium ab crassis humoribus obstruentibus, alacrius sanguinem ducendum esse, si vetus ea sit, quam recens. Quo documento assumit, in antiqua suppressione generari consuetam per sanitatem sanguinis quantitatem, singulis mensibus ad uterum moveri, retineri ab occluso, sicque in vasis omnibus redundare. At quo pacto id excogitatum probabit? Mulieres defectæ mensibus solent multa pati, præ ceteris dejectionem appetitus: ex qua minus comedentes minus sanguinis progenerant, nec eam copiam in venis congerunt, quam Sanctacrux imaginatus scalpello minui decrevit. Mihi placet arbitrari, incommoda consecuta ad menstrua cohibita potissimum importari ex retento in utero aliquo vitioso succo, qui sanguine menstruo dilutus cum ipso extillare solebat; vel ex ipso sanguine in vasis uteri corrupto; vel ex alio, qualecunque sit, & ubicunque, qualitatis vitio, non quantitatis adaucti sanguinis congestique in venis propter consuetam excretionem retentam, post quam diutius perseverantem solent apparere symptomata denotantia vitiositatem humorum, non ubertatem. Est tamen mira historia Galeni, quam supra attigi, quæ videtur evincere ex menstruis interclusis infestam copiam acervari. Quædam mulier jam octo menses menstruis deficiebat, cum languido appetitu, & magna totius corporis extenuatione, cui Galenus brevissimo tempore pristinum habitum restituit, detracta primo die sesquilibra sanguinis,

poste-

postero libra una, tertio unciis octo. Quamvis igitur hæc mulier parum comedebat ob inhibitam lunarem purgationem, cumulavit noxiam sanguinis redundantiam, uti ostendit sanatio per illius ablationem facta. At quare Galenus in muliere vehementer extenuata sanguinis sesquilibram subito eduxit? Nimirum venæ eminebant sanguine plenæ, lividæque: & istæ fuerunt Galeno argumento copiosæ detractionis faciendæ. Quotiescunque igitur easdem notas comperies in muliere menstrua purgatione destituta, permitto Galenum imiteris; sed illas perraro apparere indubitatum est, neque inde sanciri posse generalem regulam curandæ mensium suppressionis; quæ, uti docet Hippocrates, (a) cum quo facit Mercatus, aliique, sæpe tollitur purgatione, aliisque remediis, purgatione, inquam, auferente impuritates ea occasione genitas, atque perturbantes animalem œconomiam, solitasque excretiones. Nunc vestigemus, cur ea mulier ob appetitus languorem parum comedens, copiosum tamen sanguinem congesserit. Turgebant venæ sanguine plenæ, & nihilominus gracile totum corpus erat, extenuatumque. Qui convenit macies corporis cum plenitudine venarum? Quid has replevit in parsimonia cibi? Huc inclino, ut putem magis quam ex retentis menstruis succrevisse copiam ex sanguine crassiore reddito, nec apto nutritioni, attenuationi, & dissipationi per insensiles meatus, per quos scimus quantum continenter evolet. Cum autem hic casus infrequens admodum sit, non affirmabo, ex impedita diu lunari vacuatione molestam copiam acervatam fuisse, nisi testimonio tumentium venarum, quo permotus est Galenus, vel aliis, si qua sunt, perspicuis indiciis.

Pleuritis morbus conformationis ob adauctam magnitu-

(a) *De Mor. Mulie.*

dinem reponitur ab Hippocrate [a] inter obſtacula venæ ſectionis, non tamen in omnibus, ſed tantum cruenta ſpuentibus. Verum enim vero noſtris temporibus, ſaltem in noſtris regionibus nihil eſt uſitatius, & commendatius in Pleuritide ſanguinis emiſſione, nullo habito delectu temporis morbi, cauſſarum, aliorumque accidentium; pluresque Medici ad exitum uſque morbi intento ſcalpro ad pleuriticum adeunt, contra Hippocratis, aliorumque documenta. Proſper Martianus hanc ſententiam Hippocratis: *Impedimentum in ſpuentibus cruenta, anni tempus, pleuritis, bilis*; tres exponit modos, quibus pleuriticus poteſt ſanguinem exſpuere, & in omnibus rejicit plebotomiam, adducitque pro rejiciendi cauſſa, ſanguinem biliosum, aut ſeroſum, tenuemque redditum. Sed non convenit cum aliis, & in primis cum Galeno aſſerente, ſputa cruenta in Pleuritide eſſe impedimentum feriendæ venæ, ut pote oſtendentia eam mitem eſſe, & ſalutarem. Sanctacrux vero ex ſanguineo ſputo in Pleuritide exiſtimat, largam tantummodo ſanguinis effuſionem prohiberi, non quamcunque; quod duæ facultates laborent, animalis expellendo ſputum, naturalis ſpuenda concoquendo. Enim vero Galenus, & Sanctacrux mutant ſententiam Hippocratis, non interpretantur: nec alia congruentior interpretatio ſupereſt, quam aſſerendo, eo nomine obſtare Pleuritidem venæ apertioni, quo innuit Senex in eodem textu de Humoribus, anni tempus æſtivum, & bilem obſtare; videlicet Pleuritidem ſupervenientem ſputo ſanguineo ex rupta, vel quoquomodo aperta vena inditium eſſe prævalentis bilioſæ cacochymiæ, in qua Hippocrates abſtinet ab effuſione ſanguinis. Cui tamen ſententiæ non acquieſco, qui ſuperius ſtabilivi, ex vitioſitate ſanguinis non prohiberi

(a) *In Lib. de Humo.*

ri phlebotomiam ut revellentem, poſtulatam ab ingenti morbo, genito a pernici confluxu humorum, cujuſmodi eſt Pleuritis. At enim per eam ſanguis evadet magis bilioſus, tenuiſque. Eſto. Verum ſi admittimus, inflammationem concitari a concurſu humorum, videtur auxilium motu contrario fluxum minuens plus utilitatis, quam detrimenti allaturum eſſe ſanguinem attenuando, & partem aliquam ad conditionem bilioſam perducendo. Ob hanc ipſam tamen rationem minus ſanguinis detrahendum erit, & ſolum vigente fluxionis impetu, non toties, nec tam copioſe ut aliqui ſolent, de quibus in alio tractatu verba faciam.

Inquirit Sanctacrux, num morſus canis rabidi phlebotomiam diſſuadeat; nec ego hanc quæſtionem prætermittam. Raſis aſſerit,(a) ante attractionem veneni ad interiora non eſſe vulnerandam venam, duobus, vel tribus diebus poſt attractionem commode vulnerari. Dioſcorides tamen diligens curandi morſus rabidi nullam prorſus mentionem facit phlebotomiæ, nullam Paulus, Aetius, aliiqui multi clari auctores, cum quibus facit ipſa ratio. Antequam enim late ſerpat venenum, erumpatque, ſumma curationis eſt, ut per partem affectam expellatur, & prohibeatur diffuſio; cui prohibendæ opponitur vulneratio venæ, non inſervit. Se ſe autem prodente veneno, vimque ſuam late ſpargente, cui bono ſanguis elicietur? An ut minus ſuperſit venenati? Verum ſanguine rarefacto per emiſſionem, ſe ſe latius inſinuabit vis rabida, inferetque citius atrociora. Hiſce ita conſtitutis, imaginemur, poſtquam aliquis ab rabido cane ictus eſt, tentari morbo phlebotomia curari ſolito: erit ne hæc celebranda ante, & poſt virus propagationem? Ante propa-

(a) *Lib. 2. tract. 2. cap. 2.*

pagationem nihil magis cordi habendum eſt, quam ut eam compeſcamus miſſa venæ punctione, apta, ut vidimus, ad adjuvandam, non impediendam. Urgente vero indicatione mittendi ſanguinis, partium inferiorum ſcarificatus detractionem ſupplebit. Poſt latam effuſionem rabidæ peſtis, obortoque aliquo effectu expoſcente ſanguinis detractionem, aliqui non dubitant venam grandem aperire etiam in partibus ſuperioribus, Sanctacrux mavult in inferioribus, obſtaturus raptui virolentiæ ad ſuperiora: quæ tamen ratio ceſſat jam facta ejuſdem extenſione. Verum conflictato ægrotante ab angoribus efferati veneni, alteriuſque acuti morbi, non video qui pateat arti locus, quid boni ſperari poſſit a phlebotomo.

CAPUT X.

De impedimentis venæ ſectionis acceptis ab ſymptomatis.

QUandoquidem merum ſymptoma, uti tritum eſt in Schola Galenica, neque curationem indicat, neque immutat, pariter nullum poterit objicere impedimentum venæ ſectionis ratione ſui, ſed duntaxat effectuum, quos parit. Sic delirium, ut examen inſtituam a ſymptomate facultatis regentis, & ſupremæ partis, ut eſt rectæ rationis depravatio, nihil præſefert adverſum venæ tundendæ, nec adverſari poteſt, niſi evadens in cauſſam morboſam, aut tanquam inditium alterius offendiculi; quinimmo ſolet ea tundi in morbis, abs quibus dependet delirium, nimirum in inflammatione cerebri, ſepti tranſverſi, jecoriſque. Quamvis autem Sanctacrux agens de impedimentis vacuationum proficiſcentibus ex ſymptomatis, inqui-

quirat in varias caussas delirii, & quales ex istis petant, aut recusent venæ apertionem, cum eo tamen e via non digrediar, qui hoc loco investigo obstantia venæ sectioni, non eam indicantia, eaque sumta ab symptomatis, non a caussis, quæ inventurus delirii effecta considerabo. Hæc multiplicia sunt; quando æger vi delirii amisso regimine vitæ, neque suæ conservationi vacat, uti sanis mentibus inditum est, neque aliorum salutaria præcepta capessit. Custoditur, reparaturque salus idoneo servato cibandi tempore, vestiendi modo, opportuna quiete, & motu, somno, & vigilia. Quis hæc omnia in deliro moderetur, componatque ad salutem? Statis horis cibum non capit, non somnum, nec se se defendit ab ambientis molesto incursu. Pertinacibus vigiliis fatigatur, motibusque violentis phantasmatum, corporisque: quæ omnia attendenda sunt, si delirus tentetur morbo, & præsertim acuto venæ sectionem exigente, ad vires præsentes recte æstimandas, conjectandasque futuras: quarum lapsui minus providere possimus in hujusmodi ægrotante, quam in aliis Medico parentibus, suæque saluti advigilantibus.

Vigiliæ longæ immoderatæque multiplici nomine, aut dissuadent sanguinis extractionem, aut restringunt; quæ scilicet multos spiritus exhauriunt, corpus siccant, bilem inflammant, congeruntque cruditates. Non igitur sola ratione virium, quas vigiliæ demoliuntur, nec permittunt diu vigere, suspecta est incisio venæ, sed propter bilis fervorem, proventumque cruditatum. Quare diu perseverantibus, nulla potest subesse copia scalpro minuenda, & solum revulsionis gratia accidere potest, ut sine temeritate sanguinem detrahere liceat, habito earum respectu in definienda quantitate. Imagineris igitur, morbum ob-

or-

ortum esse cum vigiliis, & agitari de vena incidenda. Principio universali, in quo solet illa incidi, nondum eo processerunt vigiliæ, ut incisionem impedire valeant; si tamen perseverent, habes quæ meditandi sunt ante incisionem.

Aliud genus symptomatum ad excreta relatum non raro occurrit, magnum habens pondus ad curationem regendam: in quo genere symptomatum Sanctacrux tantummodo considerat alvi fluxum, non sudorem, utrumque tamen considerandum. De alvi fluxu est celebris sententia[(a)] Galeni, in febri eo præsente, neque sanguinis, neque alia vacuatione opus esse, sed solum sufficere, licet nequaquam sit pro multitudinis ratione. Veteres tamen Galeni studiosi varie hanc sententiam interpretantur, inquiruntque, abs qua parte producatur fluxus, utrum a venis, an prima regione, cruditatibus, semicoctisque humoribus referta, & vitiata; observantque, quos parit, effectus. Ut ego judico, sic res habet. Vidimus supra febres continuas comitatas iis symptomatis, ex quibus solemus pravitatem concludere, creari quoque posse ex colluvione primæ regionis, in quibus, qui venam aperiret, caussam morbi non educeret alibi contentam; sed potius adaugeret, traducta ad venas portione quisquiliarum in primis viis subsistentium; itemque vires debilitaret. Itaque in ea febre cum alvo ex dicta caussa fluente constat, abstinendum esse a scalpello si veterem, & probabiliorem doctrinam sequi velimus.

Verna Baglivi fautor[(b)] quinque species febrium mesentericarum constituit, decernitque, in quinta sanguinem esse ducendum, licet adsit alvi fluxus symptomaticus, & aquosus, quo ignotum vulgus deterretur a scalpro.

Hu-

(a) *Lib. 1. ad Glauc.* (b) *De Phlebot. cap. 16.*

Hujus febris fomitem collocat in toto vasorum genere, præcipue minorum, & capillarium, & maxime mesentericorum copia insignium. Nempe in omnibus vasis, & præsertim indicatis exilioribus continetur, ut ajt, sanguis indolis restrictæ, torpidioris, atque lentescentis: quare hujus febris initio dijudicat, venæ incisionem esse maximum, præsentaneum, & princeps remedium, & si alvus largius fluit, persuasum habens per eam exhauriri sanguinem multum, lentescentem, & asperiorem excitantem fluxum aquosum, tenuemque. Placet Tironum gratia id placitum Vernæ paucis expendere. Primum igitur cupio a Verna doceri, num sanguis ille lentus, fluxus aquosi incitamentum, contentus præcipue in vasis minoribus, & maxime capillaribus mesenterii sit exemptus Circuitioni in vasis obstructis conclusus, an cum reliquo sanguine circumducatur. Si stagnat in obturatis vasis, cur venam grandem tanta fiducia aperit, sibique persuadet, per eam extrahi sanguinem vitiosum, quem statuit principalem caussam fluxionis aquosæ, collocatque potissimum in angustiis capillaribus Mesenterii? Apertissimum est, per venam ictam in brachio nihil sanguinis educi subsistentis in vasis imi ventris. Sin autem affirmet, sanguinem exiliorum vasorum, & maxime mesentericorum cum alio circumduci, non est, cur potius sanguinem minorum vasorum, quam grandium accuset, non est, cur eas febres mesentericas vocet. Sat temporis cum Verna posui; nec ejus meditationibus longius opponor, quam ut petat Tironum, quibus adlaboro, instructio, eaque mente, ut nova cogitata præsertim spectantia ad usum remediorum diligenter expendant, plus satis procliviter non amplectentur. Id unum sustineo, caussa fluxus ventris, febrisque in Mesenterio conclusa, non esse tundendam venam ob ex-

positas rationes mihi valde probabiles. Nunc inquirendum est, utrum in febri cum alvi profluvio concitato a succis venarum, vitioque totius sanguinis liceat educere phlebotomum; præterea an liceat caussa febris fusa per venas, sed alvo duntaxat commota ab inquinamentis primarum viarum. Galenus tamen de hisce minime dubitavit, qui generatim pronunciavit, ventre soluto tolli indigentiam alterius vacuationis, quacumque via arte comparandæ. Et quod attinet ad venæ incisionem, etiam Hippocrates (a) jubet, ut alvus firmetur, prius quam vena incidatur. *Sin autem cuiquam convenit sanguinem auferre, ventrem firmare oportet*: cujus auctoritate vellicat Martianus Medicos in Disenteria venam perforantes. Ipse pariter sentio multitudinis auferendæ gratia in febri, cum alvi fluore, non esse ducendum sanguinem, emissioni satisfaciente excretione per alvum facta, cito plenitudinem ablatura, insuper festinante ablationem ipsa febri, quæ multum absumit, absumptique reparationem tenui victu impediente. Quod nunc ratione concludo, mea quoque praxis confirmavit, qui plures hujusmodi febres citra sanguinis effusionem prospere curavi. Item Sanctacrux refugit ab scalpro in proposito casu, assumens per alvum laxam morbi fomitem amandari. Quicquid tamen excernatur, dummodo prodeat e venis, harum plenitudinem adimit, simulque indigentiam venæ solutionis, ut evacuantis. Porro cognoscemus e vasis detrudi ad cavitatem intestinorum materiam, quæ excernitur, nisi præcesserint caussæ acervantes cruda, impuraque in prima regione, nec adsint notæ eadem declarantes superius recensæ. Huc adde inditia tradita ab Hippocrate (b) ad idem internoscendum. Credit ille excremen-

(a) *De Rat. vic. acut.*
(b) *Lib. de Humo.*

menta in alvo genita, non aliunde profecta, ſpumoſa non eſſe, per modum inclinationis exire, neque ea vi, quam requirit aliunde provenientium excretio. Item fœtor excrementorum ſine ſiti ſuperveniente facit ad ſignificandum, ea prodire ex venis. Sitis enim quæ antea non erat, ſi accenditur in excretione fœtida, indicat æſtum ventris putrefacientem ingeſta, excretiſque nidorem communicantem. Ceterum, orto fœtore a maligna putredine ſuccorum e venis in ventrem delabentium, non excitatur ſitis, quæ ante excretionem non aderat.

Diſpar ratio eſt de phlebotomia revellente, quam judico non prohiberi ab alvo ſoluta, ſi celer efficaxque revulſio a morbo flagitetur. Narrat Botallus [a] Andreæ Birago laboranti febre ardentiſſima, ob quam detractus jam ſanguis erat, ſuperveniſſe fœtidiſſimam lienteriam, iterumque juſſu ſuo reſignatam eſſe venam cum feliciſſimo ſucceſſu. Rogabunt Tirones, unde profecta fuit tanta felicitas in extractione ſanguinis, quæ ſupra ſtabilitis repugnare videtur. Sentio proſperum ſucceſſum Biragi referendum eſſe ad phlebotomiam retrahentem ſuccos ad æſtuantem ventrem delatos, nec aliam mihi apparere congruentiorem rationem fateor, niſi confugiendo ad ſingularem cauſſam, nec intereſſe ſolitam; de qua certiores reddi nequimus. Quid inde? Non exitus medicamenti, ſed exitus cognita cauſſa facit ad exemplum. Galenus profecto cogitans de morbo Adoleſcentis decumbentis in foro mendaciorum deſcripti ab Hippocrate [b], qui vexabatur ardentiſſima febre, cum alvi fluxu bilioſo tenui multoque affirmat, periculoſiſſimum fuiſſe huic, aut venam fe-

(a) *De Curat. per ſanguin. miſ.*
(b) *Lib. 3. Morbo. propn. ſect. 2.*

rire, aut alvum movere. Quamquam autem Heredia assentitur Phrigio in eo adolescente sanguinis emissionem suadenti, tamen fatetur, anceps esse remedium, suumque protegit assensum celeberrimo effato Celsi, Melius esse anceps remedium experiri, quam nullum. Similiter ratio supra exposita contra phlebotomiam, ut evacuantem alvo fluente, non pugnat contra eamdem administratam ad derivandam, vacuandamque plenitudinem particularem; uti evenit in curatione Pleuritidis, in qua etiam superveniente Diarrhea, Sydenhamus, aliique, nisi sat sanguinis detractum fuerit, repetunt detractionem; cujus praxeos haec mihi ratio est. Pleuritis morbus acutus est, & saepe peracutus, indigens cita vacuatione lateris affecti, non alia ratione promptius impetrabili, quam vena resignata, eaque propinquiore, quam fieri potest, affectae parti, si potissimum derivationis nomine resignatur.

Nunc imaginemur, caussam febrilem extensam esse per totum sanguinem, & istum copiosum, ventremque uberius fluere ex purgamentis duntaxat primarum viarum. Quid in hac conjunctione deliberandum erit? Si quod imaginatione conceptum est, deprehendere possem, existimaremque, esse conducibilem venae secturam, accelerarem medicamento expiationem ventris, & postmodum, si viderem inde fluxum alvi, vel in totum cohibitum, vel magnam partem, perseverante indicatione venam recluderem. Ceterum non ita in proclivi est etiam expositis notis internoscere, utrum fluor sit tantummodo a prima regione, an per consensum totius corporis, de quo dubitans sine manifesta indigentia ad venam non accederem, committeremque opus inchoatum naturae. Fortassis Galenus hac cognita difficultate co-

gno-

gnoscendi, abs qua parte, caussaque fluat alvus, ea fluente universim sanxit aliis vacuationibus abstinendum esse.

Sudor interdum erumpit, quo tempore constitutum erat sanguinem effundere, idque non raro in febribus; in quibus alias sudor est criticus, alias, ut ajunt, symptomaticus. Factus in principio universali morbi, & ante coctionem habetur symptomaticus, & hac ratione nullum inferens impedimentum phlebotomiæ, si fortis urget celebrandæ indicatio, sicuti in febribus accensis ab inflammationibus internis, in quibus non timerem, sudanti ægroto scalprum admovere, si timerem ex mora incrementum phlegmones, si dolor sæviret. Sic doctissimus Heredia meditans morbum Erasini apud Hippocratem laborantis magna inflammatione, vel lienis, vel hepatis vel, uti placet Vallesio, utriusque hypochondrii, semperque sudore manantis, universe decernit, erumpente sudore concitato ab inflammatione, celebrandam esse phlebotomiam, mitigaturam inflammationem, inhibituramque nimium sudorem. Monet tamen sanguine misso, observandum esse, utrum minuatur, an cesset, an augeatur sudor; & hoc imminuto posse repeti venæ sectionem, adaucto omitti debere. In minore vero indigentia sanguineæ vacuationis, citraque inflammationem, expectarem intermissionem sudoris, quo scatente indubitatum est, sanguinem commoveri, & tempus remedio pariter commoventi opportunius esse, quo minor est commotio, & tumultus. Quod si sudor notabilis esset, perseveransque, opponeretur detractioni sanguinis faciendæ propter copiæ imminutionem, quæ scilicet ipso sudore perseverante tolleretur. In sudore item critico, & salutari, scilicet erumpente concoctis humori-

bus,

bus, negotium totum naturæ committendum est, artique quiescendum. Quamvis enim venæ sectio non adversetur eruptioni sudoris trahendo succos ab ambitu corporis ad centrum, imo laxando vasa fibrasque, faveat, tamen imminuendo calorem, alterandoque contextum sanguinis, potest inchoatam utilem vacuationem turbare.

DE REGIMINE MAGNORUM AUXILIORUM In Curationibus Morborum

DISSERTATIO SECUNDA.

CAPUT PRIMUM.

De Purgatione, & Medicamento purgante.

Xpurgatio generatim accepta nihil aliud ſonat, quam aliquid ſordibus liberare, purumque agere: quo ſignificatu Agricolæ evellentes lolium, gramen, aliaſque circumnaſcentes herbas dicuntur triticum expurgare: eodemque amplo ſenſu Medici corpus purgare dicuntur, dum ejuſdem inquinamenta evacuant, quacunque id via præſtent, ſive concitato vomitu, urina, ſudore, ſive alvo ſoluta, ſive alio quopiam modo peracta vacuatione. Contracta tamen ſignificatione corpus duntaxat purgare dicitur, qui excrementa, vel per alvum, vel per vomitum amandat, quem Hippocrates ſuperiorem purgationem vocat, & cum nomen purgationis ſimpliciter uſurpat, inferiorem intelligit. Infra de vomitu: nunc de inferna purgatione, quam cum Celſo[a] dejectionem appello; & Scholæ cum Galeno definiunt evacuationem humorum qualitate peccantium. Aptior

(a) *Lib. 2. cap. 12.*

tior tamen definitio erit, si dicamus, dejectionem esse vacuationem per alvum humorum qualitate peccantium medicamento factam, ut purus sanguis conservetur. Sic enim secernitur dejectio spontanea a petita, indicaturque purgandi scopus. Declarandum tantum est, quid intelligi debeat nomine qualitatis, ratione cujus humores expurgandos censemus. Fernelius [(a)] nomine qualitatis complectitur primas, secundas, & cujusvis substantiæ corruptionem, existimatque non sola excrementa, sed succos quoque purgatione auferendos, si vel intemperiem, vel alienam qualitatem, vel corruptionem contraxerint. Inter hæc enumerata a Fernelio purgatione submovenda Horatius Augenius [(b)] asserit, male collocatos esse succos intemperie affectos, vellicatque Fernelium, quasi methodum confunderet, everteretque, causatus, intemperiem nudam simplici alteratione corrigendam esse, evacuationem omnem excludente. Verum Fernelius non destinavit purgationi nudam intemperiem, qui apertissime subdit, excernendam esse materiam vitiorum, cum ista a naturali constitutione eo usque jam recesserunt, ut neque victu, neque alteratione sola emendari, neque naturæ, calorisque beneficio in pristinam bonitatem vindicari queant: in quo documento non video quid redarguere possit Augenius. Corruptam humorum substantiam evacuari oportere dubitat nemo, noxiæ vero qualitates sive sint primæ, sive secundæ efficaciores primis ex sententia Hippocratis ad nocendum, cum licet, contrariis emendandæ sunt, sed indociles correctionis petunt excretionem materiæ, cui inhærent.

Purgatio multiplex est remedium, evacuans, revellens, derivansque, & pro diversis occasionibus, aut tantum evacuat, aut evacuando simul revellit, derivatque. Succum sola

(a) *Lib. 3. Meth. cap. 1.* (b) *Tom. 3. Epist. Med. Epist. 6. Lib. 3.*

sola prava qualitate infestum, nec emendabilem educit, eumdemque in certam partem noxie illabentem revellere potest, & derivare. Quo respectu Galenus[a] ex doctrina Hippocratis, si pars superior ulcere cum fluxione afficitur, dejectionem molitur, si inferior, vomitionem: quo pacto purgationis utilitas augetur, nempe simul infesta detrahentis, atque a parte ulcerata fluxionis impetum avertentis; propter contrarietatem inter partem, per quam expurgatur, locumque fluxionis. Idem locus, cum proximus est viæ excretionis, opportunitatem derivationis præbet, veluti cum fluentia ad vesicam pharmaco transferimus ad alvum. Multa alia præterea ex accidenti efficit purgatio; ut diversos e venis humores eximit; qui calidi si sint, refrigerat; si crassi, attenuat; si tenues, incrassat, aliosque effectus præstat per ablationem materiæ, varie sanguinem alterantis, & a sua naturali bonitate dejicientis. Cum autem puritas sanguinis egregie conducat ad animalem œconomiam, multæ utilitates purgationem ejusdem consequuntur, corporis robur, sensuum, mentisque alacritas; quam impetraturi plures Antiqui ad altius penetranda, quæ meditabantur, se se helleboro purgasse, atque inter hos Carneadem responsurum libris Zenonis, Plinius auctor est.

Instrumentum petitæ purgationis medicamentum est expurgans, cujus operatio evidens est, operandi modus ita obscurus, & retrusus, ut inde aliqui argumentum sumpserint omnis purgationis de medio tollendæ; quo nomine medicamenta specifica, aliaque omnia, quorum actio explicari nequit, tollant oportet. Non inficias eo, hanc explicationem difficilem esse, sed rem ipsam eventum ostendit; neque propter ignoratam agendi rationem,

(a) *Lib. 4. Meth. cap. 6.*

aut non clare perceptam, quod ſenſu conſtat, rejici poteſt. Sic Tullius loquens[a] de facultate purgante ſcammoneæ, inquit, dum videt purgationem, ſe videre, quod ſatis eſt, licet neſciat, cur purgare poſſit. Si habeo remedium pariturum utiliter effectum, quo indigeo, cur relinquam ex ignoratione modi agendi? Purgationis igitur utilitatem contra Chryſippum, Eraſiſtratum, Aſclepiadem, alioſque antiquos, recentioreſque plurimorum ſuffragiis ſuſtineo. Præ ceteris contra purgationem vehementer declamat Helmontius[b] acerrimus Galeni oppugnator, refutatque univerſam, tanquam fraudibus plenam, necibuſque, perſuaſum habens, quicquid evacuant purgantia, eſſe ipſum ſanguinem eorum veneno corruptum, ejuſque fœtens cadaver per anum ejectum; id quod confirmat hiſtoria cujuſdam Principis, qui ſumpto medicamento ſcammoneato, unico die quadraginta & unum ſeceſſus habuit; poſteroque toto ſquallebat corpore, trementibus genibus, manibuſque, rauca voce, oculis concavis, depreſſis, exhauſtiſque venis, ſitique preſſus importuna cum dejecta appetentia: quibus accidentibus conſtat, ut ait, utiles ſuccos corruptos eſſe a pharmaco, excretoſque. Idem autem argumentum efficacius propoſuerunt Chryſippus, Eraſiſtratus, aliique hujus ſectæ patroni, conſiderantes a purgante præſtito perfecta ſanitate fruenti, excrementiſque vacuo educi copiam purgaminum, qualia educi videmus e corporibus ægrotis: quæ proinde, niſi prius aderant, genita ſunt, & non aliunde genita, quam a viru medicamenti humores ſanos, utileſque peſſumdante. Hæc opponunt purgationis hoſtes; quos licet ſatis redarguat frequens utilitas relata a purgantibus, amplius etiam ratio convincere poteſt. Atque in primis non inficior,

(a) *Lib. 1. de Divi.* (b) *In tractatu de Febri.*

cior, a purgantibus etiam utiles succos labefieri posse, labefactos amandari, hincque reddi rationem animadversionis Hippocraticæ, corpora sana difficillime ferre purgationes; quæ sane difficilis tolerantia oritur ex pharmaco probos succos, & naturæ familiares, vel vitiante, vel auferente. Sic fateor, in descripto Principe non solam bilem evacuatam esse, sed alios etiam humores in flavum liquamen commutatos; idque in caussa esse debilitatis consequentis copiosas dejectiones, una cum agitatione humorum, & effusione spirituum; propter quam etiam aqua hydropicorum absque periculo confertim non hauritur. Veruntamen hinc refelli nequit purgatio, tanquam perniciosa, & nulla ex parte frugifera: nec ullus unquam id evincet, nisi probet in redundantia excrementorum a purgante bonum sanguinem vitiari excernique, excrementa intus relinqui, contra quam quotidiana experientia demonstrat. Cur enim tota vis, puta, scammonii sæviet in solum sanguinem, minime in obvia purgamenta? Hanc reddit rationem Helmontius: *Sensi*, inquit, *ideo laxativa putrefacere vitales succos, raro autem excrementa morborum occasionales caussas. Etenim cum venena sint respectu nostri, & non excrementorum, hinc nos potius, quam morbos adoriuntur*. Enim vero, si res ita habet, uti judicat Helmontius, cur adeo corpora sana offenduntur a purgantibus, juvantur morbida, sordibusque affluentia? Nimirum in sanis corrumpuntur benefici succi, aut educuntur; in morbidis noxii expurgantur; & si quid etiam utilis, & benigni pessum it, multo plus infesti extruditur; uti tot morbi purgantibus depulsi præclare confirmant. Quis vel leviter artis peritus nesciat, luem gallicam sæpius quidem mercurio, sed aliquando solis etiam repetitis purgantibus, expugnari? quo pacto sanavi Cre-

monæ Rhedarium ſanioſa ſcabie, ob retentam gallicam gonorrhæam, laborantem; videlicet potu purgante epithimi, & polipodii quindecim dies hauſto. Vidi alterum atroci diuturnoque capitis dolore ex immunda venere conflictatum, aliis remediis inſuperabili, decoctione ſtibiata, ſennæque foliis additis dejiciente, triginta circiter dies ſumpta, abs qua pluries quotidie deſidebat, convaluiſſe. Mitto febres, mitto tot alias affectiones auxilio purgantium, aut fortiorum, aut mitiorum edomitas, aut ſaltem mitigatas, teſte quotidiana experientia. Quo mirum eſt, Helmontium tam intrepide aſſeruiſſe, purgantia potius impetum facere in puros humores, quam fœculentos. Quinimmo, cum videamus pura corpora, ceteris paribus, magis reſiſtere venenis, quam impura, par eſt credere, actioni purgantis magis reſiſtere intactos ſuccos, quam vitiatos, quos ipſa natura exturbare nititur, alios retinere: eoque in febribus nacturi adjumentum naturæ, concocta excrementa ejicere conantis, horum coctionem opperimur, ſubinde purgantia propinamus, niſi ſpontanea evacuatione noſtram operam natura præveniat. Fatetur Helmontius raro, ſed aliquando excrementa invadi a purgante, exportarique. Prome rationem, Helmonti, cur aliquando catharticum ſuæ naturæ oblitum nocuos potius ſuccos adoriatur, quam utiles, ejus actioni, ut ais, magis expoſitos, niſi temere id aſſeruiſti. Aliam nequis excogitare cauſſam, quam majorem excrementi proclivitatem ad ſequendam actionem medicamenti, quam naturalis ſucci. Quotieſcunque igitur hæc aderit major proclivitas, fatearis oportet, proſperam purgationem effectum iri, nec bonos ſuccos corruptum. Atqui Medicus agens ex arte nunquam exhibere debet purgans, niſi a natura purgandus humor eſt præparatus, ut in febribus, vel arte præparetur, vel ſit

hujuſ-

hujusmodi, ut ceteris facilius eximatur, absque ulla præparatione, qualis est colluvies aquosa. Argumentum itaque tuum solum ferit inconsideratos administratores purgantium, non cautos, & opportunitate utentes, non intimam ferit virtutem purgantium, sed comparatam conditioni expurgandorum.

Vindicata purgatione ab obtrectationibus Helmontii, aliorumque, pauca agitabo de modo, quo purgantia opus suum absolvunt, & primo inquiram, utrum ea cum delectu humores purgent. Alii ex Antiquis senserunt, ab catharticis elici, extrudique similes sui humores, sed variant in explicanda attractoria similitudine singularis, & affinis humoris: quam Fernelius[(a)] collocat, non inter primas, secundasque qualitates, sed in totius substantiæ proprietate a calore tamen adjuta, alliciente humores, quemadmodum magnes ad se se ferrum adducit. Vallesius[(b)] vero declinaturus reconditas proprietates Fernelii, clarioraque allaturus caussam, cur potius hic, quam alter humor exturbetur a purgante, refert ad similitudinem intercedentem inter accidentia sequentia modum substantiæ, cujusmodi sunt crassities, tenuitas, aliaque hujus generis. Auctores rati similitudinem inter excreta, vimque excernentem, excretionis caussam esse cognati humoris, ducem Hippocratem habuerunt,[(c)] docentem a purgantibus, trahi sui similes humores, sicuti ab radicibus seminum, & stirpium succum suæ naturæ convenientem. Quanquam autem Senex videtur, aperte purgantibus affigere facultatem tractoriam affinis materiæ, non inficiatur tamen, aliam ab eisdem vacuari. Si enim, inquit, eidem homini idem medicamentum quater in anno voles

exhi-

(a) *Lib. 3. Meth. med. cap. 4.* (b) *Lib. 9. Contro. cap. 1.*
(c) *Lib. de Nat.*

exhibere, Hyeme pituosissima tibi evomet, Vere liquidissima, Æstate biliosissima, Autumno nigerrima. Hinc commonefactus Fernelius doctissimus, præter vim educendi humores cum delectu profectam ab occulta proprietate, aliam addit communem purgantibus, positam in calore, & acrimonia, conceditque, plerumque vacuari humorem immodice exuperantem, aut in via purgationis subsistentem, aut promptissimum ad fluendum. Alii porro ex Antiquis, nulla admissa similitudine effectrice purgationis cum delectu humoris, judicarunt principio semper evacuari tenuiorem, paratioremque pati actionem cathartici, ideoque, si istud sit validissimum, primum dejici serum tenuissimum, deinde bilem flavam, postremo pituitam, bilemque atram, omnium humorum crassissimam. Item vim tractoriam purgantis ad eruendum particularem succum, sive similitudine occultæ proprietatis fultam, sive primarum, aut secundarum qualitatum, modique substantiæ convenientia, Recentiores bene multi refellunt; oppositum Antiqui crediderunt, non probarunt, nec aliunde probandi potest sumi argumentum, si sensibus stemus, quam ex colore, habituque, idest tenuitate, vel crassitie excretorum, abs quibus tamen nihil certi constituere licet, propter ipsa medicamenta fucum facere idonea, diverso modo alterando, & colorando humores eorum actionem recipientes. Jalappa, aliaque hujus generis decantata hydragoga, viscosa purgamenta, uti notat Lemrius[(a)], ita incidunt, attenuantque, ut convertant in aquam, quam excerni videmus. Utimur sirupo rosato solutivo in diversis morbis, temperaturisque, & nihilominus sæpissime detrahuntur similis coloris excrementa, scilicet acquisiti ex medicamento. Itaque nec color, nec habitus excre-

(a) *Cursus Chi. cap.* 19. *part.* 2.

cretorum probat in purgante facultatem egerendi sibi respondentem humorem, non quemcunque paratiorem. Id etiam clarius confirmat Rheumbarbarum, quod licet destinatum fuerit a Medicis ad bilem extrudendam, tamen a clarissimis auctoribus exhibitum in curatione veri hydropis, hunc depulit, & quidem caussa morbi depulsa, quæ creditur succus longe diversus a bilioso. Vvillisius postquam rejecit, ab substantiæ similitudine, & specificis qualitatibus proprios humores prolectari, opinatur Rheumbarbarum, ut pote compactum ex particulis materiæ veluti adustæ, commovere fœcem sanguinis adustam, & adducere uberius ad canales coledochos, inde ad imum ventrem; itaque non advertens approbat, quod paulo ante reprobaverat. Alii tuentes vim purgatoriam cum delectu, hanc conjectant in Rheobarbaro, similiterque in aliis purgantibus ex proportione inter solvens, & solvendum. Rheumbarbarum, inquiunt, præ ceteris succis copiose, uti constat ab effectu, bilem educit; quam docet chimica resolutio abundare sale, & sulphure. Cum autem salino sulphurea, teste experientia, apta promtaque sint ad penetranda, & dissolvenda composita pariter ex sale, & sulphure, par est credere, Rheumbarbarum vacuans large bilem ex similibus elementis compingi, iisdemque pati facilem solutionem a bile, & hanc propterea aliis succis uberius excernere. Magis hæc speculatio ingeniosa accedit ad similitudinem veri, quam Vvillisii, sed vereor, ne fundamento admodum dubio, & controverso innitatur, quatenus asserit apparere ex effectis per Rheumbarbarum copiosius bilem dejici. Quænam, oro, sunt hæc effecta ostendentia, ope Rheibarbari fieri copiosiorem bilis excretionem? An flavus color excretorum, qualis est color bilis? Id tamen caput est controversiæ, utrum humor

dеje-

dejectus sit bilis, qualis antea existebat, an humor alter immutatus, fucatusque colore purgantis. An igitur hæc effecta erunt morbi redundantiæ attributi, & Rheobarbaro curati? Verum ipsa redundantia esse potest in caussa, cur redundans potius excernatur, quam non redundans humor, absque similitudine inter solvens, & solvendum: quare videmus interdum eodem purgante morbos diversis caussis genitos expugnari, ut etiam de Rheobarbaro adnotatum est. Itaque ut hæc incerta, nec utilia praxi omittam, censeo, purgantia opus suum absolvere, irritatione partium, & spirituum, solutione succorum, quomodocumque hæc fiat, & fermentatione. Irritationem partium arguit dolor, solutionem liquiditas ejectorum, fermentationem tumultus ventris, caloris augmentum, pulsus frequentia, insolita ad somnum propensio, progenita a copioso halitu, e succis agitatis, & fermentatis emisso, itemque copia flatus, quæ cum ipsis fœcibus expellitur. Interdum fere sine dolore peragitur purgatio, sæpius tamen cum dolore frequenter recurrente, si præsertim fortior est. Illam potius tribue solutioni succorum, & laxitati viarum, quam irritationi; hanc præcipue irritationi. Non describam hoc loco totum purgationis ordinem, & modum, quem satis descripsit Vvillisius, neque expedit repetere, quæ majorem partem a nostra pendent imaginatione. Solum adnoto, quia purgantium impetus major excipitur in prima regione, hanc crassis humoribus inquinatam prius abstergere oportere, quo latius sese insinuent vires cathartici; cum animus est amandare infesta longinquis partibus insidentia, sumpto documento ab Antiquorum diligentia, methodoque præparantium corpus helleboro vacuandum: *Corpus*, inquit Plinius (a), *septem*

(a) *Lib.* 25. *Nat. hist. cap.* 5.

septem diebus ante præparandum cibis acrioribus, abstinentia vini, quarto, & tertio die vomitionibus, pridie cœnæ abstinentia. Qua præparatione præmissa, persuasum habeo, non solum helleborum, sed alia purgantia multo efficaciora futura esse ad difficiles longosque morbos extirpandos, a materia in remotioribus partibus latente excitatos; & in præsens multas purgationes in irritum cedere, propter debitam præparationem prætermissam. Mitto hoc loco investigare, quibus qualitatibus inhæreat vis purgandi, primis, an secundis, & quibus ex hisce, vel illis; cum difficillimum sit invenire quæsita, nec satis valida suppetat conjectura pro stabilienda sententia. Vis purgandi creditur a multis insita partibus calidis acribusque, ut aptis ad stimulandum, quibus alias humano captu superiores adjungere necessum est; quando liquet multa calida, & acria, cujusmodi est piper, pirethrumque, carere facultate purgandi; quando plures Chymici affirmant, posse a purgantibus separari vim irritantem. An virtutem purgativam collocabimus in partium tenuitate? Certum enim est plura purgantia, dissipatis tenujoribus per ebullitionem partibus, ut accidit in Senna, ea spoliari. Aliqui etiam Chymici opinantur, eamdem vim particulis ita tenuibus includi, ut omnia pervadant, ne vitro quidem coercitæ. Quædam tamen purgantia viscosis partibus coagmentantur, uti resina Jalappæ egregium evacuans, quæ adeo viscosa est, observatione Lemerii, ut sola propinanda non sit, sed aliis immiscenda, impedituris, quo minus arcte adhæreat tunicis intestinorum, easque mordeat, exulceretque. Tam varius igitur est purgantium contextus, tam infirma argumenta ad determinandum illud ultimum, quo proxime cathartica constituuntur; ut operæ pretium non sit, huic indagini longius immorari sine spe utiliter

tempus ponendi . Frustra quoque id conati sunt plures Chymici , quorum alii opinati purgatoriam facultatem consistere in sale purgantium , alii in sulphure , alii in mercurio , facta separatione , & separatarum partium periculo , has inutiles ad purgandum compererunt .

Conclusum est , purgantium naturam esse valde retrusam , neque satis probabile , ea per attractionem similium opus suum præstare . An igitur in morbis omnis delectus purgantium superfluus erit , & quæcumque porriguntur , æqualis erunt opportunitatis ? Non ita hercle . Fateor occultam quidem esse in mistis specialem qualitatem effectricem purgationis , sed alias inesse manifestas , quibus nec in omnibus morbis , nec in omnibus temperaturis quælibet purgantia conducibilia sunt . Quædam etiam debilius purgant , alia fortius : quædam leviter ventrem pervellunt , alia gravius cruciant , diversosque diversa purgantia pariunt effectus longa observatione compertos ; eademque observatione constat , alia in aliis morbis utiliora fuisse , minus alia , quædam etiam nocere , uti Rheumbarbarum laboranti Stranguria , aut fluxu hæmorrhoidali : quibus attentis oritur occasio pro diversitate ægrotationum , & ægrotorum eligendi peculiare catharticum .

Est aliud purgantium genus , quod laxativum vocatur , græce eccoproticum , cui nemo affinxit virtutem similitudine substantiæ peculiares humores eliciendi ; quippe quæ laxando magis fibras , quam vellicando negotium conficiunt , paratioribus succis ad laxamentum accurrentibus . Credunt aliqui hæc laxativa ventriculum quiete , nihilque agendo præterlabi , suasque duntaxat vires exerere in duodeni sensiliorem tunicam . Effectu tamen apparet , tum ea , quæ purgatoria elective appellantur , tum lubricantia , non in sola intestina agere , sed etiam in ventriculum ,

lum, quocunque id fiat modo, sive propter actionem in qualibet parte editam, sive propter continuationem membranarum; quarum uni parti affectæ a medicamento reliquæ consentiunt, alliciunturque excrementa; quibus proinde videmus non sola intestina, sed etiam ventriculum ab veris purgatoriis, & solis laxantibus exonerari.

CAPUT II.

De indicante purgationis inferioris.

TRiplex est remedium, ut vidimus, expurgatio, evacuans, revellens, derivansque; utque hæc tria præstare potest, ita tribus indicantibus subjicitur. Solius evacuationis nomine usurpatæ indicans est vitiosus humor, neque natura, neque arte emendabilis, in nullam certam partem perniciose motus, neque in eo loco insidens, ut brevi via detrudi queat ad alvum; in quo si foret, porrigeret opportunitatem derivationis, sicuti porrigeret revulsionis in aliquam partem, ratione situs oppositam alvo præter naturam illabens. Cum autem purgatio possit fieri forti, aut debili pharmaco, forti facta, quæ magnum remedium est, petitur a vitioso succo, vel magnum morbum excitante, vel mox excitaturo, ut quantitas remedii respondeat quantitati morbi. At enim Galenus ait[(a)], non in sola pravi succi redundantia purgationem convenienter suscipi, sed duplici titulo, & occasione, videlicet, aut propter magnitudinem morbi, aut propter redundantiam alterius cujuspiam succi; quemadmodum etiam sectio venæ celebratur, aut propter sanguinis affluentiam, aut morbi magnitudinem. Hanc difficultatem explanaturus

R 2 Ho-

(a) *Lib. 4. Meth. cap. 6.*

Horatius Augenius[a] distinguit succum vitiosum a cacochymia, quam sobolem, illiusque speciem constituit; ita ut cacochymia semper demonstret affectum præter naturam, non item vitiosus succus: & inde concludit posse purgari sine cacochymia, non sine vitioso succo. Quo igitur sensu dixit Galenus purgationem convenire, aut ratione magni morbi, aut abundantiæ alterius cujuspiam succi? quo videtur indicare, etiam sine vitiato humore opportune purgari. Non multum laborabo in explicando Galeno, sed sequens, quod magis ex rei natura est, sentio, uti liquet, non esse purgandum sine indicante purgationis, nec magnitudinem morbi esse proprium illius indicans, sed duntaxat magni remedii, quod multiplex cum sit, præsente grandi morbo, adhuc inquirendum restat, quale ex magnis conveniat. Eligam vero purgationem, si conjectavero, vehementem affectum oriri potius a malis succis, quam copia sanguinis; licet non adsit ea quantitas, quæ sine vehementia affectus non postularet vacuationem purgante factam, sed tolleretur, vel sola victus tenujore ratione, vel aliis mitioribus instrumentis. Etenim magnus morbus exigit celerem vacuationem mali humoris etiam non copiosi; qui nempe sanum in vehementia morbi ex facili corrumpens, cito mali copiam parit. Vel dicas, succum malum non copiosum esse posse indicans purgationis, ut revellentis.

Sæpe vitiosus humor præterquam sua qualitate, infestus est etiam motu in aliquam partem nobilem: cuius respectu, si pars superior est, imperatur purgatio inferior, non solum ad amandandam noxiam qualitate materiam, sed ejus corrigendum motum excitato contrario, in quo revulsio consistit. Hoc nomine Antiqui in principio Phre-

(a) *Lib. 3. Epist. Medic. tom. 3. cap. 5.*

Phrenitidis biliosæ dejectione utebantur, ad revocandam bilem caput impetentem, deducendamque ad alvum. Cum autem corrupta materia occupat partem circa ventrem inferiorem, instituta purgatio habet rationem derivantis præsidii, evacuando per partem vicinam morbosa; uti accidit, quando fluentia ad vesicam transferimus ad alvum, eodem tempore revellentes simul, derivantesque.

Vitiosus humor, grandem morbum producens, vel mox producturus, est quidem indicans purgationis, non tamen potius inferioris, quam superioris, aliaque requiruntur, uti alterutra eligatur. Sic humoris crassities ad descensum proclivior, quam ad ascensum, infernam purgationem moliendam esse demonstrat. Idem demonstrat indigentia revulsionis humorum a partibus superioribus; idem opportunitas derivationis nuper indicata. Locus etiam, in quo concluditur eliminanda materia, docet commodiorem esse purgationem per alvum, cum inferior est, ideoque viæ vacuationis propinquior.

CAPUT III.

De comparatione purgationis cum venæ sectione.

ANimus est, duo magna remedia venæ sectionem, & purgationem inter se se comparare, vestigandi causa, plusne virium exigat purgatio, an phlebotomia; utque, cum utraque opus est, decernamus, quænam sit præmittenda. Quod attinet ad primum, liquido constat, certam virium mensuram requiri ad ea generosa remedia administranda, sed valde controversum est, plusne virium venæ incisioni, an purgationi celebrandæ debeatur. Galenus, qui venæ punctioni purgationem, tanquam levius

levius auxilium substituere solet, aperte sentit minus hinc vires accidi: idque multis rationibus nisus est comprobare Vallesius [a], & ea potissimum, quia sanguinis detractio exhaurit humorem naturæ familiarem, & oppido necessarium, & proinde vires ipsas, earumdem imminuto fomento. Parem vero virium jacturam, ut ait, non infligit purgatio, educens exoticum succum, naturæ infensum, & ipsis viribus. Hinc persuasum est gravibus auctoribus, majorem magnitudinem morbi requiri pro phlebotomia, quam purgatione. Aliis tamen oppositum videtur, inde motis, quod venæ apertio sola vacuatione debilitat, multifariam purgatio, videlicet infesta qualitate lædens viscera, humores agitans, perturbansque, molesta symptomata inferens, & præterea aliquod utilium succorum dispendium, non suppetente pharmaco, quod noxios succos tantummodo extrahat, nihil utilium, & salubrium: ex quibus concludunt, oportere, robustiorem esse ægrotum passurum purgationem, quam sanguinis effusionem. Hisce rationibus hinc inde pugnatur pro oppositis partibus, utroque remedio generatim considerato, neque ad suas differentias relato, sine quarum consideratione nihil praxi conducibile, & dubitationibus expeditum in hac controversia decerni posse judico: cum nec omnis expurgatio, nec omnis sanguinis effusio habeat eamdem animadversionem, sed valde diversam, profectam ex diversis instrumentis, quibus peragitur expurgatio, & quantitate sanguinis, quæ detrahitur; & detrahendi varia occasione. Purgantia alia sunt acerrima, & fortissima, veluti Colocynthis, Veratrum; alia mediocria, puta, Senna, Agaricus; tertia debilia, & potius laxantia, quam purgantia, uti flos Cassiæ, Manna: quas quoque diffe-

(a) *Lib.* 7. *Contro. cap.* 10.

differentias assumit purgatio hoc, vel illo dejicientis genere peracta. Similiter tres differentias phlebotomiæ ex diversa quantitate eliciendi sanguinis constituere licet, scilicet ex magna, mediocri, parva. Fortis expurgatio, & copiosa sanguinis effusio validas vires desiderant, sed validiores expurgatio, facta comparatione cum larga sanguinis emissione, ad demendam multitudinem dictam ad vasa vires fatigantem; quam ablatam sequitur earum recreatio, non afflictio. Sine hac plenitudine vasorum magis est ambiguum, deliberare de larga sanguinis extractione, collata cum vehementi purgatione: attamen hæc videtur plus virium iccirco exigere, quod valentis purgatorii opus moderari nequimus, qui possumus ex pulsu metiri quantitatem hauriendi sanguinis, nec longe a convenienti recedere. Prudentis igitur est, plus roboris requirere ad usum remedii, in quo perniciosius peccari potest, propter ejus fortem actionem, nostro moderamini non expositam. Fernelius[a] existimat magis dejici vires ab exuperante phlebotomia, quam immoderatæ purgationis violentia, territus animi deliquio ex profusione sanguinis metuendo, imaginem mortis, speciemque cadaveris præseferente. Veruntamen evenire potest, ut immodica sanguinis detractio animi defectum accersens, citius vires sternat, non tamen gravius, totumque simul, & semel mortis periculum inducat, non tamen majus, quam immoderata expurgatio. Semper horrendum est, ut ait Fernelius, ægrum exanimari, incertumque vitæ apparere. Sæpe tamen id periculum, mortisque imaginem promptius excutimus, quam perniciem ab immoderatione purgantis importatam; quæ, testimonio Hippocratis[b], lethalem convulsionem parere potest, aliasque affectiones difficilius, tardiusque

(a) *Lib. 3. Meth. cap. 11.* (b) *Lib. 7. Apho. 25.*

que superabiles animi defectione. Propterea, licet Hippocrates interdum vacuationem ad animi casum usque permittat, hanc merito Vallesius rejicit purgante factam, approbat tantummodo factam sanguinis impendio largiore. Aliter res habet de mediocri, & debili purgatione, quas minus virium, ceteris paribus, ut opinor, tutatur, quam requiritur pro mediocris, vel modicæ quantitatis sanguinis effusione e vena grandi; qua totus sanguis commovetur, non a mediocri, vel debili purgante. Ad alia tamen respiciendum est, quæ reddunt ea duo remedia levius, aut gravius tolerabilia; ideoque minus, vel plus roboris poscentia, cujusmodi est consuetudo; qua constat, quosdam phlebotomiam pluries passos, eam fere inoffensis viribus tolerare, & purgantibus insuetos magis inde offendi. Item si quis vehementer formidaret ictum scalpelli, minus aversaretur purgantia, hisce minus virium absumptum iri existimaverim, quam cruenta detractione. Ipsa quoque ratio morbi, propter quem sanguis effunditur, vel expurgatur, reddit alterutrum remedium facilius toleratu: itaque observamus in inflammationibus minus fere vires imminui sanguinis extractione, quam in solitariis febribus. Cetera persequere declarantia, unde major virium jactura dependeat, sicque rectius decernes.

Satis de prima quæstione. Nunc consultemus, data indigentia purgationis, & phlebotomiæ, quænam sit præmittenda, loquendo de purgatione ad excernendos humores sanguini intermistos celebrata, & quidem valido pharmaco, non debili, eoque, quod laxativum vocant, solentque multi propinare ad expiandam primam regionem ante venæ vulnerationem. Galenus,[a] cum quo faciunt Vallesius in controversiis, Fuchsius in paradoxis medicis, alii-

(a) *Lib. 6. Epid.*

aliique clari nominis, constituit, oblata occasione utriusque remedii, a venæ sectione citra controversiam incipiendum esse. In hac ambiguitate Fernelius parum laborat, persuasus, non magni interesse, a purgatione, vel phlebotomia vacuationem inchoare, quando omnium humorum putredo corpus æquabiliter invasit. Hinc admoneor, controversiam generatim dirimendam non esse, sed certis conditionibus attentis, atque in primis majore, vel minore alterutrius indigentia. In morbo, cui principale remedium est venæ apertio, Hippocrates definit[a], hinc auspicandum esse, non a purgantibus, enumeratque eodem loco morbos primario phlebotomiam exposcentes; parilique ratione sequitur, purgationem anteponendam esse, quoties hæc principaliter requiritur. Posse vero incidere affectus utrumque auxilium expetentes, extra dubitationem videtur: siquidem repleri possunt vasa sanguine impuro, & cacochymiæ participe, venæ, alvique solutione minuendo; ideoque alvi solutionem præponemus, majus negotium facessente impuritate, quam redundantia, contraque postponemus venæ apertioni, præpollente redundantia. Cum autem hæremus, nec apparet clarum argumentum præpollentis, censeo cum Galeno, aliisque bene multis, satius esse phlebotomiam præmittere, & quidem multiplici commodo. Cum enim ex mea sententia omnes humores ex aperta vena sine delectu exsiliant, si aperitur ante purgationem, educetur sanguis impurior, quam post purgationem, ideoque minore utilius consumptione. Illud etiam accedit emolumentum ex pertusa prius vena in affluentia impuri sanguinis, quod corpus præparatur ad faciliorem purgationem. Laxat enim venæ sectura vasa, fibrasque viscerum, uti arguunt vacuationes spontaneæ sæpe eam con-

S

(a) *Lib. 4. de rat. vic. acut.*

consequentes: quare se promptius insinuat vis medicamenti, latiusque fundit per depleta vasa; prætereaque, ut sentit Sydenhamus,[a] catharticum mox a sanguine dempto assumtum longe mitius vim suam exerit, neque perinde sanguinem, vel calefacit, vel exagitat, uti solet, si phlebotomiam præcedat. Hæc agitanti obversatur egregia dubitatio injecta a Prospero Martiano quærente, an post purgationem, dum isthæc judicatur principale remedium magni acutique morbi, detur locus phlebotomo. Hippocrates aperte docet, morbo magno acutoque non remittente post resignatam venam, celebrandam purgationem esse: idem tamen, animadversione Prosperi Martiani, post purgationem nunquam præcipit phlebotomiam: quam ideo Martianus post purgationem necessariam non esse præfinit, hac adjecta ratione. Evacuatis, inquit, purgante vitiosis humoribus interfusis sanguini, non potest superesse magna plenitudo, tantaque, ut inde timenda sit gravis noxa, quippe conflata ab humore benigno. E contrario dempta scalpello plenitudine, nec remittente morbo, remanens qualitate infestus humor purgatione necessario tollendus est. Adprobo adductam Martiani rationem, dijudicoque, post purgationem, si perseveret sola indicatio auferendæ plenitudinis, non incutientis metum gravis offensæ, abstinendum esse phlebotomia, quam supplet, aufertque indigentiam remedii tenuis victus morbo conveniens; & imminutio succorum permanentem morbum brevi secutura. Si tamen cum ea plenitudine coniungeretur perniciosus motus petens revulsionem, inchoataque foret curatio a purgante, opportuna nihilominus esset revellens phlebotomia; quæ ita exigente morbo, sola adhibetur, sive adsit, sive desit plenitudo.

CA-

(a) *Epistola* I. *responsoria*.

CAPUT IV.

De impedimentis inferioris purgationis acceptis a rebus naturalibus.

IMpedimenta infernæ purgationis expositurus non ibo per singulas res naturales, sed eas tantummodo graviora objicientes; pressiorque aliquanto ero, quam in præmissa tractatione phlebotomiæ, iis omissis, quæ communia sunt cum superioribus, pertinentque ad generalem rationem utriusque vacuationis.

Comperto, adesse in corpore humano humorem a sanguine alienum, & noxium, nihil aliud fortius obstat ejusdem vacuationi debilitate virium actioni medicamenti non restitura: & iccirco obstat, quia nequit solus vitiosus succus, & sine aliqua mistura incorrupti excerni, nequit sine perturbatione aliorum succorum, & spirituum aliqua jactura. Quamvis enim dixerit Hippocrates (a) si purgentur qualia oportet, vacuationes facile ferri, & prodesse, attamen non ita facile feruntur, ut nihil incommodent viribus, præsertim a morbo accisis. Multo faciliores sunt ad ferendum evacuationes peccantis humoris, quam innocui: certa tamen virium quantitas requiritur, sine qua gravia impendent pericula; id quod præclare apparet ex ingentibus apostematis semel toto educto pure, itemque confertim effusa hydropicorum aqua, licet ea duo mera excrementa sint. Omnis igitur evacuatio virium modum egressa periculo non caret; quod evitaturus diligenter consideres oportet, qualem vires excretionem, & quemadmodum factam sustinere possint, semel ne, an plu-

(a) *Sec. 1. Apho. 2.*

pluribus vicibus, & quo medicamenti genere factam; item utrum apparens imbecillitas originem ducat a consumptione essentiæ virium, an ab copia mali succi opprimente; cujus detractio licet aliquantum eisdem officiat, tamen deinde levamento est. Porro imbecillitas ex ea copia genita innotescit potissimum, si nulla præcesserit notabilis vacuatio, nulla caussa latenter absumens, nullaque subsit maligna qualitas virium elementa corrumpens.

Avicenna [a] credit, temperiem calidam siccamque, sive totius corporis, sive partium principalium adversari purgationi, quippe peragendæ medicamentis calidis, & siccis, partes simili temperatura præditas prompte offensuris. Enimvero præsente infesto humore purgationi cessuro, inde non deterrebor a caliditate, & siccitate totius corporis, vel partium certarum; qui formidato incommodo prospicere possum, eligens minus calidum, siccumque pharmacum, & super addens haustum seri lactis caprilli, vel similis: quo pacto certum est, multo plus commodi reportatum iri dejectione, quam noxæ inflictum a caliditate, & siccitate dejicientis.

Habitus corporis rarus, & mollis copioso effluvio viam muniens, una cum morbo vires non leviter infirmans, tanquam inditium, vel caussa futuræ debilitatis, aut inhibet purgationem, aut duntaxat restrictiorem permittit. Hoc nomine Fuchsius in paradoxis pueritiam exemit purgationi, persuasus, puerorum substantiam facillime dissipari, excernique sponte in aliis ætatibus artis opera vacuandum. Tamen passim occurrunt experimenta de purgatione feliciter in pueris obita, quæ redargui nequeunt, exitu considerato, & ipso consilio. Concedo, multum e pueris jugiter evolare, aptum per angustissimos meatus permeare.

Pos-

(a) *Lib.* 1. *Fen.* 4. *Doc.* 5. *cap.* 3.

Possunt tamen in eisdem multum edacibus congeri crassiora purgamenta difficulter clanculo dissipabilia, neque ea temporis brevitate, quam morbi curatio requirit, propterea adjumentum artis exposcentia. Propter largum in pueris perspiratum lubentius abstinerem ab venæ punctione, quam purgatione; quod copia sanguinis per insensiles meatus facilius dispergi possit, quam excrementorum. An non ipse [a] Hippocrates elaterio præstito nutrici purgat infantes ipsos? Verum enim vero idem monet, [b] ne pueros calidioribus, & siccioribus purgantibus agitemus, præsertim ante primum septennium, eo tempore convulsionibus maxime obnoxios. Temperatura quoque humida puerorum sui conservationem petens, ægre patitur sicciorum, & calidiorum usum; & videmus quam moleste ferat summum æstatis, vigente caliditate, & siccitate. Eos præterea subduxit natura indigentiæ acriorum purgantium, quos scilicet ex facili mitioribus perducimus ad purgationem propter fibras egregie sensiles, & irritabiles, humoresque paratos ad solutionem. Senes contrario præditi temperamento, ideſt frigido siccoque, & durioribus fibris, tametsi humidis, & pituitosis excrementis abundant, purgantibus fortioribus quatiendi non sunt, & maxime in ultimum senium delapsi, obluctante virium infirmitate. Nequeunt hi, licet nullam præter senectutem extremam patiantur ægritudinem, sustinere quantitatem cibi unica vice sumptam sanis hominibus congruentem; qui monitu Hippocratis [c] exiguis indigent fomitibus; ideoque crebro, sed modica cibi portione instar ægrotantium nutriendi sunt; eademque ratione vehementiore purgante non exercendi.

Nil aliud momenti inter res naturales expendendum superest

(a) *Lib. 6. Epid. Sec. 5.* (b) *In prognosticos.* (c) *Sec. 1. Apho. 14.*

pereſt præter graviditatem, & inde ſequentia. Ita vero gravidarum purgationem moderatur Hippocrates.[a] *Prægnantes medicamentis purgare oportet, ſi turgeat humor, quarto menſe, & uſque ad ſeptimum. Minus vero has. Juniores autem, & ſeniores fœtus vereri oportet.* Hanc ſententiam intelligendam cenſeo de forti purgatione Priſcis uſitatiore, inde tamen moneri quoque artificem, ut etiam levem meditate, cauteque uſurpet, & tantummodo ex graviore occaſione, quam in vacuis, propter periculum abortionis ab utraque impendens, licet ex utraque non æquale. Quo validior eſt expurgatio, eo magis commovet humores uterum verſus, agitat partes ei conterminas, officit acrimonia medicamenti, incutitque graviorem deperdendi fœtus ſuſpicionem. Debilior minus quidem eſt formidoloſa, ſed non omnino tuta, extraque omnem ſuſpicionem in quacumque conſtitutione prægnantium. Itaque ſemper conſultius foret in gravidis parcere purgantibus quibuſcunque, niſi acciderent affectiones modo infirmiora, modo fortiora exigentes, etiam cum aliqua trepidatione uſurpanda, ne patiamur, matrem, & conceptum abſque ullo ſubſidio vita periclitari. Cum autem fœmina aliis temporibus magis, aliis minus proclivis ſit ad abortum, tanto major pro expurgatione imperanda circumſpectio requiritur, quanto major eſt ea proclivitas. Hanc vero majorem eſſe primis tribus, & poſtremis menſibus, animadvertens Hippocrates abſtinet purgante, primis tribus ob mollitudinem vinculorum, ultimis tribus propter magnitudinem infantis ſuo pondere eiſdem infeſtam, & magis accedente purgantis irritamento, impulſuque. Solis igitur mediis menſibus vacuationem molitur, eamque, ſi materia turgeat, ob hanc conditionem facilius, & ſine magna moleſtia

(a) *Apho.* 1. *Sec.* 4.

lestia cessura medicamento. Veruntamen tempore junioris, & grandioris foetus, magno morbo postulante non levem purgationem, & materiæ non turgentis, ullus ne patebit aditus ad eam celebrandam? Quod tutius est indicavit Hippocrates, non quod unice fieri potest. Si enim ex violentia morbi in magnum discrimen adducta sit parens, una cum prole, anne deseremus utramque sine ullo præsidio, ob periculum abortionis, quod nihilominus impendet a morbo? Utique deserenda est, nisi suppetat saltem ambiguum remedium, neque certam perniciem allaturum. Quapropter, si ostendero, purgationem non esse necessario abortivam, proculdubio evicero, anceps esse remedium, nec omni spe destitutum, nempe caussam morbosam imminuens. Porro etiam primis mensibus sine abortu tentatam esse purgationem vel fortem, constat apertissime ex impudicis mulieribus, eam non semel & incassum expertis ad vitandam impudicitiæ notam ex grandescente foetu inurendam. Legimus præterea apud Hippocratem[a] uxori Antimachi in Larissa a diebus circiter quinquaginta prægnanti potui datum esse elaterium vehementius, quam oportebat quod eduxit cotylas quinque excrementorum, & subcruentum ramentum intestinis derasum, quæ ulceraverat: neque tamen quo tempore supervixit mulier, apparuit ullum indicium commoti conceptus, & futuri abortus, si longius supervixisset. Congruit id eventum observationi Celsi asserentis,[b] posse servari foeminam, ipsumque foetum reservari etiam in torminibus ventris, cum dejectione sanguinis, & strigmentorum. Cur igitur idem sperabile non erit ex assumpto dejiciente, non parituro tormina, excretionemque sanguinis, & strigmentorum? Itaque si gravida, ex. gr., cadat apoplectica,

cum

(a) *Lib. 5. Morbo. Popu.* (b) *Lib. 2. cap. 8.*

cum aliqua ſpe ſalutis, non ſola manna, vel alio ſimili contenti erimus, affectu validiora exigente, ſed hæc ipſa ſunt uſurpanda, eligendo tamen citra notabilem moleſtiam opus abſolutura. Damnat in gravidis Rodericus a Fonſeca, elleborum, colocynthidem, turpetum, ſcammonium, aliaque de genere eodem. De ceteris non diſputo, ſed ſcammonium, ſi admiſceatur mitioribus purgantibus, reprobandum non duco, quod ea miſtione benigne, efficaciterque purget, ut Bohnii, aliorumque conſtat frequentibus experimentis. Non metuentes exhibere gravidis, uti communis eſt praxis, ſirupum roſatum ſolutivum, vel electuarium lenitivum, aliaque ſimilia habentia, puta, facultatem purgandi uno numero, neque cauſſam habent metuendi purgans uno numero fortius, ſi morbus iſthuc requirat, & cetera conſentiant; quod ſane nemo probaverit, eſſe indubitate abortivum, nec probandum ſuſceperit. Tota difficultas vertitur in cognoſcenda opportunitate faciendi periculi: quod neque in morbis evidenter lethalibus, neque in ſalutaribus, & ſponte ceſſaturis locum habere judico, ſed duntaxat in ambiguis, nec aliud remedium præter anceps ſubjicientibus. Hoc loco omittenda non eſt trita controverſia, utrum liceat perdere fœtum ad tuendam matrem, ſi rationabiliter ſperare liceat, eo perdito matrem defenſum iri. Communis eſt controverſiæ diremptio, non eſſe facienda mala, ut eveniant bona; cui dogmati tamen aliud addendum eſt non minus vulgatum, e duobus malis minus eſſe eligendum. Si igitur ſuppetit gravis conjectura, ſine tali medicatione perituram cum prole matrem, cur minus malum non erit eligendum, & cuſtodienda mater? Actum eſt, imagineris, de prole, & parente vi morbi perſeverante. Medicina ſervat matrem, occidit fœtum vel non ſervata matre

inte-

interiturum. [Si medicinam relinquis, matrem perire sinis, & nihilominus proles interit. An igitur matri non subvenies, ut fœtui nihil proficias? Si Theologi, rerumque divinarum interpretes ita decernunt, jubentque, obtemperare necessum est. Verum in hoc casu, ut in aliis multis medicis, longe difficilior est quæstio de facto, quam de jure: nec quisquam, ut opinor, in se recipiet, per provocatum abortum matrem iri conservatum, & non provocato, utrumque periturum esse. Ambigenti vero videtur nefas, destinare prolem ad mortem ob spem incertam tuendæ parentis.

Hactenus de muliere prægnante. Nunc de enixa agendum est, vel patiente morbum ante partum inchoatum, vel a partu, rite fluentibus lochiis, vel parcius, vel uberius. In puerperis nata ægrotatio originem habet, vel ab humoribus vitiosis ante partum congestis, vel occasione partus genitis, vel a corrupto puerperio: de quibus caussis huc non attinet, prolixius differere. Demus igitur, puerperam teneri morbo genito ab excrementis contentis extra uterum, purgamenta uteri congrua mensura manare, indicarique purgationem. Erit ne indicationi satisfaciendum? Utique; si morbus anceps sit; nec appareat, eum a lochiis rite fluentibus imminui, jamque fluxerit eorum moderata quantitas: de quo suppetit praxis Hippocratis[a], qui præbet quintam partem consuetæ quantitatis Scammonii ad sollicitandam restrictam alvum. Morbi vero vehementia majorem quantitatem purgantis exigente, cur non erit porrigenda, habita ratione virium, & aliorum accidentium? Attamen clari quidam viri cum Riverio, donec naturaliter purgatur uterus, omnem per alvum purgationem interdicunt perculsi timore, ne natura distrahatur ab

T excre-

(a) *De Sterilibus.*

excretione lochiorum vacuatione per alvum facta. Ac sane id recte meritoque decernerent, si certum foret, inde secuturum esse formidatum incommodum; quod metuere quidem possunt, pro certo habere non possunt. Quemadmodum enim, ut mox ostendam, purgatio non est certum impedimentum fluentium menstruorum, item censeo, non esse puerperii. Quapropter in puerperæ affectu periculoso apparentibus claris inditiis, totum corpus redundare pravis humoribus, purgatio temere non tentaretur, etiam in convenienti lochiorum effluvio: quod si parcius, vel largius foret, habes ex superioribus, quemadmodum te geras. Namque, si pro modo naturæ se se utero exonerante, in angustiis puerperæ impeditæ gravi morbo ab humoribus vitiosis extra uterum contentis producto, patet locus purgationi, magis patebit, si restrictior erit exoneratio; quando scimus, parciorem uteri purgationem alvi fluxu a natura aliquando suppleri. Porro lochiis supra modum erumpentibus, si posceretur expurgatio, hæc minus roboris haberet ad ea supprimenda, quam in fluxu moderato; & hoc respectu minus esset metuenda. Quem lateat, laboriosius cohiberi humorem concitate defluentem, quam lente, copiosum, quam paucum?

Lactis quoque generatio in enixa propter multarum nutricum paupertatem conservanda, eam habet animadversionem ratione purgationis, quam exposui agendo de impedimentis venæ sectionis.

CA-

CAPUT V.

De impedimentis purgationis inferioris acceptis a rebus non naturalibus.

AD aerem, primum non naturalium, in usu magnorum auxiliorum respiciendum esse, dictum superius est, notumque quid dixerit Hippocrates de purgatione ex aeris consideratione: sub cane, & ante canem difficiles purgationes sunt; quam difficultatem non peculiaris quædam occultaque astri proprietas parit, sed caliditas, siccitasque aeris per id tempus maxima; abs qua Senex timet, ne præter modum calefacta, siccataque viscera pharmacum ad se se alliciant, & frustrentur; eodemque timore commotus vetat purgationem in febribus fortibus [a]. Quanquam autem id præcipit Hippocrates, [b] tamen in febre ardente æstiva purgationem instituit lacte asinino; quo exemplo Martianus in Comment. suadet propinationem copiosam decoctionis Cassiæ, & pulpæ Thamarindorum, eodemque monemur, summos inter æstivos æstus non quamcunque purgationem, nec quolibet medicamento peractam declinandam esse, sed tantummodo calidioribus, & acrioribus: quorum sane adhibendorum occasionem, & indigentiam ipse fervor tempestatis adimit, congerens tenues, calidosque in corporibus humores etiam mitibus purgantibus cedentes, non crassos & viscosos, fortioribus abducendos. Insuper tolles metum formidati ab Sene incommodi tempore canis, si assumpto medicamini superaddas potum refrigerantem & humectantem, qualis est decoctio malvæ, serum lactis caprilli; si præbeatur illud ante-

(a) *De Medic. purgant.* (b) *Lib. 4. acut.*

lucanis horis; si refrigeretur cubiculum aqua, & virentibus foliis, quod humile sit oportet, tutumque a Sole. Ceterum hæ cautiones in usurpandis purgantibus in apice æstatis potissimum attingunt morbos acutos cum febre, in quibus eorum, & calor tempestatis coeunt, geminantque invicem molestiam laboranti, maxime in regionibus calidis, quales sunt, in quibus scripsit Hippocrates. Quocirca orto, æstivo tempore, morbo gravi sine febri ingentique calore validam purgationem postulante; circumspectius quidem, sed peragendam censeo.

Nonnulli ab exposito monitu Senis ansam arripiunt declinandæ purgationis etiam in media hyeme, secuti auctoritatem Avicennæ temperantis a purgante, quiescentibus in montibus nivibus: cui sane obtemperarem in morbo dilationem remedii permittente, non obtemperarem in fugaci occasione, nec moram concedente. Neque sane ulla subest ratio obtemperandi. Cur enim sæviente frigore abstinendum est a purgante expostulato? An propter difficultatem obtinendæ purgationis? Hanc tolles, si vim frigoris igne temperes, si præpares humores, efficaxque medicamentum propines.

Satis de aere. Reliquæ res non naturales sunt cibus, & potus, motus, & quies, somnus, & vigilia, excreta, retentaque, animi perturbationes: quarum omnium habenda ratio est rite purgationem celebraturo; & quemadmodum habenda sit, exposui in Methodo medendi, tractans de indicatione sex rerum non naturalium. In præsens agendum duntaxat remanet de menstrua purgatione, plura requirente, quam eo loco exposita fuerunt. Ergo certum est, eam vacuationem salutariter a natura institui, nec proinde interturbandam esse purgantibus, si hæc interturbandi vim habent, uti pluribus auctoribus visum est

habe-

habere. An jure id visum sit, vestigabo. Duo in purgantibus cadunt sub præsentem considerationem, qualitas eorumdem, motusque humorum, quem pariunt. Qualitas, quæcunque sit, fibras, vel irritat, vel laxat, & alterutro modo potius facit ad incitandam lunarem purgationem, quam compescendam; observatumque est, ab eisdem in pauca quantitate exhibitis loco alvi moveri urinam, motione consentiente cum provocatione menstruorum: quorum proinde inhibendorum suspicionem solus motus purgantis injicere potest. Placet pluribus, caussam cientem menstruam excretionem esse fermentum uteri, cujus portio in sanguinem illapsa eumdem agitat, dissolvit, præparatque ad exitum. Quadam pariter peculiari commotione sanguinis expurgans efficit, ut inde separentur excrementa ad alvum defluxura. Hinc dubitatur, ne motus factus a purgante pervertat alterum, quo natura studet menstrualem sanguinem rejicere. Hunc autem perverti, tam certo credit Rodericus a Castro cum aliis non paucis, ut dijudicet, etiam in magnis morbis purgationem requirentibus differendam esse, donec menstrua cessarint, annuens adagio hispanico, feriatam diem esse, cum hospites adsunt. Veruntamen mihi nulla sat firma, manifestaque ratio suppetit, cur illis auctoribus assentiar, & pro certo teneam, a purgantibus impeditum iri fluxum menstruorum, eorumque propinationem differendam esse ad cessationem usque fluxus etiam in grandi affectu. Satius quidem est, scatentibus menstruis purgationem procrastinare, si commode fieri possit dilatio, sine periculo gravioris noxæ in morbo vehementi. Ut enim ea excretio in sanis conducit ad salutem tuendam, item in ægrotis ad reparandam, inhibendumque morbi incrementum; neque semel observatum est, eamdem vacuationem concocta jam materia fa-

ctam

ctam partem criseos fuisse, & restinctæ febris caussæ, uti contigit mulieri in Thaso austeræ, & asperæ, cui narrat Hippocrates, sub judicium copiose menstrua profluxisse. Ceterum urgente purgationis indicatione, purgationem temere non adhiberemus, ipsius experientiæ monitu, qua constat, purgantia mediocria sæpius casu præstita tempore menstruorum hæc minime compescuisse, aliquando etiam magis incitasse, ut vidi contigisse mulieri triginta circiter annorum, cui propinatum a juniore medico, cupidoque agendi pharmacum non solum fluentia menstrua minime suppressit, sed præter modum stimulavit. Quicquid autem opponatur, poterit forsitan evincere, purgationem celebratam in menstruali muliere anceps esse remedium; non temerarium, nulla ratione demonstrante, ex ea fore, ut manantia certo retineantur. Quod si sermo sit de leni purgante, seu laxante, cujus actio primam regionem non prætergrediatur, multo minus inde timenda erit menstruæ fluxionis suppressio. Id confirmo meo experimento. Uxor perillustris D. Antonii Sberti solita, lactatus tempore madere menstruis imo copiosioribus, anno 1731 mense Martii incœpit lactare; sed solitis temporibus, contra consuetudinem non fluxere menstrua, solum aliquot stillæ apparuerunt. Sub fine septimi lactatus mensis, tempore menstrualis purgationis correpta est tertiana duplici continua cum vehementibus symptomatis, ingenti renum dolore, cordis angustia, sensuque quasi manu cor constringeretur, siti, vigiliis. Dolor renum, & cordis angustia valde imminuebantur circa statum febris, alvo egerente multa liquida, biliosa, & æruginosa. Petebat Ægra, optabant domestici, ut venam aperiri juberem, quibus non indulsi ex animadversione, molestiora symptomata mitigari per excretionem biliosam, & adhuc murmurare ven-

ventrem, indicium ad eum devolvi vitiosos humores, cum quadam, ut ait Vallesius, impropria turgentia. Itaque exhibui unciam unam Electuarii lenitivi, concepta spe fore, ut magis imminuta humorum copia uteri purgamina largius emanarent. Neque me spes fefellit, facto eodem die liberaliore fluxu, & fere eadem mensura perseverante ad finem usque. Consuetum spatium menstruationis erat octo dierum, quo exacto, & tribus diebus amplius omnia cessarunt.

CAPUT VI.

De impedimentis purgationis inferioris acceptis a rebus præter naturam, & primum ab ipso humore purgando.

NOn minus spina digito infixa statim sui extractionem petit, quam humor noxius, nec emendabilis sui excretionem, quam proinde per se vetare nequit, sed tantum ex accidenti. Sic materia cruda, quam vetat Hippocrates agitari, purgarique, poscit quidem tanquam infesta sui expulsionem, sed ex accidenti prohibet, deficiente pharmaco eam commode molituro: quod si suppeteret, proculdubio in usum vocaretur, & protinus cruda depellerentur. Iterum propono, de quo alias mentionem feci, sanguinem in carnes effusum, & phlegmones effectorem sui excretionem protinus indicare, non tamen tentari, antequam in pus commutetur, nullo suppetente instrumento ante hanc mutationem vacuationi idoneo. Igitur quemadmodum materia inflammationis per se postulat ut excernatur, vetat ex accidenti; item vetat eodem respectu materia cruda, quæ difficilis est ad dejiciendum, fru-

frustraturque purgantia. Oritur hæc difficultas ex materia cruda, de qua loquimur, utpote contenta in venis, & interjecta sanguini; quæ proinde vi medicamenti expelli nequit, nisi per coctionem a sanguine secernatur, sicque ad expulsionem præparetur. Quamobrem non aliam concipio cruditatem in materia in venis conclusa, & recusante purgationem, nisi eam dispositionem, per quam ita partibus sanguineis immiscetur, & adhæret, ut nequeat opera medicamenti secerni, extrahique: & hinc colligo intimam rationem, cur Senex in generali præceptione de non vacuanda materia cruda turgentem exceperit. Turget humor ex sententia Galeni, Vallesio, aliisque pluribus adprobata, qui nulli parti affixus modo in hanc, modo in illam agitur, omnium membrorum natura, ut ait Vallesius, ad illius expulsionem nitente. Itaque si humor turgens in venis est, certe nequit vagum motum habere, variasque partes irritare, nisi emerserit, & fuerit solutus arcta cum sanguine mistione. Emersus vero liberque eum propemodum habet præparatum ad ejectionem, quem acquirit materia cruda per concoctionem disponentem ad separationem, per quam aufertur impedimentum commodæ excretionis.

Quanto sententia Hippocratis de purgatione materiæ coctæ, non crudæ celebrior est, tanto minus a plerisque Medentibus observatur, qui in principio febrium statim dejicientia porrigunt; eamque dictæ sententiæ interpretationem afferunt, quasi inde fortis duntaxat, non mitior purgatio prohiberetur, quam *minorativam* vocant, & alteram *eradicativam*. Sic Manardus Ferrariensis[a] affirmat se se annis octo supra quadragesimum variis in locis medicinam fecisse, atque in principiis febrium semper præbuisse

(a) *Lib. 3. Epist. 13.*

buisse flores Cassiæ absque ulla noxa notatu digna. At Martianus, qui multum operæ studiique contulit in eum aphorismum exponendum, post diligentissimum examen concludit, crudos humores nullo modo, nec in principiis morborum purgandos esse; idque mihi recte constitutum videtur. Cur enim fortis expurgatio crudorum non convenit? Nimirum imparata sunt ad vacuationem ob eorum confusionem cum succis utilibus; agitataque a medicamento non educerentur, superstite agitationis detrimento. Sin autem robustum pharmacum non potest elicere immatura inquinamenta, multo minus poterit imbecillum, quod minores quidem turbas ciebit, non tamen afferet majorem utilitatem. At Manardus tam longo annorum excursu, incipientibus febribus, Cassiam præbuit, nec unquam inde secutum esse grave detrimentum, animadvertit. Esto. Nihil tamen evicit pro purgatione minuente; cujus tantummodo aliquam defensionem protulisset, si tot annorum usu animadvertisset, illud debile pharmacum semper, aut plerumque profuisse. Argumentum medicaminis adprobandi est levamen inde relatum, non vacuitas notabilis jacturæ. Unica utilitas ab Cassia, quæ clyster ventriculi appellatur, sperabilis est in redundantia impuritatum in eodem insidens, & intestinis, non imminutio materiæ fusæ per venas: quæ tamen redundantia non semper adest, prætereaque tolli potest etiam clysteribus. Non tamen obsto, quin tollatur etiam Cassia, Electuario lenitivo, similique; dummodo adsint graves notæ, eam adesse, quam tamen non semper adesse, in medio positum est, propterea que in omnibus febribus incipientibus non esse porrigenda, uti fecit Manardus, ea laxantia. Itaque qui celebrant initio febrium purgationem, quam vocant minuentem, si hanc intendunt in materiam fe-

V brilem

brilem immistam sanguini, falluntur, operamque frustrantur: sin autem animum habent tantummodo eluendæ primæ regionis, constat ex dictis, eam non semper esse peragendam, nec minuentem apte vocari, quasi minueret fomitem febrilem sanguini intermistum.

Stabilita cum Hippocrate necessitate coctionis ad idoneam purgationem conficiendam, reliquum est, ut coctionis gradus designetur. Fernelius gravissimus auctor late interpretatur decretum Hippocratis de coctione expectanda, opinatus, eo solum prohiberi vacuationem omnino crudi purgamenti; atque coctionem in tres gradus distribuens, obscurum, manifestum, perfectumque, sancit, in obscuro parce purgandum esse, moderate in manifesto, perfecte in perfecto. De duobus ultimis gradibus minime dubitat, utrum sufficiant pro recta purgatione, tantum ambigit de primo, nititurque hoc argumento dubitationem tollere. In neutra, inquit, corporis affectione impendentem morbum sæpe arcemus purgatione, quæ vitiosos jam congestos humores detrahat. Atqui tum maxime, multoque magis, quam ipso morbi initio crudi sunt. Cur igitur pari utilitate moti eos initio non purgabimus? Teneret id argumentum Fernelii, si probasset, succos vitiosos in neutra affectione crudiores, quam inter initia morborum esse; quod adeo certum non est, ut assumit. Et sane animadvertit Prosper Martianus,[a] ante ortum morbi noxios humores neque crudos esse, neque coctos; & Vallesius[b] in morbo regio, nisi febris adest, bilem ante purgationem coctione non indigere, indigere tamen accedente febre; cujus accessio indicat intra venas omnia agitari confundique ex coorta febrili fermentatione, uti evenit in musto, cum incipit ebullire: qua facta con-

[a] Sect. 1. Apho. 22. [b] Lib. 7. Contro. cap. 15.

confusione coctio expectanda est, subactura purgamina, & secretura, inde ad spontaneam, vel artis præsidio faciendam vacuationem præparata. Itaque, si quis ver. gr. multam bilem in venis congesserit, ex qua in febrem sit postridie incursurus, hodie ea cruda non erit, erit postridie oborta febri, facta majori cum sanguinis confusione, & commotione, vi fermentationis febrilis, propter quam cruda dicitur, nec apta ad excretionem. Insuper concesso, materiam parce coctam parce purgandam esse, difficillimum est, ita purgationem instituere, ut exæquet debitam mensuram, nec infra, aut supra peccet. Enim vero Senis præceptum vetans purgationem in principiis morborum comprehendit etiam materiam obscure coctam, imo etiam manifeste, quæ talis esse creditur in argumento morbi. Hippocrates enim, uti probat Prosper Martianus[(a)], tria tantum tempora morborum facit, principium, statum, atque declinationem; sub principio ipsum argumentum complectens. Quare Fuchsius, aliique graves auctores ut sese ab errore tutentur, tantummodo in declinatione febrium ad purgatoria confugiunt, natura, quæ solet concocta sponte excernere, excretionem non absolvente. Num igitur reprehendendi Fernelius, Montanus, aliique multi, qui Syrupo rosato solutivo, & Rheubarbaro conantur semicocta dejicere? Mihi sane videntur cum suis ægrotis multo tutius agere, qui solum apparentibus notis perfectæ coctionis purgantia administrant, suum opus feliciter peractura. Natura enim semicocta non separat, sed perfecte cocta; totaque utilitas speranda ex coctione vacuationis gratia consistit in separatione, qua peracta, facilior feliciorque obtinetur purgatio. In morbo tendente ad salutem, qualis est febris exhibens signa indubiæ coctionis,

(a) *Lib. de Affectio.*

non est tentandum remedium, quod opus naturæ futuræ victricis, aut pervertere potest, aut retardare, ut potest intempestiva purgatio; quam Vallesius ait,[a] esse in caussa, cur nostris temporibus tam paucæ contingant judicationes: de quibus non impediendis, tam solliciti fuerunt Antiqui, totque accurate scripserunt. Animadvertendum tamen est, bifariam coctionem fieri, aut tota materia semper novum coctionis gradum acquirente, donec tota perfecte cocta sit, quod in fine status accidit; aut cum materiæ aliqua pars subigitur, altera crudior remanet: dumque coctio hoc modo peragitur, difficilius est, deliberare de purgatione ex signis concoctionis, quæ ex portionibus materiæ inæqualiter coctæ obscurantur. Verum, quia hic modus coctionis solet evenire in febribus longis, in quibus non reservatur tota materia ad statum unica decretoria, & copiosa vacuatione extrudenda, cum majore fiducia licet purgationem tentare, quamvis non exhibeantur indicia absolutæ coctionis.

Quamquam Hippocrates in exposita sententia tantum excipit turgentem materiam nulla expectata coctione purgandam, tamen Posteri non solum alias plures limitationes excogitarunt, sed illam ipsam amplificarunt, rati, materiam duplici modo turgere posse, proprie, & improprie, & utroque modo turgentem materiam purgari oportere. Proprie turget, ut explicant, quæ per internas corporis partes jactatur, & furit, omnesque ad excretionem irritat: improprie turget, uti placet Vallesio, cum venter murmurat, & dejectiones biliosæ sunt: quibus apparentibus cum Hippocrate[b] intra primos quatuor dies celebrat purgationem, murmure ventris cum biliosa dejectione testante, bilem sponte ad ventrem ferri. Expurgan-

(a) *Lib. 4. de rat. vic.* (b) *Lib. 4. Acut.*

gandus est noxius humor, quotiescunque expurgationem facile utiliterque consequi possumus; & nisi possumus, differimus, & opperimur coctionem. Commodam autem excretionem obtentum iri, declarat murmurans venter, biliosaque dejiciens, sicque denotans bilem, nulla in parte retineri, ab aliis humoribus seponi, ad ventrem fluere prompte secuturam, propinatum purgatorium. Cur Hippocrates in Pleuritide dolore descendente infra septum transversum injungit purgationem? Non alio sane nomine, uti placet Martiano, injungit, nisi spectata inclinatione humoris noxii ad partes inferiores; quam pariter exposita inditia significant, eamdemque adesse vacuandi occasionem, uti cum Vallesio concludo.

Præter turgentem humorem flagitantem per initia morborum dejectionem asseverant plerique, dejiciendum pariter esse, quod coctibile non est, aut propter imbecillitatem facultatis coctricis, aut ratione suæ naturæ; præterea quod valde redundat; demum quod in partem aliquam nobilem exitiosum illabitur. Humores respuentes coctionem iccirco Sanctacrux purgat, quod persuasum habet, a natura non retineri, sed eos duntaxat retineri, quos corrigere, & subigere potest, eorumque, quos non retinet, optari depulsionem. Optantem igitur credit, adjuvandam esse medicamento, idque ex propensione naturæ ad opus feliciter cessurum, ita de natura loquens, similiter ac si ex cognitione, & consilio operaretur saluti. Verum licet natura, ut ait Hippocrates, sit docta sine doctore, tamen non cognoscit agenda, nec agit quia cognoscit, sed sequens leges motuum. Itaque dicuntur cruda in venis conclusa retineri a natura, quia sanguini immissa cum sint, nondum evecta, & a sociis partibus soluta, eam non irritant ad excretionem. Quæ vero concoxit, eliminat,

aut

aut sola, aut opitulante pharmaco: quippe per coctionem ab aliis secreta, quibus temperabantur, fortiora fiunt ad irritandum, vel paratiora ad exeundum. Ex modo, quo dixi, naturam retinere excrementa coctibilia, in proclivi est, colligere modum, quo dico non retinere correctionis indocilia. Nempe credere par est, ista minus arcte copulari cum sanguine, facilius separari, promptioraque esse ad instigandum, & secedendum: ex quo apparet ratio, cur speremus in hac conditione humorum utile dejiciens futurum, non speremus in coctibilibus. Quin etiam conatus ad statim ejiciendos indomabiles succos inde commendatur, quod nihil melius sperare possumus ex procrastinatione purgationis, nihil ad hanc adjuvandam longiore spatio molituro. Hæc de humore non coctibili ex propria natura. Quid autem deliberabimus de humore, quem imbecilla facultas coquere nequit, quamvis coctioni aptus sit? Avicenna[a] non cognoscens, virtutem constaturam esse usque ad maturitatem, non dubitat expurgare cruda; sed ego dubito, nisi afferatur ratio tollens dubitationem. Si namque immaturos succos agitare non oportet, facultatibus vigentibus, cur agitandi in earum infirmitate? Si timemus, ne turbetur coctio a medicamine præstito robusto ægrotanti, cur non idem timebimus, si detur imbecillo? Respondebis, cognita imbecillitate naturæ ad subigendam materiam nihil melius superesse, quam dubium remedium experiri, & istuc esse purgatorium. Hæc mihi tamen obstat ratio, quominus id periculum adprobem. Si enim tentata purgatio acerbæ materiæ cum virium robore perniciosa, & coctionis turbatrix judicatur, cur anceps erit remedium cum debilitate? Dissimilem rationem non invenio, nisi dicendo, purgationem post materiæ co-

ctio-

(a) *Lib.* 1. *Fen.* 4. *Doc.* 5. *cap.* 3.

ctionem optimam esse, minus bonam ante coctionem, sed minime infensam; quod tamen funditus evertit stabilitam cum Hippocrate purgandi legem. Et sane Vallesius (a) etiam cognoscens, non posse vires ad coctionem usque materiæ permanere, adeo periculosum censet experimentum purgationis ante coctionem, ut asseveret, se solum illud tentaturum, aliunde objecta certa futuræ mortis præsagitione.

Aliam, ut dictum est, præcepti exceptionem suppeditat ingens copia nocui succi, quam Manardus credit efficaciorem ad suadendam crudorum ejectionem turgente materia. Par est opinari, vix fieri posse, quin magna succorum redundantia in venis contenta non sit elata, supernatetque, sicque reddat probabile tentamentum purgationis.

Fernelius (b) decernit in morbo ancipiti, gravique incipiente non utiliter solum, sed necessario utendum esse purgante, neque prudentis esse Medici coctionem opperiri, quæ fortasse futura non est, impendente metu, ne graviora obtingant, morsque statum præveniat, & speratam coctionem. Utile existimo id documentum Fernelii, si tamen contractius sumatur, definita ambiguitate, & gravitate morbi, non generatim accepta. Omnes morbos acutos periculosos esse gravesque, aperte denunciat sententia Hippocratis, omnium acutorum exitum incertum esse. Ergone in omnium initio instituenda purgatio est? Non ita sane, sed quia acutorum non æqualis pravitas est, & periculum, monitum Fernelii intelligendum est tantummodo de maxime periculosis, multoque plura indicia timoris, quam spei præseferentibus; in quibus angustiis, nisi suppeditantur certa, etiam dubia locum habent.

(a) *Sec.* 1. *Apho. Hip.* 22. (b) *Lib.* 3. *cap.* 1.

bent. Verum cum apparent plura, & valde ominosa signa, hæc ipsa significant materiam coctioni repugnantem, occasionemque purgationis periclitandæ.

Altera exceptio sumitur ex humore in aliquam partem nobilem influente, revulsionemque exigente, ut accidit in inflammationibus, in quibus ex sententia Hippocratis alias est principale remedium venæ incisio, alias expurgatio, & ista cum cacochymia prævalet multitudini, sive plus habet virium ad nocendum sanguinis recessus a naturali temperatione, quam redundantia. Hanc medendi rationem tradit Senex in curatione Pleuritidis dolore infra septum transversum protenso, nullam prorsus mentionem faciens de sanguinis detractione; eamdem tradit in biliosis temperaturis, si corripiantur non purgatæ eodem morbo; & præterea tradit in inflammationibus partium prompte vitiosos succos recipientium, cujusmodi est uterus in fœminis, quo phlegmonem patiente fere præfert alvi solutionem venæ punctioni. Dolor vero in Pleuritico descendens infra diaphragma argumento est Hippocrati propinandi cathartici, ex interpretatione Martiani, tanquam indicium magnæ cacochymiæ. Itaque inflammationibus excitatis in corporibus malis succis refertis iccirco utiliter instituitur purgatio, propterea quod educendo cacochymiam e venis, revellit materiam eas foventem. Illud tamen mihi non convenit cum Hippocrate, in dictis inflammationibus purgandum esse, omittendam phlebotomiam, qui supra decrevi, a cacochymia non prohiberi venæ scissuram ut revellentem. Materia inflammationum proxime scatet e venis; quæ mihi videtur expeditius revelli per venæ apertionem, quam expurgationem, quamvis fatear etiam per expurgationem revelli, nec in totum reprobem praxim Hippocratis. At mihi tutius videtur, curationem in-

inflammationum etiam in cacochymia venarum auspicari revulsione facta per detractionem sanguinis, quam expurgationem, hanc tamen non omittendo illa peracta: qua consideratione primo quidem venam aperirem, sed minus sanguinis detraherem, ut alterius vacuationis revellentis opportunitatem relinquerem. At quare in inflammationibus incipientibus cum copia mali succi, nulla habetur ratio cruditatis ad expurgandum revulsionis nomine, habetur in solitariis febribus? Si expectatur coctio propter separationem nocui humoris intermisti sanguini, & inde secuturam multo utiliorem evacuationem, cur non expectatur etiam in inflammationibus? Opinor in istarum generatione cacochymiam quasi turgere, elatam esse, commotamque, ideoque facilius educi. Nec enim quæcunque cacochymia petit retrahentem dejectionem, sed magna tantummodo, quam copia præstat carthartico paratiorem, & præterea ipsa qualitas, quæ in acutis, de quo genere sunt inflammationes, solet esse biliosa, tenuisque. Capivacceo alia ratione suspecta est purgatio revellens humoris facientis impetum in aliquam partem, nempe quia pars affecta, uti persuasum habet, calore, & dolore irritata efficacior est ad trahendum humorem, quam purgans ad retrahendum; qua repugnantia ejus actio, utilitasque impediuntur. Veruntamen quis vires medicamenti ad alvum ducentis, partisque irritatæ contra nitentis, ita mensus est, ut affirmet, non esse victuras contrariam tractionem? Calor, & dolor trahunt ad locum insuetum, repugnantemque legibus naturæ, medicamentum ad locum destinatum a natura superfluitatibus: qua conditione loci cum studio naturæ ad sui custodiam non temere speratur, efficaciorem futuram esse tractionem purgantis, quam irritamenti partis affectæ.

Postremum offendiculum exhibet crassitudo evacuandi humoris exigens attenuationem, sine qua purgatio ex consilio Hippocratis rite non instituitur, imperantis, corpora purganda esse fluida efficienda; tum aperiendo meatus, si obstructi sint, tum humoribus fluorem comparando, si crassitie impediti. Propinatum pharmacum ad crassa, viscosaque inquinamenta propulsanda non omnino quidem frustra erit, non tamen tantæ utilitatis, quantam attulisset, illis incisis attenuatisque. Verum crassitudo obstans commodæ vacuationi solum cadere potest in humores extra venas, atque in cavitatibus contentos, non illos interjectos sanguini, atque concoctos a natura, quos scilicet nequit coquere separatura, nisi prius attenuaverit.

CAPUT VII.

De humoribus non coctibilibus, aut coctione non indigentibus.

STatuto superius, humores invincibiles, & coctioni repugnantes initio morborum esse educendos, proximum est, ut hos producam, & occasionem præcepti exequendi; de quibus etiam Sanctacrux egit, sed non satis clare, & quantum Tironum captus requirit. Multiplices enumerat differentias humoris non coctibilis, & primam desumit a copia humoris, quam prætermitto; cum redundantia non denotet naturam præcise obstantem coctioni, sed tantum ex comparatione cum facultate: de qua deliberandum quid sit, supra sancitum est. Alteram differentiam refert ad humorem natura sua rebellem, omnemque coctionem respuentem, cujusmodi est atrabilis effectrix Cancri; humorque venenosus, qui vel insupera-

bilis

bilis est, vel tantum superabilis speciali modo, non coctione: quam differentiam humoris ipsa curatio febrium malignarum, & pestilentium confirmat, contra quas antidotis pugnamus peculiari secretaque dote obsistentibus veneno. Tertia differentia ex Sanctacruce est humor ejus conditionis, ut licet aliquem gradum coctionis recipiat, tamen ita tarde ad perfectam adduci potest, ut prius æger ab accidentibus, morboque vita periclitetur. Quarta differentia reperitur in morbis minacibus, & perniciosis, non toto genere salutaribus, sic ab eodem auctore descripta. Humor quidem superatur, coquiturque a nostro calore, tamen vapores, qui elevantur in concoctione, partes principes maximo afficiunt periculo; cui credit, non posse subveniri repercutientibus, & revellentibus propter pravitatem humoris inhærentem nimium tenuibus particulis, aut crassis. Verum hæ meditationes, loquendo de tertia, & quarta differentia, sola fultæ imaginatione, & difficillimæ ad cognoscendum, nihil conferunt ad praxim dirigendam. Quo enim indicio in morbo nascente, dum agitur de purgatione imperanda, cognoscere valeam, humorem posse quidem coqui, sed nimis tarde; itemque ejus esse conditionis, ut licet concoquatur, tamen in concoctione tot effundat vapores, ut partes principes in magnum periculum adducat? Hisce igitur imaginationibus relictis, inquirendum est, utrum tenues purgandi humores coctionem requirant, an tenuitas sufficiat commodæ expurgationi: de quo video, multa plures Antiquos disseruisse. Nomine tenuis humoris duo valde diversi comprehendi solent, solaque tenuitate convenientes, humor aquosus, qualis est aqua stagnans in ventre hydropicorum, pariterque bilis flava, caussa tertianæ intermittentis exquisitæ, vel continuæ. Ita Pacinus [a], aliique. Ergo credunt non

X 2 pau-

(a) *De incrass. tenuis humo. cap. 2.*

pauci aquosos humores concoqui non posse, quod instar aquæ careant oppositis patibilibus, sine quibus nulla materia idonea est coctioni. Etenim quæ concoquuntur, ut ajunt, crassiora evadunt; & hanc crassitudinem acquirere nequit aqua, tota vi caloris mutabilis in vaporem. Verum nolo distrahi in physicam disputationem de natura coctionis, sed assumens per eam separari humorem ab aliis, cum quibus confundebatur, & hoc pacto parari ad excretionem, vestigabo, an talis dispositio requiratur in tenui humore, ut commode amandetur. In febribus ardentibus, aliisque tertianis continuis acutis, quæ creduntur genitæ a bile tenui, cum natura prævalet, apparent in urina inditia coctionis, sicut in aliis; atque in eisdem febribus, uti tota Antiquitas observavit, spontaneæ vacuationes salutares sunt, si post coctionem fiant, sicuti in reliquis. Ex quibus concludo, etiam tenuem humorem, dum totum sanguinem in tumultum agit, febremque accendit, concoqui oportere, atque ad evacuationem per coctionem expediri, ad fortunandam morbi solutionem per alvum, quinimo alios etiam per aditus. Identidem enim febres ardentes sanguinis e naribus effluvio finiuntur, cui nihilominus præcedunt notæ coctionis in urina, uti contigit juveni triginta annorum, descripto a Petro Foresto, (a) laboranti causo exquisito, cui die 7 sanguis e naribus copiose fluens febrem confecit. At enim tenuis humor promte fluit, sequiturque actionem purgantis? Cur igitur non eliciendus incipiente morbo? Quia, respondeo, confusus est cum sanguine, longeque melius detrahitur, cum a natura conante detractionem separatur, quam ante separationem. Quinimmo multorum sententia est, commodæ expurgationi tenuitatem obesse, & iccirco opperiendam

dam

(a) *Lib. 2. de feb. con.*

dam esse coctionem, per quam nimis tenuja aliquantum cogantur, eamque mediocritatem habitus, sive consistentiæ acquirant, qua facilius exturbantur; uti evenit in iis, quæ per tussim rejiciuntur, quibus expellendis nimia tenuitas obest, conducit aliquanta crassitudo. Existimo tamen, esse valde diversam rationem de contentis in pulmone per asperam arteriam explodendis, atque de contentis in venis per alvum excernendis: definitque Fernelius[a], humorem per coctionem præparari ad expulsionem, non per acquisitam coctione tenuitatem, aut crassitudinem, sed quatenus ab aliis secernitur, secretumque natura studet amandare. Si dicas, requiri mediocrem crassitudinem, ut possit secludi, experientia non semper tibi favet, sincereque testor, me nuper vidisse, in statu tertianæ continuæ multum biliosarum quisquiliarum flavescentium instar aquæ tenujum utiliter separatum dejectumque. Videmus, etiam in copiosis dejectionibus decretoriis non omnia dejecta unius esse conditionis, sed alia aliquantum crassa, alia tenuia, ideoque tenuitatem non obsistere vacuationi. Præter experientiam ipsa ratio tenuitatis luculenter arguit, nullum inesse tenuibus impedimentum ad expulsionem, si cetera conspirent. Fit separatio præcedens ejectionem vi motus intestini sanguinis extrudentis in superficiem ejicienda, quæ, si crassa sunt, difficilius extruduntur, priusque attenuari oportet, quod fit opera naturæ.

Nonnulli iccirco tenues humores statim evacuandos judicant; nullamque coctionem expectant, propterea quod abs tenuitate semper turgent, jactatique huc illucque transfluunt; tamen non probant, quemadmodum sola tenuitas pariat in humoribus eam dispositionem, quam Scholæ vocant turgentiam, censentque argumentum purgatio-

(a *Lib.* 3. *Meth. cap.* 13.

gationis absque coctione. Neque sane sola tenuitas reddere potest turgentem humorem, sed requiritur certa ejusdem quantitas, irritansque qualitas; unde partes instigatæ ad excretionem pariunt motum humoris, quem vocamus turgentem. Bilis, quippe quæ, ut animadvertit doctissimus Fernelius, cum sero sanguinis confunditur, eique innatat, tenuis humor est, neque tamen cum affluit, accenditque febres biliosas, abs sua sola tenuitate vim turgendi, & impetum habet. Quid multa? Celer motus febris acutæ biliosæ continuæ non ne tenuitatem humoris testatur, itemque a sola tenuitate eum non turgere? Si quidem frequentes sunt eo de genere febres, neque tamen semper, aut frequenter caussa febrilis turgendi motum habet, generatim animadvertente Hippocrate, raro materiam eo motu jactari.

CAPUT VIII.

De humoribus motis ad ambitum corporis, & in eo subsistentibus.

HUmores conversi ad cutem, vel per eam excernuntur, vel in ea subsistentes varios morbos creant, Erysipela, Variolas, Morbillos, Scabiem, idque genus alia. Expositis igitur impedimentis purgationis profectis abs qualitate infesti humoris, prosequor objecta a motu ejusdem ad externum corpus facto. Frequens est in morbis excretio sudoris, & maxime in febribus, pluresque hac excretione, vel sponte mota, vel artis opera curantur. Interdum tamen inutilis sudor est, & a natura copia instigata absque levamine provocatur, uti Senex[a] observavit:

(a) *Sect.* 4. *Apho.* 52.

vit: *Febricitanti sudor superveniens, si febris non solvitur, malum: prorogatur enim morbosus, mutumque humorem significat.* Quare, licet purgatio ducens humores ab extimo corpore ad intimum, possit interpellare sudorem, tamen a copia materiæ fluens, non a conatu victricis naturæ eam non prohibet, imo postulat ad minuendam quantitatem, si reliqua consentiant. Ubi enim adeo redundat humor, ut inopportune fundat sudorem, vix fieri potest, quin adsit aliqua crassior copia utiliter per alvum evacuanda. Cum autem salubriter sudor erumpit, parcendum est purgantibus, si perfecte morbus judicatur, nec ulla subest portio crassioris humoris, petens etiam dejectionem. Anno, antequam hæc scriberem, quidam Theologiæ Doctor annorum triginta circa finem æstatis in statu febris malignæ stigmaticæ incœpit large sudare; cumque ex multo cibo, quo per sanitatem uti solebat, aliisque inditiis collegissem, non modicam portionem etiam crassi humoris adesse, nec sudoris eruptio plures dies perseverans optatum commodum afferret, eum semel, iterumque, nec sine fructu leniter purgavi. Intermittebat sudor post purgationem unum, vel alterum diem, sed ejus fomite non extincto revertebatur; tandemque utraque vacuatione restituta salus est. Hæc de humore, qui excernitur per cutem. Eum vero, qui eodem fertur, ibidemque retinetur, ad interiora trahendum non esse, sed proximiore via vacuandum, tam apertum est, quam quæ continentur in intestinis, esse deturbanda. Non ideo in omnibus morbis cutis purgatione abstinemus, imo artis est in pluribus non abstinere. Abstinemus erumpentibus Variolis, in quibus alvus suppressa, non laxa in pluribus prospere ominatur. Purgamus in Erysipelate, Scabie, aliisque morbis externi corporis; evidensque disparis consilii ratio animo obversatur.

In

In Variolis totus humor infeſtus, cum prævalet natura, ſpeciali inſtinctu ad cutem permeat, in puſtulas elevatur, eademque via ſalutariter vacuari, tot ſæculorum obſervationes ſat comprobant; contra quas quis audeat, tam ſalubrem motum purgatione debilitare, aut pervertere? In filio meo undecim annorum menſe Februarii anni 1727 Variolas patiente, novem dies, quibus alvus aſtricta penitus fuerat, etiam a ſuppoſitorio temperavi, ne moverem, irritaremque, integre judicari, quæ videbam. Interdum tamen non ita feliciter procedit Variolarum curſus, ſed illis emerſis, & exareſcentibus puſtulis febris nihiloſecius intenditur; in quo ſtatu videtur, omnino non eſſe rejicienda ſaltem mitior expurgatio: quinimo Joannes Freind [a], cum quo faciunt alii plures Angli, ad purgationem tanquam ad præcipuum remedium confugit, eique maxime multorum vitam conſervatam adjudicat.

Sunt plures alii cutis affectus, in quibus totus humor illapſus non reſolvitur, ſicuti reſolvi ſolet in ſalutaribus Variolis, foveturque ab altero in venis concluſo, ſine cujus expurgatione non reducitur ſalus, quemadmodum accidit in Scabie pertinaci, aut in puſtulis gallicis externum corpus fœdantibus, quas ex Gonnorrhæa intempeſtive ſuppreſſa contractas memini, me feliciter curaſſe in quodam Rhedario Cremonæ ſola decoctione purgante Sennæ, & Epithimi abſque ulla inunctione. Porro poſtquam humor in cute coactus eſt, ſpiſſiorque redditus, abeſt periculum, ne per dejicientia ad interna transferatur. Cum autem humor tenuis eſt, calidusque, veluti in Eryſipelate partium exteriorum, videtur, timenda eſſe illius recurſio ad viſcera. Verum Galenus, aliique plures in Eryſipelate exquiſito, abdicata venæ ſectione, bilem excernunt, ſi

tamen

(a) *Comm.* 7.

tamen egregie redundet; ex qua ubertate minime timent, ne ejus portio ad alvum deducta retrahat confluentem ad cutem, nisi purgatio vehemens sit. Enim vero Ettmullerus, ubi caput Erysipelas occupavit, purgationem quamcunque summe vitari jubet, & medelam confici internis sudoriferis, cephalicisque. Attamen oblatis notis biliosæ redundantiæ, mihi non apparet, quare dejectione minuenda non sit, præsertim si pars tentari incipiat, quam constat, non raro cum periculo tentari, cujusmodi caput est. An omittemus purgationem opperituri coctionem materiæ, ut in solitariis febribus? Veruntamen bilis copiosa, & tenuis est, nec immersa adhærensque sanguini, sed elata, commota, tendensque ad separationem; quam propterea vel cathartico non forti licet sperare commode evacuatum iri. Hippocrates, uti supra vidimus, incipientibus inflammationibus internis genitis ex ubertate cacochymiæ expurgat. Cur non erit expurgandum in Erysipelate negotium exhibente abundantia biliosa? Vergit quidem humor biliosus in hoc morbo ad partes externas, quas præstat affici, quam internas; sed si faciem insideat, non raro periculum creat ad internas effusus; ideoque si copiosus est, videtur aperte indicari purgatio. Quinimo etiam sine insigni bilis copia ante paucos menses blanda purgantia bis adhibui in Sene laborante Erysipelate faciei, brevique liberavi. Hæc scribens accersor ad Ancillam Nobilis Patavini vexatam Erysipelate faciei, cui, licet nullum observaverim biliosæ redundantiæ indicium, præbui unciam unam Cassiæ cum granis 5 Diagridii, cum alvum per tres dies restrictam haberet. Multa dejecit, nihil tamen biliosi ex colore præseferentia; tamque prospere vertit dejectio, ut post tres dies fere in totum morbus evanuerit. Tertio tantum die ægrotationis advocatus eam

conveni, & quarto pharmacum accepit. In hisce tamen duobus ægrotis, nec valida febris erat, nec ullum infestum symptoma, præter capitis ingentis caloris sensum. Si tamen febris intensior esset, cum delirio, aliisque gravibus & formidolosis symptomatis, eruntne purgandi Erysipelate affecti? Joannes Freind[a] dolet, a scriptoribus nihil hactenus distinctum, exquisitumque traditum esse, quantum attinet ad purgantia in medio febris impetu porrigenda. Ipse igitur ita sibi experimentis edoctus esse videtur, ut pronuntiet, in Capitis Erysipelate, si quando cerebro tentato oboriatur Coma, delirium, nervorum distensio, aut nullam subesse spem, aut purgantia maxime profectura. Procliviter annuerem Freind, si numerosa exempla similis curationis produxisset, non unam tantummodo, quod subjicio, pressius tamen, quam describitur ab auctore. Virgo admodum generosa stirpe orta, prægressa febricula cum levi horrore incæpit tentari Erysipelate faciei. Proximo die febris invaluit; nec facies modo, sed circa aures atque collum cutis cum rubore turgebat; sicque tumor processit, ut die tertio ingentem in molem excreverit rubicundior factus. Sub noctem penitus delira evasit. Omnia die quarto exasperata sunt, eodemque die Freind eam primo invisit horis pomeridianis. Delirium erat cum febre vehemens; non nunquam quasi veternosa jacuit, subinde obortis nervorum distentionibus. Hora tertia pomeridiana præbitum est Catharticum ex decoct. Sen. Gereo. Tinctur. sacr. cum vin. alb. & Syr. de Rhamno cathartic.; a quo cum nihil dejiceret, circa mediam noctem propinatæ sunt unciæ duæ Tincturæ sacræ. Quinto tamen die, alvo constricta permanente, ad meridiem aliud catharticum exhibitum fuit, non tamen meliore eventu; quod proinde mane primo

repe-

(a) *In Epist. ad Richardum Mead.*

repetitum fuit. Perpauca dejectio secuta est, & parum attulit auxilii. Clyster acer itidem frustra injectus. Die septimo rebus in deterius ruentibus, iteratum fuit catharticum, cujus non exigua pars ex Scammonio constabat. Hinc alvo quinquies subducta ad se se rediit ægra, sed immemor eorum, quæ sex præteritis diebus acta erant. Tumor subsedit; febrisque ita decessit, ut eodem cathartico bis repetito pristinæ prorsus sanitati restitueretur. Hoc experimentum adeo potuit apud Freind, ut non dubitaverit affirmare contra timiditatem aliorum, oborto Erysipelate capitis cum enarratis symptomatis, in medio febris impetu vel Scammonio purgandum esse. In hac tamen curatione, pace clari Viri, mihi magis arridet exitus, quam consilium. Ut enim incipiente Erysipelate capitis non dubitarem obire purgationem ad minuendam, retrahendamque materiam a capite; ita vehementer dubitarem vigente morbo, & febre intensa, maxime, si illam vidissem, semel, iterumque frustra fuisse, uti contigit in descripta Virgine; atque aliquam febris remissionem melius ominantem de cathartico expectarem. Scamandro in Larissa, de quo memorat Hippocrates[a], secta est coxa in sphacelum corrupta. Cœpit convelli die duodecimo post sectionem. Infusus est clyster, exiitque parum veteris stercoris; deinde pharmacum biliosum bibit, & superbibit, & exiit quidem; nihil autem a potione juvatus est. Iterum bibit pharmacum valde biliosum, & vespere occidente mortuus est. Multa, inquit Vallesius in consideratione hujus historiæ, Medicus peccavit, primum quod convulsionem ex vulnere factam pharmaco forti curare tentavit, deinde quod cum tentasset, & nihil proficeret, nescivit a purgatione desistere.

(a) *Lib. 5. Epid.*

Res aliter cecidit Freind, qui pariter minime deterritus a purgante intra tres dies quater incassum tentato, quinto prospere usus est. An igitur hæc curatio debet ire in exemplum tanquam fulcimentum similis morbi curandi? An in medio Erysipelatis impetu cum intensa febre fortis expurgatio peragenda erit? Mihi videtur, ex narratis valde dubitandum esse de simili medicatione exequenda. Ex quatuor vicibus, quibus præstitum est purgans, tantummodo una vice perpauca dejecta sunt, & cum exiguo levamine: quod apertissime arguit, materiam non fuisse expeditam ad excretionem, undecunque id fluxerit impedimentum, sive ex contractione fibrarum obsistentium irritationi cathartici indicata a motibus convulsivis, sive ex ipsa materia nondum reddita separabili, sive aliunde. Cum igitur Medicus debeat quam maxime cavere propinationem cathartici in irritum cessuri, & damnose, qua mente poterit imitari Freind quater deceptum in ejusdem usurpatione? At enim quinta vice septimo die prospere exhibitum fuit. Esto. Casus protexit anceps experimentum, effecitque, ut bene verteret, de cujus exitu valde ambigendum erat. Quid ergo? An non consultius fuisset, evitare occasionem toties incassum iterandi cathartici, quam incurrere? quam puto evitatam fuisse, si alia ratione curatum foret Erysipelas, plusque datum providentiæ naturæ, quam medicamentis. Quamquam enim illud caput invadens aliquando lethale est, sæpius tamen vel sine ingenti opera curatur: existimoque, die septimo, quo præstitum fuit Virgini pharmacum, in melius omnia intrinsecus præparata fuisse; quandoquidem die sexto mitescere jam calor visus erat. Dies septimus morbi peracuti, qualis fuit illud Erysipelas, terminus est, in quo propterea vel imminet mors, vel adest præparatio ad propinquam salutem.

Hæc

Hæc Tironibus, quibus scribo, ob oculos posui, admonitos volens, utilia quidem esse experimenta in re medica, sed æqualiter damnosa, nisi ad veram rationem diligenter referantur; sine qua, uti loquar cum Fernelio, tot experimentorum undis, & procellis demergimur.

Postremo, quantum attinet ad id, unde aliquantum digressus sum, observandum est, perniciosam esse tractionem ab externis ad interna, quæ tracta intus relinquit, non evacuat; itemque eorum, quæ apte per alvum non expurgantur, cujusmodi sunt succi in variolas erupturi; vel a natura superante morbum ex intimo corpore truduntur ad extimum, uti contingit in morbo regio salutari, de quo scripsit Hippocrates[a]. In febribus biliosis ante septimum diem morbus regius cum rigore accedens solvit. Excitatur rigor ab humore bilioso a partibus internis, quas occupans febrem producebat, ad cutem commoto, & hac commotione moliente salutem, nullo propterea purgante, aut debilitanda, aut interrumpenda.

C A P U T IX.

De impedimentis infernæ purgationis acceptis a morbis, & symptomatis.

EX doctrina, & ordine Priscorum primum inquiro impedimenta profecta a morbis similaribus, sive intemperiebus copulatis cum aliis morbis purgationem exigentibus. Calidam siccamque intemperiem credit Sanctacrux, adversari propinationi cathartici, quod nempe calidum, siccumque similes qualitates auget, & præterea detractione humoris: quod tamen placitum sine limitatione prolatum aper-

(a) *Lib. 4. Acut.*

aperte convincitur. Namque febres a pluribus intemperies calidæ siccæque creduntur; & tamen in multis præsente indicatione purgationis, hæc celebratur, eliguntur que ad purgandum minus calida & sicca, & deinde occurritur augmento caliditatis, & siccitatis impendenti a purgante, adjiciendo haustum seri lactis caprilli, vel decoctionis refrigerantis, & humectantis. Quid quod inflammationes internæ non solum sua, sed etiam febris acutæ inseparabilis comitis caliditate resiccant? & tamen Hippocrates in Pleuritide dolore descendente, aliisque pluribus inflammationibus, uti vidimus cum Prospero Martiano, purgationem injungit. Profecto in hectica solitaria, quæ creditur ab Antiquis intemperies calida & sicca sine materia, ex confesso reprobatur purgatio ob consequentem corporis extenuationem; non tamen reprobatur, si cum ea copuletur febris putrida, vel alia affectio id auxilium flagitans; uti videre est in praxi clarissimorum auctorum in ea copulatione ad mitiora purgantia confugientium. Eadem purgantium electione utendum est, in certarum partium extenuatione, earum scilicet, quæ circa umbilicum sunt, infraque, uti monemur ab Hippocrate[a]: & admonitionis ratio est, quod earum partium gracilitas arguit debilitatem earumdem; quæ proinde nequeunt innoxie ferre vim fortis pharmaci, possunt tamen remissioris; quo usus est Hippocrates obortis torminibus in tabido, quem, nil proficientibus clysteribus, lacte asinino cocto purgavit.

Præter extenuationem partium in ventre inferiore, alii ejusdem morbi difficilem reddunt expurgationem, aut omnino vetant, cujusmodi sunt inflammationes ventriculi, atque intestinorum. Vulgatum tritumque est, non esse

(a) *Sect. 2. Apho. 35.*

esse ducendos humores ad partem affectam, si nequeunt per eamdem commode amandari: itemque manifestum est, phlegmonem patiente ventriculo, aut intestinis, non posse sine noxa educi, quod eo trahit expurgans. Inflammatæ partes nequeunt se se perfecte contrahere ad expulsionem excrementorum, & sine dolore notabili; acciditque, ut commota, & retenta excrementa morbum augeant. Sicut igitur inflammatis renibus, aut vesica, absurdum est propinare, quæ cient urinam, auctura fluxum humorum ad locum inflammatum; pariter non minus incongruum est, porrigere purgantia in phlegmone ventriculi, atque intestinorum. Avicenna, Tamarindorum decoctum, aut Cassiam sero lactis dissolutam præbet, nec ullum inde veretur detrimentum, ob eorum medicaminum facultatem, quæ laxando, & molliendo vacuat, non attrahendo. Mihi tamen tutius videtur consilium Galeni [a], qui per initia earum inflammationum in totum purgantibus abstinet, & solum mitissima porrigit, ubi phlegmone prorsus inclinaverit; cum præsertim repetiti clysteres gerere possint vicem debilis purgantis absque ejusdem incommodo. Non solum autem præsente phlegmone in viis purgationis, proxime obnoxiis viribus pharmaci, sed etiam in partibus vicinis, hepate, mesenterio, aliisque cavendum est a purgatorio, maxime affectionis principio, quo ad contrarias partes concitanda est materia, non ad vexatas, nec cruda agitanda, ut est celeberrimum Senis decretum; quod Galenus [b] specialiter interpretatur, & accommodat ad internas inflammationes.

Ab inflammationibus internis ventris inferioris transeo ad alios affectus ejusdem partis interponentes purgationis offendicula; inter quas primum occurrunt vulnera, qui-bus

[a] *Lib.* 13. *Meth. cap.* 10. [b] *Lib.* 8. *de Medic. secun. locos cap.* 7.

bus ob eamdem rationem noxia sunt dejicientia saltem per initia, qua nocent inflammationibus; nimirum convocando humores ad partem, unde avertendi sunt; idque observationes chirurgicæ confirmant. Fateor, in Dysenteria humorem mordentem ulcerantemque per alvum medicamentis expurgari, sic clarissimis viris adprobantibus, Vallesio, Fernelio, aliisque. Ut enim ait Fernelius, quod per anfractus parum idoneos sensim educebatur, per convenientiores affatim ope pharmaci educitur, nec hæret in parte, in quam ducitur, sed præterlabitur, nec præterlabens offendit, si commoda qualitas medicamenti assumatur. Tollit igitur in Dysenteria purgans caussam ulcerationis, atque ad partem ulceratam allicit, quod ad eamdem sponte, sed graviore offensa lapsurum erat. In vulneribus vero extrinsecus inflictis egregie dissimilis est ratio, quorum caussa non est humor abducendus per dejectionem, utilem in dysenteria ad evacuandum ulcerantem humorem.

Intestinorum obstructio a pituita crassa, & tenaci, aut fecibus induratis retardat purgantis administrationem, ne undequaque attracti pravi humores ad ventrem, ibidemque retenti novas excitent turbas, priore incommodo non ablato. Prius igitur incidenda, attenuandaque crassa sunt, atque viscosa, indurataque mollienda, pariterque clysteribus muniendа via, postea purgandum. Sed hæc præclara, extraque controversiam. Pensitemus, an obstructiones viscerum, hepatis, lienis, mesenterii, & aliorum ejusdem regionis inhibeant pharmaci administrationem: & inde quidem inhiberi fortia purgatoria, existimo, si purgamina dejicienda fusa sint per venas. Corpora cum quis purgare voluerit, inquit Hippocrates, fluida facere oportet; & fluida facimus attenuando succos, expediendo

vias,

vias, ut medicamentum se se festinanter quoquoversum effundat, agitataque excrementa ad alvum traducat. Obstructionibus igitur impedientibus velocem transitum medicaminis, humorumque ad alvum, boni successus purgantium sperari nequeunt, & præsertim in oppilatione jecoris; ex quo via patet ad intestina, & probabile est, etiam illac commotas quisquilias depelli. Recte igitur hisce obstructis visceribus lenia solum purgantia, quæque tantum ex vicinis partibus excrementa proliciunt, sine irritatione læsarum, exhibentur. Video insuper peculiari respectu ab Hippocrate[a] vetitum usum purgantium in lienosis, hoc est, lienem induratum diu patientibus; idemque præceptum confirmatum a Medicis antiquis, celebratis a Celso, Galeno, Aetio, Plinio, qui universam curationem duri lienis diureticis perficiebant, extenuantibus, & emollientibus, præviis, ut opinor, experimentis id suadentibus. Namque Martianus in Com. affirmat, se communi consuetudine impulsum laborantibus pluribus inveterato lienis tumore validiorem purgationem adhibuisse, neminem tamen esse adjutum. Alias circumspice partes inferioris ventris, aliaque purgationis obstacula reperies. Uteri prolapsum curans Hippocrates[b] vetat alvi solutionem, & habetur pro certo, sola præsente indicatione uteri in suam sedem restituendi, alvum non esse solvendam. Controversum tamen est, utrum conjuncta indicatione restituendi uteri cum altera expurgandi per inferiora, huic danda sit opera. Sanctacrux nimium hac in re parcus, nulla facta distinctione, inter impedimenta purgationis uterum prolapsum enumerat. Contra Hieronymus Mercurialis, urgente indicatione purgationis infernæ validam quoque suadet, peractamque pilulis de Colocynthide, A-

Z gari-

(a) *Lib. 4. de Vic. rat. acut.* (b) *Lib. 2. de mor. Mulie. num. 38.*

garicoque; atque interpretatur, Hippocratem eamdem vetuiſſe, ubi adeſt ſola indicatio uteri reducendi. Antequam vero inter has opiniones dijudicem, adnoto, raro uterum vere procidere, & ſolummodo, uti placet Fernelio, ex vehementiore pariendi conatu, quo uterus fœtum, ſecundaſque excludens impetu conſequitur, ſeque invertens præcipitat. Plerumque igitur uteri prolapſus, uti vulgo appellatur, nihil eſt aliud, quam rugoſæ, internæque uteri vaginæ extenſio, laxatis rugis, vel alio humore repletis; quæ propterea non adverſatur inferæ purgationi, imo hanc petit ad evacuandum ſuperfuſum humorem, niſi adeſt opportunitas movendæ ſuperioris purgationis, vel alio modo tollendi ſuperflui. In utero vero prociduo ex vehementi partu declinanda purgantia deorſum ſunt; neque præbenda, niſi magna humorum copia appareret, alii vacuationi minime idonea, ſed eligenda mitia purgantia; quæ proſpere ceſſerunt Fabricio Hildano[(a)] curanti prolapſum uterum occaſione partus, & imperitæ obſtetricis. Fortius uteri prolapſione purgationi opponitur inteſtinorum deſcenſus in ſcrotum, vel inguina, ne repleta flatibus, vel excrementis, tumorem partium, in quas delapſa ſunt, adaugeant, inflammationem, mortemque accerſant. Ut enim cum Celſo[(b)] loquar, purgans aliquid ducere in ſcrotum poteſt, educere ex eo non poteſt. Similiter exitu inteſtini recti difficillimam reddi purgationem, in aperto eſt, vexando partem affectam, egreſſumque urgendo.

Ad ventrem inferiorem quoque attinent morbi in viis urinæ, quorum aliqui purgantia ſaltem calida & acria recuſant. Hiſce ulceratis, aut ardorem patientibus, ſi præbeas calida & acria, vides inde morbum nova irrita-

(a) *Centur.* 4. *Obſervat.* 60. (b) *Lib.* 7. *cap.* 10.

tatione auctum iri, nec ullum commodum vacuatione expectari posse, quod superet timendam noxam. Quamvis enim alvum moventia huc perducunt, derivantque ad meatus urinæ labentia, tamen non totum derivant, sed pars aliqua succorum, & ipsius purgantis ad partem afflictam permeat; uti declaratur ex colore urinæ post certa purgantia assumpta.

Inquirente Sanctacruce, utrum morsus canis rabidi sinat, nec ne expurgari, de hoc quoque Tironibus meam expono cum Dioscoride sententiam, promerito gravissimorum auctorum assensum, Pauli, Aetii, Actuarii, aliorumque, qui pro curatione demorsi a cane rabido, postquam omnia obita sunt circa partem demorsam, ad extrahendum, compescendumque venenum purgationem imperat: tantum abest, a morsu impediri, si ab alio associato morbo flagitatur.

Symptoma, nec indicare curationem, nec immutare, pervulgatum est apud veteris doctrinæ studiosos, nisi vim caussæ adipiscitur, aut morbum augentis, aut vires atterentis. Propositis igitur impedimentis purgationis objectis a caussa morborum, ipsisque morbis, ut summa capita complectar, reliquum est, ut pensitem, quæ ab symptomatis impendent, omissis pertinentibus ad significationem symptomatis, quæ intempestive Sanctacrucem morata sunt, ut pote ad hunc locum minime spectantia. Sufficit, revocare in memoriam Tironibus, tria esse symptomata in Scholis vulgata, actionis offensam, mutationem excretorum, vel retentorum, & qualitatem mutatam, atque ex hisce tribus duo tantum, nimirum actionem læsam, excretaque, vel retenta alterata posse ita increscere, ut vel morbum deteriorem reddant, aut vires delumbent, invertantque curationis ordinem. Nam-

que aliud genus symptomatum in qualitate mutata, cujusmodi est mutatio coloris, eo pervenire non solet, ut in caussam morbosam evadat. Hippocrates non uno in loco varia enumerat symptomata reluctantia purgationi, quorum præcipua ponderabo, initio facto a delirio, in quo Cous[(a)] purgationem interdicit cum valida febri conjuncto, non in aliis, quibus Anticyra nutrit validissimum purgans. Itaque si delirus, & vehementer febricitans agitetur, vigilet, renuat cibum assumere, habes, cur delirium purgationem prohibeat, scilicet inde viribus detritis. Has vero non labefactans delirium, solum ut signum purgationem interdicere potest, si putemus, indicare magnam turbationem humorum, majoremque futuram a præstito purgante; vel cum Veteribus opinemur, a simplici calida siccaque intemperie progenerari. Delirium enim per se non prohibet expurgans; & Avicenna, aliique gravissimi Auctores in Phrenitide a copia bilis revellentem in principio purgationem instituunt. Quin etiam in delirio superveniente febribus acutis nonnulli mitia purgantia ex intervallis propinant, ut vacuent materiam biliosam, persuasi, leni purgatione coctionem interturbatum non iri. Mihi multo tutius videtur negotium repetitis clysteribus transigere, operamque præcipuam impendere morbo principali, nimirum febri delirationis effectrici. Etenim sermo est de delirio genito in acutis febribus per consensum totius corporis, in quibus solum facta concoctione rite peragitur purgatio, nihil ipsa natura moliente. Sequitur id delirium vices febris, nec aliam ab ipsa febre curationem requirit, nisi vires prosternat, aut pertinacibus vigiliis, aut vehementibus motionibus; quibus non alia ratione melius subvenitur, quam alliciendo somnum. Adde in deliran-
tibus

(a) *Lib.* 1. *Prædic.*

tibus cum febre acuta, uti notat Heredia, in ægritudine uxoris Dealcis ab Hippocrate in Epid. deſcripta, ſenſum adeo obtuſum eſſe propter imaginationem variis ſpectris affixam, ut ſæpe magnos dolores non ſentiant, minus proinde ſenſuri irritamentum levium purgantium, reddito non ſolum inutili, ſed etiam noxio tentamine per eadem facto. Quod ſi in deliro appareat oculus ferox, clauſuſque, in medio poſitum eſt, abſtinendum eſſe purgantibus, indicante clauſi oculi ferocia convulſionem ab ſiccitate omnem vacuationem reſpuente: abs qua multo magis cavebis, ſi delirus cibum averſetur, & recuſet accipere: cujus abſtinentia, non ſolum in mente motis, ſed in omnibus ægrotantibus purgationis impedimentum eſſe poteſt, ſi longioris temporis eſt.

Nigra vomentes, ait Hippocrates, purgandi non ſunt, videlicet infera purgatione, quam ſemper intelligit Auctor, ſimpliciter nominans purgationem. Vomitus nigri ſucci, ſive atræ bilis alibi pernicioſus a Sene pronunciatur tanquam indicium pravi humoris tam copioſe in corpore congeſti, uti vomitum inſtiget; tametſi bonum eſt, acervatum expelli. Unde ſequitur, hanc expulſionem interturbandam non eſſe dejiciente, quod ferocem humorem agitaret, ab inchoata via deflecteret, neque ſecundum indigentiam evacuaret, quippe difficulter medicamento cedentem.

Duo inter alia ſymptomata Senex conſtituit, purgationi repugnare, quæ ſumo ad expendendum, dejectionem crudorum, vehementemque dolorem. Duo ſunt affectus, in quibus cruda dejiciuntur, alter Lienteria vocatus, alter Cæliaca affectio, ſola magnitudine, ſive ratione majoris, & minoris differentes, ſi ſpectentur excreta; quæ, ſi omnino cruda ſint, & immutata Lienteriam creant, relatam

ad actionem abolitam; si tantum imperfecte cocta, Cæliacam affectionem pariunt affectum imminutæ actionis. Hæ tamen affectiones ratione partis affectæ, & caussæ aliquando notabiliter differunt, diversamque medicationem exigunt. Existimant enim multi, Lienteriæ effectricem esse imbecillitatem ventriculi, qui nequit retinere ingesta alimenta, donec coquantur, sed sinit elabi immutata. Hæc eadem imbecillitas, si minor est, neque tam cito permittat exitum ingestorum, parere Cæliacam affectionem apta est, neque penitus cruda, neque probe cocta dimittendo alimenta. Enim vero ejusdem affectionis diversam caussam non pauci assignant, nimirum tenacem materiam adhærentem intestinis circum ostia vasorum lacteorum, ingressumque chyli impedientem: ex qua procul dubio generatur affectus cruditatis ratione quadantenus similis lienteriæ, sed dissimilis ob partem affectam, caussamque effectricem. Quid igitur erit determinandum in hisce affectionibus, in quibus cruda eguntur, de purgatione? Quorum alvi, inquit Hippocr.[a], intestinorum lævitate laborant, hos hyeme per superna purgare malum. Ex qua sententia plures curationem Lienteriæ a purgantibus per inferiora auspicantur; atque Riverius præbet medicamentum compositum ex Aloe, Rheobarbaro, & Mirobalanis. Alii contra cum Alexandro Massaria a patientibus Lienteriam, vel Cæliacam passionem omne genus purgantium arcent. Verum nisi discernitur caussa, quidquid universe deliberetur, universe verum esse nequit. Genitus affectus, in quo cruda excernuntur, si pendet a laxitate, & emollitione fibrarum ventriculi sine materia in cavitate contenta, quam Prisci vocabant imbecillitatem facultatis retentricis, videtur satis aperte petere constringen-

(a) *Sec.* 4. *Apho.* 12.

gentia, & roborantia, rejicere purgantia illis opposita. Eodem tamen affectu orto ex materia pituitosa, uti plures autumant, implente, & obducente rugas ventriculi, sicque inhibente amplexum, & retentionem ingestorum, frustra tentabitur medela, nisi vomitione, aut dejectione caussa auferatur. Item materia tenax adhærens intestinis, obstruensque ostia vasorum lacteorum prius incidenda attenuandaque, postea paulatim expurganda est. Interdum etiam largior crudorum egestio contingit, non proprio vitio ventriculi, aut intestinorum, sed humore a toto corpore ad eas partes traducto; quem tantum abest obstare purgationi, ut hanc sæpe eo respectu poscat, quo docuit Hippocrates, vomitum vomitu solvi. Nimirum identidem expedit, humorem unico die evacuari, qui paulatim, & longo tempore fluens magis partes debilitat, & animalem Æconomiam perturbat; idque multo magis expediret, si humor malignus pareret Diarrhœam alios humores corrumpendo, ut animadvertit Heredia [(a)] in Historia Apollonii, qui post decimum quartum diem incæpit egerere excrementa pravæ conditionis, quasi haberet intus venenum omnia corrumpens. Hac occasione decernit, alvi fluxionibus in febribus acutis factis nullum esse præstantius auxilium purgatione festine succum corruptorem auferente, dummodo eligatur catharticum, quod pariter vim habeat roborandi.

Alterum Symptoma positum ab Hippocrate inter purgationis offendicula est dolor vehemens, antequam mitigari incipiat, idque monitum pluries inculcatum ab Hippocrate, maxime commendat Prosper Martianus, [(b)] doletque, cum magna Ægrotorum calamitate a pluribus non observari. Enim vero Vallesius citatum textum non

Hip-

(a) *Lib.* 3. *Epid.* (b) *Lib.* 4. *Acut.*

Hippocrati, sed alteri minus exacto auctori attribuit: quod licet concederem, excipiendum nihilominus puto consilium de omittenda purgatione in vehementia doloris ante aliquam mitigationem. Profecto Hippocrates purgationem suadet in dolore pleuritico descendente; atque in aphorismis [a] ait, dolores, supra septum transversum, qui purgatione egent, curandos esse superna vacuatione, infra vero inferiore: quæ tamen præcepta non pugnant cum altero vetante expurgationem, antequam dolor aliquantum minuatur. In quocunque cruciatu excitato a materia purgationi exposita, ea procul dubio executioni mandanda est, sed ea animadversione adhibita, ut in vehementi prius studeamus vehementiam temperare, in minus intenso statim purgemus, si cetera consentiant. Non inaniter timet Martianus, ne propter doloris vehementiam commoti a purgante humores, nec depulsi in locum afflictum confluant, huc convocati a doloris acerbitate cum periculo inflammationis; cujus arcendæ gratia solet sanguis effundi. Omnes dolores, vel intentione superat Colicus, vel omnibus æqualis est; in cujus curatione Galenus [b] executus jussum Hippocratis non ausus est cogitare de purgatione, donec mitigatio opportunitatem tulerit; idemque alii plures in eadem affectione observant, prius anodynis, quam purgantibus utentes. Scio esse peculiarem rationem de colico, quippe affligente partem, ad quam agitati humores decurrunt. Ceterum etiam in aliis partibus dire vexatis eamdem methodum adhibendam censeo, priusque levamentum poenarum quærendum, quam tentandam per pharmacum dejectionem: vidique nuper in foemina vehementer dolente ab oculo puncto Aloes aculeo, plus valuisse granum unum Laudani repen-

(a) *Sec.* 4. *Apho.* 18. (b) *Lib.* 12. *Meth. cap.* 7.

nepentes ad leniendum dolorem, quam ſanguinis miſſionem, & purgationem. Itaque ſæpe in vehementiſſimis doloribus ſtatim ad ſoporifera confugi, & poſtea de aliis remediis cogitavi. Fœmina ſexaginta quinque circiter annor. torquebatur dolore femorum, tergi, & brachiorum, ut neque in lecto ſe ſe movere, nec ſurgere poſſet, vitamque, ut ſibi videbatur, diem unum protrahere. Exhibui ſtatim uncias tres aquæ flor. Papav. Rheados cum gut. octo Laudani liquidi, tanta utilitate, ut circa mediam noctem ſe ſe cum indolentia moverit, e lecto ſurrexerit ad corpus exonerandum, nec aliis remediis indiguerit. Attamen res non ſemper tam proſpere cadit, nec in omni magno dolore mulcimentum aliquod ab ſoporiferis petendum eſt, ut in dolore lateris, quem Hippocrates prius fomentis lenire ſtuduit. Pariter ſunt quædam remedia, quæ indicata ad tollendam cauſſam ingentis doloris, non requirunt, ut præcedat lenimen, ſicuti eſt venæ ſectio, de qua propterea non eſt locutus Hippocrates, ſed tantum de purgatione. Quid plura adjiciam ad comprobandam Senis deliberationem? Fatentur omnes, interdum eſſe negligendam cauſſæ demolitionem, ut attenti ſimus ſymptomati: quod ſi in alicuius ſymptomatis vehementia obſervandum eſt, certe in acerbiſſimo dolore, valde vires proſternente cum ſyncopes periculo.

CAPUT X.

De Vomitu, ejuſque indicante.

MUltum habet diverſi purgatio ſuperior ab inferiore propter viarum diverſitatem, motuſque diverſos partium irritatarum opera purgantis: eoque & ordinis per-

ſpicuitati, & majori Tironum commodo ſtudens, ſeparatim de utriuſque indicantibus, & impedientibus tractandum judicavi. Quæ antequam expono, quæſtionem dirimam, an vomitus ſit excretio naturalis; quam agitans Valleſius, poſtquam multa collegit Galeni[a] dicta utrique parti faventia, concludit neutram evinci poſſe. Hic, me judice, quæſtionis exitus eſt. Si nomine naturalis excretionis intelligitur, quæ neceſſario fit, atque pro inſtituto naturæ, hoc reſpectu vomitum naturalem non eſſe; inde liquet, quod aliqui toto vitæ curriculo nunquam vomunt, plures rariſſime. Hac præterea ratione naturalis non eſt, quod inſtigatur ſtimulo præter naturam; nimirum vel a medicamento, vel pravo aliquo cibo, aut nimii corruptione, aut alius vitioſi ſucci in ventriculum illapſi irritamento; fitque inſuper cum aliqua ſemper moleſtia, modo graviore, modo leviore. Demum vomitum naturalem non dices, ſi conſideres motum ventriculi vomentis, quo ejus fundus contrahitur orificium ſiniſtrum verſus, opponi ejuſdem naturali motui, quo pylorum verſus contrahitur chylo confecto. Eſt tamen vomitio in eo ſenſu naturalis, quod natura habet inſtrumenta illius efficiendæ, ſcilicet fibras carneas, viaſque apertas; nec inde ullus ſequitur morbus, niſi ſit admodum vehemens, quinimmo, ſive ſponte, ſive arte tempeſtive mota ſæpe plura in nos commoda redundant.

Vomitus alius ſpontaneus eſt, alius petitus, qui nihil eſt aliud, niſi humorum qualitate peccantium ſurſum facta excretio per conatum, & impetum ventriculi irritati a medicamento vomitorio. Enim vero Franciſcus Bayle de facultate nutritiva cenſet, a ventriculo vomente nullum edi conatum, vomitumque cieri ope muſculorum abdominis,

(a) *Lib. 5. contro. cap. 1.*

nis, & conſtrictionis diaphragmatis. Ecce quemadmodum id probet. Si cani detur ſublimatum corroſivum cum cibo, ſtatim atque veneno pungitur ventriculus, ingeſtus cibus vomitione rejicitur. Quo tempore ſi aperiatur abdomen, ceſſat vomitus, mox rediturus, ſi partes abdominis ſejunctæ conſuantur. Veruntamen id experimentum evincit, in vomitu eſſe neceſſariam actionem, & compreſſionem muſculorum abdominis, non tamen nullum eſſe conatum in ventriculo vomente; a quo ſcilicet ſurſum acto ipſi muſculi abdominis irritati ejus motum adjuvant, & ſecuntur. Cum enim ſublimatum proxime non mordeat, & pungat muſculos abdominis, ſed ipſum ventriculum, extra dubitationem eſt, induci eum motum in muſculos a ventriculo laceſſito. Quo tamen pacto communicabitur hæc irritatio muſculis niſi per motum fundi ventriculi ad ſuperiora? At enim aperto abdomine deſinit vomitio, iterum clauſo revertitur. Eſto. Quid inde ſequitur? Nil aliud ſane, niſi ſolum ventriculum, neque muſculis abdominis contectum, & adjutum in vomitum non adduci. Ex quo vides, non probari ventriculum vomentem in ſtatu naturali omni conatu carere, niſi de nomine litigetur. Interdum per ſpuitionem redundantem humorem, vel ob immoderatum potum, vel aliam cauſſam ventriculus excernit, uti obſervavit Fernelius, & ſæpe unicuique obſervare licet: quæ tamen excretio differt a vomitu, ut pote facta ſine conatu, motuque ventriculi ad ſuperiora. Vomitus ſpontaneus eſt, qui ſine ullius medicaminis ope provocatur, fitque eodem ventriculi motu; totumque diſcrimen inter ſpontaneum vomitum, & arte factum eſt, quod alter ſine medicamento fit, alter medicamento, cujus potiſſima qualitas ſcrutanda eſt. Nonnunquam vomitionem cient etiam dejicientia acquiſita ex ac-

cidenti hac virtute : cujus acquirendæ caussæ multiplices sunt, variæque, nimirum imbecillus ventriculus, vel pharmaci aversatione agitatus, vel succorum copia lacessitus, vel commotæ colluvionis egressus a duriore fece præpeditus, vel portio purgantis arctius adhærens, & insuperabilis ventriculo. Quia tamen hæc vomitionis incitamenta extrinseca sunt, & fortuita, non attinent ad medicamentum vomitorium; cujus vis intrinseca est, neque pendet ab externis. Hanc vim intrinsecam instigandi vomitus Antiqui non pauci referunt ad specificam, occultamque qualitatem humores sursum agendi, & istam ad similitudinem, familiaritatemque inter particulas medicinæ, humorisque ejiciendi, qualem etiam purgantibus inferne affixerunt. Utraque vero iisdem difficultatibus exponitur, imo fortioribus vis vomitoria, qua vehemente impetu jactatus ventriculus, quam dejiciente obvium quemque humorem, expeditioremque, non particularem propulsat. Quis credat, in vehementi vomitionis nisu, paratos succos, quia dissimiles vomitorio retineri, alios assimiles proturbari? Itaque nulla potest esse ratio probabilis deligendi potius hoc, quam aliud vomitorium, præter benigniorem naturam, majorem, vel minorem efficaciam; debiliorem requirentibus succis tenuibus, nec a remotis partibus proliciendis, sed in ventriculo conclusis; validiorem crassioribus succis, trahendisque ab aliis præter ventriculum partibus. In quo ergo consistit facultas vomitorii, & quare potius vomitum, quam alvum movet? Vis pungens irritansque haud dubie incitatrix est vomitionis; uti similis caussa est dejectionis; sed dejiciens a ventriculo cito delapsum ad intestina ibidem impetum facit, pellitque commota ad alvum. Diutius igitur remanens in ventriculo vomitorium, cum subigi

ne-

nequeat, usque adeo extimulat fibras, donec cum aliis contentis, tanquam quid exoticum, & invincibile extrudatur. Hinc evenit, ut quædam vomitoria per secessum purgent, si cito a pondere deorsum traducantur, cujusmodi est pilula perpetua ex regulo antimonii, quæ suo pondere cito decurrens ad intestina copiose movet alvum, non vomitum. Porro inter partes ventriculi a vomitorio magis instinctas opinari licet, orificium sinistrum esse valde exquisiti sensus, instigationique magis obnoxium; quod primum imminentem vomitum persentit; recteque Lemerius facultatem Antimonii ad vomitionem tribuit parti sulphureæ sal acidum orificium sinistrum versus extollenti. Credo enim, pharmaco vomitorio quiddam peculiare inesse ejus actionem dirigens ad os ventriculi, sicuti Cantharidibus inest ad vesicam; quæ vel remotis partibus admotæ suos aculeos in eam jaciunt. Idem autem affirmat Dioscorides, accidere a veratro albo, quod vel plantis pedum, aut ventri appositum, aut inditum ano in formam suppositorii irritamentum vomitorium ad stomachum transmittit. Illud porro interest inter vomitorium, & dejectorium, quod tametsi utrumque partes vellicet, pungatque, magis vomitorium irritatione, quam solutione, & fermentatione succorum opus suum absolvit, dejiciens magis dissolvit, fermentatque. Hæc locus exigebat, ut præfarer de qualitate vomitorii, cujus historiam, operandique modum perinde describit Vvillisius, ac si omnia exquisitissimo microscopio vidisset, aut naturæ operibus præsideret.

Indicans supernæ vacuationis idem est, atque infernæ, & utraque in eosdem fines celebratur, videlicet ad expellendos succos qualitate peccantes, in eo significatu sumpta qualitate, quo exposita superius est agendo de alvi solu-

tio-

tione. Profecto utilis est etiam vomitus ad deplendum ventriculum nimia quantitate ciborum pressum, sed iste finis primarius artis non est, ideoque minime in ejus definitione inclusus. Utraque purgatio generalis est: & quamvis vomitio maxime faciat ad educendam illuviem ventriculi, deinde partium conterminarum, evellendamque materiam ipsis membranis adhærentem; tamen totum corpus evacuare potest, & superfluitatem late vasa occupantem. Quinimmo Martianus cum Hippocrate sentit, aptiorem viam ad totum corpus expurgandum esse ventriculum, qui, ut ait Hippocrates[(a)] omnibus partibus dat, & ab omnibus accipit. Multiplex pariter remedium est vomitus, uti dejectio, evacuans, revellens, derivansque. Sursum adactis per eum humoribus, partes inferiores exercentibus, conditionem habet revellentis, considerataque partium propinquitate, in quibus stagnant, derivantis. Quamquam autem utriusque vacuationis superæ, & inferæ indicans est humor vitiosus inhabilis nutritioni, & correctioni, modo tamen vomitionem, modo dejectionem molimur, suasi ex quibusdam proprietatibus, & accidentibus viam vacuationis commodiorem designantibus. Alii succi facilius per superiora amandantur, eo fluere sua levitate parati, qualis biliosus est, jussu Hippocratis[(b)], per os expurgandus. Alii procliviores sunt ad inferiora, adjuvante gravitate descensum, & talem censuit idem auctor[(c)] succum melancholicum, ex ejus præcepto per alvum evacuandum. Ut igitur vomitum deliberes ex qualitate humoris, respicias oportet ad notas multiplices, quibus docearis, eumdem prompte ad superiora accursurum esse, & præcipue respicias ad corporis habitum, an-

(a) *Lib. 1. de Diæta.* (b) *Sect. 4. Apho. 6.*
(c) *Sect. 4. Aphor. 9.*

annique tempus. Graciles apti sunt ad vomitum ob affluentiam humoris biliosi, dummodo sint natura graciles, non ex morbo, quibus, uti monet Celsus[a], vomitus inutilis est; & insuper gracilitati conjuncta sit vasorum amplitudo, hac conjunctione testante bilis redundantiam, & proclivitatem ad superiorem vacuationem. Ob eamdem rationem Cous æstate vomitionem commendat, nimirum hac tempestate congerente bilis copiam ad eum exitum propensam. At enim hyberno tempore idem auctor ad depurgandam pituitam utitur vomitorio, non dejiciente, neque timet crassitudinem humoris, neque tempus oppositum æstivo, quo vomitionem suadet. Ita quidem; sed inde redargui nequit Senex, quasi foret sui oblitus. Ad vomitionem hortatur calor æstivus indicando ubertatem succi eum conatum facile secuturi; hyemale frigus denotando, pituitam hoc tempore cumulari solitam; quæ licet, utpote crassa per alvum commodius detrudatur, tamen si continetur in solo ventriculo, opportunitate loci melius per os excernitur. Hinc nosces, cur Senex salubrem diætam constituens jubeat vomitionem ad exportandam pituitam, in aphorismis alvi solutionem. Tradens diætam respexit Senex ad pituitam in solo ventriculo acervatam, alio loco ad ejusdem in toto corpore redundantiam. Itaque etsi natura ponderosi humoris in solo ventriculo collecti ad alvum inclinat, tamen loci commoditas ad rejectionem Hippocrati argumento est ad hanc imperandam. Tandem finis multiplex, ob quem purgatio celebratur, potius vomitum, quam alvum provocandam esse ostendit. Si enim inducto animo evacuandi, ablatio simul, & revulsio a partibus inferioribus propositæ sint, profecto revulsionis ratione vomitus concitan-

(a) *Lib. I. cap. 3.*

tandus est ceteris consentientibus; idemque concitandus ex occasione moliendi derivantem vacuationem humorum partes superiores affligantium: in quarum morbis Senex semper ad vomitionem confugit.

CAPUT XI.

Utrum vomitio, an dejectio sit præstantior evacuatio.

SI Chrysippum, Erasistratum, Cælium Aurelianum, aliosque Methodicos consulimus, vomitio adeo præstat purgationi per inferiora, ut omnem tollat comparationem, solaque retinenda sit vomitio, rejecta dejectione tanquam inutili, & damnosa. Attamen Hippocratis, Galenique doctrinæ addicti, & utramque vacuationem admittentes recte inter eas vacuationes comparationem instituunt, quo clarius utriusque effecta, & utilitates patefiant, rectior usus obtineatur. Commendant multi inferiorem purgationem, præferuntque superiori, tanquam faciliorem, naturæque consuetudini accommodatiorem. Nullum ajunt reperiri, quin pluries in vitæ excursu alvi fluxum spontaneum passus sit, aliquos tamen, qui nunquam, vel rarissime vomuerunt: præterea intestina esse ignobiliora ventriculo, imo sentinam totius corporis, pluraque, & ampliora vasa eis interseri, quam ventriculo, eo commotas sordes deductura. Hæ tamen rationes minime perculerunt Fernelium[(a)], qui vomitionem omnium purgationum præstantissimam deprædicat, si facilis & moderata obtingat; quippe quæ noxios humores ex ipsis fontibus sinceros elicit, & vacuat, eosque, quos ple-

(a) *Lib. 3. Meth. cap. 3.*

plerumque nec Hyera, nec aliud vehementissimum dejiciens etiam repetitum in alvum detrudere potest. Meo judicio in hac controversia ita habendum est. Dejectio magis est e natura vomitione, minus molesta, & impetu facta leviore: cumque immoderata contingit, solet esse minus periculosa, & jactatione minus incommoda immoderata vomitione. Diverso tamen modo ad diversos morbos se se habet utraque vacuatio. Morbi sede ventriculum occupante, pancreas, & mesenterium, aliasque conterminas partes, vomitorium noxiam materiam cominus adoritur, citiusque expugnat, ejusdem vicina latibula conatu ventriculi fortiter contrahente, inclusaque exprimente. Ad hæc multo imbecilliora sunt subducentia, ut mirum non sit, tot morbos sæpius iteratis dejicientibus invictos unica vomitione subactos fuisse: asseveratque Galenus [a], in tertianis nothis inveteratis præsentaneum remedium vomitum esse; multosque novisse, quibus ea febris inveteraverat, statim post vomitiones liberatos: cujus eventus caussam habent in promptu, qui cum Fernelio earum febrium fomitem in designatis locis collocant. Ergo circa viscera imi ventris vis vomitorii potissimum occupatur, hisque expurgandis præcellit. Neque tamen inficias ivero, etiam remotiores partes, universumque corpus eodem adminiculo vacuari; quod, uti vidimus, Prosper Martianus fultus doctrina Hippocratis judicat præstantius ad totum corpus depurgandum alvi solutione. Quo Martiano concesso, excipiendi tamen sunt quidam morbi, & in primis febres putridæ continuæ, in quibus humor effector febris immistus est sanguini, soletque salutari naturæ impulsu per sedem, non os amandari. Cum igitur natura victrix proculdubio congruentiore via hostem extermi-

(a) *Lib. 1. ad Glauc.*

net, eamdem & Medicus terat oportet, similem caussam ablaturus. Nec sane Galenus ab ea recessit, qui curans febres putridas synochas jubet putrida, & corrupta excerni alvo mota, aut urina, aut sudore, nec unquam vomitum permittit, nisi quando humores ad os ventriculi sponte feruntur; & Avicenna[a] in eandem sententiam hæc habet: *Et febrem quidem habentis ventrem solvere melius est, quam facere, ut vomat.* Veruntamen plures auctores exteri febrium malignarum curationem inchoant a vomitorio, nec imbecillo: imo ex sententia Prosperi Martiani[b], videtur vomitorium in febribus anteferendum esse dejicienti, asserentis, ab illo minus inhiberi coctiones, crises, aliasque solutiones morborum, opus suum conficiente irritatione, & concussione ventriculi, non exotica qualitate per sanguinem late fusa, & turbatrice; qua purgans per inferiora imbuitur. Revera, si in principio universali febrium, materia cruda existente, purgandum esset, ob indicatas a Martiano rationes rectius adhiberetur vomitorium, quam dejiciens, contraque in decursu febris, cum materia est concocta, inciditque occasio purgationis, hæc per inferiora peragenda est, non superiora; naturaque hanc viam ostendit subactum humorem febrilem per alvum exturbare consueta: quod observans Hippocrates[c] ait, concocta purgari oportere per alvum, redundantia per vomitum; imo etiam reprobat spontaneas concoctorum vomitiones: quo monemur multo magis esse cavendas violenter provocatas. Concocta sunt in potestate naturæ; quæ quando suo jure agit, pellit excrementa ad intestina, tanquam ad publicam corporis sentinam: atque hæc consuetudo naturæ firmo argumento arti est, commodiorem viam concocti expurgandi ventrem esse, nisi ulla per caussam ratio

(a) *Lib. 1. Fen. 4. Doc. 5. c. 5.* (b) *Lib. 4. Acut.* (c) *Lib. de Humo.*

ratio suppeteret. Per vomitum autem natura rarissime febrem solvit: atque ex omnibus ægrotis relatis ab Hippocrate[(a)] tantum mulier trimestri fœtu gravida die 14. post vomitionem biliosam flavam, & copiosam febre liberata est, non tamen hac sola vacuatione, sed pariter oborto sudore. Observabile porro minus est, a natura initam esse viam insolitam expellendæ materiæ in gravida muliere consueta, per illud tempus pati rejectiones: quam materiem a natura fuisse subactam, censeo ob expulsionem factam die decimo quarto, & consecutam salutem. Illud tamen explicandum remanet circa expositum documentum, quod indubium est, multas febres a bile fieri, & uti visum est Hippocrati, nullas sine bile; idemque auctor docet, bilem ob proclivitatem ad superiora, per eadem extrudendam esse. Cur igitur in tertianis continuis productis a bile interjecta sanguini hæc per supernam regionem exigenda non erit? Autumo, Hippocratem universim præcepisse purgationem bilis per superiora præservationis gratia: & licet in aliquibus morbis eadem purgatio conveniat, & utilissima sit, ea tamen in multis occurrunt, quibus accommodatior infera merito existimatur: Quare Galenus[(b)] in tertianis exquisitis a flava bile accensis vomitione duntaxat utitur, si bilis sponte sursum fertur; generatimque decernit, eam melius educi per alvum, quam per urinam, & sudorem; observatque præterea, bilem in justis tertianis impulsu suo deorsum labi. Ex quibus habes, quomodo circumscribenda sit Hippocratis præceptio de purgandis gracilibus, & biliosis per superas partes. Vvillisius[(c)] quadam peculiari dote Priscis ignota vomitum commendat, quæ sine examine prætereunda non

Bb 2 est.

(a) *Lib. 1. & 3. de mor. popu.* (b) *Lib. 1. ad Glauc.*
(c) *Sect. 3. cap. 1. de Vomit.*

eſt. Credit, vomitione humoris nervoſi ſuperfluitates, aut ſtagnationes eximi, & inde curari Arthridem, Aſthma, Epilepſiam, Maniam, & alios pleroſque morbos magnos, herculeoſque. Duo igitur continet opinio Vvilliſii, & morbos illos magnos curari, & iccirco curari, quia vomitus elicit ſuperflua humoris nervoſi, aut ſtagnantia. Quod attinet ad morbos herculeos enumeratos vomitu curabiles, nemo ignorat, quam difficulter ſubigantur etiam repetitis vomitoriis: de quo extra locum eſt diſputare. Utrum vero curati ſubactique attribuendi ſint vomitionis operæ deſcriptæ a Vvilliſio, affirmare non auſim, animadvertens, incertum admodum eſſe, an per nervos fluat ſuccus ille ſpiritibus animalibus craſſior ab Anglis excogitatus, non probatus; neque poſſe certo ſtatui, cujus excrementi depulſione ſanitas contigerit, quæque germana morbi cauſſa fuerit. Illud interim extra dubitationem poſitum eſt, plures morbos ab impuritatibus foveri inhærentibus viſceribus imæ cavitatis, quibus vomitorio extruſis, natura, quod reliquum eſt, perficit. Quocirca Fernelius eiſdem morbis, quibus Vvilliſius, vomitum deſtinat, opinatus, eos ortos eſſe ex impuris ſuccis e præcordiis in omne corpus effuſis.

Poſtremo loco adnotare ſuccurrit, generatim ſuperam purgationem oppido commodiorem eſſe inferiore ad cuſtodiendam ſanitatem, arcendoſque morbos, uti toti Antiquitati viſum eſt: ex cujus conſenſu exemploque monet Fuchſius, omnes qui recte valere, & ſeneſcere cupiunt, ne prorſus vomitum negligant. Revera Hippocrates[a] præcipit ſiccioribus temperaturis, ut in ſingulos menſes bis vomant, ter humidioribus: conſtatque Majores, adeo vomitoriis aſſueviſſe, ut etiam fortiora, poſteriſque ad-

mo-

(a) *Lib. 3. de Diæta num. 3.*

modum formidata facile perferrent, nec solum valetudinis caussa sumerent, sed acuendæ mentis, testante Plinio[a], Carneadem helleborum album accepisse libris Zenonis responsurum. Quinimo ex sententia Antiquitatis vomitio ita opportuna est præcavendis morbis, ut Hippocrates, sicuti observat Prosper Martianus, ob hunc finem eam semper imperaverit, nunquam dejectionem. Hinc apparet, quantum ab Hippocratis praxi recedant Neoterici, qui verno tempore medicationes ad præservandum instituentes saltem in nostris regionibus nunquam, aut rarissime vomitum provocant; ut mirum non sit, plurimas in irritum cedere, aliquas etiam nocere. Exotici succi futuri morborum caussæ, qui solent in primis viis acervari, adhærentque membranis, vomitorium petunt adhærentes avulsurum, non potionem, uti ajunt, angelicam cito præterlabentem, credulosque magnæ vacuationis specie fallentem, longeque diversam opere ab imposito nomine. Quandoquidem igitur plurimorum morborum fons, & origo est in prima regione, quæ promte egregieque superna purgatione abstergitur, ad tutanda corpora ab eorum incursibus Cous vomitionem prætulit dejectioni.

C A P U T XII.

De impedimentis Vomitionis.

IN exponendis impedimentis vomitionis superflua fugiens, frustraque repetita, tantum de iis agam, quæ peculiariter attingunt viam, per quam efferuntur excrementa, relictis, quæ generatim opponuntur vacuationi, jam

(a) *Lib. 2. cap. 5.*

jam expoſita tractando de inferiore; ideoque cuncta ſub uno capite comprehendam, ordine tamen non mutato. Itaque ſi concitandus vomitus eſt ita morbo poſcente, ex arte concitabitur, primum inter res naturales reſpiciendo ad conformationem, habitumque ægroti: ex quibus Hippocrates [a] argumentum capit prohibendi vomitus in mediocriter carnoſis, pinguibus, cum venarum anguſtia, inde ſumens inditium craſſi, & pituitoſi humoris totius corporis promtius ad infera lapſuri. Enim vero id præceptum, meo arbitratu, pertinet ad vomitum præſervationis gratia, non curationis uſurpatum: atque iccirco ex habitu in morbis non deterrerer a vomitu ciendo, quem aliunde utilem cognoſcerem, niſi adderetur magna vomendi difficultas. An non fieri poteſt, ut indicatus habitus incurrat in morbum ab ubertate pituitæ in ventriculo cumulatæ? in quo ſi quis vomitum inſtigaret, certe obſervaret Hippocratis legem paulo ante expoſitam. Multo vomitus ſuſpectior eſt in ægrotis, quibus ex natura gracilis eſt, & oblonga cervix, preſſum anguſtumque pectus, ut a tergo in morem alarum promineant ſcopulæ, unde alati dicuntur: in quibus timendum eſt, ne vomitus concuſſione rumpat in pulmonibus venam, expleatque funeſtum omen ex corporis conformatione, ſi difficilis contingat. Item Avicenna vomitum arcet ab iis, quibus non eſt facilis reſpiratio, vel apta gula eſt ad contrahenda apoſtemata, ne adducat humores partem verſus conſuetam vexari; ſed mitia, & rara vomitoria noxam, quam timet Avicenna, non incutient.

In habitu quoque pleniore, & ſanguine redundante obnoxio vaſorum ruptioni in vehementi contentione vomitionis, hæc multo tutius ſanguine per phlebotomiam prius

(a) Sec. 4, Apho. 7.

prius depletis vaſis tentatur, quam turgentibus.

Senectus vomitionibus incommodat, pituitoſis frigidiſque purgamentis affluens facilius deſcenſuris, quam aſcenſuris; & præterea propter duritiem, & ſiccitatem membranarum ventriculi, aliarumque partium contractioni obluctantem. Oppoſita ratione pueri multo humidiores ſenibus ad vomitionem paratiores ſunt, & apparatum exhibet frequens vomitus non ſolum in recens natis, ſed etiam, uti obſervat Hippocrates, (a) in aliquanto majoribus. Multa cruda congerunt in ventriculo voraces pueri, rectius per os, quam per alvum elicienda, attenta viæ opportunitate, & ad vomitum propenſione: leniora tamen vomitoria adhibenda ſunt, quando acriora poſſent teneras membranas, nervoſque in convulſionem agere per eam ætatem non difficilem excitatu.

Avicenna prægnantibus vomitum interdicit, veritus, ne labore vomendi æſtuantibus inhibeatur evacuatio agitatarum ſordium: quod præceptum interpretor tantum de forti vomitorio. Si enim prægnans laboraret ventriculo impuritatibus affluente, nec ſponte vomeret, ut frequenter ſolent utero gerentes, non dubitarem mite vomitorium offerre, ſine vehementi concuſſione proximam, & paratam materiam duntaxat commovente, commotamque efferente; cujuſmodi eſt radix Raphani domeſtici, vel Peponis, teſte Fernelio, neque puero, neque ſeni, neque prægnanti gravis, vel Electuarium diaſarum ab ipſo deſcriptum illis corporibus ſimiliter tutum. Ac ſane cum prægnantes vomitus ſpontaneos frequenter patiantur ſine propria, fœtuſque offenſa, cur erit formidanda propinatio lenis vomitorii ab aliquo affectu poſtulati? Imo etiam mediocre non videtur formidandum, animadvertente

(a) *Sect. 3. Apho. 24.* (b) *Lib. 1. Fen. 4. Doc. 5. cap. 11.*

tente Prospero Martiano [a], plurimos utero gerentes quotidianis vomitibus ita sollicitari, ut cibum assumptum raro contineant, priventurque convenienti alimento, & nihilominus inde nondum secutum esse abortum.

In rebus etiam non naturalibus eadem fere vomitionis, atque dejectionis offendicula interveniunt, si excipias frigiditatem hyemalem, effluxumque menstruorum. Hyberna frigiditas, Hippocratis monitu, vomitui obsistit, si mens est, non solum ventriculum, sed totum corpus evacuare crassis purgaminibus redundans, quibus ea tempestate scatere solet, ascensui repugnantibus: quæ tamen admonitio Hippocratis, ut etiam supra adnotatum est, potius dirigitur ad præcautionem, quam curationem. Lunaris purgatio ea ratione de vomitu movendo dubitationem ingerit, quod sursum humores inde trahuntur, menstruo motu deorsum tendentes. Verum data necessitate vomitorii in menstruali muliere propter inquinamenta in ventriculo acervata, forti abstinerem, non mediocri. Cum enim illud, uti vidimus ex Prospero Martiano, non exotica fermentatione sanguinis, & turbatione, sed irritatione, & concussione ventriculi in actionem erumpat, sedato vomendi conatu, nihil post se relinquit intercepturum fluxum inchoatum.

Percursis brevi impedimentis vomitus exhibitis a rebus naturalibus, & non naturalibus, plura dicenda remanent de objectis ab rebus præter naturam, quæ tamen ipsa pressius quam potero, proponam. Motus humoris ad cutem, sive per eamdem facta excretio, uti vidimus, non leve obstaculum est purgationis infernæ; idque nunc inquiro de superna. Glissonius [b] affirmat, vomitu humores a centro corporis cutem versus propelli, hujus obstructiones potentissime

(a) *In Com. sect. 5. Apho. 34. Hip.* (b) *De Facult. excret. cap. 24.*

tissime aperiri, Variolarum eruptionem urgeri, totumque corpus ad sudorem præparari: contra quæ mihi non levem scrupulum non nulla incutiunt. Perseverante vomitu, explosis ventriculi inquinamentis, ipsum tandem corporis habitum consecutione succorum expurgari cum Hippocrate sancitum est; qui sane non expurgaretur, nisi humores fusi per corporis ambitum interiora versus moverentur. Cum igitur eodem tempore fieri nequeant motus contrarii, quo tempore alliciuntur succi ad intimum corpus a vomitu, iidem non poterunt propelli ad cutem; uti apertissimum est. Itaque, si tempore vomitus, sudor erumpit, trahunturque succi ad ventriculum a venis, in diversa materia diversi motus concitentur oportet, & ita fieri utramque vacuationem. Nempe, dum irritatæ, contractæque membranæ ventriculi ad se se adducunt succos vasorum; similiter contractis, & constrictis cutis glandulis, vasisque proximis, aquosum, quod paratum inest, exprimitur, abitque in sudorem. Interdum etiam imminentem vomitum præcedit largus sudor, ut in me ipso expertus sum, provocatus ex commotione humoris mox rejiciendi, & peculiari modo afficientis stomachum. Sentiebam quandam afflictionem ventriculi cum nausea potius languoris, quam doloris similem; eodemque tempore sudor copiosus manabat, mox sequebatur vomitus, quo sedato, inanitoque ventriculo, sudor cessabat. Itaque proprie vomitio, dum fit, non propellit humores a centro corporis ad ambitum, sed extra pellit humores, qui circum cutem sunt propter indicatam contractionem, validumque totius corporis conatum. Quocirca in excretionibus ad cutem salutariter prodeuntibus, succisque ab intimo corpore ad extimum delatis, tutius existimo, prætermittere vomitoria, nisi magna caussa adhibendorum

subesset. Quod si Sydenhamus in Variolis confluxuris post ictam venam forte vomitorium propinat, id sane non præbet in Variolis regularibus, distinctisque futuris; neque præbet in confluxuris ad earum eruptionem promovendam, sed extrudendam insolentiorem materiam ægritudinis, ejusque depulsione recreandum ægrotum.

Pluribus in morbis coctionem humoris per alvum eliminandi cum Hippocrate requiri, decretum est; & cum eodem non requiri, sancit Prosper Martianus ad materiam per vomitum excernendam, siquidem per coctionem densior, & gravior reddita, amissoque fervore, motuque evadit proclivior ad descensum, quam ascensum; quod documentum in hunc sensum flecto. Si per vomitum esset elicienda materia admista sanguini indigens separatione, proculdubio beneficium coctionis præstolari oporteret, per quam ad separationem præparatur. Non solemus tamen vomitum incitare ad exigendum humorem, opportunitatem coctionis requirentem; uti constat ex medicatione febrium, in quibus vacuanda materia petens coctionem per inferiora purgatur, non superiora, sicuti supra explicatum fuit.

Quemadmodum quidam morbi vomitu feliciter expugnantur, item alii asperantur, eidemque repugnant; inter quos primo capitis morbi recensentur. Concutit caput vomitio, & sursum humores agit, partemque affectam versus; itaque in vehementiore videmus, rubere faciem, oculosque, & caput tendi. Cum igitur a parte affecta abducendi sint humores, non illuc adducendi, ab Aetio, aliisque pluribus vomitus damnatur in Epilepsia, in capitis doloribus, in oculorum omnibus affectionibus. Adhibenda tamen est distinctio, sine qua graves auctores videntur, inter se se vehementer dissentire; nec scienter

decer-

decerni poteſt, pro qua parte ſtandum ſit. Namque Proſper Martianus, commentans hanc ſententiam Hippocratis: *Si ſupernæ partes turgeant, quæ circa caput, ulcerum purgatio vomitus, aqua*; carpit Medicos formidantes vomitum in morbis capitis, quem admodum conducibilem deprædicat, & Hippocraticæ praxi conſentaneum. Contra Valleſius in ejuſdem dicti explicatione, poſtquam adnotavit, ſolere Hippocratem vomitum vocare omnem purgationem, ſubjungit purgationem ſupernam in morbis capitis magna conſideratione indigere, & raro poſſe inſigni noxa carere. Quo pacto igitur tolletur hoc diſſidium? Quo indice innoteſcet, utrum vomitio ſit profutura, an nocitura in morbis capitis? Originem attende, & diligenter ſcrutare, unde morbus ortum acceperit. Si enim partium inferiorum, ſive præcordiorum ſympathia genitus ſit, effuſa in reliquum corpus impuritate, conſtitue cum ſcientiſſimo Fernelio[a], vomitum opitulari Hemicraniæ, Vertigini, Incubo, Epilepſiæ, Suffoſioni, ceteriſque morbis capitis ex inferioribus originem nactis; iiſdemque morbis non opitulari, ſi vitio principali capitis exorti ſint. Inter morbos, qui capiti adſcribuntur, tremor nervorum eſt, uti vocatur a Celſo[b], qui ejuſdem auctoris ſententia vomitu intenditur; ſi tamen, ut ego interpretor, frequens ſit. Cum enim ventriculus pluribus propaginibus nervorum cum reliquis communicantium ſpargatur, ejus concuſſio frequens jam infirmos nervos magis debilitat, augetque tremorem.

Quamquam Platerus, Sennertus, Horſtius, aliique plures, quos enumerat Bohnius, [c] obſervaverunt per vomitoria, & rejectionem adjuvari expulſionem excrementorum e pectore, & pulmonibus, his tamen ſolutionem

(a) *Lib.* 3. *Meth. cap.* 2. (b) *Lib.* 3. *Cap.* 27. (c) *Sect.* 4. *Apho.* 8.

continui patientibus vomitum incommodum esse, docet Hippocrates[a] vetans, quo minus tabidi unquam ad superas purgationes perducantur. Tabes, quam Græci Phthisim vocant, omnem extenuationem comprehendit, sive sit totius corporis, sive unius duntaxat partis: atque universalis varias species, & ab variis caussis subortas idem auctor describit. Potissimum tamen appellatur tabes, quæ producitur ab pulmonibus ulceratis, indicaturque in aphorismo, majori obnoxia incremento ex concussione vomitionis, apta ad ulcus amplificandum, vas aliud diffringendum, mortemque accelerandam. Ac quidem, si vomitus arcendus est a præparatis ad tabem, ulcerationemque pulmonum, quanto magis ab istam patientibus? Verum enim vero Prosper Martianus[b] propugnans praxim Hippocratis[c] in tabe pulmonum ex Aphtis orta porrigentis vomitoria, ab hisce temperandum esse decernit in præparatis ad tabem, hisce utendum in tabidis, hac dispari ratione persuasus. Patientes tabem assueti sunt concussioni pulmonum, propter tussim solitam vehementer tabidos exagitare; præterea habent venas pulmonum supra modum inanitas: in quibus proinde metuenda non est concussio a vomitu, quasi ruptura foret venas; timenda tamen est in pronis natura ad tabem, quos inanitio venarum non tutatur a ruptura. Quamvis autem hæc ratio Martiani præseferat aliquam similitudinem veri; tamen non uni patet difficultati, & certe paucos ad eam praxim hortata fuit. Etenim agitatio pulmonum, cui ex tussi assueti sunt tabidi, non impedit, quo minus ejus vasa debilitentur, nec tollit periculum majoris ruptionis, accedente concussione vomitionis. Ictus vel longo tempore repetiti vim suam non amittunt, neque minorem exe-

runt

(a) *Sect.* 4. *Apho.* 8. (b) *Ibid.* (c) *Lib.* 2. *de Mor.*

runt in partem percussam, istaque ex ictuum repetitione debilior evadit ad resistendum, non validior propter majorem extenuationem membranarum a motu violento iterato. Inanitio vasorum assignata à Martiano pro defensione a ruptura in vomitu, hanc ne efficaciam habebit? Existimo quidem, exinanita vasa difficilius rumpi, quam plena, si quassentur, non ideo esse tuta a ruptione ampliore, quæ jam rupta sunt, tussi addito vomitionis impulsu: quo solo plures dies iterato vidi mense Februarii anni 1734 in Sene septuaginta trium annorum, temperamenti biliosi, & sanguinei excitatum copiosum sputum sanguineum, quod nunquam antea passus fuerat. Utcunque igitur conatur Martianus tollere repugnantiam inter Hippocratem prohibentem in aphorismis vomitionem in tabidis, & curantem vomitorio tabem ex Aphtis, sive fervidis ulceribus pulmonis, stat difficultas interpretationis, & ratio contra vomitoria in tabidis administranda.

Imbecillitas ventriculi, quæcunque sit, sive similaris, sive organica omnium suffragiis fortia vomitoria non patitur, quibus vehementer concussus magis infirmatur, apparaturque ad novas impuritates recipiendas, solitas ad partem infirmam promptius accurrere. Ex eadem infirmitate ventriculi Aetius[a] purgationem superiorem in animi deliquiis damnat ob magnum consensum inter utramque partem, & veretur, ne languor ventriculi adauctus vomendi nisu, sit occasio graviori deliquii. Enim vero nollem, Tirones inde colligerent, dum æger animi defectu jacet, quocunque modo non licere vomitum proritare. Assentior Aetio, non esse frequenter, & fortiter perducendos ad vomitum animo debiliores, & facile defecturos, ne inde labefactato ore ventriculi, quod alterum

quasi

(a) *Serm. 3. cap. 119.*

quaſi cor eſt, eodemque nomine ab Antiquitate donatum, inde cor ipſum graviorem noxam contrahat. Ceterum approbandus Galenus eſt, qui generatim ſubvenit acceſſionibus Syncopes provocatione vomitionis, in gulam immiſſo digito, vel pluma; quæ irritatio, vel nullum movet vomitum, & tamen egregie facit ad excitandum ægrotantem, vel ſi movet, vehemens motio non eſt, & ſolum accidit in facile vomentibus, humorumque proclivitate ad ſuperiora. Quinimo ſi conjicerem Syncopem a pravis humoribus ventriculum obſidentibus produci, cum Galeno confugerem ad mite vomitorium, cujuſmodi eſt hydrelæum, vel oleum ſincerum; & ſubinde ſi foret opus, adhiberem irritamentum digiti, vel plumæ. Idem Aetius [a] in uteri ſtrangulatu vomitum rejicit abſque ulla diſtinctione, ſine qua nutat præceptum. Non inficias eo, in uteri ſtrangulatione genita ab vitioſo ſucco in eodem congeſto ſummam medicationis circa uterum verſari debere, nec eſſe ciendum vomitum; ſi crederemus cum Antiquis uterum in ea affectione aſcendere, vomituque magis aſcenſurum. Veruntamen, quia non uno eodemque modo ingruit affectio, neque ab una eademque cauſſa, neque uterus aſcendit, uti notant recentiores Anatomici, opinor, vomitum in eo affectu ſæpe non inutilem futurum eſſe; atque in primis, ſi mulier cibo gravaretur, aut impuro humore occupante ventriculum; itemque ſi cum uteri ſuffocatione Syncope conjungeretur: ad cujus citam reſolutionem non dubitarem lenem vomitionem uſurpare, uti dictum eſt de ſola Syncope. Non nunquam enim uteri ſtrangulatui forte deliquium animi aſſociatur, indicatum a magna pulſus debilitate, aut interceptione, pariterque reſpirationis. Interdum cor affectionis expers eſt,

(a) *Serm.* 16. *cap.*60.

est, ægra tantum vehementius respirat, aliæque operationes salvæ remanent.

Quoniam ad uteri morbos descendi, vestigabo, utrum inter offendicula vomitionis sit recensendus uteri prolapsus; de quo dissentiunt, discordantque auctores. Hippocrates, cui Sanctacrux, aliique plures subscribunt, sperat, vomitione omnia viscera inferiora sursum cum ventriculo movente partem prociduam reductum iri. Ex opposito Riverius, aliique in utero prolapso vomitoria prorsus interdicunt, ne vomendi contentio magis uterum extrudat, causati, constare experientia, nullo præsidio partum difficilem promptius extrudi, quam vomitu: quem item Angelus Sala in triumpho emeticorum ad fœtum mortuum excludendum Mercurio vitæ provocat. Id litigium solutionem habet ex superioribus, ubi adnotatum est, quid intelligendum sit, nomine uteri procidentiæ, vulgariter dictæ: ex quibus liquet, curationem uteri delapsi perficiendam esse remediis humores vaginæ rugas implentes, extendentesque resolventibus: quibus absumptis vagina naturalem contractionem recuperat, & situm. Quocirca, si alter morbus exigeret vomitionem, utero, modo prædicto, procidente, non dubitarem movere, neque inde metuerem majorem consecuturum prolapsum; quem scilicet non rupta, aut laxata ligamenta efficiunt, sed imbibiti vaginæ humores. Quinimo etiam in vera uteri procidentia non formidarem mite vomitorium ab Hippocrate propinatum, decoctionem lentis cum melle, & aceto; similemque animadversionem esse, judico in descensu intestinorum ad inguina, vel scrotum, si alia de caussa vomitus exposceretur.

DE

DE REGIMINE MAGNORUM AUXILIORUM In Curationibus Morborum

DISSERTATIO TERTIA.

CAPUT PRIMUM.

De Sudore, ejusque caussis, & viis.

Gens de impedimentis magnorum auxiliorum Sanctacrux nullam mentionem fecit de sudore: quem tamen inter universales, magnique momenti vacuationes recensendum censeo, si pluribus diebus conjunctim provocetur; uti solet in aliquibus morbis difficillimis ad extirpandum. Cur enim inter magna remedia collocandum non erit, quod ingentes efficit in corporibus mutationes, gravesque aliquos morbos profligat, vel repetitis purgationibus invincibiles, a Majoribus inter magna præsidia recensis? Hac tamen occasione aliqua dicenda occurrent etiam de sudore non pluries, acervatimque ducto, nec præseferente speciem magni remedii. Sudor alius sponte fit, vel motus a natura sibi consulente depulsione superflui, vel a morbo corpus dissolvente. Alius artificio propellitur, isque semper calore, quem proinde auctorem sudoris, de quo locuturus sum, constituo, suum opus conficientem, cutis spiramenta rese-

reserando, liquando succos, diffundendo, magisque impellendo. Argumento est, quod erupturo sudore, inflatur cutis, tumentque vasa, non alia sane de caussa, nisi propter rarefactos a calore succos, commotosque. Interdum a frigidis caussis sudor evocari videtur, sicuti experitur, qui tempore æstivo exæstuans, se se multa frigida ingurgitat, moxque large sudat. Verum potio aquæ frigidæ non viribus suis, sed acquisitis ex accidenti sudoris caussa est; quoniam inde refrigeratis visceribus, quod per cutem invisibile discutiebatur, in sudorem cogitur, effluitque. Quiddam simile, animadvertente Hippocrate[(a)], incidit illis, qui donec sub sole ambulant, nihil sudoris effundunt, multum, cum in umbram devenere, insensilem excretionem densantem: nisi mavis credere, a calore urente solis siccari partes, constringique poros, postea sub umbra reserari, liquatisque exitum permittere. Quomodocunque tamen explicetur effusio sudoris post epotam frigidam, certum est effundi, vel proxime a calore, vel alterius etiam caussæ interventu, quæ apte occasio vocatur.

Expositæ caussæ effectrici sudoris, adjicio materiam, quam Vvillisius distinguit in elementarem, & humoralem; sed congruentius distinxisset in remotam, proximamque, de qua potissimum agendum est. Antiqui sudoris naturaliter, & sponte fluentis materiam ad excrementum aquosum secundæ coctionis referunt, serum appellatum; idemque affirmant Recentiores, sed nolunt, serum excrementum esse secundæ coctionis. Namque Bergerus[(b)] affirmat, sudorem generari ex materia insensilis excretionis ad cutem copiosius, & confertim delata, hacque de caussa in sudorem coacta; eam vero materiam magna ex parte esse aquam ex primis viis cum chylo in sanguinem il-

 lapsam.

(a) *Lib. de aere, aquis, & locis* (b) *De occulta transpirat.*

lapſam. Quocunque tamen modo ſerum generetur, quam aliam conſtituemus aptiorem materiam ſudoris, quam aquoſum humorem, per vaſa totius corporis fuſum? qui generatur in noſtris corporibus, vel in potu hauritur; idemque humor, & ſudoris, & urinæ materiam ſuppeditat; quam minui, conſpicimus largo ſudore manante, & hunc aliquando referre conditionem aſſumptæ potionis. Multi, ut obſervat Bergerus, poſt hauſtum aquæ frigidæ odore cinamomi, florum citri, jaſmini, ſimiliumque medicatæ, æſtivo tempore fundunt ſudorem, præſumptos odores redolentem. Quin etiam in Eph. Germ.[a] narratur, ſudorem luteum ab uſu Rheibarbari ex omni parte manaſſe. Itaque aquoſus humor, vel intus genitus, vel hauſtus ſuppeditat materiam ſudoris, qui tamen alias particulas admiſtas habet, & mea ſententia, quaſcunque ad exitum paratiores, & meatibus penetrandis accommodatiores. Galenus[b] obſervat, tenuem bilem, & aquoſam cum ſudore efferri, videns in ſtrigilibus, quibus ſudor in balneis detergitur, bilis colorem. Color ſanguineus non apparet in ſudore, ſed perſeverante non exiguam ſanguinis partem abſumi, indubitatum eſt: quem proinde Galenus[c] tanquam inſtrumentum ſanguineæ redundantiæ auferendæ proponit. Sanguis alterantium violentia, ut omnes fatentur, in degeneres exoticoſque ſuccos mutatur, prioriſque formæ diſſimiles; ut mirum non ſit, a vi effectrice ſudoris poſſe laxioris compaginis partem in ejuſdem materiam verti, ſive diſſociatas partes ſero immergi, extrudique. Febri Helode laborantibus pene continuus manat ſudor, ſuffectus a ſanguine vitioſitate febrili diſſoluto. Cum ſudatorium primo admovetur, turgentibus ſero venis ex majori parte id hauritur, parum aliorum humorum

(a) *Anni 6, & 7 Obſervat.* 78. (b) *Lib. 13. Meth. cap. 6.* (c) *Ibid.*

rum, sed eo plures dies continuos iterato, alii quoque humores funduntur, liquanturque in sudorem; affirmatque Archibaldus Pitcarnius[a], quamvis sanguinis partem, & humorem quemvis in quamvis naturam cogi, mutarique vi alicujus violentiæ. Qui porro opinantur, nervos liquore quodam ab Anglis excogitato irrigari, ejus non exiguam portionem cum sudore excludi, iccirco autumant, propterea quod foraminibus corporis reticularis universæ cutis fibrillarum quoque nervearum papillæ pyramidales continentur. Licet autem diu evocato sudore non solum serum, sed alii quoque vacuentur humores in serum dissoluti, nullus ante alium cum delectu trahitur, sed expeditior, sive ob majorem fluorem, sive propinquitatem viæ cutis. Quemadmodum enim per dejectionem quod promptius est ad fluendum, continetur que in viis evacuationis, primum amandatur; ita vis sudatoria, sive intrinsecus comparata, sive exterius admota prius elicit circa cutem consistens, deinde in paulo remotioribus partibus, & continuatione in interioribus.

Inventa sudoris materia, indagandum remanet, quo pacto in eum mutetur, quibusque viis efferatur. Circuitionis fautores bene multi volunt, sudorem emitti, cum sanguineum fluentum vehementius in glandulas subcutaneas propellitur, liquidiorem ejus partem, sibique congruentiorem separantes. Huc alii plures inclinant, ut credant, a caussa effectrice sudoris copiosam attolli materiam insensilis perspiratus, confertim ad ambitum deferri, ex copia sibi viam coarctare, & aliquantula mora in guttas contrahi, subinde ab insequente explodi: quæ tamen opinio multis Recentioribus non arridet, sed videtur materia sudoris devolvi ad cutem in modum liquoris, non vaporis,

(a) *De Curat. Feb. per evacuat.*

poris, quippe impeditioris ad ſuperandas anguſtias viarum liquore. Helmontius in tractatu de Latice affirmat, ab vapore centuplo majorem locum occupari, quam ab aqua, & proinde in ſudore corpus centuplo magis, quam ejus naturalis extenſio eſt, tumere debere, ſi ſudor ſpecie vaporis ad cutem a calore pelleretur. Item Craanem inquit, unam aquæ guttam conſtitui a trecentis particulis vaporis, trecenties majus ſpacium requirentibus. Nolo cum tam exacto Calculatore rationem ponere, ſine qua evidens eſt, ex noſtris corporibus multos vapores exire, quibus videmus maculari læve argentum, ſpeculumque ad digiti contactum. Quin etiam oſtendit Gliſſonius (a) hoc experimento, a vaporibus membranas penetrari, & quidem facilius, quam a liquore. Veſica urinaria, ut ait ſe expertum eſſe, extracta, & inflata, dum ſicceſcit, aquam frigidam injectam ſine diſpendio retinet: eadem vero ſi vitro aqua ſemipleno coaptetur, arcteque ligetur, vitrumque arenæ calidæ imponatur, dum aqua bulliat, vapores aquæ non implent veſicam, ſed eamdem pertranſeunt, externamque ſuperficiem humectant. Quid mirum igitur a ſuccis excalefactis agitatiſque tolli copioſos vapores, denſarique circa cutem in guttas? Non tamen diffiteor, ſerum ſub forma liquoris emitti poſſe; idque puto evenire, cum ſucci admodum rarefacti, ampliuſque ſpacium exigentes, quam ut permittatur a tunicis vaſorum, ab hiſce comprimuntur, ſicque exprimitur, quod liquidius eſt. Concipias, ut libet, ſudoris generationem, ſive modum, quo ejus materia defertur ad cutem, hæc ſpeculatio, me longius non morabitur, ad utiliora de ſudore exponenda properantem.

Viæ ſudoris, uti ſequitur ex ſuperioribus, ſunt commu-

(a) *De Cute vera cap.* 4.

munes cum viis invisibilis effluvii, quando id ipsum cogi potest circa cutem in sudorem. Materia vero delata ad cutem sub forma liquoris ex placito Recentiorum devehitur per vasa excretoria glandularum miliarium; nec inde valde recedit opinio Galenica asserens[a], poros cutis esse venas subtilissimas, in quas si dicimus, solam aquosam portionem fluenti sanguinei illabi posse, vides, quantum vetus opinio ad recentem accedat, neque invisibilia foramina ab Antiquis admissa esse mera figmenta, uti opinatur Martinus Lister[b] quem indicata opinio Galeni de poris cutis latuit. Glissonius[c] de re anatomica præclare meritus vult, halitus ex intimo corpore ad extimum perveni-re non per poros interjectos solidarum partium substantiæ, sed per ipsam substantiam poris vacuam, & undequaque clausam. Aliquos tamen esse meatus in certis partibus, non inficiatur, sed hos fieri, credit a frequentiore expiratione: quam controversiam Philosophis relinquo, parum conducibilem praxi. Siquidem non immutatur proliciendi sudoris ratio, nec indicantia, aut impedimenta, sive opinemur carnes esse imperforatas, sive invisibilibus foraminibus distinctas, & quocunque modo opinemur materiam sudoris ad cutem devolvi.

Hisce cognitis de sudore, non erit supervacuum attexere brevem quæstionem, utrum sudor sit naturalis evacuatio, an secus. Diocli visum est, sudorem esse vacuationem toto genere præter naturam, non ita Galeno, nulla tamen rejectæ opinionis Dioclis ratione adducta, quam postea excogitavit Vallesius[d], defendens contra Dioclem, aliosque, sudorem genus esse naturalis vacuationis; quæ pariter talis mihi videtur, sive sudoris materiam conside-

(a) *De utilitate Respi.* (b) *De humo.* (c) *De cute vera cap.* 4.
(d) *Lib.* 5. *Contro. cap.* 5.

siderem, quæ communis est cum urinæ materia; sive vias, quæ pariter a natura munitæ sunt; sive modum exeundi sudoris sine molestia. Id unum discrimen invenio inter sudorem, aliasque naturales vacuationes factas per os, vesicam, & alvum, quod hæ quotidianæ sunt, sudor tantummodo certis occasionibus erumpit. Ceterum Helmontius tam benignam judicat hanc vacuationem, ut explosis phlebotomia, & purgatione tanquam prædatricibus virium, sola diaphoretica, & sudatoria pro tutissimis habeat in curatione febrium, aliarumque plurium ægrotationum. Profecto etiam Hippocrates [a] sudorem præ ceteris vacuationibus manifestis commendare videtur, asserens, omnes morbos finiri, aut curari vacuatione, aut per os, aut per ventrem, aut vesicam, aliumque similem aditum, sed sudorem omnibus communem esse, aut omnes æqualiter finire.

CAPUT II.

De instrumentis eliciendi sudoris.

MUltiplicia sunt instrumenta ducendi sudoris; & quamvis omnia ad eumdem effectum tendant, tamen habent diversum usurpationis modum, aliaque foris admoventur, alia intus assumuntur. Celsus, fuse prosequens adminicula evocandi sudoris, nihil de internis, solum mentionem de externis facit; istaque in duas classes tribuit, alteram sicco calore, alteram humido opus conficientem, istamque in solo balneo reponit, illam vero in pluribus; suntque clibanum, sive laconicum, ita dictum a Laconibus, quibus in usu frequenti fuit, ut indicat

(a) *De rat. vic. acut.*

cat Martialis [a], laboriosa corporis exercitatio, insolatus, lateres igniti, fervens aqua, vel oleum cucurbitis, aut doliolis inclusum, arena calida, maximeque marina operiens corpus. Quasdam etiam siccas sudationes terra sufficit, ubi ex ipsa calidus vapor profusus ædificio includitur, cujusmodi super Baias in Myrtetis idem Celsus extitisse, narrat. Omnium porro sudationum vis, & potestas, sive humidæ sint, sive siccæ, in calore posita est, & uno, eodemque modo sudorem trahunt, humorum attenuatione, liquatione, impulsione, & pororum apertione: nec alia ratione suum effectum promunt in eumdem finem intus assumta. Unde habes, quibus partibus compingantur oportet, medicamenta diaphoretica vocata; quæ nec attenuare, nec fundere, & urgere valent, nisi constent particulis calidis tenuibus & actuosis, sive sulphureis, aut salino sulphureis, uti vocantur a Chymicis, expedite venas subeuntibus, externarumque sudationum æquantibus potentiam; sed æquare posse, difficillimum existimo, nullo suppetente medicamine, quod pauca quantitate, qua porrigitur, tantum caloris innoxie contineat, quantum externum sudatorium toti corpori admotum. Quod autem impense calet, visceribus inclusum periculo non vacat, ipsaque vehementia caloris obstat, quo minus sudor ducatur; recteque admonet Fernelius [b], diaphoretica, seu dissolventia moderate calida esse oportere, ne adustione, & siccitate immodica meatus coarctent, succosque adurant. At moderate calida quis speret, motura esse sudorem e toto corpore, nisi natura suppetias veniat, atque multum operis ipsa conficiat? Fere omnem vim internis diaphoreticis adimit Vvillisius, affirmans, meatuum apertionem debitam sudori provocando per solas administratio-

(a) *Lib. 6. Epigram. de thermis hetruscis.* (b) *Lib.6.Meth. cap.6.*

Vat[illegible]
acti[illegible]
Sudor[illegible]

Mon[illegible]
Ferne[illegible]

tiones externas parari; ideoque opus eſſe ad vim internorum eruendam calore laconici, balnei, aliorumque externorum. Nihilo tamen ſecius operoſiſſimus fuit in deſcribendis internis diaphoreticis; quibus accenſet non ſolum prædita partibus calidis, activiſque, qualia ſunt folia Scordii, Cardui, & cetera pro antidotis a Veteribus habita; ſed etiam Margaritas, oculos Cancrorum, idque genus alia hebetia miſta, nec incitata calore ad agendum. Calidorum virtutem ad ſudorem affigit ſali volatili, acri, aut amaro; ceterorum ſali alchali, & quodammodo fixo. Enim vero calidis, & tenuibus, ſive uti loquitur Vvilliſius, ſali volatili ineſſe ſtimulos ſudoris, ad percipiendum difficile non eſt ipſius experientiæ documento; quæ tamen nil ſimile docet de ſale alchalico, & quodammodo fixo. Quomodo igitur Vvilliſius hanc virtutem cognovit in Matre perlarum, oculis Cancrorum, aliiſque hujuſmodi ſale alchaliſato, ut ait, donatis? Sal iſte, inquit, occurrens ſali acido tum in viſceribus, tum in ſanguine cum eo efferveſcit, fervore ſanguinem ſolvit, & facit ſeparare ſerum. Hæc ne in noſtris corporibus evenire, Vvilliſi, aſpexiſti, quod ſane non affirmabis, an tantum imaginaris? Imaginor, inquis, quia video acida & alchalica, ſi miſcentur, ebullire; idque video in Margaritis, Coraliis, aliiſque ſimilibus aceto diſtillato perfuſis; & hac ſimilitudine in animum induco, ſanguinem humanum ad ingreſſum alchalicorum incipere fervere, & inde ſequi dictos effectus. O lepidam ſimilitudinem, melius dicam, evidentem diſſimilitudinem! Quantum enim intereſt inter acetum diſtillatum inſigni aciditate pollens, & ſanguinem humanum guſtui dulcem? Fateor cum Hippocrate, multas eſſe in ſanguine humano ſecundas qualitates, haſque potentiores eſſe ad agendum primis, quæ tamen niſi ſint evectæ, nequeunt

vim

vim suam expromere. Quare Vvillisius non potuit ex arte præbere alchalica cum spe fore, ut effervescant cum sanguine, nisi prius illum ægroti degustaverit, vehementerque acidum compererit, ut ex aceto distillato ducta similitudo valeat. Logicus ad eam similitudinem tuendam requireret pariles qualitatis gradus; Medicus saltem parum dispares requirat oportet. At inter acidum ocultum sanguinis & aceti distillati tantum est discriminis, quantum inter imaginationem, & rem ipsam. Profecto si oculis Cancrorum affundas distillatum acetum, & modicum aquæ acidas cuspides retundentis, aspicies, admodum levem bullitionem, brevique desituram cieri. Demus tamen, sanguinem alchalicorum mistura bulliturum esse. Qua quantitate illa sumenda erunt, ut inde in tanta copia liquoris consequatur effectus? Quota portio assumptorum illabetur in venas, cum tanta per alvum excernatur? Portionem vero venas subeuntem nemo, meo arbitratu, in se recipiet tantum fervoris parituram esse, ut sudorem propellat, si velit eum metiri calore excitato ab ebullitione oculorum Cancrorum, & similium, cum aceto distillato immerguntur; qui, ut unusquisque experiri potest, vel nullus, vel insensibilis est. Quandoquidem, uti vidimus, obtusa alchalicorum substantia, facta comparatione cum sanguine, nullum exhibet indicium virtutis ad sudorem, experientiam consulamus, cujus testimonio standum erit, si constet, illis propinatis, plerumque, vel saltem sæpe effectum respondere. At ipse Vvillisius fatetur, raro, aut nunquam ab internis diaphoreticis sponte sudorem moveri sine opera hypocausti, balnei, uno verbo, externi caloris. Quamobrem erumpens sudor post accepta diaphoretica externasque sudationes admotas, efficaces absque internis ad eum proliciendum, nequit fidem facere

facultatis internorum. Veruntamen parvo constat contra has imaginationes disputare; eoque supersedeo aliis sex differentiis diaphoreticorum expendendis, quas Vvillisius assignat, desumitque ex partibus elementaribus misti in Chymicorum fornacibus divisi dissolutique, ne videar captare occasionem urgendi casum tam male fultorum. At enim turba Medentium provocat ad lapidem bezoarticum; quem in maximo acute febricitantium discrimine porrigit ad movendum sudorem, speratque frequentibus experimentis confisa, motum iri. Utinam hercle ita res eveniret, uti credit, tamque securo diaphoretico Medicina ornaretur, & valeret ictus extrema minantes repellere. Sæpe in magna febrientium jactatione præbetur Bezoar, atque interdum fateor sudare ægrotos, sæpius tamen non sudare, compertum est. Cum vero sudant, incertissimum est, cujus id opera contingat; quando sudor in febribus acutis identidem erumpit, vel salubri conatu naturæ, vel insalubri irritatione. Aut igitur sæpe fallimus ægrotos pellectos dulcedine pro se sperandi, ut ait Plinius[(a)], aut fallimur inerti nostrorum medicaminum fiducia. Ac sane Vallesius, aliique sollertiores cordatioresque non leviter dubitant de lapidis bezoartici decantatis dotibus, veræne sint istæ, an illi affixæ a casu, & optantium Medentium imaginatione, non solum illius, sed plurium medicaminum commendatrice. Non proinde omne diaphoreticum internum in febribus, aliisque morbis tanquam nullius efficacitatis, & nihil utile moliturum despicio, licet omnibus parum fidendum esse judicem sine externorum auxilio, aut contentionis naturalis; quam cognoscens, dubitansque, ne sola sufficiat, opus urgerem aliquo calido interno diaphoretico, videlicet Scordeo, Contragerva, aliis-

(a) *Lib.* 29.

aliisque ejusdem conditionis. Valeant ergo per me cornu Cervi, Margaritæ, oculi, & chelæ Cancrorum, ossa piscium, aliaque similia, in quibus salem alchalicum occurrentem acido sanguinis Vvillisius imaginatus est. Calida duntaxat diaphoretica probabiliora censeo, & ista cum Jacchino non per se, sed ex accidenti, & alterius ope sudori accersendo idonea esse, solaque externa instrumenta id per se efficere.

CAPUT III.

De Indicantibus Sudoris.

OMnis magnæ excretionis indicantia in eo conveniunt, quod suppeditentur ab inutili, nocuoque succo, qui arte nequit emendari, aptusque reddi animanti conservando, producens magnum morbum, vel minitans magni productionem. Cum igitur sudorem copiosum, perque plures dies elicitum grandibus remediis adsciverim, ad hunc evocandum non accedam, nisi notabilem ægrotationem pariat, vel proximam ad pariendum potentiam prætendat; & insuper alia concurrant hortantia vacuationem potius per cutem, quam per alios aditus peractam. Humores enim impuri multifariam lædunt, diversa occupant loca, habentque dissimiles qualitates, diversasque vias facilioris expulsionis; quibus diversi vacuationum modi respondent, indicati quidem ab humore infesto, sed certis accidentibus comitato, & circumscripto.

Sudoris excretio multiplex est remedium, revellens, derivans, evacuansque, uti quoque de purgatione dictum est. Si humor excernendus in totum spargitur corpus, totumque offendit, non ex una parte in aliam labitur, eam-

que peculiariter exercet, ſudatio rationem habet ſimplicis evacuationis: eademque revellens ſimul, derivanſque erit, ſi eliminandus humor ex aliquibus partibus, vel toto corpore in certas partes influit: quo multiplici titulo ſudorem invitamus in fluxionibus ad ventrem, aliaſque partes, in quibus ratione oppoſitionis, vel proprinquitatis conducit inſenſa per cutem abigere. Vix medicinam facere incæperam, cum accerſitus ſum ad curandam uxorem amici mei D. Jacobi Galli Cremonenſis, temperamenti calidi humidique, per aliquot annos laborantem uteri albo profluvio, cum levi impedimento, & dolore articulorum. Plurima experta erat aliorum Medentium conſilio, ſed omnia incaſſum, nulloque morbi decremento. Aliorum conatibus animadverſis, ſudorem ſicco calore laconici elici curo, non tantum ad diſcutiendam materiem articulis infeſtam, ſed revellendam ad uterum labentem, cauſſamque profluvii; intraque menſem circiter, quod optaveram, impetravi. Hiſce præmiſſis autumo, humorem indicem ducendi ſudoris eſſe paratiorem ad vias cutis, vel ſua qualitate, vel propter loca occupata, vel ipſius naturæ ad cutem motum. Ex qualitate humoris liquet, tenuem, fluidum, aquoſum prompte in ſudorem mutabilem eſſe, & hunc primum locum habere inter ſudoris indicantia, uti Medicorum conſenſus comprobat, in Catharrhis, Anaſarca, aliiſque morbis a ſimili humore natis frequenter ad diaphoretica confugientium. Alia imagineris excrementa, acida, ſalſa, amara, ſed multo ſero perfuſa; proderit hæc omnia ſudationibus pro data occaſione amandare, docente experientia, uti obſervat Galenus[a], modo ſudorem ſalſum eſſe, modo acidum, modo amarum, interdum etiam lutoſum, viruſque olentem,

(a) *Lib.* 4. *de Sanit. tuen. cap.* 4.

tem, ſapore, odore, colore ſenſibus obnoxium: quem proinde movet in pluribus ægrotationibus a diverſis humoribus progenitis. At bilioſos humores, acidos & auſteros, ſeu melancholicos non nulli excipiunt, autumantque parum aptos, induere formam ſudoris; nec ego ſine diſtinctione aptos eſſe contendo. Bilioſi acres aduſtique diaphoreticis agitandi non ſunt; non tamen omnes bilioſos illis eximo, videns in declinatione tertianæ intermittentis largum calidumque ſudorem effluere, cum quo non temere credam, portionem bilis excerni: quippe quæ, ut etiam ſupra cum Fernelio adnotatum eſt, in venas irrumpens non ſanguini, ſed ſero commiſcetur. Item terrei, & valde ſicci humores, qui melancholici vocantur, diaphoretica reſpuunt, non tamen antequam tam intenſam ſiccitatem acquirunt: atque Galenus teſtatur, ſe balnei opera educto ſudore, abſque aliis remediis incipientem Melancholiam non ſemel curaſſe, nondum per longioris temporis ſpatium humore reddito inhabili excretioni per cutem moliendæ. Exiſtimo tamen, melancholicis balneum non ſola evacuatione opitulari, ſed inducta humiditate peccanti humori contraria. Mihi pariter accidit Venetiis ſudore per plures dies balneo evocato, ut Mercatorem Armenum ante duos, vel tres menſes laborantem Melancholia in priſtinum vindicarem. Erat æger temperamenti ſanguinei, florentis coloris, ſucco plenus, lapſuſque in melancholiam propter domeſticas curas: cui proinde conducibilem judicavi ei ſudorem humido calore prolicitum. Idem humor, qui ſicco calore laconici irritaretur, ſuperatur humido balnei, ideoque metiri oportet habilitatem humoris ad ſudorem, habito reſpectu diverſorum inſtrumentorum, quibus excitatur. Sunt alii humores, qui licet non aquoſi, fluidique ſint, nihilominus, ſi prius ali-

quo

quo decocto incidente, & attenuante præparentur, non incommode per cutem educi possunt; uti sæpe educuntur humores ex lue venerea progeniti. Quinimo non solum præparatio humoris hunc reddit aptum excretioni per invisibilia foramina, sed hæc ipsa majori dilatationi non repugnantia, observante Archibaldo Pitcarnio [(a)], nulla esse vasa secernentia, nullasque in corpore nostro secretioni inservientes glandulas, quæ non possint augeri in tantam amplitudinem, ut pares sint accipiendo, secernendoque cuivis humori, etiam in aliis glandulis naturaliter apto secerni. Et sane Vallesius affirmat [(b)], se vidisse ex una longiuscula, & cum vehementibus perfusionibus facta carnium lotione in aqua balnei evacuationem sordium, crassæ lentæque pituitæ, quæ non solum aspici poterat, sed digitis baculoque in longum trahi, non absimilis apparere consuetæ in pelvi ex venæ sectione. Opinor hanc materiem egressam crassiorem redditam fuisse, sed etiam egredientem tenuem non fuisse pro certo teneo: idque experimentum arguit, poros cutis non adeo angustos esse, ut soli aquoso humori pateant, vimque pati, & posse multum dilatari. Numerat Bohnius inter humores diaphoreticis accommodos, malignos cujuscunque generis, sive cum febre lædant, sive soli. Enim vero cum maligni humores adeo varient, sintque incomprehensibilis qualitatis, solo effectu cognoscere licet ad sudorem expeditos esse. Effectus autem frequens quidem est, non perpetuus, & sæpe per sudorem malignæ febris fomes exturbatur, non semper; uti constat ex narratis ægrotis ab Hippocrate [(c)], ut missa faciam aliorum exempla, quorum quidem plures in pristinum vindicati sunt sudore, non omnes, sed aliqui urinæ profluvio, aliqui fluxione alvi, unus abscessu. Itaque

(a) *De curat. feb. per evac.* (b) *Lib. 3. de rat. vic. ac.* (c) *Lib. 1., & 3. de Mor. Pop.*

que in hisce pariter febribus exploranda est propensio naturæ indicantis se se exonerandi viam; neque ex sola consideratione pravitatis febris diaphoreticis insistendum est. Sentit quidem Archibaldus Pitcarnius[a], sanguinis partem quamlibet, & humorem quemcunque in quamvis naturam cogi, mutarique, uti supra indicatum fuit; sed hoc concesso, non sequitur, quemvis humorem per quamlibet sine discrimine viam eijciendum esse, negligendamque inquisitionem qualitatis humoris, ad inveniendum aditum aptiorem ejectioni. Incertum enim est, an per instrumentum vacuationis tam brevi tempore queat excernendus succus assumere naturam accommodatam destinatæ excretionis viæ. Alius enim humor aptior est natura sua ad insensibilem vacuationem, alius ad sensibilem, & hanc per diversos aditus factam; sicuti apparet ex natura victrice, quæ subactum hostem, modo per vias sudoris exterminat, modo urinæ, modo alvi, modo etiam per plures aditus, si diversi sint humores.

Situs expellendi humoris admodum opportunus sudori eumdem suadet; si nimirum articulos occupat, vel interjacentium partium interstitia: quo nomine frequenter in doloribus gallicis eas partes male multantibus laconicum usurpatur, materiam lentam, viscosamque citius extracturum, quam evacuantia per alvum, propter breviorem viam a carnibus ad externa foramina, quam ab illis ad intestina; quo nequeunt infesta traduci, nisi de integro venas ingrediantur, perque medios alios humores viam inveniant. Neque opponas, sudore alvum elici tenujora, & liquidiora; atque in vasis sanguiferis, limphaticisque uberem seri copiam contineri, materiam sudoris abunde suffecturam, absque solutione, & commotione crassæ exterioribus partibus

(a) *Dissert. de Curat. Feb.*

tibus adhærescentis. Concedo, in sudore semper quod fluxum magis est, liquidumque emanare, neque posse viscosos succos per meatus tam angustos facile propelli, nisi prius incidantur, atque eliquentur; quo nomine ad sudorem perducendis ægrotis decoctio Salsæ, Guaiaci, aliaque dissolventia porriguntur. Profecto liquidiora ad cutem incitatius feruntur, parsque sanguinis aquosa accurrit, tamen hac per iteratas sudationes imminuta, ipsaque natura adjuvante, crassius lentiusque nocens diffunditur, fitque sudor. Ejus quoque excrementi depulsionem adjuvat locus ipse exterior, in quo continetur; cujus opportunitate admotus calor suis viribus integris in illud agit, resolvitque; & quidem resolvi posse, ipsa experientia in podagricis frequenter ostendit, quorum humores quamquam crassi per modum vaporis naturali calore dissipantur.

Ratione itidem situs humor in cutem effusus, eamque, vel pustulis asperans, vel aliter infestans, sæpe sudationem exposcit; qualis est humor Scabiei effector, cui abigendæ post intimum corpus expurgatum, modo sicco, modo humido calore pro diversitate temperamenti, & Scabiei prodest sudorem elicere, ad materiam cuti affixam infensamque dissipandam. Balneum tamen videtur accommodatius generatim ad corrigenda cutis vitia: de quo ita sentit Celsus [a]; *Fereque adhibetur, ubi summam cutem relaxare, corruptum humorem evocari, & habitum corporis mutari expedit.*

Spontaneus quoque motus humoris ad cutem demonstrat potius hanc, quam aliam viam evacuationis tenendam, juxta celebre Hippocratis consilium, quo natura vergit, eo ducendum esse; dummodo indigeat adjumento, nec opus sola absolvere possit. Comperta in febribus acutis naturæ propensione ad sudorem, inchoantis, non per-

(a) *Lib. 2. cap. 17.*

perficientis conatum, eum stimulamus: & idcirco eam inclinationem inter indicantia sudoris reposui; quia inde docemur, subesse humorem paratum ad eam rationem excretionis.

CAPUT IV.

De Impedimentis provocandi Sudoris acceptis ab rebus naturalibus, & non naturalibus.

SUdor efficacibus instrumentis per plures dies conjunctim motus, vires extenuat, uti aliæ vacuationes ingentes; & hoc etiam titulo magnis remediis repetitionem sudoris pluribus diebus continuis factam adnumeravi: cujus proinde impedimenta, uti feci in aliis magnis auxiliis, expendam. Id tamen commodi præ pharmaco purgante habet sudatorium externum, quod apparentibus inditiis, inde vires accidi, statim illud amovere licet, & amoto cessat sudor: ceterum porrecto cathartico nequimus ex arbitrio moderari, & debita festinatione compescere vacuationem, si supra indigentiam, viresque contingat. Verum enim vero antequam destinemus ægrotum ad sudorem, virium quantitatem diligenter æstimare oportet, cum præstet, earum infirmitate provisa id curationis genus non suscipere, quam susceptum paulo post, vel statim relinquere, non sine ægrotantis incommodo, & sine confessione rei non satis meditatæ. Quæ igitur differui de imbecillitate virium respectu aliarum insignium vacuationum, valent etiam in factam per cutis spiramenta. Animadverto tamen, impedimenta sudatorii non esse communia humido siccoque; sed quædam opponi sicco, non humido; aliaque humido, non sicco; itemque diaphoretica interna non

patere iisdem offendiculis, atque laconicum, balneum, aliaque externa. Sic inter varias hominum temperaturas sudori sicco calore ciendo calida, & sicca, affluensque biliosis succis multo minus opportuna est, quam eidem excitando humidi caloris ope, imo temperamentis impense biliosis nunquam laconicum adhibendum est.

Ex habitu corporis capiuntur inditia proclivitatis ad sudorem, vel repugnantiæ, & inde argumentum illius deliberandi, vel omittendi. Sic habitus corporis mediocriter laxus paratus est sudori, quem temperato calore ex facili fundit, nec exponitur incommodis vehementioris, quæ pati cogeretur habitus densior, si sudatorio tentaretur; in quo temperatus calor parum efficax esset ad effectum, intensior periculosus, & nihilominus fortassis non satis efficax. Hos vero habitus, quorum judicium ab ulla sensibili qualitate non proditur, non melius aliunde cognoscimus, quam ex difficultate, aut proclivitate per sanitatem ad sudorem, qua cognita, quod expedit, consulto decernitur. Præter habitum corporis, sunt aliæ intimæ caussæ ingenitæ, nostram effugientes cognitionem, & sudoris stimulos, utpote impossibilis, prohibentes; qualis est indicata a Plinio asserente, quosdam concretis ossibus, & sine medullis vivere, qui neque sitim sentiunt, neque sudorem emittunt; quibus sane non solum inutile, sed noxium quoque foret sudoris irritamentum.

Ætatis consideratio, quæ in phlebotomia, & purgatione deliberanda, omittenda non est, utilitate quoque non caret in consultatione de movendo sudore; qui tametsi minus frequenter hodie in usum vocetur, quam anteactis temporibus, tamen pro data occasione negligendus non est, neque caret optabili commodo, uti apparet ex usu frequenti balneorum apud Antiquos, hisce vel pulverem,

for-

sordesque abluentes, vel sudorem evocantes: ex qua consuetudine aliqua non superflua colligam. Satis apertum est, pueros indigos humidi ad suum temperamentum servandum, non esse siccis instrumentis ad sudorem cogendos illi ætati augmento caloris, & humiditatis absumptione infensis: quas noxas non importans calor balnei, si ferat occasio, vel pueris convenire potest; nec incongruum duxit Galenus[(a)], qui vel infantes a balneis salubrium aquarum non arcuit. Quin etiam Avicenna[(b)] pueros frequentius in balneum demittit ante sextum annum, quam deinceps: & Celsus prius Galeno, & Avicenna in pueris calidam lavationem adprobavit. De Senibus vero hæc est animadversio. Ultimum senium degentes non solum effætæ vires laconico eximunt, sed propensio levi quacunque de caussa ad maximas mutationes; qua consideratione Galenus asserit,[(c)] difficillimum esse, frictiones in senibus salubriter peragere; eodemque nomine longe periculosiorem judicat ingentem, siccumque calorem: imo senes raro in balneum demittit ob virium infirmitatem, etsi antiquitus reliquo vitæ excursu crebra foret illius administratio. Aliæ senectutis partes, viridis, & media multo paratiores sunt ad sudorem sustinendum, eoque magis adprobatione Celsi[(d)], si humido calore balnei ducatur; soletque de media senectute dici:

Ut lavit sumpsitque cibum, det membra sopori.

Hisce offendiculis ætatis, sive senilis, sive puerilis minime obnoxia sunt sudorifera interna, quæ solent febricitantibus exhiberi ad promovendum sudorem imperfecte motum a natura, vel ad movendum propendente.

Prægnatio sudori eliciendo non obscure repugnat, potissi-

(a) *Lib. 1. de Sanit. tuen. cap. 6.* (b) *Lib. 1. fen. 3. doc. 2. cap. 4.*
(c) *Lib. 5. de Sanit. tuen. cap. 4.* (d) *Lib. 1. cap. 3.*

tissimumque excitato calore, vel balnei, vel laconici, alteriusque exterioris stimuli, & præ ceteris balnei; quod Avicenna in prægnantibus exsecratur tanquam efficacissimum ad instigandum abortum, & calore, & multo magis humiditate laxando partes, attento, uti opinor, more Majorum, qui prope partum demittebant mulieres in balneum, quo citius, & felicius expedirentur. Interna quoque calida, & acria periculo non vacant, ut pote quæ, dum impetum in totum sanguinem faciunt, oraque vasorum, nequeunt, quin pariter vim inferant fœtui, quasi cuidam matris parti. Non ideo omnem conatum ad sudorem in gravidis abdico tanquam necessario abortivum. Fateor periculosum esse, & solum ex forti occasione tentandum, sed abortionis certum incitamentum non existimo, qui pluries vidi, agrestes prægnantes ex villicis laboribus & insolatu, largo sudore sine abortione diffluere. Haud me latet disparem esse rationem de prægnante sana, atque morbo conflictata, & hanc promtius offendi ab incursu caussarum, quibus sana resistit; tamen ex sudore, quem uberem sana prægnans innoxie fert, haud temere colligitur, posse quoque ægrotantem ad sudorem perduci, si cetera consentiant, absque metu abortionis tam vehemente, ut tentamentum idoneis instrumentis peractum impediat. Revera Gregorius Horstius asseverat, se fœminæ viginti quatuor annorum, quinto prægnationis mense decoctum Guaiaci sudoris promovendi gratia commode propinasse, quæ laborabat Rhagadibus, & fissuris ulceratis in partibus obscenis, cum maligna ulceratione oris, nocturnisque artuum doloribus. Pariter non refugerem ab aliquibus internis diaphoreticis in gravidarum acutis morbis ad motum naturæ cutem versus in-

(a) *Observat. 4. Lib. 7.*

inchoatum urgendum, animos sumens ex irrito sæpe conatu impudicarum mulierum ad fœtum immaturum extrudendum usu acrium, & calidorum: quo tamen confugiendum non censeo, nisi ductu gravis conjecturæ de futura utilitate.

Hæc pauca res naturales apertiora sudoris impedimenta suppeditant, nec plura non naturales. Aere impense calido, aut frigido sudorem ducere tutum non est, alio tamen respectu contradicente frigiditate, alio caliditate. Summa hyeme sæviente, omnia exterius densa sunt, constipata, humores frigidi crassique, nec ad cutem vergentes: quo tempore, si sudori movendo des operam, opus est ingenti calore, quo clausa reseres, crassa, densaque tenues, fluxa facias, atque e visceribus contra naturæ propensionem in corpus externum perducas, cum ingenti ægroti mutatione periculo non carente. Observat Hippocrates ad imperandam dejectionem, vomitionemque, quo singulis tempestatibus inclinent humores, & qua facilius expelli queant. Cur igitur hæc negligemus educturi sudorem? Anne inter syrios ardores ex arte ægrotus in laconicum ducetur? quo nempe tempore caloris vehementia sanguini suarum qualitatum mediocritatem aufert, copiososque spiritus virium fulcimentum dissipat absumitque vigorem ad ferendum impetum fervefacientis remedii. Licet autem quo calidior aer est, minus requiratur igneæ virtutis, tamen quodlibet sicci caloris additamentum magnæ ambientis aeris caliditati, & siccitati suspectum est; provideque Venetiis non media æstate, sed vere gallica tabe pollutis publice hypocaustum paratur: imo ipsum balneum ex mente Galeni, aliorumque non summa æstate, sed incipiente balneum ipsum administratur. Verum neque hyeme, neque æstate uti timerem internis stimulis sudo-

ſudoris in manifeſto, nec perfecto afflictæ naturæ niſu ad eumdem.

Ceterarum rerum non naturalium, quæ ſunt, cibus, & potus, motus, & quies, ſomnus, & vigilia, excretio, & retentio, animi perturbationes, aliquæ in totum prohibere valent ſudationem, aliquæ duntaxat retardare. Sic corpus recens cibatum, neque balneo, neque laconico agitandum eſt, ne coctio impediatur, cruda in venas rapiantur. Cum autem ſudor educendus validas vires requirat, non recenti exercitio corporis fatigatas, poſt aliquot horarum quietem adhibendum eſt ſudatorium, non tamen ſtatim poſt ſomnum; quo tempore nondum humores totum corpus æquabiliter irrigant, nec ad exteriora delati ſunt. In excretis, quantum huc attinet, tantummodo conſidero lunarem purgationem fœminarum, dum rite procedit; in retentis, alvi feces. Menſtruis ex naturæ inſtituto erumpentibus balneum incommode adminiſtrari, liquet ex Sene docente, inde ſanguinis fluxiones concitari: quare menſtrualis mulier ex illius uſu poſſet incurrere in immoderatum, difficilemque ſuppreſſu effluxum, additis naturæ intempeſtive calcaribus. Hoc nomine Senex balneum vetat, quibus ſanguis e naribus ad indigentiam fluit; idemque imperat, quibus ex eodem loco pro indigentia non fluit. Sin autem effluvium lunare prohibet humidam ſudationem propter metum illius ultra modum concitandi, quis idem abſicca multo magis non metuet? Porro alvum præter morem ſeſe non exonerantem prodeſt ante tentamentum eliciendi ſudoris, clyſtere, vel glande ad ſuum munus provocare; quo nihil impuri e primis viis interiora ſubeat. Demum in animi perturbationibus, ſi vehementes ſint, præſtat motus componere, ſedare tumultus, quam calore ſudationis irritare.

CA-

CAPUT V.

De Impedimentis Sudoris ab affectionibus præter naturam acceptis.

Morborum complexus, in quo sæpe Medicus suspensus hæret, decreturus de aliis magnis remediis, non minorem difficultatem obtendere potest in administratione sudatorii, poscitque, ut summa capita affectuum prosequar illius usui oppositorum, uti executus sum agens de venæ sectione, & utraque purgatione. Galenus, unde tot salutaria documenta in Medicinam fluxerunt, plura enumerat balnei offendicula, omnem phlegmonem, vel huic similem affectionem, abundantiam ad vasa, vel ad vires, viscerum primæ notæ debilitatem, crudorumque humorum copiam in primis venis: quæ omnia non minus balneo, quam laconico adversari palam est. Quis prudenter cogitet in phlegmone, similique affectu a calore producto de movendo sudore validis auxiliis, quæ novum calorem accendunt, priorem non restinguunt? Hippocrates[a] sane in quadam differentia Pleuritidis balneum præscribit, sed postquam abscessus ruptus est, neque magna febris urget: unde indicatur declinatio morbi, non principium, aut status. Multas quoque idem auctor proponit balnei utilitates in Peripneumonia, sed, uti cum Vallesio interpretor, usurpati in declinatione, uti dictum est in Pleuritide: ceterum administratio balnei in hisce morbis nostris temporibus desuevit, videlicet, uti reor, propter corpora illi non assueta.

Multitudo succorum non permittit sudationes, si magna

(a) *Lib. 2. de morbis.*

gna eſt, ne calore incitati, nimiumque rarefacti, vel aliquod vas diffringant, vel alium morbum incutiant. Cum vero magna non eſt, ceteris conſentientibus, ſudore commode tollitur, eodem Galeno docente, balneum, corporis exercitationem, aliaque lente vacuantia inſervire plenitudini non inſigni adimendæ.

Imbecillitate partium principalium, cujuſmodi eſt cerebrum, pulmo, cor, ventriculus, aliæque ad vitam tuendam maxime neceſſariæ, non immerito Galenus balneum prohiberi ſanxit, & multo magis laconicum prohiberi ſentio. Utrumque commovens, liquanſque excrementa, occaſio eſt, ut commota liquataque decurrant ad partes paratiores ad recipiendum; cujuſmodi ſunt valde imbecillæ, promte ab incurſu cauſſarum alterantium detrimentum capientes. Hinc collige, exceptione indigere præceptum Celſi [a] jubentis, in Hydrope cujuſque generis, ſi nondum nimis occupaverit, provocari ſudorem arena calida, vel laconico, aliiſque ſiccis ſudationibus, quibus frequenter in hoc morbo Priſci utebantur. Comprehendit id præceptum omnes Hydropes incipientes, cujuſcumque generis ſint; quorum tamen curationem non ſemper ſicco calore celebrandam eſſe, congruenter ad ſuperiora exiſtimem. Plurimi ex ſententia Galeni pro certo tenuerunt, ſemper in eo morbo, primario, vel ſecundario jecur male habere, & imbecillum eſſe; de quo non diſputo, ſed tantum aſſumo, quod extra controverſiam eſt, poſſe aliquando Hydropem ex obſtructione jecoris, vel alio vitio originem trahere: quod ſi eo devenit, ut partem multum labefactaverit, etiam principio illius fortem ſudationem non permittit propter expoſitam rationem. Sunt etiam quædam viſcerum vitioſitates, eo reſpectu impedientes

[a] *Lib.* 3. *cap.* 1.

tes irritamentum sudoris, quod effusionem impossibilem efficiant. Ut enim doctissimus Fernelius animadvertit, jecore, vel liene, vi morbi, vel ætate admodum arefacto, vel magna obstructione, aut Scirrho impedito, nulla vi, ne per febres quidem sudor elici potest, etiam si reliquum corpus humore multo perfunditur, quemadmodum in Hydrope. Quotiescunque igitur hisce impedimentis ea viscera tenentur, quicquid sudorem ducere idoneum est, frustra admovebitur, nec plus humoris ex corpore, quam aquæ ex pumice eliciet; frustraque viscera, totumque corpus lacesset, percelletque.

Aliud obstaculum sudoris cum Galeno constituo crudorum copiam in venis circa primam regionem stagnantem; quæ, trahente sudatione humores ad cutem, in venas majores raperentur, sanguinem inquinarent, obstruerentque exiguos meatus, partemque debilem, si qua foret, magis infirmarent. Pauci vero ab ortu tantum roboris traxerunt, ut omnes partes ex æquo firmæ sint, nulla debilior. Raro quisquam, inquit Celsus[a], non aliquam corporis partem imbecillam habet. Crudorum ubertas in dictis venis subsistens nullo valido instrumento agitanda est, non humido, non sicco calore, non vehementi corporis exercitatione, non calidis impense diaphoreticis: eidemque methodo subjicitur abundantia humoris aliter vitiati easdem partes insidentis; e quibus cum possit per alvum, aut per vomitum compendiario excerni, cur longiore via ad cutem traducetur? Hac ratione Hippocrates[b] arcet balneo fastidiosos, nauseabundos, biliosumque vomentes tanquam crudos, aliove pravo humore prima regione scatente. Itidem si crudi succi, aut alia exotica qualitate nocentes toti sanguini intermisti copiose forent, fortia sudoris

(a) *Lib.* 1. *cap.* 3. (b) *Lib.* 3. *Acut.*

doris irritamenta abdicanda ſunt. Immaturos ſuccos idoneos coctioni, & mutationi in probum ſanguinem ad hunc ſtatum quiete, tenuiqúe victu redigere oportet, neque cum detrimento agitare. Alios vero humores, qui non cruditate tantum negotium faceſſunt, ſed prorſus inutiles ſunt, nec emendabiles, ſi copioſi ſint, aliis vacuationibus apte minuuntur ante ſudorem excitandum. Magna vel probi ſanguinis copia, ante laconicum, vel ſolium auferenda eſt, quo minus calore incitata pernicioſum motum obeat; idemque procul dubio non minus metuendum eſt ab affluentia impuri, noxiique humoris. Cum igitur Hippocrates [a] ſumpturis Helleborum, balneum præſcribit ad obtinendam commodiorem purgationem, intellige cum Valleſio in ejuſdem loci expoſitione, nomine lavationis irrigationem, & fotum hypochondriorum, non uſum balnei univerſalis ad ſudorem uſque. Si enim, quibus deſtinatur helleborum, pravis ſuccis abundant, ut aſſumere licet, non convenit lavatio univerſalis effectrix ſudoris.

Expoſita trahendi ſudoris offendicula non ſolum externis, ſed etiam internis diaphoreticis opinor eſſe communia, ſi valida ſunt, impenſeque calida, non ea, quæ a Neotericis alchalica vocantur, niſi fallor, ſola imaginatione ad ſudorem apta. Tamen nonnulli Recentiores in curatione Pleuritidis, neglecta venæ punctione, propinant validos ſtimulos ſudoris, illapſam, uti credunt, materiam cito diſcuſſuros, unoque velut ictu tam periculoſum morbum obtruncaturos. Confidunt, ſanguinem novo impetu a calore diaphoreticorum recepto non eſſe fluxurum copioſiorem in partem inflammatam cum augmento inflammationis, ſed ſolum portionem illapſam attenuatum iri, perque cutem diſſipatum. O ſpem quanto magis vanam, tanto

(a) *Lib. 6. Epid. ſect. 5.*

to perniciosiorem ! Provoco ad experimentum factum in pauperibus ægrotis, consideratumque ab Sydenhamo. Quædam nobiles mulieres in Anglia, nulla præmissa sanguinis detractione, aut purgatione initio febrium pauperibus ægrotis porrigunt robusta medicamenta ad sudorem acciendum, quibus, ut se observasse Sydenhamus testatur, cruda materia, nec coctione subacta in membranas cerebri, vel costarum impellitur, novus, deteriorque morbus creatur. Quanto magis igitur timendum erit incrementum phlegmones ab eisdem medicamentis in principio fluxionis ante ullam revulsionem, derivationemque venæ apertione obitam propinatis? Multo sane tutius curat Pleuritidem Vvillisius, aliique, qui omnia calida, acria, & aromatica, spirituque vinoso prædita interdicunt, solaque permittunt blande sudorem, vel urinam provocantia.

Multas febres sponte sudoribus evocatis subigi, frequens docet experientia; itemque multas ab Antiquis humido sudatorio, cui erant assueti, curatas fuisse accepimus, nimirum diarias, lentas, ipsasque inflammationes internas declinantes, uti supra ex Hippocrate vidimus. Alio etiam pacto in febribus Celsus sudorem urget, si videt paulum tempora, aliasque corporis partes madere, dans potui aquam calidam, ægrumque sub multa veste continens. De internis vero irritamentis sudoris in pluribus febribus porrigendis nulla est controversia, dummodo tempestive porrigantur, appositeque ad febris, ægrotique conditionem. Ceterum multo efficacior ratio est ducendi in febribus sudoris tradita ab Celso, quam lapis bezoardicus, Antimonium diaphoreticum, aliaque hujusmodi inventa ab Recentioribus, inanes plerumque voces. Sunt tamen aliquæ febres, nempe hecticæ; quæ sicuti alias vacuationes respuunt, item factam per sudorem absumentem humi-

 dum,

dum, quo laborantes indigent, non redundant, & hoc nomine perducuntur ad balneum aquæ dulcis, ſed citra ſudorem. Porro febribus omnibus aſſas ſudationes adverſas eſſe inde liquet, quia novum calorem accendunt, veterem non reſtinguunt, adaugent ſiccitatem, quam ſolet parere febris, agitantque vehementius humores. Occurrit tamen novum febris genus Veteribus ignotum, poſt ortum morbi venerei excitatum, de quo pauca ſeparatim agitanda cenſeo. Morbus gallicus ſæviens in artubus, varias corporis partes exulcerans, affligenſque, hypochauſto ſæpius edomitus invitat ad quærendum, utrum febris indidem orta idem remedium recuſet, an petat. Febris non ſolet eſſe ſymptoma luis venereæ, imo ex animadverſione Fernelii [a], identidem eo viru interiores, exterioreſque partes ita putreſcunt, ut exeſæ, quaſi laceratæ decidant ſine ullo febris indicio. Interdum tamen eum morbum lenta febris conſequitur, eamdemque habet originem; quo reſpectu hanc febrem novam vocavi: ſed adverto, non omnem lentam, qua venereo viru perculſus aliquando corripitur, ab eodem accendi, affirmante Fernelio, ſe vidiſſe, non nunquam reſtinctam eſſe lentam febrem, permanſiſſe gallicum affectum. Joannes Fortis lentam febrem, & ad veſperam ingraveſcentem, qua premebatur juvenis annorum circiter 21, ex morbo calidius ſicciuſque temperamentum adeptus, & catarrhis obnoxius, appellat hecticogallicam, aſſeritque produci magis ab occulta putredine, quam manifeſta; clarius dixiſſet, ab ignorata cauſſa. Quam igitur febrem gallicam vere appellabimus? Illam certe, quæ ex bubone gallico producitur, vel ex eodem humore venenoſo ſeſe altius in ſanguinem inſinuante, totum polluente, praveque fermentante; de illo loquor humore, qui

(a) *Lib. 2. de abd. rerum cauſ. cap. 13.*

qui alias ad articulos devolutus acri dolore exercet, alias ad cutem effusus variis pustulis, & crustosis ulcusculis defœdat; aut certis partibus affixus eas exedit; aut in dura tubercula extollit. Assume igitur, febrem ab hac colluvione sola progenerari. Adversabitur ne sicco calori laconici? Si lenta sit, neque vires admodum dejiciat, adversari non opinor, considerata ejusdem caussa, quæ crassa oppido est, contumaxque; nec apta ad concipiendum celerem, vehementemque motum: & proinde Joannes Fortis in descripto juvene non timuit usum hypochausti quarto quoque die repetitum, tametsi ex morbo lapsus foret in temperamentum calidum, siccumque, & febricitaret. Veruntamen nihil præclarius meam opinionem confirmat, quam quod evenit in Xenodochio Insanabilium Venetiis, in quo mense Aprilis plures ex saniosa venere tabescentes committuntur hypochausto ad sudandum, & inter istos etiam ii, qui ex eodem morbo febricitant, dummodo febris lenta sit: observatumque pluries est, eam post aliquot dies effusi sudoris imminui. Interdum tamen oppositum evenit, febris invalescit, cogiturque ægrotus incœptum deserere: quod non uni caussæ imputari potest, sed potest præsertim conditioni caloris hypochausti, quæ propter multitudinem ægrorum nequit accommodari singulorum temperaturis, & indigentiæ; sicque evenit, ut adhibito intensiore calore febricitanti, cujus temperaturæ remissior debebatur, inde febris incrementum capiat.

Paralysis aliquando est impedimentum sudoris, indicans aliquando, & utrumque comprobat experientia, qua constat, eum affectum sudore in aliquibus superatum fuisse, in aliis confirmatum, adauctumque. Unde quæso tam diversi effectus ejusdem remedii in eodem morbo? Hanc diversitatem attribuit Vvillisius dissimili sanguinis naturæ.

No-

Nocent, ut ait, sudationes, quibus insunt copiosæ particulæ efferæ, exoticæ, fixioresque, atque ad exhalandum inhabiles, quæ incitante calore efferatiores evadunt, ac subinde in cerebrum, nervosumque genus uberius delatæ obstructiones veteres sæpe adaugent, & non raro novas producunt. Ex opposito conveniunt, quibus sanguis sale, & sulphure fixioribus minus refertus est, seroque limpido, insulsoque magis dilutus. Mihi tamen videntur esse clariores caussæ, cur aliis paralyticis prosit sudor, noceat aliis. Paralysis interdum producitur sine prægressa cerebri offensa, & imbecillitate; hac prægressa interdum oritur; atque ab hisce initiis ortam si quis conetur sudatione curare, opponitur supra stabilitis, illam arcendam esse ab ægris, quorum pars aliqua principalis non levem noxam patitur, ne plus ingerat in partem affectam, quam inde excutiat, geminetque obstructionem: qui sinister eventus timendus est maxime in principio fluxionis ante necessarias revulsiones. Existimo quoque, paralyticis sudorem noxie interdum educi, quod parte humorum aquatiore vacuata, crassior lentiorque remanens fit difficilior solutu; idque contingere putem ex sanguine lentescere parato, qualis est melancholicus. Porro in Paralysi orta sine gravi cerebri læsione post cohibitum illapsum humoris, qui parti inhærescit, commode sudore discutitur, uti non infrequenti comprobatur experientia. Ita curatæ Paralyseos inter plura exempla tacite non præteribo, quod narrat Petrus Forestus[a]. Quidam Juvenis, cum sudarium expectaret ab Amasia in cella vinaria loco humido, membrorum resolutione affectus est: cui sanandæ cum alii Medici frustra adlaborassent, quidam ægrum prope furnum in lecto positum foliis nucum in furno calefactis, linteo-

lisque

(a) *De Cere. Mor. Lib.* 10.

lisque inclusis cooperiens ad copiosum sudorem perduxit; quo resoluta est caussa morbi, restitutaque salus. Caussa Paralyseos, uti par est credere, fuit & retenta insensilis perspiratio, cujus magna pars aquosus humor est, & imbibita nervis musculisque extranea humiditas, non capitis vitium, & prægressa imbecillitas: quare sicca sudatio tollens humidum extraneum non scatens ab affecto cerebro consulto adhibita fuit, & cum successu. Interdum caussa resolutionis, ut advertit Avicenna[(a)], consistit in solis ramis nervorum, ibidemque generatur a pravo alimento partium, non a cerebro depluit: quæ pariter sudore recte curatur saltem excitato in ipsa parte affecta. Qualitas pariter humoris producentis Paralysim mutat sudoris effectum, efficitque, ut is aliis noceat, quem alii beneficum experti sunt. Contendit Rondeletius, humorem melancholicum, & biliosum esse non posse in caussa Paralyseos, ut pote inhabiles ad tollendam naturalem constrictionem nervorum, & musculorum, cujus ablatio Paralysis est. Verum enim vero ejusdem morbi curatio facta in aliquibus ægrotis per humectantia evincit, ab opposita qualitate eum morbum progenerari posse, ideoque ab humoribus ea qualitate perfusis. Narrat Trallianus[(b)], quemdam in Paralysim ex mœrore incidisse, deinde sumpta hiera adeo læsum, ut totus immobilis fieret, & propemodum interiret, nisi in contrarium mutatus fuisset, & humectantibus omnibus tum potibus, tum cibis, & aliis, quæ temperatum ipsum redderent, usus fuisset, maxime vero balneis cum pluribus unctionibus ex hydræleo. Porro Fernelius[(c)] habet pro certo sæpe a flava bile Paralysim infligi, cum sub finem intermittentium febrium in spinam dorsi, ac in nervorum origi-

(a) *Lib. 3. Fen. 2. tract. 1. cap. 13, & 5.* (b) *Lib. 1. cap. 6.*
(c) *Lib. 5. cap. 3. de Part. mor. & symptom.*

origines illa effunditur. Itaque Paralysim ortam a dictis caussis præclare vides opponi sudationi præsertim siccæ, efficacissimæ ad morbi fomitem adaugendum, non minuendum.

Paralysis, ut expositum est, aliquando recusat sudoris eductionem, tremor semper; si stemus sententia Celsi[a], qui neque humidam, neque siccam sudationem in eo affectu permittit. Hæc duo tamen symptomata adeo affinia sunt, aut creduntur a Riverio, aliisque nonnullis, ut eamdem amborum curationem proponant, contra quam Celsus decrevit. Nequeo tamen, quin mirer, Riverium unam eamdemque medicationem utriusque affectionis constituere, quasi utraque haberet unam eamdemque effectricem caussam, cum tamen ipse multiplices dissimilesque tremoris caussas assignet. Celebris est, & communis sententia, Paralysim progigni ab obstructione nervorum, sed tremoris multi multas diversasque caussas producunt, inter quas obstructionem partem aliquam influxus spirituum animalium, non omnem prohibentem; per quam tremor proludium, initiumque Paralyseos existimatur, eamdemque istius medelam exposcere. Veruntamen Celsus sine ulla caussarum distinctione petitam sudoris effusionem in tremore rejicit, minime in Paralysi, veritus, ut opinor, ne dissoluti, jactatique humores decumbant cum majori pernicie in partem imbecillam affectamque. Tutior etiam mihi videtur in eo morbo sudoris abstinentia, quod violenta istius eductio petat fortiora remedia, quam ut caussa morbi requirat; quam proinde Celsus solis frictionibus, inunctionibus, & corporis varia exercitatione dissolvere conatur, non fortibus, quibus Paralysim aggreditur oppugnare.

Al-

(a) *Lib. 3. cap. 27.*

Alvi solutio, & compressio ab Hippocrate recensentur inter impedimenta balnei, & proinde sudoris quomodocunque provocati. Alvi tamen suppressio potius retardat, quam impedit nisum ad sudorem, ex facili amovenda clystere, vel alio laxante, nisi prima regio multis sordibus polluta longiorem operam exposcat. Pleno alimentis ventriculo, monitu Senis[a] lavandum non est, multoque minus, si repletur excrementis. Sed hæc satis manifesta. Alvus vero fluens, quo nomine incommodat administrationi balnei, sudorique movendo? Namque Celsus[b], alvo soluta permittit quidem unctiones antiquis familiares, sed citra sudorem. Ratio non longe petenda est. Eodem tempore oppositi motus concitandi non sunt, si alteruter salubrior creditur, quo minus utilior ab altero interpelletur: ideoque natura sese utiliter exonerante per alvum, non est admovenda sudatio, humores avocans a centro ad cutem. Illud etiam incommodum, animadversione Vallesii, verendum est a balneo ventre fluente; quia, si copiosius est excrementum, quam ut possit per cutem educi, liquatis succis, laxatisque magis viis, spontaneæ vacuationis modus pervertetur, perversoque inopinata incidere possunt, pariter metuenda, imo magis a sicco sudatorio in eisdem circumstantiis usurpato. Itidem materia fluxus non a venis manante, sed sola prima regione, aperte cernis, non esse movendum sudorem, nisi prius colluvio fluxum pariens evacuata fuerit. Quamquam fluxus ventris incitatus a purgamentis primæ regionis, vel a toto corpore, salubriter agente natura, obstat administrandis stimulis sudoris; tamen ab aliis caussis ortus, aliquando sudore curatur, abducta per cutem materia in ventrem delabente, eumque insalubriter solvente. Plinius pluries mentionem

 facit

[a] *Lib. 3. de rat. vic. acut.* [b] *Lib. 1. cap. 3.*

facit de alvi fluore progenito a Rheumatiſmo, quem opera balnei curari jubet, exigentis per ambitum corporis cauſſam fluxionis: idemque remedium egregie commendat Galenus[a] ad eamdem affectionem auferendam: ſed utriuſque conſilium dirigo ad fluxum alvi non provocatum a quiſquiliis primarum viarum, ſed a cauſſa morboſa late per corpus fuſa, ſine ſpe levaminis ex fluxu conſecuturi. Admoneo inſuper cum Galeno, non cuicunque ventris ſolutioni balneum opportunum eſſe, ſed tantum lentæ, non celeri, & copioſæ, quam illud, fuſis humoribus, laxatiſque viis, impelleret: quæ tamen incommoda ab internis diaphoreticis minime impendent, vim laxandi non habentibus.

CAPUT VI.

An evacuanda per ſudorem coqui debeant.

COmmunis eſt interpretatio, Hippocratem cocta medicari, & movere præcipientem, non cruda, nec in principiis, niſi turgeant, loqui de medicatione, & motione per pharmacum expurgans, non per phlebotomiam, quippe valde diverſam ab expurgatione, tum ratione humoris, quem eduxit, tum modi educendi, ideoque illi præcepto exemptam. De ſudore non eadem eſt ratio, atque phlebotomiæ, & jure dubitari poteſt, an ea lege ſudorem moventia ante coctionem prohibeantur, generatim Sene vetante motionem, ſine qua, eaque valida non poteſt ſudor provocari. In hac quæſtione prolixior non ero, finienda ex diverſis uſibus, & morbis, propter quos ſudor elicitur. Quotieſcunque animus eſt, excernere mate-

[a] *Lib.* 1. *ad Glauconem.*

materiam per corporis ambitum sparsam, vel etiam in aliqua parte conclusam, sed a reliquis secretam succis, nulla requiritur coctio ante sudorem; cujus solum indigentiam parere potest evacuandæ materiæ confusio cum utilibus retinendisque succis; ut post eam facta secretione, facilior, utiliorque evacuatio contingat. Si materia jam est separata, quid expectanda erit separatura concoctio? Sin autem in venis excernendus humor concluditur aliis permistus, universe decerni non potest, utrum expediat, necne, coctionem opperiri; rectaque deliberatio colligenda est ex morbi natura. Ut enim in aliquibus morbis expurgamus infensos humores nulla coctione expectata, item licet in aliquibus sudorem movere. In aliquibus tamen non licet, in quibus & peculiaris humor educendus est per vias sudoris, & sanguini immiscetur. Quippe sudatio noxiam materiam cum delectu non evacuat, sed paratiorem ad effluendum, & obviam venientem; neque nocentem excernere potest, nisi a natura præparatam, & ab innoxia sejunctam, in ejusdem ejectionem ipsa conspirante natura. Hanc methodum per sudorem evacuandi ab ipsa natura docemur in febribus: in quibus communis Medicorum consensus judicat, spontaneas excretiones salutares esse, quando concocta materia contingunt, sive per sudorem fiant, sive per urinam, vel per aliam viam. Ad has naturæ leges intentus Galenus[a], febres ex putredine humorum curaturus balneo, hoc duntaxat utitur post evictos, dispositosque humores; eumdemque morem alii Prisci servaverunt. Porro Galenus in febre ardente, & tertiana exquisita etiam ante coctionis indicia balneum non incommodum existimans, respicit ad vim humectandi corporis, corrigendæque siccitatis humo-

Hh 2 ris,

(a) *De Tabe.*

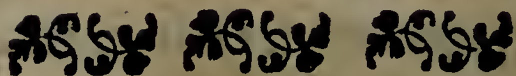
ris, effectus impetrabiles absque sudore: idemque Galenus docet, conducibilius esse humectatione siccitatem flavæ bilis temperare, quam alio quovis modo evacuare. Video quid opponi possit ad probandum, non esse necessariam coctionem, ut sudor utiliter proliciatur, videlicet ejus materiam fluidam esse, & aquosam, propterea aptam effluere per poros cutis sine ulla præparatione naturæ, vel artis. Etiam Vallesius, qui pugnaciter tuetur, non esse commovendam, purgandamque materiam ante coctionem, subducit ei præcepto humores sero similes, tanquam minime coctibiles. Cum igitur etiam succi per sudorem amandandi eamdem naturam participent, tentari poterit ille, nulla præmissa coctione. Veruntamen, qui hæc opponunt, distinguant oportet materiam proximam sudoris ab remota. Voco materiam proximam sudoris illam, ex qua sudor constat, habentem fluorem instar aquæ, quamvis sæpe aliarum qualitatum participem. Materia vero remota mihi est illa, quæ proxime non potest in formam sudoris erumpere, sed naturæ præparatu indiget, quo possit sub ea forma exire. Cum igitur non in omnibus morbis, quod effluxurum est in sudorem, sit ultimo paratum ad eum effluxum, sed a natura parandum sit, affirmo, non in omnibus morbis esse conducibilem artis nisum ad eruendum sudorem, nulla expectata coctione. Iterum me converto ad febres, id documentum plane declaraturus, in quibus sudor earum initio scatens reprobatur ab Hippocrate, quippe manans ex caussa morbosa, non ex salutari naturæ conatu ad eliminanda infesta, qui proinde nihil confert ad solutionem febris; confert vero plurimum præcedentibus coctionibus fusus. Cum autem eadem sit materia sudoris spontanei, criticique, & ex arte provocati, si natura eum salutariter expulsura præmittit

co-

coctionem, ejus imitator eumdem fructuose ducturus coctionem expectare debebit. Quotiescunque igitur requiritur coctio, tametsi materia tenuis foret & fluxa, propter suum fluorem, & tenuitatem excipienda non est, atque ab communi lege subtrahenda, uti supra pariter constitui. Ex Veteribus autem adeo sollicitis de coctione hanc multi in solis febribus accensis a putredine humorum requirebant; quorum sententia commendatur ex observatione eorum, quæ accidunt in febribus, nec in aliis morbis observantur. Porro lex præstolandæ coctionis contracta ad solas febres firmius fulcitur, & paucioribus patet difficultatibus. Bifariam vero in febribus coctio fortunat sudoris expulsionem, disponendo materiam ad separationem, ejusque quantitatem minuendo. Dum enim natura coquit materiam, adjuta parsimonia cibi in febribus servari solita, non parum copiæ detrahit, quæ postea diaphoreticis, sive, ut latine loquar, dissolventibus, securius agitatur. Etenim vidimus, quam luctuosa sit eorum propinatio pauperibus Anglis facta principio febrium a nobilibus mulieribus, antequam ulla vacuatione petita, vel excursu morbi materiæ quantitas imminuatur. Atque hæc ad febres pertinent, in quibus majore opus est diligentia ad sudorem quocunque instrumento ciendum; & necessaria est humoris excernendi naturæ præparatio, & coctio; qua sola plures febres sponte sanari, non raro aspicimus. Hanc porro ea quoque ratione necessariam puto, quod interna diaphoretica, quibus in præsens tantum utimur, sine auxilio naturæ eamdem evacuationem conantis, parum, vel nihil proficerent, idque auxilium natura post coctionem præstare soleat. In aliis tamen morbis, in quibus purgamenta continentur in venis, nec ea solent per coctionem ut in febribus superari, si cognoscimus conducibilem excre-

cre-

cretionem per sudorem, nec aliud adesse impedimentum, statim licet executioni mandare remedium. Sic repletis venis aquoso humore Hydropem efficiente, si præmissa convenienti purgatione permaneat morbus, quis coctionem illius, quam natura non aggreditur, opperietur, ut sudationem admoveat? Item in morbo venereo, si venenum late per sanguinem fusum est, multasque illius partes corrupit, quis sudorem, aut alias vacuationes procrastinet, donec vincatur a natura, & separetur? quod scimus crassum esse, viscosumque, aliaque qualitate incomperta imbutum, neque per coctionem vincibile. Prodest tamen præmittere præparationem attenuantem & incidentem, adversamque veneno, cujusmodi creditur esse decoctio ligni guajaci, & salsæ parillæ; qua humor attenuatus promptius elicitur, & remissiore vi caloris. Idem etiam præparatus commodus est in omni humore vertendo in sudorem, eliminandoque, ejus crassitudine vacuationi obstante. Accidit enim in aliquibus morbis, ut nulla sit expectanda coctio humoris, qualis fit in febribus, ad moliendam vacuationem, sit tamen præponenda artis dispositio ad eam felicius obtinendam.

DE

DE REGIMINE MAGNORUM AUXILIORUM In Curationibus Morborum

DISSERTATIO QUARTA.

CAPUT PRIMUM.

De usu Hydrargyri ad excitandam salivam.

Ulta salivæ excretionem movent, primumque medicamenta, quæ græce Apophlegmatismi vocantur, apta, uti creditur, ad pituitam in salivam redactam ex capite, & thorace proliciendam: de quibus in præsentiarum non agitur, ut pote magnis remediis, de quibus est sermo, non adnumeratis. Debiliter, & duntaxat ad breve spacium reliqua sputum provocant præter Hydrargyrum, sive argentum vivum, quo nomine nullum aliud ejus operibus congruentius est, ceterorum remediorum effecta superantibus. Artubus inductum cito sese quoquoversum insinuat, obvia multa attenuat, solvit, & secum in sublime rapit: ubi ore, & faucibus undequaque occupatis, per glandulas maxillares, vasaque salivalia sibi viam munit, & secum raptis humoribus, quos copiosos, rivo continuo, longoque tempore effluere videas, uti cecinit Fracastorius[a]

Lique-

(a) *Syphil. lib. 2.*

Liquefacta mali excrementa videbis
Assiduo sputo immundo fluitare per ora,
Et largum ante pedes mirabere flumen.

Non solum autem quantitate, continuatione, evacuationisque modo magnum remedium est hydrargyrum, sed plusquam magnum, ex gravibus symptomatis, quæ incutere aptum est: de quo propterea mihi grandia remedia pensitanti tacendum non erat; & postremo loco tracto, quippe serius invento, neque Antiquitatis suffragiis donato, saltem Hippocratis, & Galeni, unde tot opes Medicina acquisivit. Non eo usus est Hippocrates, non Galenus aperte fassus, se nihil circa mercurium tentasse, vel intus propinatum, vel foris admotum, quamvis haberet exemplum Antonii Musæ felicissimi Octavii Cæsaris Augusti Medici, qui hydrargyrum contra vermes periclitatus erat. Avicenna illud admiscuit unguentis ad Scabiem; item Paulus affirmat, concrematum, & potui datum esse ab aliquibus ad sedandos dolores colicos, iliacosque: neuter tamen tanquam insigne irritamentum sputationis usurpavit. Prima ejus indicia saltem mihi comperta extant apud Theodoricum describentem unguentum sarracenicum, memoratum quoque ab Arnaldo de Villanova, atque tradentem modum inunctionis, cum remediis ad oris, gutturisque asperitatem factam abundantia sputorum. Itaque ante veneream contagionem observata vis est fugacis argenti ad ducendam copiose salivam: cui fini postea usum frequentiorem invexit ea contagio cum ingenti Mortalium commodo, admirantibus Medicis ejus remedii effectus magnos, singulares, & sæpe utilissimos, domitoresque morbi, aliis conatibus invincibilis; quod Fallopius eadem admiratione prosequitur, atque Magnetem. Revera supra cetera auxilia mul-

multum emineret, nisi salutem inter dolores, minasque reduceret; quibus præstantissimi viri exterriti tam grande remedium pro pessimo veneno habuerunt, judicaruntque universa medicina exterminandum esse: quibus subscripsit doctissimus Fernelius, persuasus, periculosum esse mali fucum, non expugnatorem. Quam opinionem rationibus impetere opus non est, quotidianis luculentisque experimentis ita clare convictam, ut neminem, vel admodum paucos in ea persistere jure autumaverim. Itaque licet a multis de recto mercurii usu, & præstantia in multis morbis curandis actum fuerit, tamen mihi Tironum utilitati studenti supervacuum visum non est, idem argumentum eo ordine tractare, quo cetera magna auxilia persecutus sum; quo tradita discentium mentibus clarius insinuantur. Prius tamen indagabo, quantum meo captui permittitur, qua vi, quove pacto tantam salivæ quantitatem mercurius educat, ob id admirabile vacuantis genus; deinde quos humores ad fauces impellat, mutetque in salivam; ut inde proclivius sit indicantia ejusdem, & prohibentia invenire.

Morbus gallicus, ut in Italia vocatur, vel fœdis ulceribus cutem erodens, & pustulis asperans vim prodigiosam argenti æternum liquidi ad sputum eliciendum, nisi patefecit, saltem in usum frequentiorem, amplioremque vocavit, exhibita similitudine cum rebelli, & ulcerosa Scabie. Nempe cum primum sævire cœpit ea calamitosa affectio impuræ voluptatis pœna, non correctio, nullaque suppeteret ad curationem via ob ignoratam novitatis naturam, Chirurgi, uti notat Fallopius, hydrargyro fœdata membra inunxerunt, permoti ex contumaci Scabie eodem pluries propulsata: Tibique primo, Jacobe Carpensis, tam grandis, tam miri medicaminis virtutem in mor-

bo celtico ſubigendo, favente tuæ ſagacitati fortuna, contigit experiri. O felix fauſtumque experimentum! quo tum domeſticam rem oppido adauxiſti, cum Medicinam maximo remedio, tuumque nomen tam inſigni beneficio immortalitate donaſti. Arte prodita per irrequietum metallum eruendæ ſalivæ, omnem poſteritatem adverſus ferociam celticæ ægrotationis muniviſti, facemque ſucceſſoribus prætuliſti ad tot alios a Celtico morbos expugnandos, ut tuum inventum frequentia, & felicitate eventuum in dies celebretur, promeritumque ſit ampliſſimum ſectæ rationalis aſſenſum. Hujus ego profeſſor tanti remedii naturam, & qualitates, ut meæ partes ſunt, ſcrutari incipio, agniturus, quantum conjectura permittit, illius agendi modum in effuſione ſalivæ, aliaque ad ejuſdem uſum ſpectantia.

Non levis inter auctores vertitur controverſia de duabus primis qualitatibus Hydrargyri, frigiditate, & caliditate, conſentientibus omnibus de humiditate, multis tamen falſa conjectura inductis, affirmantibus, iccirco hydrargyrum humidum eſſe, propterea quod duros tumores emolliat, perinde ac ſi id opus eſſet humiditatis, non alterius qualitatis. Aſſentior ceteris mercurii humiditatem, non tamen inde ſuaſus, quod duros tumores emolliat, animadvertens, eo plura humidiora eſſe, quæ tamen neque brevi, ut ille, neque multo longiore tempore duros ſcirrhoſoſque tumores molles efficiunt, reſolvuntque. Aliunde igitur petenda eſt reſolutio tumoris, non ab intruſa humiditate, videlicet petenda ab inſigni partium tenuitate, celeri penetratione, motuque valido concutiente, & atterente obſtantia. Difficilior eſt quæſtio de frigiditate, aut illius caliditate, quod alii conſtituunt duobus numeris frigidum humidumque, alii quatuor calidum humidumque. Enim vero de hiſce numeris, gradibuſque arbi-

arbitrio magis, quam ratione definitis non disceptabo, solum inquiram, utrum in eo excellat frigiditas, an caliditas. Multa sunt pro oppositis partibus rationum momenta, multique clari nominis oppositarum propugnatores, inter quos Palmarius credit, se litem diremisse, atque frigiditatem præpollentem evicisse, pluribus in id collatis argumentis, & observationibus, non tamen tantæ efficaciæ, quantam ipse existimavit. Montes, inquit, locaque omnia, testimonio Scrutatorum fodinarum, ubi delitescit vivum metallum, crassis densisque nebulis, nec in altum præ gravitate sublatis circumdari, ab æstate ardentissima pene nunquam aquæ penuriam pati, herbis viridissimis, tardeque senescentibus abundare, vix umquam flores fructusque edentibus; omnia evidentia frigiditatis, copiosæque humiditatis argumenta. Anne tamen Palmarius omnes fodinas circumspexit? An ne omnium una eademque facies est, omnium herbosa, & viridissima opulentia? Etiam in sterili solo, ut Plinius affirmat[a], utriusque argenti vena reperitur. Lustratis fodinis accedit Palmarius ad ægrotos hydrargyrum expertos. Anno 1557 in quodam milite ab illius usu semel iterumque repetito, exacto decennio, exorti sunt duri tophi in sincipite vehementer excruciantes, tandemque in abscessum conversi, sanie membranas, cranium, cerebrique substantiam putrefecerunt. Interim neque extabuit æger, neque decubuit, neque cibi cupiditatem amisit, donec ulcus ad cerebri ventriculos protensum Lethargum, & inde subitam mortem intulerit. Quin etiam in aliis se vidisse affirmat ulceratum caput integra cute, unde succrescunt capilli sine insigni febre, quando tamen ex minimo capitis ictu, in quo cranio fracto, orta putredo meninges ferit, illico partes in-

 flam-

(a) *Lib. 33. cap. 6.*

flammantur, morſque conſequitur, niſi ope modioli aperto cranio, exitus ſaniei paretur: ex quibus fugacis argenti frigiditatem concludit frigida excrementa cumulantem febris accenſioni obſiſtentia. Idem quoque inde arguit, quod pluries Hydrargyrum paſſi difficulter purgantur, exiguntque majorem quantitatem cathartici propter frigida, uti putat, excrementa ea de cauſa ſuccreſcentia. Verius tamen quod Palmarius tribuit hydrargyro, videtur adjudicandum prægreſſo celtico morbo; in quo etiam abſque præmiſſa hydrargyroſi gravis putredo ſæpe nullam febrem accerſit. In Elephantiaſi, inquit Fernelius [a], in lue venerea, tanta plerumque putredine corporis tum interiores, tum externæ partes obſidentur, ut exeſæ quaſi laceratæ excidant, idque nullo febris indicio. Sic ab eodem morbo alteratis humoribus videtur potius adſcribenda difficultas purgationis, quam frigiditati Hydrargyri, ſequente uſu calidorum facile ſuperabili. Quamvis igitur ipſe pariter ſentio, animatum argentum frigidum potius eſſe, quam calidum, id tamen aliunde decernendum judico. Mauroceni, uti narrat Agricola [b], intenſiore calore ſomnum prohibente, ſuper utres aquoſo argento repletos recumbunt, refrigeratique dormiunt; idemque auctor pro certo tenet, illud ad loca frigida tanquam ad ſuum centrum ferri. Quid quod Spleſſius affirmat, ſe conjecto in patinam ſtaneam mercurio aquam affudiſſe, expoſitamque lunæ radiis vel æſtivo tempore in glaciem concreviſſe? Verum enim vero non deſunt, qui eidem non modicam caliditatem affigunt; ſiquidem mobilis eſt, impatiens quietis; incidit, attenuat, ſolvit, corrodit, febres, & inflammationes accendit, atque medicamenta ex eo parata, cujuſmodi eſt ſublimatum, & præcipitatum, calidiſſima ſunt.

Ne-

(a) *Lib. 2. de abd. rerum cauſ. cap. 13.* (b) *Lib. 9. de re Metal.*

Neque ſane inficias iverim, aliquando ex mercurio intemperanter uſurpato affectiones, quæ intenſo calori aſſignantur, genitas fuiſſe. Quidam Juriſconſultus ab audaci perunctore Hydrargyro delibutus, narrante Mangeto[(a)], in alvi fluxum incidit, nullo ſecuto ſputo; neque tamen ceſſatum eſt ab inunctione, dum ſupervenerit ardor faucium cum intenſa febri, aliiſque gravibus affectibus & lethalibus. Cadavere diſſecto iſtæc apparuerunt, ulcus lividum incipiens in cavis hepatis, veſicula fellea plena humore referente colorem, & craſſitudinem vini rubri, ventriculi fundus inflammatione Gangrenæ ſimili affectus, inteſtina pariter inflammata, liventia, & Sphacelo tacta. Cetera prætermitto, quæ minus ad rem faciunt. Vidi & ego Patavii ante paucos annos in quodam viro florentis ætatis, ſanguinei biliosique temperamenti obortam febrem, quatuor dies perſeverantem ex inunctione permiſta tenui quantitate mercurii tribus ſolum vicibus facta. Hiſce contrariis argumentis plures circumventi eo confugerunt, ut crederent, fluens argentum diverſis partibus compingi, idoneis efficere contraria, aliaſque eſſe tenues, puras, ſubtiles, & quaſi ſpiritus, tot fomites caloris; fœculentas alias, craſſas, terreaſque, & hiſce vim refrigerandi ineſſe. Quam ſententiam ab Conciliatore indicatam Matthias Vvntzerus[(b)] fuſe proſequitur; nec inde multum receſſit Andreas Cæſalpinus Aretinus, qui favens Geberis placito, opinatur, in mercurio retruſam eſſe ardentem caliditatem ob denſitatem difficile in actum erumpentem, interimque refrigerari partes, quibus ille applicatur. Vvedelius quoque inter Juniores idem metallum arbitratu ſuo diverſis partibus compoſuit, ſulphureis, viſcidis, rotundis intime conjunctis cum ſalinis volatilibus, acetoſis, terreiſque.

Ergo

(a) *Biblioth. Medic. tom.* 3. (b) *Lib.* 1. *Anat. Spag. cap.* 12.

Ergo tanta partium diverſitas deſignatur in hoc metallo ad explicandos diſſimiles, oppoſitoſque, quos præſtat, effectus, quaſi illud ſolum contraria præſtare poſſet: cum tamen hæc poteſtas ad contraria communis ſit, aſſerente Galeno[a], ab eodem medicamento alia corpora quidem excalefieri, alia refrigerari; quod pariter ante Galenum adnotavit Hippocrates, & experientia oſtendit. Itaque, nec novum, nec mirum eſt, eaſdem partes & mercurii, aliorumque medicaminum pro diverſitate corporum, & diverſorum in eodem corpore accidentium vim acquirere ad contraria; unde emanavit tritum axioma: Quicquid recipitur, ad modum recipientis recipitur. Fac tamen ineſſe Hydrargyro totam illam imaginariam partium diverſitatem; inde nihilominus non reddetur ratio oppoſitarum actionum, quæ elici nequeunt, niſi per ſeparationem diverſæ partes ſui juris fiant. Veruntamen, reſpuente illo diſciplinam ignis in fornacibus Chymicorum, neque ſuorum elementorum ſecretionem patiente, qui fiet, ut multo infirmiſſimus noſter calor ea ſolvat, ſecernat, ducatque in actionem? Aliter igitur ratiocinandum eſt, & ſenſibus exterioribus, non ſola imaginatione conſtituenda eſt indoles æternum liquidi argenti, cujus ſcilicet ſub certa conditione frigiditatem, pondus, tenuitatem partium in infinitum dividuarum, mobilitatem, immutabilitatem, pernicitatem penetrationis, & ſenſus ipſe, & inde deductæ rationes præclare oſtendunt: ex quibus, & diverſitate corporum ab eo patientium deſumenda ſunt contraria, quæ videmus, effecta. Itaque mercurius natura ſua frigidus, donec certa mole ſimul cohæret, neque jactatur, corpora noſtra refrigerare aptum eſt; quemadmodum experiuntur Mauroceni, ſubſtrato ardorem lenientes, ſo-

(a) *Lib. 5. de ſimpl. Med. fac.*

somnumque conciliantes. Contra in minimas partes discerptus, atque a calore nostro, vel alio interno stimulo incitatus non victus, quoquoversus impetum faciens, omnes succos agitat, agitatione calefacit, præparatque ad calidos morbos creandos: id quod usuvenire opinor, cum exagitata excrementa copiosa sunt, nec facilem exitum habent; vel cum sanguis natura sua calidior est, tenuis, facileque solutilis: cujus naturali mistione perversa, multæ fiunt infestæ partes, quæ naturaliter mistæ, temperatæque salubres erant: uti mihi contigit videre in bene valente, qui ex inani suspicione gallicæ contagionis, id genus remedii experiri voluit, suique experimenti pœnam luit febri, aliisque affectionibus inde natis. Præditus erat calido biliosoque temperamento, quo magis acta argenti mobilitas, & inquies adaucta non exiguam vim calefaciendi acquisivit. Neminem autem latere potest, quantum robur ad agendum ex calore assumat Hydrargyrum, si ex eodem suffitum consideret; siquidem ab igne minutissime partitum, impulsumque tot turbas in corporibus ciet, ut Alexander Trajanus suffitionem tantum usurpandam decernat, cum afflictissimus æger parvi facit, pereat, an vivat; idemque admoneat sputatione defunctos, ut multa exercitatione, & sudore metalli reliquias exigi curent, antequam igni exponantur, periculose jactaturo, si quid illius forte superesset.

Ex præmissis fortassis arduum non erit explicare, quo pacto a portentoso argento intus assumpto crassi, & coacti humores liquefiant, sive venis insint sanguini immisti, sive secreti artus occupent, aliasque partes exteriores. Ut illud in minimas rotundasque partes, quibus constat, extritum est, impulsumque confestim se se quoquoversus in partes insinuat, concreta, & dura obstantia concutit,
sem-

ſemperque ad renovandos ictus paratum attenuat, ſolvitque, oppido adjuvante victoriam oppugnatoris ingenito pondere, & immutabilitate, nihil ab oppugnatis patiente. Iccirco vero principaliter noxios ſuccos diſſolvit, extruditque, quod natura ſui ſervatrix, uti vocatur a Tullio, in ſalutis reparationem conſpirat; ejuſque vim manifeſte deprehendimus in pluribus morbis ſalutares evacuationes abſque ſubſidio externo molientem. Quid mirum igitur ab eadem dirigi virtutem fluentis metalli in ſuccos nocentes? Sed de hoc plura in capite proximo. Si nunc quæras, quare commota, & diſſoluta potius per os, quam alios aditus amandentur, certum videtur, ſuccos uberius eo accurrere, quo concitantur ab impulſore, qui, ut vidimus ex Agricola, ad loca frigida tanquam ad ſuum centrum trahitur. Os vero fauceſque ab aere externo continenter refrigeratæ illius propenſioni accommodatiores præ ceteris videntur: quo pariter humores aquoſi facilius adducuntur, tanquam ad ſolitas & natura paratas vias excretionis. Adde, ſi placet, Hydrargyrum allici ad fauces a motu linguæ, oriſque: quippe obſervatum eſt, tarde erumpente ſputo, moras tolli per frequentem ſcreatum, linguam parteſque conterminas agitantem. Hoc loco me monet Tullius, ne plura adjiciam, & operoſior ſim, ad diſcutiendum problema, magis obſcurum, quam neceſſarium, & multis aliis in Medicina occurrentibus æquale. Quam egena, quam infelix illa foret, ſi obſcuritate, & ignoratione qualitatum, & modi, quo medicamina ſuos effectus promunt, ab eorum uſu abſtineret! Longius laborandum non eſt in veſtigando modo actionis, ubi conſtat de ipſa actione, ejuſque utilitate. Quanquam autem hydrargyrum peculiari dote ad glandulas oris accurrit, ductuſque ſalivales una cum humoribus agitatis ſolutiſque,

tamen

tamen alias etiam vacuationes movet, & sæpe per alvum: imo non semel observavi pertinaciam gallici promptius subactam fuisse saliva simul, & alvo mota, quam sola saliva. Patavii anno 1717 sub finem Septembris Bartholomæus Adamus annor. 45 ob celticos dolores in toto corpore, & præsertim in utroque femore diu lecto affixus, meo hortatu, sumpsit Calomelanos Riverii ad sputum acciendum, quo large manante, semper alvus substitit. Inde dolor est imminutus, redditusque motus, sed imperfectus, & breve spatium habiturus. Morbus enim recruduit, & fere annum integrum permansit, tametsi aliorum suasu tentata fuerint valida purgantia, & postremo agri Patavini balnea sulphurea. Itaque mense Septembris anni 1718, meo consilio iterum accepto calomelanos, copiosa dejectio secuta est, diesque decem perseveravit; itemque sputum feliciter processit: quibus excretionibus intra quadraginta dies penitus dolores cessarunt, restitutus est motus, etiam in præsens cum integra sanitate perseverans. Animadvertendum tamen est Tironibus, tum in hoc ægroto, tum in aliis nonnullis a me curatis, post inchoatam salivationem, fluxisse quidem largius ventrem, sed sine torminibus, mucosisque vacuationibus, quales solent apparere in Dysenteria, & quibus apparentibus Sydenhamus ait, impediri curationem morbi, soliti tantummodo per salivationem profligari. In quadam fœmina salivante excretiones alvi erant liquidæ, copiosæ, & virides instar succi herbarum: in descripto nuper ægroto varii coloris erant, sed quoque sine torminibus. In aliis etiam vidi vacuationes biliosas supervenire, & inde symptomata imminuta, præcipueque capitis gravitatem.

CAPUT II.

An peculiares humores per os Hydrargyrum evacuet.

EXtra controversiam, & dubitationem est, a mercurio non solum sub forma salivæ educi humores lege naturæ derivandos ad ductus oris, sed alios multos, qui vel intra corpus retenti forent, vel per alias vias excreti; & hac ratione extirpari morbos aliis remediis, vel nullo tempore, vel solum longiore superabiles. Quemadmodum igitur de purgantibus quæsitum est, utrum omnes sine delectu humores evacuent, an peculiares, id similiter de mercurio exquirere animum subiit: quo ejus vires magis elucescant, usus declaretur, comprobeturque. Comperta sæpius morbi celtici curatione per salivam aquoso argento elicitam, vestigari cœptum est, quo pacto venenum illud extrahatur; multique crediderunt, non generali ratione fieri, sed ob peculiarem convenientiam inter illud metallum, venereamque colluvionem: qui mihi videntur in ea dumeta incidisse, in quæ vidimus lapsos auctores, purgantibus vim ad particulares humores exigendos, assignantes: Lemerius existimat, inguinis virus armari salibus acidis, & horum depulsione mitigari, subigique a mercurio tanquam alchali volatili, poris donato aptissimis ad involvendos acidos aculeos: quæ omnia arte sua sic explicat. Fit sublimatum, inquit, corrodens additamento salis, vitrulique: cui mistioni igne supposito inquietum argentum vasis sublimiora, frigidioraque scandit, eodemque rapit sales acidos implicatos; similique modo arbitratur in nostris corporibus ab calore in caput, & fauces illud adigi, tanquam

quam ad partem sublimiorem frigidioremque, secumque rapere acida Pudendagræ. Antea tamen, ut ait, Hydrargyrum rarefactum, & agitatum a calore nostri corporis per universum circumagitur, donec inveniat salem, abs quo quodammodo figitur, retineturque. Verum hac similitudine, Lemeri, mirum in modum meum captum illaqueas. Si enim a sale obviam facto illud figitur cohibeturque, qui fiet, ut ascendat in sublimiorem partem corporis una cum sale figente, & retinente? Illud etiam peccat tua similitudo, quod assumit idem effici in mercurio a calore nostri corporis, atque ab igne in Chymicæ fornace, inter quorum actiones tanta diversitas intercedit. Lento igne prius resoluta humiditate mistionis paratæ ad conficiendum sublimatum, separat violentus ignis aculeos salis, & vitrioli a partibus terreis, & crassis, ingressosque inter capedines mercurii idem defert ad culmen vitri. Quid autem simile imaginari potes evenire ab eodem argento nostrum corpus pererrante? Sales acidi venerei virus, si sint immisti sanguini, qua vi ab aliis partibus secernentur, ut possint se se expedite intrudere Hydrargyri poris; sicuti in vitro Chymicæ secernuntur opera ignis impositi sales? Vide porro quantum differant per ignem separati sales ab acidis venereis intermistis humoribus. Quocunque Te vertas, nil simile invenies, sive compares calorem humani corporis cum igne effectore sublimati, sive permistos sales, multaque humiditate perfusos cum sejunctis sincerisque, nec humoribus innatantibus. Apage hæc monstra similitudinum, tamque instabili fundamento fultas ratiocinationes. Idem contra Lemerium tuetur Augustinus Bellostius[a] inde ducta ratione, quod si acidum, & acre in nostris corporibus copularetur mercurio, anum, vesicam,

(a) *Part. 2. Chirurg. Xenodochii pag. 73.*

aut penem ulceraret; dum movet excretionem, aut per alvum, aut per vesicam, & transit cum excretis per easdem partes; quas tamen intactas remanere experientia demonstrat. Inanes igitur, quantum possum, conjecturas evitans, in ea sum sententia, ut credam supremi dissolventis vires in acidos humores potissimum non intendi, nec istos vacuari, sed quoslibet, & primum quidem procliviores ad liquandum, magis obvios, & faucibus propinquiores, deinde reliquos, sive puri sint, sive impuri, uti Etmullero[a] aliisque visum est. Ut sanguinem longe, lateque certa quantitate subiit, statim agitat, concutit, solvit, turgere, & effervescere facit, uti declarant intumescentes carnes, venæ, arteriæque. Hac concitata procella tumultuque quis putet particularem potius humorem educi, quam paratiorem ad secedendum, accurrendumque ad reseratas oris vias? Scio aliquos opinari liquidum natura argentum statim associari lymphæ, nec unquam ab ea secedere, nisi nactus fuerit emunctoria: cum quibus tamen nullam suæ opinionis rationem afferentibus parum negotii habendum est. Oris ulcera ab alia caussa inflicta sine opera Hydrargyri nonne liquidæ salivæ uberem effluxum excitant? Quid mirum igitur copiosiorem excitari, ab illo latius os ulcerante, & ulcerationem continuante? Quid opus est imaginari conjunctionem inseparabilem hydrargyri cum lympha, donec illud emunctoria assecutum fuerit? Si quis ingerat unciam unam mercurii crudi, licet ad alvum iste devolvatur, tamen aurum ore detentum, sicuti observatum est, dealbat, nullo sputo excitato. Nimirum pauca illius quantitas ad os delata, quia non valet irritare, & solvere, neque sputum provocat, tantum de more provocat ex copia ulceratione facta, non per conjunctionem me-

(a) *Pyrot. Rat. Lib.* 1.

metalli cum aquoso humore. Itaque non minus Hydrargyrum evacuans generale existimo, quam Scammonium, Colocynthidem, idque genus alia: quæ sicuti ratione ingenitæ facultatis omnes humores eliciunt, ex accidenti particulares, uti supra probabilius judicatum est; item mercurius, tum venereum tabum, tum alios particulares humores ex accidenti, & generali virtute vacuandi eliminat, non propter specificam, ut ajunt, dotem. Veruntamen, inquies, si solvit ille, vacuatque indiscriminatim expeditiores succos, qui evenit, ut solvat, expellatque venereas impuritates, crassas viscosasque, & creantes in partibus externis duros, & gummosos tumores? Cur magis liquida, quæ copiosa sunt, videlicet serum sanguinis, ipse sanguis, latexque lymphaticus prius non amandantur? Cur crassiora attenuantur, fiuntque paratiora ad expulsionem, si nulla adest peculiaris cognatio expellentis cum expellendis? Ad hanc solvendam, quantum permittitur, difficultatem, & adimendam ambiguitatem, sic mihi libet opinari. Supervacua, & infesta interfusa sanguini minus arcte cum ipso sanguine copulantur, quam una pars sanguinis cum altera: & hinc accidit, ut commoto sanguine ab hydrargyro, excrementa promptius evehantur, evectaque magis sentiant vim, impulsumque medicaminis: quod pariter tanquam aliquid extraneum una cum excremento a natura in superficiem tollitur, semper nitente ad ejectionem extranei infensique. Itaque certum est, actionem mercurii, aliorumque vacuantium vitiosos humores cum sanguine confusos, dirigi a natura; eumque motum ab illis cieri intra sanguinem, adjutrice natura, quem ipsa sola ciet in multis morbis separans purum ab impuro, & postea exturbans. Ad hanc directionem naturæ confugio, ut incertiora omittam, neque

meam,

meam, aliorumque imaginationem frustra fatigem. Præsidet illa toti Animalis œconomiæ, ejusque agendi modus ex Hippocrate in eo consistit, ut attrahat quod bonum est, conveniensque unicuique speciei retineat, præparet, aut mutet; rejiciat vero quod superfluum est, aut nocuum, postquam illud ab utili separavit. Unde Hippocrates vocat naturam doctam, & justam, quasi mente prædita foret; quod licet ab Asclepiade derisui habitum sit, naturæ tamen regimen, quomodocunque fiat, certum apparet ex tot vacuationibus sola ope naturali in ægrotationibus peractis. Verum quid in aliis vacuationibus considerem operam naturæ sibi consulentis? Hæc ipsa in salivatione præclare elucet facta in Variolis confluentibus Adultorum, in quibus tam frequenter excitatur, ut affirmet Sydenhamus, se unum tantum vidisse illis variolis laborantem, cui nulla salivatio supervenit. Totum opus est naturæ hæc salivatio a morbo instigatæ, quam idem auctor asserit parum cedere Ptyalismo efficacia mercurii provocato, esse maximæ utilitatis, & præsidii ad tutandam salutem. Quemadmodum igitur motus naturalis, humorum concitatus a fomite Variolarum ita dirigitur a natura, ut pars fomitis per salivam utilissime exigatur; similiter dirigitur incitatus ab Hydrargyro: quæ directio mihi finem inquirendi imponit, ne videar plus sapere velle, quam oportet sapere. Vvedelius, qui animato metallo vim elasticam, præter alias indicatas qualitates assignat, existimat, etiam sero sanguinis eam communicari, inde turgere, acredine salina imbutum concitatius fluere, exitumque per vias ordinarias quærere. Verum, si argentum gallici expugnator in solum serum vim faceret, adque os compelleret, sequeretur, venereum venenum soli sero admisceri; quod non convenit cum pertinacia morbi, multo promptius

ptius cessuri sudationibus, si fomitem in solo sero haberet. Porro sordes gallicæ, aliæque extra venas majores consistentes, utcunque crassæ, atque in dura tubercula elatæ, vi admirandi argenti late diffusa percussæ, attritæque resolutione potius, quam mutatione in salivam dissipantur, pariter auxiliante natura semper instigata ad extraneorum ejectionem, & reparationem pristini partium contactus. Nimirum dissoluto crassamento occupante exilia vasa, glandulasque in partibus externis, liberius eo accurrens spiritus caloris naturalis auctor una cum medicamento opus salutare disjectu conficit.

Scio apud Augustinum Bellostium [a] Hydrargyrum in ea esse existimatione, & honore, ut persuasum habeat, ab eodem crudo præstito, admistoque purgantibus nihil sani attingi, & turbari, sola noxia una cum purgante detrudi. O stupendam, simulque incredibilem dotem! Etenim, nisi metallum eam acquirit ex admisto cathartico, quod sane nemo affirmaverit, sequitur, ut ingenitam habeat, quam propterea possidebit etiam, quando propinatur ad salivandum absque ullo mangonio. Id tamen apertum sic est confutationi, ut mihi prorsus supervacua sit, qui nuper indicavi, me vidisse notabilem salivæ copiam illinitione mercurii e corpore sano, & sanguinei temperamenti effusam, cujus sane materia, vel erat humor innocuus, vel aliquis humor alteratus a mercurio, postea illuc raptus. Attamen non defuerunt vigiliæ, erosio gingivarum, & oris, sputum gravedens, & aliquando cruentum, cum aliis molestiis consuetis comitari Hydrargyri actionem. Ex quibus propterea colligere non possumus singularem cognationem illius cum humoribus acidis, vel acribus, vel aliter infestis, quasi isti soli educerentur, & in caussa forent

(a) *Par. 2. Chirurgi. Xenodochii pag. 34.*

rent ulcerationis, aliorumque symptomatum. Observavi tamen fœtorem sputi multo graviorem esse in iis, qui a longo tempore contagionem ex inguine perpessi fuerunt, ejusque virus in totum sanguinem serpsit, vitiavitque. Quanquam neque id perpetuum esse, declarat historia apud Bonetum [a] de quadam Matrona egregie sana, excepto recenti pruritu, cujus gratia illito umbilico unguento ex pomis & mercurio dulci, tanta concitata est sputi copia, tamque fœtens, ut nullus esset ferendo.

CAPUT III.

Ostenditur, Hydrargyrum ad salivandum remedium esse consentaneum Dogmaticæ Medicinæ.

USus Mercurii lapsus in manus imperitorum, tantum remedium summo in honore habendum pluribus suspectum reddidit, odiosum, metuendumque ex multis ægrotantibus ab insciis perunctoribus interemptis, affirmante Ulricho de Hutten [a] Equite Germano, se vidisse multos in ejus curationis medio e vivis sublatos, imo tres unico die. Verum id infortunium proprium, & peculiare liquoris argentei non est, sed aliis magnis remediis improvide usurpatis commune, tametsi aliquando minore celeritate effectus minus manifestum. Vereor etiam, ne peccata in ejus usu commissa difficilius sint emendabilia, quam aliorum: quo quidem monemur, diligentius cavendos esse lapsus, non esse usum rejiciendum tanquam alienum a Medico rationali. Evidentem parit evacuationem, ex qua per habita experimenta non arduum est consti-

(a) *In Thesaur. Medic. Pract.* (b) *De Curat. Morb. Gal. per lignum guaiacum.*

ſtituere, quid eam indicet, quid impediat, quemadmodum ejus noxæ ſuccurratur: qua norma alia quoque violenta purgantia adhibentur. At enim uſus mercurii plenus eſt terroris propter infeſta ſymptomata, & plurium dierum afflictionem; prætereaque vel a Medicis peritis adminiſtratus interdum non bene vertit. Eſto: veruntamen terribilior eſt non aſpectu ſolum, ſed cruciatu, vitæque periculo præciſio membri emortui putrefactique Veteribus uſitata, factaque in parte ſana: quæ tamen relicta non fuit, donec mitiorem Fabricius ab Aquapendente invenerit. Pone aliquem in ultimum vitæ diſcrimen adductum a morbi venerei vehementia, alterum a membro aliquo in Sphacelum corrupto. Utrique providendum eſt, alteri Hydrargyro, alteri obtruncatione membri. Si daretur optio, an non, cui recidenda pars eſt, mallet ferre moleſtiam ſalivationis? Enim vero vitam protrahere cupienti nullum remedium acerbum eſt, ſi unicum eſt; & unicum identidem eſſe pro ſubigenda gallicæ luis ſævitia aliorum, & mea, me docent experimenta, quorum unum Tironibus propono. Anno 1717 uxor Mercatoris Patavini habitans in ampla via ad pontem moletrinarum, annum agens circiter quinquageſimum ſextum, temperamenti melancholici, proceræ ſtaturæ, gracilis corporis, capitiſque male conformati, & fluxionibus obnoxii, ſub fine Auguſti correpta eſt febri continua non admodum intenſa, in cujus declinatione univerſali intumuerunt malæ aurem verſus, & in dextra parte magis. Gravis erat ſuſpicio celticæ luis ob maritum eadem inquinatum, & leve ulcuſculum prægreſſum in pudendo; quod tamen, aliquot menſibus antequam febriret, coaluerat abſque remediis. Itaque levibus diſcutientibus adhibitis, genæ brevi detumuerunt, ſuperveniente frequenti ſcreatu, & copioſa

 ſpui-

ſpuitione partim liquidæ, partim viſcoſæ pituitæ, noctu temporis uberiore. Rubebant per id tempus leviter fauces, tonſillæ, & columella, brevique tempore eroſæ tonſillæ, & columella moleſtiſſimam deglutitionem reddiderunt, nilque proficientibus internis, & localibus medicamentis ulcus dilatatum eſt, cum ſpuitione ſanioſa & graveolente, lenta febri, dolore capitis, & vigiliis. Hos angores vehementer onerabat deglutitionis eo provecta difficultas, ut modicum cibi vix poſſet ingerere, idque non ſine intenſo dolore. Fractis itaque viribus tot cruciatibus, cibique paucitate ad extrema redacta erat; quæ indeclinabilia videbantur, niſi Hydrargyrum ſubſidio veniſſet, in hiſce anguſtiis tam neceſſarium, quam in ſphacelo ferrum, & ignis: quæ ſi numeras inter rationabilia remedia, non video, cur eiſdem non accenſeas argentum æternæ inquietis. Qua propter primo die menſis Novembris, poſt factum periculum aliorum remediorum præbui decem grana Calomelanos Riverii, mane quatuor horis ante cibum, totidemque ad veſperum. Poſtridie adjeci tria grana, eamdemque quantitatem accepit duobus diebus conſecutis. Die quarto incœpit ſpuitio, crevitque uſque ad decimum, quo vires magis imminutæ ſunt, cœptumque aliquantum cor affligi, alvus ſolvi, ſed abſque dolore. Quando decreſcere ſpuitio viſa eſt, vireſque refici, inſtauravi remedium, præſcriptis triginta granis Calomelanos, in tres æquales portiones diviſis, tribus continuis diebus ſumendis. Iterum mediocriter intumuit lingua, quæ paulum detumuerat, ſputumque moderate auctum. Die decimo ſexto ab inchoato remedio ulcera tonſillarum, & columellæ in totum coalita apparuerunt, perſeverante tamen capitis dolore, nihil imminuto ad diem uſque vigeſimum quintum, quo mitigari incœpit, & in dies ma-
gis

gis remittens, penitus post trigesimum secundum evanuit una cum screatu materiæ viscosæ, remanente sola & lenta spuitione liquidæ sine ulla graveolentia ad initium usque Februarii, citra tamen actionum offensam, imo cum insolito appetitu ciborum. Actum erat, ut apparebat, de fœmina, omniaque propinqua morte squallebant, nisi præsto fuisset medicamen inventum numine Divum, & quidem non majori quantitate, quam duarum circiter drachmarum, eaque aliquot dierum intervallo, uti narratum est, accepta. Scio tam exiguam quantitatem, nec in omnibus temperaturis, nec in omnibus regionibus, nec in omni conditione morbi sufficere, & minorem in aliquibus sufficere. Namque, ut mihi affirmavit egregius medicus Xenodochii Patavini, solis quatuor scrupulis confecit curationem fœminæ sordibus venereis inquinatæ. Cum autem perdifficile sit, ante experimentum noscere justam quantitatem porrigendam, provide inchoatur a tenuiore portione, ut securior fiat progressus ad largiorem. Porro descripta ægra, quamvis dolore, fluxione, vigiliis, febre, & coacta cibi parcitate ad vitandam acerbitatem doloris inter deglutiendum admodum extenuata, nihil formidolosi in toto curationis excursu passa est, præter levem animi defectum: ex quo creditum est, me auspicato non assensum esse alteri Medico in consilium vocato ante propinationem mercurii, cogitanti de majori quantitate præbenda. Id autem notatu dignum est, quod vix metallum ad fauces appulit, cum earum rubor, tumor, erosio, dolorque in deglutitione mitescere incœperunt, sive id ab ejus qualitate contigerit, quam Bohnius sedativam, & narcoticam appellat, sive propter materiam, quæ ferebatur ad partes offensas ad alias traductam, mox erupturam per aditus recens paratos. Quocirca, si in extremo periculo ad id experimentum tanto

cum commodo deventum est, cur idem in minore fidentius non experiemur? Haud me latet, solum extremis morbis extrema remedia convenire, sed ejusdem prudentiæ est, quos extremos morbos futuros esse providemus, extrema medela prævenire, conceptumque impetum retinere. Nec enim morbum extremum solo proximo vitæ periculo metiri opus est, sed etiam post aliquod tempus futuro, & præterea metiri oportet ex diuturnitate plena molestiis. Quin etiam non facile concesserim hydrargyrum extremum esse remedium, si caute, si sobrie usurpatur, quippe a multis sine vehementi molestia, vitæque discrimine toleratum. Profecto si comparetur forte vomitorium a morbo contumaci postulatum, quod non extremum, sed tantummodo magnum remedium judicatur, cum hydrargyro, incutit illud breviore quidem tempore, sed plus terroris, & pœnarum, nimirum languorem oris ventriculi, cordisque, quasi deliquium passuri, repetita irritamenta erupturæ materiæ, aliquando inania, sed non minus molesta, viscerum convulsionem, & propemodum egestionem, rejectorum ingratum asperumque saporem. Omnia magna magno constant, oppugnataque grandi ægrotatione salus exiguo pretio non redimitur. Recole alia multa, quæ medicina inter cruciatus molitur, dum ossa luxata reducit, lapidem e vesica extrahit, cranium perforat, aliasque partes incidit, vel comburit, & formidato mercurio terrorem detrahes: quem aliqui non solum minime metuunt, sed ea fiducia usurpant, ut quod Plinius omnium rerum venenum deprædicat, converti posse putent in communem omnium morborum medelam, si hanc hominibus concedere Superis placeret. Tam grandia, & præclara de Hydrargyro non meditor, non prædico, sed pro certo teneo, de remediis perpaucis æque atque de

illo

illo gloriari licere, quo supra vidimus fœminam ab instante fato liberatam fuisse, & scimus tot alios difficillimos morbos tam evidenter domitos, ut ejus victoriæ laudem nihil in dubium vocare possit, nihil imminuere; quod de aliis magnis remediis multo rarius, si serio attendimus, observamus; post quorum usurpationem, vel morbus pergit sævire, vel tam cito manifesteque non mitigatur, expelliturque, ut expulsio soli remedio, vel ex majori parte adjudicari jure possit. Ulrichus de Hutten, de quo mentio nuper facta est, mira narrat de Guajaco comparato cum Mercurio; quæ referenda censui, ne videar partium studio occupatus. Contagione gallica affectus tam miseram vitam inter atroces cruciatus degebat ipsa morbi fœditate adauctos, ut nullum ex iis, qui tædio morbosi, afflictique corporis sibi mortem consciverunt, tanta dolorum sævitia divexatum esse, crediderit. Novem annorum spatio undecies unguento ex mercurio illitus est, nec inde desideratissimum levamen reportatum, morbusque eo processit, ut pro conclamato haberetur. Prius tamen Medici, quam ipse, salutem desponderunt, jussus a suo bono Genio quiddam adhuc opperiri; nec eum spes fefellit. Hausit decoctionem Guajaci, & inde opem de Cœlo missam, ut ait, percepit, tot sedatis angoribus, qui nec hydrargyro, nec aliis remediis mitigari potuerant. Gratulor Ulricho suo bono Genio obsequenti de reparata salute, cui eadem fortuna contigit, atque Joanni Consalve de Oviedo, qui primus in Europa id remedium expertus est, eaque felicitate, ut non solum se ipsum a gallico veneno redemerit, sed alios multos in Hispaniis cum magno quæstu. Veruntamen tam facile perfugium non reliquissent Medentes, nisi tot eadem tabe polluti reclamassent, frustra guajacum, & laconicum periclitati, non

fru-

frustra hydrargyrum, successuum frequentia inter remedia ad eam luem principatum adeptum. Quod si Guajacum aliquando efficacius fuit, favor Genii patrocinatus est, videlicet rara proprietas singularis naturæ, & accidentium perpaucis idem beneficium allatura. Gratiæ tamen habendæ sunt providentiæ naturæ rerum omnium parentis, quæ cum singulos homines tanta temperaturæ diversitate asperserit, tam variam etiam remediorum supellectilem suppeditavit, ut in pertinacibus morbis liceat, alia, atque alia experiri, ne spe cadens animus oneret desperatione gravitatem morbi, difficultatemque curationis. Sua tamen laude, & utilitate non caret potus guajaci, imo inde præmissis universalibus, licet auspicari curationem recentis affectus, postmodum gradum faciendo ad hydrargyrum, nisi experimentum guajaci respondeat. Postremo adnotandum est de mercurio ut molitore salivæ, esse quidem permagnum, & rationabile instrumentum salutis, sed temerario proximum, nisi cauta, & parca manu administretur; & peccatum in ejus usu commissum sæpe gravius esse, quam reliquorum, quæ magna vocantur, ut etiam supra animadversum est. Præditum est id genus argenti maxima mobilitate, quod quidem facile incitari potest a nostro calore, aliove stimulo, non facile compesci, incitatumque aptum est concipere motus perniciosos, etiamque lethales, duntaxat declinabiles sobria administratione, regenda diligenti meditatione corporis ad id remedium destinati, atque observatione effectus. Id ego pluries expertus sum, nunquam infeliciter, semperque timidiores, cautioresque imitatus, non animosiores, fidentioresque. Quoties post certam quantitatem pro ratione corporum præbitam vidi difficulter inchoari sputum, nec fauste procedere, sed aliquos dubios eventus ap-

apparere, geminando quantitatem acrius non prosecutus sum; sed deserui tentamentum ob incompertam diversorum corporum naturam; & malui de me non multa laudabilia prædicari, quam unum aut miseratione, aut reprehensione dignum, sic & natura mea inductus, & aliorum exemplo admonitus. Unum afferam in Tironum documentum, quod anno 1731 notum est contigisse Patavii in Mercatore Patavino temperamenti sanguinei, & melancholici, boni corporis habitus, itemque quadrati, annorum circiter sexaginta. Ulcere venereo circa fauces dire vexatus jussu, & regimine Medici sumpsit mercurium dulcem mense Aprilis quatuor diebus continuis, & singulis diebus drachman unam, dimidiamque. Parum intumuerunt genæ, fere nihil salivæ effluxit, sed facta copiosa dejectione materiæ viridis, graviterque fœtidæ, die quarto ab assumpto mercurio aliquot horas jacuit apoplecticus, posteroque die repetito ejusdem affectionis ictu mortalitatem explevit.

CAPUT IV.

De Indicante Salivationis per Hydrargyrum.

FActa collatione Hydrargyri ad salivandum cum aliis remediis, quæ Scholæ magna nuncupant, liquido apparet, & magnum esse, magnorumque principem, ejusque indicans a magnitudine morbi petendum esse, ut indicatum indicanti respondeat. Verum, quia magnum remedium unicum non est, neque unicus morbus magnus, ex hac multiplicitate grandium remediorum, morborumque, sequitur, ut comperta magnitudine morbi, protinus non appareat debiti auxilii magnitudo, quæque requiratur,

ratur, investiganda remaneat. Cum autem instabilis argenti, de cujus indicante quæritur, non satis sit cognita, explorataque per caussam natura, nulla superest alia via illius venandi, quam percurrere morbos, quos scimus provocatione salivæ identidem curatos fuisse; sicque per effectum provocatoris virtute detecta, & declarata, ejus indicans generale constitui poterit. Ergo inter morbos mercurio expugnatore subactos principem locum tenet ex saniosa venere contractus, deinde refractaria Scabies, quæ sua contumacia prætendit occasionem tanti remedii adversus gallicum inveniendi, secundum illam Impetigo, Lepra, aliique multi cutem insidentes. Facilius scabies, difficilius impetigo, & lepra curantur, lepræque tantum incipienti Nicolaus Massa ex sententia Theodorici, & Arnaldi Hydrargyrum admovet: quippe quæ, ubi partes late occupavit, curationem non recipit, obsistente humore impense crasso, lento, limosoque ejusdem effectore. Vix nata lepra occallescit, obluctaturque remediis victrix remansura mature non usurpatis, atque in ipso morbi adventu. Nil mirum igitur, si Vvillisius duobus lepra affectis frustra inconstans metallum adhibuerit; qui inveteratam adortus est, vel nascentem non facile expugnabilem. Quidam ex cognatione humoris lepram, cancrumque producentis, ad naturam atræ bilis relati, idem remedium adversari judicarunt, tentarique in utroque haud temere posse. At in Cancro intus assumptum salivæ ducendæ gratia exitiabile experta est fœmina a Boschetto relata, in qua pustulas celticas, tophos, fœdaque ulcera sanavit, non cancrum in mamma ad pisi magnitudinem: qui insuper recruduit, auctusque exulceratus est cum effusione nigræ saniei, tandemque miseram cum doloribus diu luctatam extinxit. Quamvis igitur lepræ causa particeps

est

est atræ bilis, minus tamen parata est ferocire, propter admistionem crassæ pituitæ, temperantis socii humoris acrimoniam: qua temperatione caret Cancer, progenitus ab retorrido sanguine, exustaque bile. In quibusdam tamen ulceribus malignis dispar exitus est, quæ constat ope mercurii feliciter coaluisse. Regii vir nobilis, uti mihi narravit celeberrimus Antonius Vallisnerius, nostræ Academiæ, dum in vivis erat, primarius Professor, temperamenti calidi humidique sub annum vitæ 35 patiebatur ulcus in lingua cacoheteum, sive malignum, invictum pluribus remediis anni unius curriculo tentatis, multorumque consensu pro deplorato habitum, præcipueque Pielæ celebris Professoris Chirurgiæ Bononiæ, qui Regio transiens, atque ad ægrotantem accersitus, nihil præter mitigantia proposuit, causatus morbum esse quasi insanabilem, eoque laborantium duntaxat centesimum restitui. Dum ita jactabatur æger, omni spe adempta, quidam Empiricus, nomine Rasponus montium regiensium incola, casu ad eum perductus spopondit salutem, quasi in pera gereret. Nec mora. Traditus æger Promissori salutis, cujus clava erat inunctio ex Hydrargyro nigro colore infecta, ad speciem arcani comparandam, ad vesperum illitus est, & nocte adeo fauces cum lingua intumuerunt, ut non nisi difficulter ducere posset anhelitum. Non ideo expavit Empiricus mane visa circa fauces procella, imo lætabundus inde spes concepit, unde periculum impendere videbatur, jussitque, ut quo pacto posset, gargarizaret, osque ipse digito perfricuit. Ita instantem fluxum sputaminum acceleravit, qui viginti dies perseveravit, iterato tamen per id tempus non semel illinimento; idemque fuit salivationis terminus, & morbi radicitus evulsi. Idem Empiricus, ut fama fuit, etiam Strumas, Scirrhos, Coxendicem, aliosque

que obstinatos dolores, affectusque eodem remedio fugavit. Ac sane, quod attinet ad duros tumores externarum partium, sive ab immundo concubitu, sive aliunde genitos, aliis emollientibus, resolventibusque invincibiles, virtute mirifici argenti dissipari non raro viderunt alii, nec semel ipse vidi. Pariter dolor ischiadicus ordinariis remediis diu obluctatus, etiam sine opera fœdatæ veneris productus, sæpe per idem remedium expulso mali fomite sedatus fuit. Quinimo Joannes Muys[a] suo fultus experimento decernit, podagram, celticamque affectionem uno eodemque modo curari posse; atque Vvedelius refert podagricum ab illitu *mercuriali* tres annos cum singulari levamine transegisse. Est utraque affectio species Arthritidis, ut irrationabile non sit, comperto levamine in Coxendice, transferri posse remedium ad Podagram, habita tamen ratione humoris peccantis, temperamentique, vitando calida, tenuibusque humoribus feracia. Vidi Venetiis in Patricio magni nominis a quodam extero Medico usurpatum Hydrargyrum ad minuendam molestissimæ Podagræ frequentiam male vertisse; nec sine metu inchoatam curationem relictam fuisse. Erat æger calidi temperamenti, proceræ staturæ, afluensque tenuibus, calidisque humoribus, frequenter podagra conflictatus. Pergo breviter enumerare morbos aliquando salivatione ex mercurio subactos. Ejus facultatem ad tollendam suffusionem fortasse prius casus ostendit, quam hominum speculatio. Quidam, uti narrat Alexander Trajanus[b] antequam morbo venereo afficeretur, altero oculo cœcus erat, densissima suffusione occupato, illituque fluxi argenti a cœcitate, & gallico evasit. Itaque docti viri in vitiis oculorum a crasso lentoque humore, vel nervos opticos, vel arterias re-

tinæ

(a) *In PrAxi Chirurg. rat.* (b) *Lib. 5. de mor. Gal.*

tinæ occupante, & obstruente, vel aliter visionem impediente maturandam esse salivationem dijudicant; confirmantque judicium plura exempla per eam restitutæ visionis apud Boyle, Fonsecam, Riverium, aliosque. In Paralysi eodem remedio Vvillisius, Junchenius, aliique utuntur, dummodo æger sit robusto temperamento, neque doloribus capitis, neque vertigini obnoxio, scateatque crassis, & viscosis humoribus. Solent hi congeri occasione gallici inquinamenti: ideoque in Paralysi illud secuta securior, feliciorque est usus Hydrargyri, prosperum eventum non uno ostendente experimento. Dominicus Brazza Patavinus, uti mihi narravit doctissimus Professor nostræ Academiæ Jacobus Placentinus, ex viru venereo laborans ingenti capitis dolore, gummosoque tuberculo mense Aprilis anni 1724 post varios assultus Epilepsiæ correptus est Hemiplegia, ex qua nil sensit imminutum capitis dolorem, imo interdum ita adauctum sensit, ut mente perturbaretur. Itaque præmissis venæ sectione, largisque potionibus præbita est spatio viginti circiter dierum paulo plus uncia una aquosi argenti, effusaque inde magna quantitate salivæ, redivit motus resolutorum membrorum, sedatus capitis dolor est, habitusque totius corporis largiore nutritione refectus.

In morbo comitiali, uti videre est apud Bonetum, Rolinficium, Vvillisium, aliosque salivatio ex argento fugaci salutaris apparuit: & experientissimus Rotarius mihi testatus est, se Veronæ aliquot epilepticos eadem sputaminum effusione curasse; contraque Trincavella asseverat, se vidisse in patre, & filio ex inunctione *mercuriali* excitatam Epilepsiam. Similiter Vvillisius adortus mederi Paralysi in juvene fœmina ejusdem remedii opera vidit, inde oriri gravem Cephalalgiam, vertiginem, motusque convulsi-

vos Epilepſiæ initia. Cur vero mercurius aliquando illam inflixerit, aliquando diſpulerit, in ſolam diverſitatem cauſſæ, aliorumque concomitantium rejiciendum eſt. Propria Epilepſiæ cauſſa profunde latet; & a Fernelio imputatur veneno intus genito, cujus natura, ut aliorum venenorum ignoratur. Attamen ex principali ſede morbi, totiuſque corporis ſtatu lucem aliquam elicere poſſumus ad occaſionem nanciſcendam, vel utendi hydrargyro, vel abſtinendi. Cadit in conjecturam, utrum Epilepſia fiat vitio primario capitis, an ſubjectarum partium, quove humoris genere corpus abundet; quod craſſo abundans ſine vitioſitate inſigni capitis reddit probabilem uſurpationem mercurii, & præſertim niſi æger ſit egregie melancholicus.

Pro vero Hydrope, hoc eſt Aſcite nonnulli commendant Hydrargyrum ad ſalivandum, antequam tamen ruptis vaſis lymphaticis fuſus eſt humor in cavitates, perſuaſum habentes, cauſſam principem eſſe glandulas ventris obſtructas, nec iſtas citius, & certius expediri, quam ope diſſolventis argenti. Qui profecto, ſi Aſcites ab ea cauſſa primario ſemper produceretur, & claræ apparerent notæ, ſerum duntaxat tumefeciſſe vaſa, non rupiſſe, invalide ſuam ſententiam non ſuſtinerent; quando mercurius creditur efficax ad ipſos Scirrhos molliendos, diſſipandoſque. Verum cum certi ſumus de Aſcite, ex æquo certi eſſe non poſſumus de tumore ventris ſolum genito a tumentibus vaſis abſque effuſione aquæ: & præterea mali origo variat pro diverſitate offenſorum viſcerum; imo interdum ipſe ſanguis effœtus, & ſpiritibus exhauſtus, abſque prægreſſa viſcerum offenſa in cauſſa principali eſt. Qua poſita ſanguinis imbecillitate, & proclivitate ad ſolutionem timerem operam maximi diſſolventis, nec adhiberem niſi poſtu-

ſtulatum a materia craſſa, & glutinoſa obſtruente, morbumque fovente.

In Scorbuto, uti placet Vvilliſio, qui de eodem prolixe agit, duplex eſt ſanguinis vitioſitas, altera per quam ſulphure præpollente ſanguis inordinate efferveſcit, requiritque temperata; altera, in qua ſal evectum, ſulphurique dominans ſanguinem denſat, veluti mucilaginoſum efficit, tardique motus, & icciroo indigum attenuantium, & exſolventium, inter quæ Juniores numerant mercurium, & inde motum ſalivæ profluvium. Idem auctor etiam pro curatione quartanæ non dubitavit, levem ſputationem ciere in Virgine perilluſtri vehementer optante ſalutem, quovis hæc modo reparari poſſet; affirmatque, inchoata ſalivatione ſtatim ceſſaſſe paroxiſmos; quibus tamen temporibus ingruere ſolebant, perturbatum fuiſſe totum corpus, cum cordis palpitatione, & Lipothymiæ metu. Opinor autem, id periclitatum eſſe Vvilliſium in quartana, quæ cenſetur genita ab humore craſſo, tardique motus, non tamen periclitaturum fuiſſe in tertiana, ſobole tenujoris humoris. Ante Vvilliſium Ballonius perhibuit, quartanam cum tibiarum ulceribus hydrargyroſi ſanatam fuiſſe. Aliis morbis fluor oris incitatus ab Hydrargyro conducibilis exiſtimatus, adhibituſque eſt, ſed enumerati ſufficiunt ad indicans ejuſdem ut educentis ſalivam conſtituendum: quod eſſe decerno principaliter humorem, viſcoſum, glutinoſum, difficile mobilem, concreſcere paratum, non inflammari, qui morbum magnum contumacemque, ſolitiſque remediis reluctantem creat, vel mox creaturus eſt. Poſſunt hercle diverſi morbi a ſuccis craſſis, & viſcoſis generari, ſed omnium unica eſt curationis ratio, inciſio, & diſſolutio, viam ſternens ad evacuationem; quibus viribus pollet mercurius, ſi cetera ejus uſurpatio-

pationem permittunt. Neque vero ſtatutum indicans attinet pluribus confirmare, vel ſolius gallici curatione ſat clare oſtenſum, cujus cauſſa quam viſcida, aptaque ad concretionem ſit, demonſtrant dura inde nata tubera, difficillima ſolutu, ipſaque cadaverum inſpectio, affirmante Nicolao Maſſa(a), ſe ſe in Noſocomiis proſecuiſſe cadavera multorum, qui laboraverant inguinis lue, & in hiſce reperiſſe venas plenas materia pituitoſa alba, ſanguinis quantitatem ſuperante: qua item loca excruciata repleta erant, imo in aliquibus etiam lacerti. Quid quod Georgius Philippus Nenter(b) decernit, ad curationem luis venereæ recentis, & mitioris magis facere ſudationem, & vacuationem per urinas, quam ſalivationem per hydrargyrum, & hanc utiliorem eſſe in inveterata, animadvertens ab illo non invadi venereas ſordes, cum adhuc ſubtiliores ſunt, & teneriores? Etiam Archibaldus Pitcarnius obſervat, in borealibus regionibus, ubi ſordes denſiores ſunt, gravioreſque, morbum venereum hydrargyro expugnari, in auſtralibus decocto Guajaci, ſalſæ Parillæ, Oxylapathi, Bardanæ, & ſimilium. Porro actionem mercurii dirigendam eſſe in craſſa, & glutinoſa purgamina comprobat virus glutinoſum lepræ, initio morbi per illum expugnabile, ſimiliterque comprobat non multum abſimilis humor obſtinatæ ſcabiei eodem remedio ſolutilis; comprobant etiam dura tubercula in partibus exterioribus ſine celtico inquinamento oborta, eoque in emplaſtris appoſito diſcuſſa. Reliquas circumſpice enumeratas ægrotationes, & in omnium cauſſis aliquidpiam ſimile venerei ſucci invenies, & ſi cum aliis qualitatibus conjunctum, vel diverſum intenſione, aut remiſſione. Quamvis autem vis hydrargyri ſit opponenda primario humori viſcoſo, craſ-

(b) *Epiſt. Tom.* 3. (a) *Cap.* 8. *de Lue Vener.*

craſſo, & pituitoſo, tamen evenire poteſt, ut ejuſdem operam petat ſuccus non valde craſſus, & viſcidus, ſed profunde retruſus, cujuſmodi eſt humor Coxendicis effector, qui tametſi non valde craſſus foret, ob loci profunditatem, niſi alio conatu abduci poſſet, liquidi argenti efficacitatem poſtularet. Scio multorum eſſe ſententiam, vim Hydrargyri ſpeciatim in humores acidos intendi, ſive hos venerea contagio comparaverit, ſive alia quæcunque cauſſa. Quo tamen conceſſo, non mutatur indicans ejuſdem a nobis conſtitutum, videlicet lentor, aut craſſities humoris difficulter ſolutilis. Cum enim acidi proprium ſit denſare, & cogere, & inde contumaces morbi producantur, hos non alio pacto curat mercurius, quam diſſolvendo denſa, & coacta, ſuarum partium tenuitate, & impetu ſibi viam per ea muniens, iteratiſque ictibus frangens, contérenſque acidi aculeos arcte invicem complicatos. Quamobrem contrarietas, quæ luculentior apparet inter hydrargyrum, cauſſamque morboſam, verſatur inter illud, qua ſolvens, humoremque, qua indigum ſolutionis: & hac indigentia proficiſcente a craſſitie, & lentore, inde depromptum eſt indicans generale tanti remedii.

Ex recenſitis præcipuis affectibus, in quos hydrargyro pugnatur, apparet idem multiplex eſſe remedium, æque ac venæ ſectionem, & purgationem, videlicet evacuans, revellens, derivanſque. Adhibitum iſchiadico dolori ſedando per ablutionem cauſſæ, evacuans ſimul eſt, revellenſque; quatenus humorem ad coxam delabentem inde retrahit, perque ſuperiora educit: in capitis vero affectibus, puta, tuberculis, doloribuſque venereis uſurpatum derivans eſt, evacuanſque, per partem proximam mali fomitem detrahendo. Quod ſi humores educendi per univerſum corpus ſparſi ſunt, infliguntque morbum toti com-

mu-

munem, potissimum ut evacuans conducit. Cum autem has evacuationes efficit, semper vim suam attenuandi, liquandi, resolvendique exerit, neque tamen semper manifestis excretionibus declaratam. Hæc dissolvendi facultas non raro, sicuti observatum fuit, tanta est, ut sine sensibili excretione alicubi excitata dura tubera demoliatur, eorum materia in minima, & invisibilia extenuata.

CAPUT V.

De impedimentis provocandæ salivæ per Hydrargyrum acceptis a rebus naturalibus, & non naturalibus.

EXcretio salivæ per instabile metallum ratione symptomatum, spatiique, quo solet perdurare, dum instituitur ad fortes, pertinacesque morbos profligandos, omnibus magnis supra descriptis evacuationibus anteferenda est, majoremque administrantis diligentiam requirit in explorandis viribus ægrotantis, & opportunitate ad remedium, discenda ex iisdem rebus, quibus vidimus, alias magnas vacuationes regi. Ut igitur aliarum commodam occasionem facilius inventuri percurrimus impedimenta, quæ interponi possunt; sic eadem via pergemus ad inveniendam idoneam administrationem salivationis. Primum autem obicem omnium ingentium excretionum viribus infensarum certo certius est, ab imbecillis viribus occurrere, eumque tanto fortiorem esse, quanto major imbecillitas apparet. Deterremur accisis viribus ab incisione venæ, & purgatione; quanto magis deterrebimur a salivatione, quæ non sola continuatione excretionis, & copia lacertos quatit, sed pluribus aliis infestis symptomatis?

matis? videlicet faucium, & gingivarum inflammatione, erosione, erosarum dolore, vigiliis, cordis anxietate, missis aliis aliquando supervenientibus, fortioribusque ad vires perfringendas. Quare Sydenhamus eam vacuationem peracturus, neque phlebotomiam, neque purgationem præmittit, contra quam multi solent, quo corpus robustius valeat perferendæ medicaminis violentiæ. Prima igitur conditio est eam subituri firma virtus, principale impedimentum infirma; quod extra omnem controversiam positum est, supraque expositum, quemadmodum virium debilitas repugnans magnis vacuationibus consideranda sit, noscendaque. Alias itaque res naturales, scoposque secundarios, ut Scholæ vocant, pensitemus, in quas defigendi sunt oculi quodlibet grande remedium usurpaturis, initio facto abs temperie naturali totius corporis, partiumque principum. Nicolaus Massa ita tutum judicat Hydrargyrum, ita omnibus temperaturis accommodatum, ut omnes citra periculum experiri possint. Dissentit Palmarius, melancholica, multoque magis pituitosa corpora id genus remedii sine noxa inemendabili pati non posse opinatus, eidemque aptiora esse corpora calida & sicca. Aliquas ego ex primis qualitatibus minus appositas esse ad luctandum cum mercurio existimo, nullam ita imparem luctæ, ut illius usum plane vetet, donec intra sanitatis confinia subsistit, quæ habent certam amplitudinem, in temperatura naturali, quam quisque ab ortu sortitus est. Dic, quæso, quænam hujusmodi temperatura in totum prohibeat usum mercurii? An metues cum Palmario, ne partes laxiores in temperaturis pituitosis labefactentur a validissimo dissolvente, & irreparabilem perniciem incurrant? At multi cum Lemerio præparant corpora ad usum illius longo tempore præmisso balneo, quod

humectat, laxatque partes: imo Petrus Forestus (a) sentit pituitosos minus offendi ab suffitu, qui vehementior est inunctione. Occurrere insuper potes formidato periculo decocto ligni guaiaci, vel alio roborante. Mihi periculosior videtur mercurius in temperaturis calidis, siccisque, uti pariter visus est Petro Foresto loco citato, aliisque: nimirum quia calidiores sicciores que succi, & vehementius valent impellere mercurium, & perniciosam acrimoniam facilius contrahere. Palmarius timens in pituitosis temperaturis usum fluentis metalli, non timens in calidis siccisque, respexit ad frigiditatem, tanquam nocituram pituitosis, & profuturam biliosis. Quid autem attendetur illius frigiditas, negligentur aliæ qualitates magis activæ parabilesque a nostro calore ejusdem partes dividente, & mobilitatem incitante? Unde inopinati effectus adventitiæ caliditatis in salivantibus corporibus sæpe comparent, uti superius dictum est. De illis etiam corporibus metuo, uti ab aliis quoque animadversum fuit, quorum facies impense rubet, caput fervido, copiosoque sanguine irrigatur, promteque dolore afficitur.

Ætates, quæ in aliis insignibus vacuationibus moliendis non leve momentum habent, non dispar habent etiam in motione salivæ. Infantiam, quam Galenus, aliique graves auctores venæ sectioni eximunt, vetiti copiosam continuamque puerorum substantiæ dissipationem, & inde sequentem virium infirmitatem, qua fiducia salivatione exercebimus? An poterunt tenella corpora, & levi quacunque de causa cum detrimento mutabilia afflictionem salivationis sustinere? Non posse, a pluribus judicatum fuit, non tamen a Nicolao Massa Unctorum strenuo patrono, & pene antesignano, nullam ætatem subducente

(a) *In Scholiis Observat. 20. de Lue Ven.*

te sputationi ex mercurio, quæcunque illa fuerit: idemque non minus intrepide decrevit Leonardus Botallus[a], hoc fretus experimento. Infans nondum bimus a fœda nutrice infectus torquebatur artuum dolore, ulceribusque verrucosis circa os, anumque; qui deinde sugendo lac a matre eamdem polluit, istaque patrem. Cum autem parentes illinimento *mercuriali* curasset Botallus, forte fortuna quidpiam ex eo superfuit, præbuitque in ætate infantili grandis experimenti occasionem. Namque mater fletu puelli permota, qui communem calamitatem passus, solus præsidio destituebatur, eum alternis diebus residua unctione illevit, donec gingivæ rubere incœperint. Stillavit os non multum, neque longiore tempore, sed ex æquo natus, genitoresque firmam integramque salutem recuperarunt. Hinc animis sumptis Botallus affirmat, se idem in aliis pueris tentasse, eumdemque successum impetrasse: quorum tamen curationem cum minime describat, non sufficit, quod satis est ad imitandum. Quantum ad me attinet in re tam lubrica ancipitique numerosa exempla cum omnibus circumstantiis sincere relata requiro, ut exciter ad imitationem: imo Epicarmus, qui ait, nervos esse prudentiæ, nemini credere, ad excutiendum omnem metum dubii experimenti ineundi, mallet uti suorum oculorum testimonio, quam aliorum. At enim præter Botallum, Amatus Lusitanus, Massa, Rudius, aliique asseverant, eamdem sibi fortunam obtigisse, & pupulos hydrargyro a se auspicato tractatos fuisse. Quoniam autem multi decantant securitatem Hydrargyri in pueris provocando ad eventum Fabricii Hildani[b], quæso, id pensitemus. Cum famulo lue venerea fœdato Dominus peregre proficiscens dormire coactus, morbum contraxit, domumque

 rever-

(a) *De rat. curand. Luis Vene. cap.20.* (b) *Centur.3. Observat.73.*

reversus communicavit uxori prægnanti, & lactanti infantem viginti circiter mensium, qui similiter infectus est. Curationem Hildanus orsus est Syrupo purgante magistrali, quo pariter infans lactens purgatus fuit, deinde prosecutus illinitione solius matris; nihilominus infans licet non illitus multum pituitæ fudit. Quo comperto Hildanus removit puerum ab uberibus matris, jussitque poni in alio lecto ad metalli vaporem evitandum, qui nihilominus una cum matre convaluit. Habes decantatam a pluribus curationem; sed non habes, mea sententia, cur Hydrargyrum in infantibus omni periculo vacuum prædices? Multum, uti narratur, exspuit infans pituitæ; idque dono contigisse a vapore mercurii, tametsi infantes etiam absque eo stimulo interdum multum liquidæ pituitæ effundant, ut omnes nutrices norunt. Hildanus tamen non permisit ultra puerum apud matrem jacere, certe veritus ex longiore decubitu noxam. Sin autem timuit ille infanti vaporem mercurii a matre prodeuntem, cur inde suadeberis de illinitione, vel propinatione ejusdem ad salivandum? Apage, si logicus es, hæc exempla ad astruendam securitatem animati metalli in infantibus. Non ideo totam pueritiam huic remedio subtraho, sed grandiores pueros subjicio, dummodo restrictius administretur, accommodateque ad ætatem; nec alia ratione curari possint; videlicet per ipsum mercurium admistum purgantibus. At in senibus quid decernendum? Senectutis frigiditas, viresque debiliores ad resistendum fortibus mutationibus, cautiorem exigunt fortis remedii administrationem, sed ante extremum senium nihil est, quod in totum illud prohibeat; idemque sanciendum de robusto sene ad salivationem, quod constituit Celsus ad venæ sectionem.

In

In aliis rebus non naturalibus nihil supereſt examine dignum præter gravidationem, quam tametſi Nicolaus Maſſa[a] nullum habere momentum credit ad interdicendam ſalivationem, quicunque ſit illius menſis; nihilque periculoſi ab eadem metuit Hildanus, ſine diligenti meditatione id negotium tranſigendum non judico: de quo mihi ſollicitudinem non minuit Varandæus[b], affirmans, ſe vidiſſe plures gravidas ab inguine immundas, ſalivationem provocante mercurio ab Empiricis præſtito, reſtitutas. Non contemno, nec parvi facio experientiam, ſed apud Medicum rationalem conſilium præcedat oportet, quo aſſeritur ab infamia inopinati fortuitique eventus. Sæpe narrantur ſecunda, ſupprimuntur adverſa, & licet concedam, aliquos ægrotos ab Empiricis audacter ſanatos eſſe, conſtat etiam aliquos audacter, & ſine controverſia perditos. Hæc igitur medela ad conſilium accuratiſſime exigenda eſt, non Empiricorum more conſideranda, uſurpandaque, qui ſæpe paucis exemplis neque ſollerter expenſis in actionem ducuntur. Majores ſane turbas parit excretio ſalivæ per mercurium, quam purgatio per alvum facta mediocri purgante, quod tamen non omnino tutum eſt matri, fœtuique, præſertim iſti juniori, vel ſeniori. Quanto igitur erit hiſce temporibus provocatio ſalivæ periculoſior? At, dejiciens pharmacum, inquies, propellit humores uterum verſus, & hac pulſione efficacius eſt ad abortionem ſalivatione; quæ humores ab utero retrahit, adigitque ad ſuperiora, ſuoſque tumultus procul ab utero ciet. Rite concludis hoc ſolo motu humoris animadverſo, ſed aliunde redditur magis abortivum hydrargyrum, videlicet a magna vi diſſolvente, & liquefaciente: quæ quoquo verſus effuſa, cur non metues, ne ad uterum, fœ-

(a) *De Mor. Gal. tract. 4. cap. 1.* (b) *Lib. 2. de mor. mulie. cap. 2.*

fœtumque perveniat? Dum mater, evacuatione plures dies perſeverante, vigiliis, doloribus, inedia, fœtore, triſtitia maceratur, ut ſæpe ſolet evenire ex Hydrargyro, nil fœtui detrimenti timebis? Accedit, ut non raro impetus inquieti metalli ad alvum converſus, eam magis cathartico ſollicitet, duplicique ratione periculum abortus inferat. Diarrhæa prægnanti ſuperveniens ſæpe abortum peperit, uti notat Proſper Martianus[a]. Cur non poterit parere mercurius ſi, ut aliquando contingit, alvum copioſe ſolvat? Quid quod Hydrargyrum fœminam inter inanes labores, cruciatuſque difficilis partus expedit, exitumque accelerat? quod conſtat ex Obſtetricibus Gorricienſibus, ſolitis in difficultate partus illius ſcrupulum, referente Mathiolo, propinare? An igitur ſi propinetur ante maturitatem fœtus in majore quantitate nihil dubitandum de abortione? At enim vidimus aliquot mulieres gravidas proſpere, & ſine abortu ſalivationem tuliſſe; ſcimus etiam aliquas nequidquam ea uſas fuiſſe ad excludendum fœtum, timoremque ſubeundæ notæ impudicitiæ. Ergo tutus prædicandus eſt illius uſus, ſtatuendaque generalis regula exhibendi prægnantibus abſque metu, uti viſum eſt Bartholomæo Boſchetto, accuſanti tanquam male ſanum commentum, & inanem inde conceptum timorem abortionis? Id pernego. Retentus aliquando fœtus in prægnantibus contra impetum vivi metalli evincit, non eſſe neceſſario abortivum, non tollit rationabilem abortionis ſuſpicionem, neque illius propinationem eximit reprehenſioni citra magnam neceſſitatem, qualis fuit deſcripta a Boſchetto. Ulcus ſupra columellam, palatum exedens ita deglutitioni adverſabatur, ut ori ingeſta, ſive ſolida forent, ſive fluida in nares inſilirent, nec vires fatiſcen-

(a) *In com. ſect. 5. Apho. 34. Hip.*

scentes ex continua consumptione sarcire possent. Vel igitur mater cum fœtu in evidenti periculo deserenda erat, vel quod unicum supererat, periclitandum Hydrargyrum. Respondit exitus necessario consilio, quem tamen parem in quacunque prægnante sperare nequimus; quarum alias ex diverso corporis apparatu videmus levi de caussa abortire, alias fortiora irritamenta abortionis innoxie pati. Hinc fit, ut aliis faventibus experimentis voto, aliis contradicentibus in ambiguo posita sit deliberatio, quam solum capescendam censeo in magnis angustiis, nulloque aliunde suppetente effugio.

De rebus naturalibus satis. Expendamus impedimenta ab rebus non naturalibus interjecta, primumque ab aere, inter res non naturales primatum obtinente. Hujus intensum frigus, vel calor, sicut aliis fortibus commotionibus humorum, parum est opportunus; item agitationi concitatæ a fugaci argento, quæ aliis vehementior esse solet. Hoc igitur primum ab æstate summa prohibetur, magno cum discrimine aucturum dissipationem spirituum, humorumque factam ab ingenti ambientis æstu. Vix sani tolerare valemus vehementiam canicularis ardoris, quo languemus appetitu, noctes inquietas, & propemodum insomnes transfigimus, multisque indigemus præsidiis adversus tempestatis incommoda; quibus temere adderetur afflictio salivationis, interdum ad animi usque deliquium fatigantis. Huc adde animadversionem Georgii Nenter[a] in salivatione omni modo præcavendos esse nimios sudores, quippe impulsuros altius hydrargyrum in partes nervosas, & tendinosas: unde tremores, paralyses, ariduræ sua initia sumunt. Quomodo autem omnis diligentia adhiberi poterit ad evitandam noxiam copiam sudoris,

(a) *Cap. 8. de Lue venerea.*

doris, non evitato intenso calore æstatis in obeundo periculo mercurii? Botallus tam intrepidus est, ut etiam in vigore æstatis mercurio ad eliciendam salivam non abstineat: quem tamen in calidioribus saltem regionibus non imitarer ob longe intensiorem calorem, quam in temperatioribus. Verum si morbi, quibus debellandis ille destinatur, sint longi, cur in quacunque regione non opperiemur commodiorem tempestatem? Volunt humores eo adminiculo a partibus exterioribus ad interiores vocari, adque fauces contrudi; id quod indubitatum est facilius evenire, quo tempore calor ambientis humores ad exteriora non allicit: & hoc respectu creditur illius usus felicior esse in Germania, quam in Hispania, & in Gallia, quam in Italia, pariterque in hujus tractu temperatiore, quam calidiore. Persistit tamen in opinione Botallus, negligens caliditatis aeris moturus salivam, causaturque morbum venereum temporis processu acutum fieri; sed non indicavit, quantum hic processus extendatur. Neque vero ipsi tam facile concesserim, aliquot dierum intervallo, dum remittat intensio caloris, eam luem in lethalem acutiem erupturam esse: quinimo Alexander Trajanus observat ab ea neminem sua natura internecari. Ingenti tamen objecto periculo, nec alio remedio reparabili, quam salivatione, aeris fervor postponendus est ancipiti experimento, si unicum suppetit. Secundum vigentem æstatem vehementer incommodat sumpturis hydrargyrum hyems asperrima: & Theodoricus ex æquo perniciosum esse putat frigus puerperis, & salivantibus ex mercurio. Facilius quidem possumus tueri domicilium jacentis a frigoris vehementia, quam caloris; providentius tamen est, utrumque excessum declinare, & præstolari favorabile tempus veris, vel autumni, vel aliarum tempestatum partem moderatio-

rem,

rem, nisi magnum vitæ periculum instaret, ut in muliere descripta a Bartholomæo Boschetto, & altera a me curata, de qua supra mentionem feci, violentia morbi dilationem non patiente. Ergo ne temere dixit Trajanus a celtico veneno neminem natura sua occidi? Id non pugno semper verum esse, sed esse plerumque numerosa experimenta ostendunt. Duæ vero narratæ mulieres, ut apparebat, certam citamque mortem oppetivissent, nisi mercurio subventum esset, ratione potius partis ulceratæ, quam caussæ ulcerantis: quæ vim suam in alias partes minus vitæ necessarias exercens, lethalis non fuisset.

Inter res non naturales, prætermissis, quæ minoris momenti sunt, remanet excutiendum, an menstruæ purgationes præsentes, vel imminentes inhibeant usum hydrargyri. Inhiberi vero inde persuasum habeo, quod vacuationem utilem, atque ex instituto naturæ factam potest interpellare supremum dissolvens, sine delectu succos liquefaciens, adducensque ad superas partes, proinde ab Alexandro Trajano non solum in mulieribus menstrualibus formidatum, sed in omnibus propter vim sanguinis menstrui resolvendi, pellendique ad superiora. Quamobrem oblata necessitate illius experiundi, statim post menstruam purgationem fiat experimentum, eaque fiat temperatione, ut majori ex parte confectum sit opus, ante reditum solitæ excretionis.

CAPUT VI.

De impedimentis ducendæ salivæ per Hydrargyrum acceptis a rebus præter naturam.

Ex rebus præter naturam primo considerandа occurrit copia succi exotici fusi per venas, lateque corpus occupantis; quæ videtur non leviter usui liquidi argenti opponi, objecto periculo, ne humorum noxiorum quantitas soluta, & agitata in aliquam nobilem partem impetum pernicialem faciat. Accidere quippe potest, ut aliquis scatens pravis humoribus contrahat affectionem flagitantem opem mirifici argenti: cujus propterea usurpatio multo securior erit, prius imminuta tutioribus auxiliis cacochymia. Scio dissentire Sydenhamum, qui contagio venereo tactos, nulla facta exceptione subjicit hydrargyro, nullam præmittens purgationem, aut venæ sectionem, quo minus viribus ulla ratione incommodet. De venæ sectione non diffideo a Sydenhamo, nisi subesset notabilis sanguinis copia celeriter adimenda per venæ apertionem: quam tamen in eo veneno perculsis, transactis aliquot a contracta labe diebus, eoque late fuso, difficile reperiri posse opinor, sed potius aliorum humorum proventum. Quare tutius est consilium Hildani, Bohnii, aliorumque minuentium purgatione redundantiam pravorum succorum ante experimentum mercurii, ne copia exagitata, turgensque, neque commodum exitum inveniens alicubi perniciosas vires exerat; uti contigit ægroto a Riverio[(a)] descripto, quem prava colluvio in ventriculo congesta inter salivandum perdidisset, nisi ope vomitorii a Riverio præstiti expulsa

(a) *Observat.* 77. *Centur.* 1.

pulsa fuisset. Et sane imminutis noxiis humoribus ante conflictum, nonne liquet minus negotii superesse naturæ in conflictu? quæ certe minus fatigatur resistendo debiliori hosti, quam fortiori, videlicet, ex. gr. tribus duntaxat materiæ partibus, quam quatuor. Hinc habes, quod respondeas Sydenhamo objicienti, per evacuantia vires extenuari, proinde minus esse valituras sustinendæ futuræ procellæ. Siquidem, per ea si quid virium detrahitur naturæ, minuitur etiam in materia vis nocendi per detractionem quantitatis; quæ propterea minus virium exigit, ut superetur in conflictu cum remedio. Itaque sive copia nocui succi venas occupet, sive primam regionem, manifestum est, indicari purgationem ante usurpationem magni exsolventis ad prosperanda salivationis initia, quæ turbari possunt ab redundantia infesti simul commoti. Porro expurgatio instituta ad removendam colluviem primæ regionis, vel ad minuendam in venis contentam, ea sit moderatione oportet, ut minime vires accidat; nempe quæ peragitur dumtaxat ad auferenda impedimenta, vel aliquam partem caussæ morbosæ, non omnem, neque deteriorem, & contumaciorem. Quod si prava potius qualitas, quam quantitas vim morbosam crearet, observata per aliquot dies accurata victus ratione, & aliquo sumpto corrigente, liceret devenire ad grandem periclitationem, nullo præposito purgante.

Motus humoris cutem versus deterret Alexandrum Trajanum a ducenda saliva etiam in gravi morbo, in quo duci solet, puta, in sævitia venereæ luis; si venenosus humor ad cutem pellitur, fœdatque pustulis, ulceribusque. Cum enim mercurius trahat humores ab ambitu corporis ad interiora os versus, metuit Trajanus hos motus contrarios, atque mavult sinere, venenum ferri ad exteriora,

ra, ibique ferocire, quam aleam vivi metalli periclitari, illud ab externis ad interna accientis. Ac ſane fateri oportet, non invalidam eſſe gallici curandi rationem, urgere virulentum fomitem ad corporis ambitum, atque per ſudorem abigere, uti abactum ſe vidiſſe teſtatur inſignis Medicus, & Poeta Fracaſtorius[a]:

Rumpe moras, agita aſſiduis venatibus apros
Impiger, aſſiduis agita venatibus urſos.
Nec tibi ſit labor aerei curſu ardua montis
Vincenti, rapidum in valles deflectere cervum.
Vidi ego ſæpe malum, qui jam ſudoribus omne
Finiſſet, ſilviſque luem liquiſſet in altis.

Si tamen hiſce conatibus morbus obſiſteret, neque poſſet per cutem tota exigi materia, non refugerem ab Hydrargyro, tametſi viderem eruptiones ad cutem, quæ ſæpe non liberant interna affligente veneno, ſed tantum effuſi inditia ſunt, effectuſque. Animos mihi addit ad id conſilium capeſſendum, quod non raro videmus, & duros tumores externos, ulcera, Scabiemque refractariam ſine viſcerum offenſa, facta ex revocatione humoris ad interna, hydrargyro curari. Quidam Theologiæ lector ex ordine Divi Auguſtini Scabiei contumaciam contractæ poſt ſuppreſſas hæmorrhoides ſalivatione ex mercurio repetita pellere conatus eſt, nullam interim noxam patientibus viſceribus. Funeſta vero accidentia, aliquando illius uſurpationem conſecuta exiſtimarem, potius eveniſſe ex portione intus ſuperſtite, quam ex regreſſu ad interiora portionis extra vergentis, proinde ex motu ad exteriora non diſſuaderi uſum inſtabilis argenti, ſi a morbo pertinaci poſtuletur. Fortaſſis humore ad cutem tendente utiliora forent irritamenta ſudoris, ſed hiſce incaſſum tentatis, quid reliquum eſt, niſi periclitatio ſalivationis?

Ex-

(a) *Syphil. Lib. 2.*

Expensis vitiosis humoribus, tanquam caussis morbosis, eorumque motu, transeo ad morbos totius corporis, vel partium, inde pariter supremi dissolventis impedimenta collecturus. Acuti affectus, febresque vehementia symptomata infligentes, viresque labefactantes apertius repugnant salivationi per Hydrargyrum, quam ut pluribus debeat ostendi. Solum patere quæstioni potest, an febres intermittentes repugnent, affirmante Ballonio, quemdam luis venereæ suspectum, simulque quartana laborantem per litum *mercurialem* elicito sputo, quartana redemptum esse. Vidimus etiam leni mota salivatione fœminam laborantem quartana, empturamque omni pretio salutem a Vvillisio curatam fuisse. Enim vero, nec ista, nec alia si qua sunt similia experimenta, mihi valent adimere timorem, ne hydrargyrum male verteret, si peteretur a morbo cum quartana conjuncto; censeoque cunctandum esse, donec extinguatur quartana, nisi aliunde certa mors objecta compelleret ad anceps & periculosum remedium. Sæviente frigore intenso quartanæ, quo, uti placet Recentioribus, ita confunditur serum cum sanguine, aliisque humoribus, ut nequeat secerni a glandulis destinatis, nil ne metuendum erit a latice inquieto argento imbuto, violenter intus retento? Anne contra vim frigoris intensi secernetur humor, effundeturque per ductus salivæ? Quid plura? Sat apertum est periculum remedii apud quærentem securitatem medicationis.

Sunt qui toto corpore Scabie inquinato ea ratione credant dubiam sputationem ex hydrargyro, quod corpus affluit acribus, & salsis humoribus effectoribus Scabiei, qui ad os una cum metallo compulsi excitare valent ulcera cum vehementi dolore patientis tolerantiam superaturo. Verumtamen si aliquando id accidit, plerumque non accidere

cidere

cidere extra dubitationem videtur ex modo agendi Hydrargyri, quod acres, acidósque humores ad os ſinceros non advocat, ſed aliis permiſtos, & præterea attritione obtuſis eorum cuſpidibus. Neque vero oppoſitum arguit eroſio gingivarum, eamdem patientibus a mercurio, uti ſupra adnotatum fuit, etiam corporibus ſanis, nec acido abundantibus. Ubi ille in fauces illatus eſt, vel ibi retineatur oportet, quod ejus naturalis impetus non patitur, vel partes erodat, ſibique viam paret. Nuper etiam mentio facta eſt de Patre Auguſtiniano, qui ab iterata ſalivatione nil majus ſolita ulceratione oris tulit, licet totum corpus ſcabioſis puſtulis interpunctum foret. Joannes Muys in praxi Chirurgico rationali jubet, hoc remedium declinari in ægroto ulceribus afflicto, quod legerit aliquando ſero acri non per os, ſed ulcus ſcatente, iſtuc aſperatum eſſe, & deterius redditum. Quo particulari eventu non permoveor, tot experimentis contradicentibus de ulceribus ſalivatione ex mercurio proſpere curatis.

Hydrargyrum capiti haud leviter officere inaurantes demonſtrare videntur, qui operi ſuo vacantes illius fumis frequenter exceptis, tandem ſurdi, paralytici, epileptici, vel apoplectici pereunt. Verum non ignobiles Medici concedunt, id quidem evenire inaurantibus, non tamen iis, qui mercurio illiniuntur: immo Nuchius de ſaliva affirmat, eodem ſalivam movente aliquando dolores capitis, vertigines, Manias, Epilepſias eſſe ſublatas; idemque experientiſſimus Rotarius, aliique confirmant. Porro calamitoſum eventum inaurantium ab eodem argento imputant illius fumis una cum aliis pravis habitibus inſpiratione hauſtis; ſtatuuntqne magnum diſcrimen inter partes fumi ſeparatas a ſubſtantia hydrargyri, eaſdemque implicatas ſubſtantiæ: quod tamen mihi tam clare non apparet.

paret. Cum enim diversæ partes Hydrargyri humano conatu separabiles non sint, & quælibet illius pars cuncta elementa comprehendat, non satis intelligo, quo sensu dicant, partes fumi esse divisas a substantia, perinde ac si alia esset substantia hydrargyri, alia fumi. Vincit illud efficacitatem ignis rerum omnium eversoris, & in ludibrium vertit; quod scilicet flammarum violentiam passum pristinam illæsamque faciem recuperat, suamque victricem immutabilitatem, ut ita dicam, jactanter ostentat. Provoco ad experimentum narratum a Jacobo Sachs testante, Romæ dissectum esse cadaver cujusdam aurificis, ex summo capitis dolore extincti, atque in cerebro repertam esse plusquam libram mercurii ex ejus vapore hausto congelatam. Itaque fumus Hydrargyri nihil est aliud, nisi ejusdem pars non per separationem ab aliis elementis reddita tenuissima, sed per minutissimam continuitatis divisionem, itemque concitatior ad motum, aptissima proinde ad se se insinuandam in penitissimam compagem partium cerebri, nervorumque inde manantium, & tandem frequenti repetitione laxandam, & pervertendam: atque hinc potissimum pendere opinor lapsum inaurantium in affectiones indicatas. Cum autem artubus affrictus mercurius intro subit, vel ore sumitur, non ita a calore nostro, aliove stimulo minutatim dividitur, ut opera flammarum; sed in partes crassiores, minusque ad motum incitatas, & paratas efficere, quod majori ab igne concitationi, & tenuitati adjudicavi. Verum enim vero non vindicatur id argentum corpus nostrum ingressum sine opera ignis a potestate nocendi, nisi certis quibusdam animadversionibus in usum vocetur. Minus quidem virium calor noster addere illi potest, quam igneus, sed tantas potest, ut incautus ejus præbitor graves offensas importet. Inest illi vis insi-

gnis

gnis humores fundendi, trudendique ad superas partes; & inde traho caussam timoris in illius usurpatione, si caput imbecillum est, & natura morbosum. Quandoquidem videmus non raro post exhibitum Hydrargyrum ad extrudendam veneream colluvionem, caput perturbari, interdum ad delirium usque, gravari, dolere, artus tremere; quæ tametsi desinunt facta copiosa excretione sive salivæ, sive sudoris, urinæ, aut alvi, tamen declarant infestam capiti actionem, mihi persuadentem in eo debili, morbosoque dubium exitum salivationis esse, nec eam imperandam, nisi aliunde impenderet magnum vitæ periculum, aut ab ipso venereo affectu caput conflictaretur, facilius eo remedio expugnabili. Oneraret meam hanc persuasionem, si laborans esset temperaturæ calidioris, abundaretque tenuibus acribusque humoribus, paratis concipere motum ad superiora. Ceterum in aliquibus capitis affectibus genitis a crasso humore etiam non celtico absque temeritatis nota tentari potest, fuitque tentatum aliquando utiliter in Epilepsia, alterove capitis morbo; incidente, ut opinor, tentamento in humorem crassum, viscidumque effectorem ægrotationis. Magna tamen circumspectio semper requiritur, commendata ab sinistris eventibus inde interdum consecutis. Narratur a Vvillisio, in atroci inveterataque Cephalalgia citra ullam suspicionem venereæ luis, moto hydrargyri opera salivæ fluxu in fœmina perillustri, morbum adauctum esse, alterique ægroto similiter tractato cœcitatem illatam.

Tussim, dolorem pectoris, difficilem spirationem, aliaque indicantia pulmones affectos esse, venasque ex facili scissiles pro impedimento salivationis circumspectiores habent. Vidimus supra ex Lemerio quemdam robustissimum delibutum intra dimidiam horam spuisse duodecim

san-

ſanguinis libras; mihique pariter retulit Patritius Cremonenſis, ſe Parmæ multum ſanguinis effudiſſe, ex illitu mercurii pro Scabie. Quamquam autem credunt multi, ſanguinem occaſione ſumpti mercurii erumpentem ſemper ſcatere ex vaſis faucium, oriſque, nunquam ex pulmonibus; tamen non video, cur in natura paratis ad Hæmoptyſim metuenda nihil ſit apertio vaſorum ipſius pulmonis, ac multo magis in eam patientibus. Verum enim vero non deſunt adeo ſecuri in uſu ejus remedii, ut in fluxionibus ad pectus cum ſputo cruento copioſo ad idem confugiant. Abs quibus id unum peto, quemadmodum magna vis exſolventis incitatique argenti fræno eſſe poſſit elabenti ſanguini. An alio revocando humorem fluentem ad pectus, ſicque auferendo cauſſam cruentæ effuſionis? Enimvero totum ſanguinem commovet illud, & commotione calefacit, præparatque ad largiorem effluxum per vias jam recluſas. Vidi etiam Patavii virum annorum circiter 56 temperamenti melancholici ex mercurio phthiſicum factum occubuiſſe. Laborabat iſte duris tumoribus in variis partibus abſque dolore excitatis, ſumtoque Hydrargyro plures menſes ſolito copioſius ſputavit; ſed inde correptus eſt febri lenta; qua reddita intenſiore menſe Januarii anni 1734 advocatus ſum ad conſultandum de remedio. Quo die acceſſi febris erat lenta, continua tamen, cum pulſu duro, & parvo, quæ dies quindecim fere in eodem ſtatu permanſit. Poſtea cœpit inordinate exaſperari, ut modo intenſior eſſet, modo remiſſior. Obſervavi in ſputaminibus mane excretis aliquot ſimilia loturæ carnium, aſſeruitque æger, ſe ſemper ita permiſta ſputa mane excreviſſe poſt uſum mercurii ex gravi ſuſpicione venerei inquinamenti. Poſt dimidium Februarium omnia in pejus ruerunt. Febris fortior, noctes frequenter inſomnes, magna deje-

ctio appetentiæ, sputa saniosa, & initio Martii mors. Fallopius Asthma, & Marasmum, quamvis ab impuritatibus venereis genitum soli præsagitioni relinquit, nullo magno medicamine amoliri conatur. Aliqui tamen oblinunt hecticos ab immundo concubitu; quos ratione non destitui opinor, si pro hecticis intelligunt, quos inveterata lues celtica emaciat, consumitque cum febri lenta; continuaque; nempe quæ fomitem habet in crassioribus, & tenacioribus succis, quam hectica aliunde suborta: qua consideratione, viriumque habita ratione hisce Hydrargyrum parca manu administrare non dubitarem, nisi pulmones male haberent.

Lienosi, in quibus, uti docet Cous, gingivæ graviter affectæ olent, & a dentibus discedunt, parum apti censentur ferendæ salivationi. Lienosi sunt Hippocrati, aliisque Antiquis, non quicunque aliquo lienis affectu impediuntur, sed diuturno tumore cum visceris imbecillitate: in quibus Hydrargyrum gingivas plane labefactaret, novas pareret ulcerationes, veteres non sanaret, quippe ab imbecillitate, & vitiositate lienis conservatas, eoque medicamenti genere irreparabiles. Inde pariter non sola clades gingivarum, orisque formidanda foret, sed deteriora; propter semicorruptos humores, prompteque solutiles impulsu hydrargyri. Lienosis addo affectione hypochondriaca detentos, quibus cum videamus esse vehementer noxia purgantia, non potest non esse suspectus usus irrequieti metalli, humores fortiter commoventis, molestaque symptomata infligentis, cum magna perturbatione spirituum, a pluribus Recentioribus habita pro caussa primaria hypochondriacæ affectionis.

Alexander Trajanus[a] Erysipelate frequenter tentatos dif-

(a) *De Mor. Galli. lib. 6.*

difficulter pati mercurium exiſtimans nullam ſubdit rationem, aliiſque inveſtigandam reliquit, quam ita colligo. Corpora obnoxia Eryſipelati calidos, acres, tenueſque humores congerunt; hacque de cauſſa minus parata ſunt ad ferendam agitationem mercurii. Quemadmodum enim, ſicuti obſervatum eſt, in regionibus calidioribus, in quibus tenujores ſucci generantur minus proſpere cedit illius uſus, quam in frigidioribus acervantibus craſſiora purgamenta; item corpora natura propenſa ad ſimilia creanda, gravius eumdem ferunt. Cenſetur quidem inſtabile argentum frigidum, magis tamen nos alterat vi attenuante, & diſſolvente, quam frigiditate, quæ poſtquam illud in tenuiſſimas partes diviſum, impulſumque eſt, parum habet virium ad agendum.

Alvus moderate laxa minuit turbas jactati metalli, large fluens periculum adauget, uſumque diſſuadet propter exitiale incrementum fluxus timendum ex majore diſſolutione, & commotione humorum inde ſecutura; quæ licet ſoleat concipere impetum ad ſuperiora, tamen aliquando etiam ad inferiora prolabitur; tuncque proclivius, cum ex alio irritamento jam eo feruntur humores. Menſe Maii anni 1732 Patavii cuidam honeſtæ fœminæ annorum circiter 44 laboranti ulcere inteſtini recti, quod ita perforaverat vaginam uteri, ut inde alvi excrementa exirent, multis præmiſſis remediis, tandem porrectum eſt Hydrargyrum ad ſalivandum, quod cum non poſſet ſuperare impetum humorum profluentium ad partes ulceratas, eodem totam vim ſuam convertit, nullo interim commoto ſputo. Porro alvi conſtrictio non favet quidem ei remedio, ſed minus opponitur, quam laxitas; cui tam facile providere nequimus, uti conſtrictioni clyſteribus minuentibus copiam excrementorum, aucturam, ſi intus relinquatur,

afflictionem in partibus superioribus. Item urinæ difficultati obnoxius, quam immunda venus minime peperit, si mercurio utatur, periculum subit affectionis promovendæ; quo constat eam interdum produci etiam in aliis nil hujusmodi antea passis.

Lemerius[a] describit *Panaceam mercurialem*, quæ mediocriter os ferit, genas leviter tumefacit, nec valde impedit linguæ motum, labiorumque, tamque placide negotium conficit, ut quidam, sicuti testatur, post eam acceptam domo egrediantur, interque sputandum solitis muniis vacent. Actio tam placida Hydrargyri mansuefacti non patet superius omnibus propositis impedimentis, sed ea tantummodo, quæ difficillimos, aliisque remediis obluctantes morbos expugnat, exigitque diligentem intra cubiculum jacentis ægrotantis custodiam, quietem animi, corporisque, aliaque adjumenta ad superandos labores molestorum symptomatum. Panacea Lemerii quanto minoris est afflictionis, & periculi, tanto minoris est roboris; idque probandum non est, ipso auctore idem testante. Nihil magni sine magno labore rebus in omnibus minime fortunæ subjectis impetrari solet, solo fortunæ favore magna interdum huic pretio eximuntur. Scio aliquos ita addictos esse, & confidere Hydrargyro, ut me nimis timidum sint habituri, parvique facturi multa ex propositis offendiculis, quibus vel interpositis, narrantur morbi eodem prospere profligati. Enimvero non inutile erit caute deliberaturis de tam grandi remedio, omnia præ oculis habere, aliqua ratione securiori illius usui adversantia; quo vel experimentum declinent, vel circumspectius obeant; & consultius profecto obibunt, si ante illud omnia dubitandi momenta providerint, & pensitarint.

CA-

(a) *In Cursu chymico.*

CAPUT VII.

De præparatione corporis Hydrargyro perducendi ad salivationem.

PRæparatio corporis ad prospere salivandum opera liquidi argenti pertinere poteſt, vel ad quantitatem humoris minuendam, vel alterandam qualitatem. De quantitate ſancitum jam eſt, hanc conſultius minui ante uſum remedii, ſi magna eſt, neque tam qualitas, quam quantitas negotium faceſſit. Quæ animadverſio potiſſimum ſpectat ad curationem venereæ ægrotationis, eamque ſuſceptam mercurio conficiendam, a pluribus inde inchoatam ceteris prætermiſſis evacuantibus. In aliis enim affectibus a viru libidinoſo non illatis, antequam ſummum diſſolvens porrigitur, alia tentari ſolent, alia miniſtrari detrahentia. In quocunque tamen morbo mens eſt illud adhibere, ſi primæ viæ impuræ ſint, hæ detergendæ ſunt, ne retentæ commotæque impuritates impediant fauſta initia ſalivationis. Præparatio vero alterantibus facienda latius patet, extenditurque ad omnes morbos eo præſidii genere tractandos; abs quibus dixi indicari opem Hydrargyri, ut genitis ab humoribus viſcoſis, & ſolutu difficilibus: qui ſi indigent aliqua præparatione ante illius uſum, ea maxime conſiſtit in inciſione, atque attenuatione. Propterea licet a diverſis auctoribus diverſa præmittantur ad præparandum, eo tamen cuncta tendunt, ut humores excernendi commoveantur, fluoremque acquirant. Palmarius propinat decoctum Guaiaci, quo venenum intus latens, ſopitumque excitetur, propellatur, promptiuſque ſubeat venturam actionem medicaminis. Plures præſertim extranei,

nei, cum Lemerio Hydrargyri operam experturum longo tempore in balneum demittunt, ad maceranda dura, & viscida, inde facilius cum medicamento conjungenda, & una cum ipso extrudenda. Bohnius, aliique addunt balneo vegetabilia emollientia, & resolventia ad efficacius corrigendos vitiosos succos. Alii sola humectantia propinant relicto balneo. Videtur autem primo aspectu omnis præparatio extenuandi, dissolvendique gratia prorsum superflua, posita deliberatione utendi mercurio contra vitium viscidorum humorum difficilium ad solvendum. Quid enim attinet, inquiet aliquis, decocta calida, vel balnea, aliaque debiliora attenuantia administrare fortissimum supremumque attenuans dissolvensque sumpturis? Hinc forsitan persuasus Sydenhamus, accersitus ad luem inguinis sanandam quælibet præparantia missa facit, solam adhibet famosam illinitionem. Utrum autem tutiorem partem sequatur, videndum est. Magna virtus, fateor, inest irrequieto metallo ad dissolvendum, majorque, quam ceteris ad id designatis, sed certum itidem est ad solutionem paratiora promtius, & cum minore molestia educi, nec supervacuam esse diligentiam educenda præparantium. Illud etiam emolumenti superest, quod dispositi succi minore quantitate argenti exiguntur, citius, & leviore perturbatione corporis; quemadmodum evenit etiam in evacuatione per cathartica agentia in apparatos succos, ultroque irritamentum sequentes. Probatissima pariter est sententia Hippocratis, corpora expurganda esse fluida facienda; quæ certe valet etiam in purgationem per Hydrargyrum exequendam, tantoque magis valet, quanto magis ista ceteras superat. Huc adde contagionem veneream interdum non unica salivatione abstergi, iteratamque requiri; quam iterationis indigentiam sperare potes im-

impeditum iri, antea dispositis humoribus ad expulsionem. Nolo porro corpus cum fortiore remedio luctaturum extenuetur repetitis validis purgantibus, vel aliis adminiculis, contendatque præperatio cum remedio, cujus gratia præponitur. Detrahat aliquid copiæ, limet aliquid de qualitate obstante, ponatque tantum initia curationis perficiendæ Hydrargyri efficacia. Quare mihi improbabilis est praxis Joannis Fortis, qui Juveni viginti sex annorum lue venerea confirmata polluto viginti dies sudorem elicuit; deinde mirabile illinimentum adhibuit. Sudore tot diebus continuis evocato necessario vires obteruntur; præsidiumque adversus futuram pugnam debilitatur, resiccatumque per copiosum sudorem corpus magis oblæditur ab secuturo humoris copioso effluxu. Si valida purgantia porrecturi ex Senis consilio corpus humectamus, quid resiccabimus ante sputationem uberiorem humidi quantitatem excreturam? Mallem igitur in simili morbo alte reconditum, densatumque venenum decocto Guajaci, & Salsæparillæ convenienti tempore propinato commovere, & attenuare, quam fortiore conatu sudorem provocare. Propterea decoctioni admiscenda est portio minor lignorum, quam quæ admisceri solet sudoris ducendi caussa. Videtur etiam parum opportunum esse validis irritamentis sudoris ad cutem urgere humores mox a mercurio compellendos ad fauces. Ridebit hæc Botallus, qui pugnat, a fluente argento nocuos succos sparsos per ambitum corporis non repelli, causatus, se non videre inde consequi pessimum symptoma repulsionem significans, scilicet aut cordis, jecorisque, aliorumque viscerum rosionem, aut inflammationem, aut aliam labefactationem a repulso viru, inque præcordiis collecto. Quare decernit, insitam esse Hydrargyro vim coquendi, dissolvendi, explodendique

no-

nocuos ſuccos externum corpus infeſtantes, ſed humanæ menti omnino ignotum eſſe, quemadmodum id efficiat. Mihi tamen hac de re cogitanti primum ſuccurrit animadvertere, obſervatum eſſe oblinitum unguento *mercuriali*, ſi affluat pluribus ulceribus in ambitu corporis, iſtaque ab inunctione citius juſto ſiccentur, pluribus infenſioribuſque ſymptomatis exerceri circa fauces parteſque ſuperas, non infirmum argumentum, materiam noxiam a partibus exterioribus ad interiores ſeceſſiſſe, aut ſaltem quæ illuc ferebatur, ad interiores, ſuperioreſque converſam eſſe. Porro ſi ſordes obſidens cutem vere ad interna revocatur, iccirco non importat viſceribus noxas, quas importandas eſſe opinatur Botallus, propterea quod non conſiſtit ibidem, ſed ultra velox permeat ad fauces; & inſuper in regreſſu a cute ad interna admiſcetur aliis humoribus, & miſtione minus eſt parata nocere, quam ſincera, & nulla temperatione mitigata. Adde pariter ab Hydrargyro fieri modificationem quamdam, & correctionem ejus tranſitum per viſcera innoxium reddentem. Si tamen probabilius judices, materiam fuſam per externa vi metalli non intro reduci, ſed reſolvi, ideoque nova non appellente materia cutem defœcari, & ulcera ſiccari, dicas ideo majorem moleſtiam partibus ſuperioribus inferri, quod medicamen intro permeans prohibet curſum materiæ ad corporis ambitum, totamque trudit ad partes, quas natura ſua ſolet invadere, & vexare.

Præter attenuationem humorum nonnulli ante uſurpationem aquoſi argenti propinant decoctum Guajaci, tanquam antidotum quoddam in pravam illius qualitatem, roboraturum cerebrum, & jecur; hinc forſitan permoti, quod Guajacum creditur ſuperfluam humiditatem abſumere, adſtrictioniſque particeps eſſe. Verum quocunque fine

præ-

præsumatur decoctio indici ligni, sive tenuandi caussa, sive roborandi, non habeo quid opponam; cum ex eo aliquid boni sperari possit, nihil mali timeri. Existimo tamen, parum inde muniri ea viscera adversus mercurium, qui non nocet potissimum mala qualitate antidoto Guajaci lenienda, sed humorum solutione, & impulsione; quæ tamen & salutis instrumentum est, si regitur a natura, & detrimenti, si regimen excedit. Excessus porro antidoto cohiberi non potest, sed in primis accuratissima administratione, videlicet delectu justæ quantitatis, morborum id medicamen poscentium, & corporum ad ferendum idoneorum, deinde impetum præter opinionem conceptum aliis adminiculis infra exponendis cohibentibus. Inventa quidem a Chymica ars est ita temperandi Hydrargyrum, ut inde humorum ad fauces fiat lentior accursio, levior commotio, multoque mitior vis affligendi: sed hæc ipsa moderatio vires ejusdem delumbat, imparesque reddit pertinaci morbo propulsando.

CAPUT VIII.

De indicationibus generalibus occurrendi Hydrargyri noxis.

NOn iniquo animo feremus, remedium plusquam magnum, & morborum pertinacia extremorum expugnatorem per summam quietem, & securitatem opus suum absolvere non posse; si animadvertemus cetera remedia, minusque contumacibus morbis destinata undecunque non esse innocentia. Minus tamen aliqua laboriosa sunt, & molesta, neque novas vexationes afferunt, uti mercurius; cujus usui non raro superveniunt affectus pe-

culiarem opem requirentes ; qui tamen ſæpe compenſantur expugnatione morbi aliorum opera inſuperabilis. Omnia magna magno Mortalibus conſtant, eodemque pretio redimenda ſalus eſt graviter, & pertinaciter oppreſſa. Cum igitur mercurius etiam in exitu felici, nova vulnera identidem infligat, (quod in uſu aliorum grandium auxiliorum obſervari non ſolet) mearum partium eſſe duxi, elicere indicationes generales ad illius ictus repellendos, & vulnera ſananda: quæ tamen ut ut moleſta, non ſemper æqualis periculi ſunt. Aliquando vero valde ſævit id genus remedii, & periculoſas affectiones creat, vel inflammatis faucibus, viaque ſibi obſtructa, vel gravitate capitis, & dolore, vel copioſo ſanguine profuſo, vel præcipiti humorum liquatorum in ventrem impulſione, ut alios graves affectus taceam, quos interdum inde partos accepimus: quibus licet ſæpe liberentur ægroti, tamen aliquando ſuccumbunt. Itaque, ſive laborantis errore, ſive medici, ſive aſſidentium, ſive alio ignorato cauſſarum concurſu mortem aliquos in uſurpatione Hydrargyri oppetiiſſe certum cum ſit, ut incipienti morbo ſubvenire poſſimus, & incrementum capturo opponi, autumo, indicationes curatorias ex duplici capite deſumendas eſſe, nimirum a morbo recens orto, morbique cauſſa, ideſt hydrargyro. Atque ut iſthinc ordiar, petit illud tanquam morboſa cauſſa ſui depulſionem: & iccirco ſi per unctionem cuti inductum eſſet, inde minaci morbo coorto, e veſtigio linteis, induſiis, ceteriſque integumentis mutatis, abſterſiſque oblinitis partibus lixivio, vel decoctione Hormini, aut vino, portio nondum in intimum corpus illapſa adimenda eſt; illapſam vero aliis adminiculis educere ſtudebimus, aut motum ejus immoderatum cohibere, niſi ſit educendi poteſtas, habita ratione morbi inde producti in electione

reme-

remediorum. Ergo impetu fluentis argenti ad ventrem, alvumque converſo cum torminibus, atque exitiali excretione, præſentaneum foret remedium, quod Aetius, & Dioſcorides illud potis adminiſtrant, videlicet lac, paulo poſt provocato vomitu rejiciendum: quo retraherentur, aut ſaltem compeſcerentur deorſum concitata, uti viſum eſt Hippocrati[a], aliiſque pluribus ejus veſtigia prementibus, qui in Dyſenteria aliis etiam de cauſſis genita vomitum præcipiunt; aliaque præterea in uſum adducenda in eo morbo conſueta, & præſertim clyſteres ex oleo amigdalarum dulcium cum vitellis ovorum. Porro vim ſuam jaculante Hydrargyro ad fauces, palatum, aliaſque oris partes, ſolutoſque humores eodem uberius adducente, ab ſolito revulſionis, & derivationis præſidio ſuppetiæ petendæ ſunt, pertuſa vena brachii, ſi fauces tumore obſtruerentur, impedita deglutitione; uti contigit juveni memorato in Ephemerid. Germ.[b] a cingulo *mercuriali* propter Scabiem admoto: quo in eas anguſtias conjectus, ut neque loqui, neque cibum, aut potum capere, nec reſpirare poſſet, non tenue levamen ex reſignata vena tulit. Item omittenda non erit revulſio in violentia morbi per expurgantia; iſtaque non languida, ſolaque vi laxandi prædita; ſed purgandi, ut ajunt, cum electione, cujuſmodi foret ſerapium roſatum ſolutivum cum electuario de ſucco roſarum, quo uſus eſt Botallus ejuſdem cautionis admonitor. Niſi vero purgans in propoſito caſu indigentiæ ſatisfaceret, urgendum opus eſſet aliis conſuetis revellentibus. Porro detruſa portione humorum deorſum, ſicque diviſo agitatorum impetu, ſperare licet, naturam levatum iri, nec impeditum ſalivationem, imo cum minore moleſtia proceſſuram eſſe; obſervavique non ſemel, eo-

(a) *Apho. 16. Sect. 6.* (b) *Decad. 2. anni 6, pag.* 204.

dem impulsu Hydrargyri, & alvum sine excessu laxari, & os congrua salivæ copia rigari. Magna vero partium superiorum afflictione perseverante, orta ex morbis, qui calori tribuuntur, post ea usurpata præsidia, ad alia confugiendum est. Arguit illa magnam attenuationem metalli, jactationemque inde perniciales vires acquirentis; vel humores indole sua calidos acresque, promtosque ad solutionem, motumque. Hisce procul dubio opponuntur refrigerantia, & densantia, proinde apta correctioni: quas dotes obtinent emulsiones paratæ ex seminibus frigidorum majorum, papaveris albi, gelatinæ, corallia rubra, idque genus alia, immiscendo mirabile præsidium Dioscoridis, auri ramentum quam tenuissimum, vel pulverem crystalli, quem Anselmus Boethius, Valleriola, aliique præstantissimum deprædicant etiam contra mercurium sublimatum. Cum autem nihil efficacius sit ad compescendos tenues, commotosque succos soporiferis, hæc quoque in vitæ discrimine suppetias veniant oportet. Facit ad idem tenuis mediocriter victus ratio cum abstinentia vini, quo magis incitatum argentum fortius evadit ad nocendum; testaturque Botallus (a), quod etiam ab aliis observatum est, minus afflictari salivatione cibo parce utentes, quam liberaliter, & aqua pro potu, quam vino, nisi copiosa aqua diluatur. Quinimo Sydenhamus præbet carnem vituli, & pullorum duntaxat postquam subsidit tumor gingivarum. Haud me latet victum tenuem multis non approbari, sed largiorem, itemque potionem vini generosi ad vires sustinendas, licet os pituita, ulceribus, atque inflammatione prematur, sic assentiente Fracastorio.

Tempore non alio generosi pocula Bacchi

An-

(a) *Cap.* 9.

Annuerim sumenda Tibi, purumque Falernum
Et Chia, & pateris spumantia Rethica largis.

Enim vero labentibus viribus non propter copiam excretionis, sed afflictionem ex vehementia symptomatum, autumo, illas fortius sustineri eorum mitigatione, sedatoque impetu nimio argenti, quam uberiore victu, plenisque pateris Falerno. Tantum cibi dandum est, quantum vires a morbo exercitæ conficere valent, non oneri sit, modicum Falerni adjiciendo in magna cordis anxietate cum periculo Syncopes. Utrum vinum quadam singulari dote opponatur mercurio incertum est, certum tamen, ejus vim motumque a calidis incitari; abs quibus sane præstat temperare, nisi a forti caussa postulentur. Porro vereor, ne Fracastorius laudans largis pateris purum falernum magis indulserit Musæ & carminum concentui, quam veritati; quod pariter Seneca [a] animadvertit de Virgilio, quem ait in Georgicis aspexisse, non quid verissime, sed quid decenter diceretur. Quod de vino sancitum est, multo magis de ejusdem spiritu ratum firmumque habeto; quem aliquando fuisse lethalem salivanti luculenter testatur eventum a Bohnio narratum [b] de quodam nobili viro, qui in medio salivationis recte procedentis spiritu vini clam aliquoties poto, inopinato magnis cordis anxietatibus, & strangulationis aggressibus correptus, sudoremque frigidum fundens expiravit. Convenienti victus ratione, internisque remediis inquieti argenti immoderatum impetum obtundere conati, non prætermittemus etiam externa idonea tenuiorem partem indomitamque ad cutem allicere; atque si adhibita fuerit inunctio, illitas partes, & insuper extremas fricando, & lavando decoctione laxantium herbarum, vel solius Hormini, efficacis, auctore Dioscoride,

(a) *Epist.* 8. (b) *Cap.* 15. *de salivat.*

de, ad aculeos e corpore extrahendos. Multimodis poteſt celebrari revulſio obſtatura moleſtiis Hydrargyri, ſed facta a partibus internis ad externas præſtantior eſt, prorſumque oppoſita motui humorum ab eo concitato interiora verſus: quam non ſolum conari potes dicta frictione, & lotione, ſed urgere veſicatoriis admotis brachiis, tibiiſque, vel uſtione ex candente ferro, obſervante Alexandro Trajano, aliiſque uſum mercurii eſſe ſolere minus infeſtum, quibus, vel fiſtula in ano eſt, vel pluribus in locis ulcerata cutis, per hos aditus attenuato argento, atque in ſpiritum verſo erumpente. Quin etiam hunc exitum adjuvarem, cuti, vel ex morbo, vel arte ulceratæ auri bracteam apponendo, ad cujus amplexum, ut ferrum Magnetis, Hydrargyrum accurrit; hac de re mihi facem præferente quodam Medico Veneto, de quo memorat Bartholomæus Boſchettus[(a)], qui ſalutem ægrotantis delibuti, & vita periclitantis ſic expedivit. Aſſidens ille laboranti venerea lue, cum vidiſſet poſt quartam inunctionem nondum uberiore ſaliva os madere, deſtitit inungere. Advocatus alter in conſultationem animo fortior juſſit, illinimentum iterari, & ſepties iterato incidit æger in febrem ardentem cum ſummo animi angore, mentiſque alienatione: quibus prior, cautiorque Medicus variis ingeniis obſtitit purgantibus, auroque in minutiſſimum pollinem intus ſumpto; ſed omnibus incaſſum. In hac rerum deſperatione cœpit conſilium admovendi externo corpori auri folia; tantumque mercurii ad ea accurrit, ut omnia argenteum colorem contraxerint: quo pacto imminuta, uti fas eſt opinari, perturbante & opprimente copia, ſubinde ſaliva feliciter copioſeque erupit, ſalus redivit. Ceterum ſæviente præter modum intus metallo, generale & robuſtius

(a) *De ſalivat. artific. cap. 3. art. 3.*

ſtius remedium creditur lac aſininum copioſe potum, donec purget; quemadmodum porrigebatur ab Hippocrate ad evacuandos, ſimulque corrigendos humores acres, rodenteſque. Quod ſi tanta copia lactis aſinini non ſuppeteret, poſſet aliud genus lactis ſubſtitui, dejicienſque reddi addito Sirupo roſato ſolutivo, vel Electuario de ſucco roſarum.

Morbis, quos vidimus aliquando ab animato argento ſuſcitari, ut cautius conſulamus, obſervandum eſt, quo tempore contingunt. Interdum prius quam ſputum emanat, ſuboriuntur varia, nec levia ſymptomata, quæ manans ſputum adimit, vel mitigat: quod propterea blande incitandum eſt frequenti ſcreatu, leni frictione oris, ut feſtinemus ſymptomatum lenitionem, neque aliis adminiculis turbemus futurum opus. Hydrargyro duntaxat reſiſtendum valenter eſt, ubi apparet non regi a natura, vehementer, præterque morem infeſtum eſſe, puta, magna oris eroſione, putrefactione, tumore ſuffocante, ſanguinis copioſa effuſione, aliiſque ſimiliter periculoſis affectibus.

Interdum contingit, ut nullo gravi morbo excitato a præſtito Hydrargyro copioſius, quam par eſt, ſaliva effundatur, ſuperetque multum mediocrem quantitatem, objecto periculo, ne perſeverans ægrotum ad tabem perducat; cui ſane occurrendum eſt. Solet incipere ſalivatio tertio, vel quarto, aliquando quinto a propinatione mercurii die; atque ſicuti fluxiones ab cauſſa morboſa ſua habent tempora, principium, augmentum, ſtatum, & declinationem; item eadem percurrit artificioſa ſalivæ fluxio, non tamen in omnibus ægrotis eadem celeritate, & temporis ſpatio, ſed breviore, vel longiore, ut major, vel minor erit exhibiti medicaminis quantitas, ægrorumque paratus. Si ſcateat æger exoticis humoribus proclivibuſque

ad

ad solutionem, ad longius spatium extendetur salivatio; tardiusque statum assequetur; brevior autem erit, si minus abundet æger excrementis, succisque solutu facilibus. Cognoscuntur quatuor dicta tempora facta comparatione inter quantitatem sputi effluentis primis diebus cum quantitate posteris manante. Sydenhamus inquit[a], Ptyalismi statum esse, cum eo creverit, ut æger intra viginti quatuor horas libras quatuor exspuat. Cum tamen diversitas corporum, & alia accidentia immutent quantitatem sputaminum, certum satis inditium inde nequit trahi, sed ex comparatione elapsæ salivæ cum labente, & remissione symptomatum; quæ tribus, vel quatuor diebus post majorem effluxus impetum contingere solet. Ut autem observatum est in hisce regionibus, totum salivationis spatium plurimum est quadraginta circiter dierum, concitatioris plus minus decem. Ergo si copiosior, ultraque modum saliva effundatur, redigenda est ad convenientem mensuram facta revulsione ad alvum per laxantia; si longiore tempore fiat effusio cum periculo tabis, compescenda est crassantibus, & nutrientibus, & lacte etiam, si tabes immineret.

Satis de indicationibus acceptis ab Hydrargyro, quibus expletis consulitur etiam morbis inde natis; siquidem istorum indicationes docent diversos modos, quibus amovenda est caussa ab illo impulsa. Tota vero curatio in eo consistit, ut nimium impetum humorum a partibus gravius affectis avocemus, atque inhibeamus, impulsoremque, quo ad possumus, extrahamus indicatis auxiliis, aliisque a cujusque sollertia inveniendis. Pauca solum dicenda speciatim remanent de linguæ, faucium, orisque ulceratione, quæ plerumque contingit etiam salivatione recte pro-

ceden-

(a) *In Epist. 2. responsoria.*

cedente, solam tamen mitigationem petit, si vehementer cruciet, non sanationem, ne retardato materiæ erupturæ exitu deterior affectio sequatur. Tantum igitur leniendus dolor est, cavendumque, ne latius serpat erosio: ad quæ impetranda videntur antecellere vinum album tepidum, decoctio seminum cidoniorum, & urgente dolore lac bubulum tepidum, quibus colluendum os frequenter est, idemque aurea moneta muniendum festinante exitum vexatoris. Quidam etiam Medicus apud Riverium[a] asserit, in oris inflammatione ex hydrargyrosi eo progressa, ut salutem propemodum desponderet, irrita cetera remedia, unice percommodum comperisse jusculum ex solo pullo absque herbis comparatum. Perseverante tamen oris afflictione gravi, nisi alvus sponte flueret nil fortassis utilius esset, quam eam aut clysteribus sollicitare, aut intus acceptis solventibus; iisque cum Nicolao Massa repugno, qui alvi dejectionem insalubrem judicant in salivatione; supraque indicavi, eos felicius sanatos fuisse, quibus non immodice alvus commota fuit. Quinimo[b] Pitcarnius hydrargyro ita utitur, ut simul ac dolere os cœperit, eo relicto purgationem alternis diebus instituat ad cessationem usque doloris, redeatque ad mercurium renovantem dolorem, eademque methodo ad purgationem.

Bohnius,[c] aliique nonnulli in declinatione salivationis suadent leviora purgantia ad educendos humores ab Hydrargyro commotos, nec in totum evacuatos; quæ tamen ego in meis ægrotis prætermisi, neque necessaria censeo, nec fructuosa lasso ægroto post toleratum majorem impetum, & graviora incommoda salivationis. Quicquid a supremo dissolvente commotum est, perque os majori

Rr ex

(a) *In observat. communi. 29.* (b) *De ingressu luis venereæ.*
(c) *De salivat. cap. 15.*

ex parte extrusum, & adhuc extruditur, ex inita via deducere commodum non est. Remanentibus autem aliquot vestigiis morbi sub finem sputationis, vel post hanc peractam, protinus conjiciendus æger non est in novas afflictiones medicationis, more quorundam Chirurgorum, de quibus memorat Dionysius Pomaret [a], qui vel ex aliquo tumore penitus non discusso, vel ulcere non coalito persuasi, morbum non esse perfecte curatum, ægrotos novis cruciatibus vexant, atque in atrophiam, vel tabem generalibus evacuantibus præcipitant; quando solis remediis parti affectæ appositis negotium confecissent. Eamdem animadversionem subjicit dolor in aliqua parte fixus post rite obitam salivationem permanens; ex quo concludendum non est, sanguinem pristino viru temeratum remansisse, sed os ea parte, uti observatum fuit, cariem pati, remediis chirurgicis auferendam absque interiore humorum commotione. Sin autem interior morbi fomes penitus extinctus non appareret in ægro salivatione defuncto, refectis prius viribus, curarem, ut residuam causam dejiciente hydrargyro, vel alia vacuatione pro illius conditione plane eliminarem, vel conveniente posito intervallo, præparatoque corpore primum experimentum iterarem. Ceteroqui præsentibus indiciis, una cum saliva effluxisse fomitem morbi, mitissime agendum est cum ægroto, diu passo molestiam, jactationemque irrequieti argenti, ut belle Fracastorius:

Sed jam age, vicinæ victor gratare saluti,
Ultima adest Tibi cura, eadem & placidissima corpus
Abluere, Amaricinisque comis, & bene dentibus Heracleis.

Hanc tamen expiationem omittit Sydenhamus, vetatque post illitum *mercuriatum* purgationes, decoctaque ad illius in-

(a) *Observat.* 16.

intrusas reliquias extrahendas, vel pravam qualitatem corrigendam; affirmatque, se per aliquot menses semel in hebdomada aliquando exhibuisse mercurium dulcem, ut provocaret salivationem etiam in iis, qui omnino convaluerant, subque diu versabantur: quem tamen nec imitatus sum in meis ægrotis curandis, nec imitandi caussam video in sanitatem integram adeptis. Porro balneum medicatum, quod Fracastorius præparat delibutis, salutaris munditiæ gratia conducibile existimo exacta salivatione; non tamen eo repetito lassum laxumque corpus, & balneis insuetum fatigarem. Quantum vero attinet ad decoctum Guajaci, reprobandum non videtur, si propinetur sine regimine ad ciendum sudorem ægroto non amplius salivanti, in quo metuendum non est, ne quod effluere paratum erat, exiccatum subsistat. Id fortasse timeri potest sub finem sputationis, uti timendum visum est Sydenhamo; sed ea absoluta desinit caussa timoris; prætereaque eo decocto præcavetur renovatio morbi gallici, uti animadversum est a Daniele Sennerto [a]. Quinimo Antonius Gallus de ligno sancto non permiscendo nil eo commodius judicat post pugnam cum mercurio, opinatus inde omnia tanquam igne expiari, nullumque stigma remanere usurpati metalli: de quo si certiores esse possemus, quis sanæ mentis guajaci usurpationem rejiceret post illius usurpationem? Enim vero cum alia multa, quæ sine ulla probatione decantantur remedia specifica virtute prædita, in usum medicum adducta sint, neque lignum sanctum ex eo numero expungendum videtur: existimoque, fructuosum futurum esse post sputationem, nisi tanquam occultæ dotis antidotum, saltem ut exiccans roboransque ob laxatam san-

(a) *Lib. 6. Pract. part. 4. cap. 2.*

guinis compagem, ipsasque partes solidas debilitatas. Ita invicem, ut aliqui arbitrantur, hæc duo medicamina opponuntur, ut alterum alterius antidotum sit, hydrargyrum sua frigiditate, & humiditate guajaci, istuc sua caliditate, & siccitate hydrargyri. Arbos est Guajacum proceritate, virentibus semper foliis, texturæque firmitate quidam excellentis præseferens, sacraque incolis insulæ hispanæ, ubi nascitur, qui ea utentes ad pellendam vernaculam pestem, per integrum mensem vix tantum cibi capiunt, quantum sufficit sustinendæ vitæ, vires interim fulciente ejus ligni decocto, ut eleganter Fracastorius [a]:

. . . . Sacer illicet haustus
Ille modo ambrosiæ vires reficitque, fovetque
Inque occulta gerit jejunis pabula membris.

Si tamen æger post largam humoris effusionem ex usu hydrargyri contraxisset siccitatem tabis minacem, loco decocti ligni sancti, quod ad nos valde resiccatum defertur cassumque occulto alimento indicato a Fracastorio, porrigenda juscula ex avena, & radice Cynæ, aliaque id genus corrigentia morbosam siccitatem.

Quandoquidem supra constitui, non esse propinandum decoctum ligni sancti cum regimine ad evocandum sudorem post absolutam sputationem, meorum partium esse video, ut id contra Bohnium, aliosque nonnullos probem, qui duplici ratione suadentur de sudore educendo, videlicet ut morbi reliquias, itemque hydrargyri extrudant; quarum nulla convincor. Fateor, non semel observatum esse, post mercurii opus confectum non exiguam portionem intra corpus remansisse. Sic narrat Gabriel Fallopius [b] in aliquibus, qui ante triennium illiti fuerant, supervenientibus gummatis in tibiis, nudatoque osse ibi se

(a) *Syphil.* 3. (b) *de Morb.gal. cap.* 76.

se liquidum argentum vidisse. Testatur itidem Levinus Lemnius, [a] ex incisa vena aliquot illius drachmas effluxisse; extantque alia exempla de eo in corpore superstite: quibus tamen non adducor, ut censeam movendum esse sudorem post salivationem ad extrahendum, si quid metalli remansit. Primum enim incertum est, utrum aliquid remanserit, nullis apparentibus certis notis remansionis, cum omnia circa os pristinum statum recuperarunt; similiterque incertum est, an per sudorem quod remansit, dissipabile sit. Asseverat Lister [b] se se perspexisse aliquando triginta annos conclusum in corpore Hydrargyrum superfuisse, nil proficientibus ad extractionem tot corporis alterationibus, ex motu, aliisque fortibus caussis multorum annorum excursu admotis. Et hercle, cum appareat tanta propensio illius metalli ad tentandas vias oris, cur, si qua portio remanserit impetu transacto effusæ salivæ, ita fidenter sperabimus per sudorem extractum iri, ut maceratum longa salivatione ægrotum, variisque symptomatis afflictum, & nondum refectum sudatione vexemus? Huc adde, quod observatum est a Capivacceo, Saxonia, Fallopio, Listero, aliisque, nullum identidem detrimentum importatum fuisse corporibus, in quibus diu pars aliqua illius asservata est. Pariter sudor parum efficax videtur ad morbi reliquias amoliendas, quæ viribus fortissimi attenuantis minime cesserunt. Cum igitur ex copioso salivæ effluxu, infestorumque accidentium comitatu plerique valde debilitentur, mitissime, ut ait Fracastorius, cum hisce agendum est, fatigatæque vires farciendæ optimis, & coctu facilibus cibis, animi, corporisque quiete.

CA-

(a) *De occult. flatu mirac.* (b) *Exercit. 4. de Lue Vene.*

CAPUT IX.

Utrum præstet præbere Hydrargyrum ad provocandam salivam, an alvum mistura purgantium.

VEtustior usus est Hydrargyri saltem in lue venerea ad ducendam salivam, quam alvum, ejusque inventor Jacobus Carpensis multo illustrior celebratiorque est, quam qui primus eumdem admiscuit purgantibus: qua sola animadversione declarari videtur major illius efficacitas ad morborum contumaciam edomandam, concitatione salivæ copiosæ, quam ventris. Verum enim vero Augustinus Bellostius celebris Chirurgus Joannæ Mariæ Baptistæ Ducissæ Sabaudiæ, qui anno 1725 suas edidit lingua gallica utiles lucubrationes de Mercurii usu, una cum multis aliis, gloriatur se se invenisse illius misturam, & purgantium tam convenienti efficacique proportione comparatam, ut eosdem morbos expugnet, quos salivatio, non easdem afferat perturbationes, angores, & pericula, sed leniter rem conficiat. Non a præceptoribus, ut ait, abs quibus viderit adhibitum grande remedium, vel legerit, sed experiundo, experimentorumque successibus eam didicit temperationem, qua ferum remedium mansuefecit, noxam abstulit, non virtutem, & salutares effectus solum mutata vacuationis via. Principio suum arcanum periclitatus est Taurini in Juvene Ab., fausteque vertente periculo, idem eadem in urbe iteravit, deinde in aliis locis, diversisque ægrotationibus parili semper effectu. Quis nesciat quam difficulter duri, & scirrhosi tumores, strumæque dissolvantur? Cesserunt hæ duritiæ arcano Bellostii. Cessit tumor in pectore cujusdam Matronæ, qui bre-

vi tempore insigniter creverat, tendebatque ad naturam Carcinomatis. Cessit difficultas urinæ ex materia viscosa, & arenosa, ut taceam Ischiadem, Scorbutum, Podagram incipientem, morbos cutaneos fere omnes, aliosque, quos ait eodem præsidio fugatos feliciter esse. Tot tamque prosperi narrati successus animati argenti purgante permisti in pluribus, variis, arduisque affectibus subjugandis me invitarunt ad pensitandum, utilius ne exhibeatur, ut salivæ incitamentum, an ventris. Et sane, si admistum purgantibus eosdem morbos æqualiter expugnaret, atque sine eorum permistione, extra controversiam foret, quemadmodum porrigi oporteret, constaret aperte, semper dejiciens porrigendum esse, attenta minore molestia, periculoque curationis obitæ per naturalem, solitamque dejectionis viam: quæ nec capitis affectiones, nec oris errosiones, nec longas vigilias incutit, cor non angit, nec alia infesta metuendaque simptomata creat. Cum tamen multo ante Bellostium a pluribus, ut habemus apud Rondeletium, aliosque, Hydrargyrum ut purgatorium præstitum fuerit, nec eadem comperta efficacitas in contumaces ægrotationes, impulsa est Medicina ad salivæ excretionem per idem moliendam quamvis molestam. Quantum ad me attinet, citius, uberius, & cum levamine constantiore profui meis ægrotis effusione salivæ, quam alvi solutione, idemque ab aliis Medentibus accepi, qui pariter observarunt sæpe imminutum, lenitumque eo pacto morbum esse, non radicitus evulsum, citraque periculum recidivi. Ante aliquot annos vetita fuit in Xenodochio Patavino propinatio Hydrargyri ad salivandum, substitutæ sunt ad purificandos colluvie venerea pollutos pilulæ Marchetti ex Aloe, trocischis Alhandal, & Diagridio sulphurato, adjecto Mercurio dulci; sed multo debiliores compertæ saliva-

Bell... cen...

livatione. Mercurius ingenitis viribus ad os fertur, tantamque habet cum eo loco familiaritatem, & conjunctionem, ut quemadmodum observatum fuit, si quis digitum ei admoveat, admotumque certo tempore teneat, & in ore auream monetam, hæc dealbetur. Ejus itaque genuinus agendi modus est excretio salivæ, ideoque hac ipsa vincuntur morbi, qui purgatione per inferiora non potuerunt. Cujus majoris efficaciæ ratio inde promenda est, quod liquidum argentum associatum purgantibus brevi tempore in corpore remanet, nec idoneo ad se suasque vires quoquoversum effundendas. Nisi in minimas partes dividatur, suo pondere ductum sequitur deorsum incitatos a cathartico humores; neque minutatim a nostro calore dividi potest, nisi justo tempore in corpore moretur. Imaginatus est Bellostius, solum partem aliquam mercurii mistam cum crassioribus succis a purgante instigari ad exeundum per alvum, subtiliorem suctam ab vasis lacteis spargi in omnes humores eosdemque corrigere. An ita contingat, mihi non levem dubitationem conflat, quod testatur Bellostius, se curationes confecisse dissimilium morborum in diversis temperaturis hydrargyro dejiciente, eoque aliquando sex menses præstito, atque in sola uxore Dom. Ressont Bibliopolæ Taurini excitatum esse fluxum sputorum duntaxat dies octo perseverantem, citraque vehementem calorem oris. Cum enim mercurius in tot curationibus, unica excepta, suum naturalem effectum non præstiterit os feriendi, probabilius videtur, sua partium rotunditate, & pondere deorsum cum purgante tractum, expulsumque fuisse, quam ejus notabilem partem per sanguinem late diffusam, & retentam. Neque vero hanc sanguini intermistam remansisse, probant tot refractarii morbi; quos narrat Bellostius

eo

eo remedio per inferiora vacuante ſubactos fuiſſe. Siquidem jure dubitari poteſt, utrum curatio peracta fuerit peculiarem vim ſuppeditante hydrargyro, an ſolum generali ratione crebro repetitæ vacuationis, quam Belloſtius alternis diebus iterabat. Vidi affectum venereum inveteratum cum vehementi capitis dolore, decoctione, quam ſtibiatam vocant, & additis foliis Sennæ dejiciente, vigintiquinque circiter dies hauſta depulſum fuiſſe; occurruntque paſſim apud auctores exempla de eodem affectu diſcuſſo decoctione Salſæ parillæ, vel Guajaci, foliis Sennæ, vel Hermodactilis, ſeminibus Carthami, aliiſque purgantibus adjectis. Eadem porro iteratio lentæ dejectionis non ſolum ægrotationi venerea contagione inflictæ, uti compertum eſt, remedio fuit, ſed aliis pluribus aliunde natis. Non tamen inficias eo, fructuoſam, & laudabilem eſſe admiſtionem Hydrargyri cum purgantibus, quod diſſolvendo, impellendoque auget vim purgantis, aliaque præterea commoda parit pro diverſitate morborum. Quinimmo aliquibus in morbis utilius illud adhiberi videtur ad ciendam inferam vacuationem, quam ſalivæ. Sunt qui, uti dixi ſupra, Epilepſiæ, morbi æqualiter fœdi, difficiliſque curatu, reconditam cauſſam ſalivatione ex animato argento, cui nulla pars corporis inacceſſa eſt, extrudere conantur. Alii idem præſidium adhibent in ſcirrhoſos tumores, vel fortes obſtructiones imi ventris, Hydropem, & Scorbutum, in quibus omnibus affectibus, præſertim nihil venerei olentibus mercurium dejicientem prius experirer, quam ad ſalivam ducendam. Nonnulli etiam aggreſſi ſunt curare quartanam provocando ſalivæ fluxionem: quos ſane non imitarer, non tamen dubitarem, ſi foveretur obſtructione lienis, vel alterius viſceris in eadem regione uti purgante mercurio, quem eruditiſſimus Bernardinus Ramazzini ali-

quidpiam febrifugi habere cenſuit ; imo non ſolum in quartana , ſed pariter in aliis quibuſdam febribus lentis in pauca quantitate crudum immiſcui levibus purgantibus, utpote aptum attenuare, & ſolvere citra calorem , efficacitate alii nulli remedio conceſſa . Similiter pueris , antequam corpus firmatum ſit , redditumque par tolerandis incommodis ſalivationis accommodatior videtur uſurpatio liquidi argenti ad ventrem purgante inſtigati , quam ad os ſuapte inſtinctu adducti : quo pacto puer triginta menſium curatus fuit a Riverio ,[a] exhibendo decoctum ligni Guajaci, & pro purgante gr. ſex Diagridii , Calomelanos gr. quinque per menſem quinto quoque die repetitis , augendo in repetitione utriuſque quantitatem . Ad ſedandam item Dyſenteriam utile compertum eſt Hydrargyrum admiſtum Rheobarbaro , narrante Boyle ,[b] a quodam Chirurgo ea miſtura curatos eſſe aliquot centenos militum Dyſenteria conflictatos : unde arguit Boyle , vim ineſſe mercurio acrimoniæ humorum mitigandæ . Plures etiam mercurio per Chymicorum mangonium dejiciente reddito , videlicet præcipitato albo , cui Beguinus ſolam vim purgatoriam per inferiora tribuit , pueros ſordibus venereis immundos deterſerunt . Samuel Formius narrat , ſe curaſſe puerum quinque annorum propinatis quotidie ſpatio viginti dierum granis ſex albi præcipitati , quod abſque ullo ptyaliſmo tantummodo deorſum purgabat . Eumdem effectum albi præcipitati comperit [c] Simon Jacozius in duabus Puellis ; quarum major vix attigerat quintum ætatis annum , minor tertium . Utraque laborabat multis venereis ulceribus in ore , & pudendis , nec non puſtulis , fœdaque Scabie univerſum corpus occupante . Puel-

(a) *Centur. 2. Obſervat. 93.* (b) *In tractatu de uſu ſimplicium medic.*
(c) *Obſervat. 6.*

Puella major singulis diebus sumebat grana sex albi præcipitati, minor quatuor: quæ quantitas aucta fuit in utraque juxta operationem, ita procedentem, ut in utraque bis, aut ter alvus exoneraretur, nunquam vomitu excitato, vel salivæ fluxu. Tutior tamen eris a periculo excitandi vomitus, vel salivæ fluxus, vel alius gravis symptomatis, si exemplo Riverii misceas mercurium cum purgante, quam præstito albo præcipitato.

Si Tirones a me quærant rationem temperandi hydrargyri cum purgantibus, respondeo, mihi nihil peculiare suppetere tanquam secretum in omnibus ægrotis usurpandum, quale contigit Bellostio nancisci ad domestica infortunia reparanda, nulli propterea, præter suos, communicatum. Illud solum mihi animadvertendum occurrit, pro pertinacibus morbis, in quibus vis mercurii peculiariter expetitur, consultius esse, illum admiscere lenibus purgantibus, quam fortibus, ut diutius in corpore retentus fortius agat in succum alterandum, eliminandumque, atque ex brevibus intervallis iterari possit. Revera Bellostius, qui tot refert egregias curationes opera illius dejicientis confectas, tametsi non indicat, quodnam admiscuerit purgans, indicat tamen generatim illud mite fuisse, apparetque ex frequenti iteratione facta, quæ fieri non potuisset, nisi purgans mite fuisset, aut natura sua, aut minuta quantitate. Sit porro hujusmodi, ut alvum solvat, sicque immistum metallum eodem ducens obstet, quo minus ascendat. Vetus est usus ejusdem remedii cum mistura purgantium, extatque descriptio pilula: Barbarossæ compositarum ex Rheibar. Agaric. drach. ij., Aloes unc. i., Argenti vivi extincti in succo rosar. drach. iij., Cinamomi, Ambræ an. sc. i., Mirrhæ, Mastichis an. dr. i., & Therebintina omnia excipiente. Hanc misturam expen-

dens doctissimus Rondeletius [a] icc irco commendat, & præfert alteri paratæ ex Hydrargyro, Diagridio, Colocynthide, aliisque vehementibus purgantibus, ab aliis adhibitæ, propterea quod nimis cito extruditur, celerique expulsione impeditur, quo minus virtus assumpti argenti eliciatur. Hoc, ut opinor, scopo Bellostius suas Pilulas exhibere solebat, vel cœnanti, vel dormitum eunti; cum catharticum diutius intra viscera permaneat dormientis, quam vigilantis.

Expositæ considerationi de miscendo fluente argento, aliam adnecto inquirentem, utrum præstet illud propinare sincerum, an personatum, crudum, an in fornacibus Chymicorum præparatum, dulcemque, uti ajunt, redditum; de quo video inter auctores non convenire. Plerique dulcem porrigunt, sive solitarium exhibeant ad ducendam salivam, sive associatum purgantibus ad sollicitandam alvum. Nonnulli tamen omni mangonio rejecto, nativo Hydrargyro, crudoque utuntur, vertuntque infortunia aliquando ægrotis importata in ipsam præparationem opera ignis factam, sic immutantis naturalem figuram partium, motumque, ut inde possit conjungi cum acido humorum, futuro effectore supervenientium affectionum. Quos tamen redarguunt eadem infesta simptomata ab hydrargyro foris admoto, nec ignem passo progenita; quæ parum apte alteri caussæ Bellostius [b] adjudicavit. Affirmat ab eo per frictiones introducto, quamvis crudo, ideo multas molestias importari, quod repellat ab exterioribus partibus interiores versus cursum humorum, sicque interturbet. Enim vero particulæ mercurii intro subeuntes per poros cutis adeo tenues exilesque sunt, atque ex facili dividuæ, ut nequeant mole sua instar aggeris repellere natura-

(a) *De Mor. Gal.* (b) *Pag. 64.*

turalem motum humorum ad interiora, sicque interturbare. In salivatione ab eo excitata certe humores ad os ulceratum tamquam ad partem instigantem accurrunt, sicque ad interiora moventur per os exituri, non tamen quia eorum motui obsistat mole sua Hydrargyrum per cutem venas ingrediens: quo scilicet etiam per os ingresso eadem contingunt. Alii vero præparationem animati argenti, conversionemque, ut ajunt, in dulce rejiciunt, quasi particeps veneni corrodentis, & caussam afflictionis salivantium. Nihil tamen habent, unde id affirment, multa ipse habeo, unde illi convincantur. Habeo testem locupletem experientiam, qua liquet etiam Hydrargyrum crudum per inunctionem, frictionemque intrusum inflammationem oris, erosionem gingivarum, aliaque molesta symptomata, sæpe etiam majora infligere; qua, inquam, liquet per eas præparationes, exaltationesque pluries repetitas ita leniri, ut mitissime sputum eliciat, & sine molestia perturbante solita vitæ officia, sicuti Lemerius, aliique asseverant. Hinc inunctiones apud Medicos nostrates fere exoluerunt, frequentatur usus mercurii dulcis ad instigandam salivam, nec unquam cum noxa difficile emendabili, si sobrie, accommodateque usurpetur ad varia temperamenta, conditionesque morborum, citraque constantiam repugnantis operis urgendi. Quomodocunque tamen mirabile argentum adhibeatur, sive crudum, sive igne subactum, quotiescunque adhibetur ad superandum fortem morbum salivatione, victoria non reportabitur absque pugnæ labore; modo majore, modo minore, ut variat ægrotantium natura, si mota colluvio per os, non per aliam viam exigatur, uti non raro contingit, affirmante Lemerio [a], aliisque,

(a) *Pag.* 131.

que, ſe vidiſſe plures in priſtinum reſtitutos, exeunte per ſpiramenta cutis una cum remedio viru venereo.

Quamquam mihi cum aliis bene multis adprobatur uſus mercurii dulcis ſalivæ proliciendæ cauſſa, cauſſa tamen purgationis facio cum Belloſtio, exiſtimoque crudum admiſcendum eſſe catharticis, & tale fere ſemper admiſcui. Quid enim opus eſt in hunc finem Chymicorum præparatione? Additur purgantibus ut obſtantium ſuccorum craſſitudinem attenuet, diſſolvat, augeat vim eorum, ſuppleatque, quod aliis purgantibus deeſt: idque præſtat mercurius ſua naturali partium tenuitate, mobilitate, pondere, quæ propterea ab igne immutandæ non ſunt, debilitandæque. Admiſtus catharticis brevi tempore in corpore permanet, totaque ejus efficacia nullo modo retardata requiritur: ex qua timendum non eſt, quod timeri forſan poteſt ex eodem ſolitario exhibito, longiores moras intus trahente. Neque vero opus eſt Chymicorum opificio, quaſi directuro illius vires, atque inſtructuro ad ſecuriorem operationem, hunc citra periculum ad alvum traducente purgante. Si tamen placet adhibere aliquam præparationem, eſto contentus illa ſimplici uſurpata a Petro Pena, qui Hydrargyrum prius decoctum vino, & aceto per alutam trajiciebat.

Hæc ſcripſeram, antequam Venetiis tantopere percrebreſceret fama de Belloſtio, uſuſque mercurii crudi induceretur, quem ibi clariſſimi Medici non ſolum æmuli Belloſtii admiſcent purgantibus, ſed Thomæ Dovarii Angli etiam ſine illis, purum putumque propinant. Strepente igitur hac novitate adhibendi remedii, de quo ſuperiora exaravi, conſentaneum erat, ut de eadem Tirones, quibus ſcribo, inſtruerem, quæque extant experimenta producerem. Celeberrimus Medicus Venetiis Andreas Roſetti,

ſetti,

ſetti, qui primus, ut accepi, mercurium crudum, & impermixtum in ea celeberrima urbe periclitatus eſt, rogatus per epiſtolam, ut me de eodem certiorem faceret, humaniſſime reſpondit, & liberaliter a ſe in uſum vocata, & obſervata mihi communicavit, quæ latine reddo. Porrigo, inquit, mane jejuno ſtomacho unciam unam currentis argenti, & nihil injungo ſubinde bibendum. Solet per inteſtina extra ferri, nullo modo in tranſitu moleſtum; in aliquibus tamen non exiguam ejus partem vidi urinæ admixtam. Neſcio, an etiam exeat per cutis meatus; mihi tamen certo conſtat, aliquibus illud ſumentibus horologium aureum argenteo colore infectum eſſe. Excreta per alvum ſunt viſcoſa, muccoſaque; urinæ principio turbatæ cum viſcoſo ſedimento, quæ poſt quindecim, aut ſexdecim dies, modo tardius, modo citius clareſcunt, alvuſque ceſſat a priore excretione, ægroto, quaſi per prodigium admirante, ſe ſe bene habere. Vidi miros effectus pugnans hoc remedio in varias plureſque ægritudines, videlicet in affectiones hypocondriacas antiquas, hæmorroides nimium fluentes, hyſtericos affectus ſuſtentatos menſtruorum ſuppreſſione, dolores iſchiadicos, febres diuturnas accenſas ab obſtructione hepatis, aut lienis, vomitum inveteratum, ſimileſque afflictiones. Eamdem quantitatem mercurii utrique ſexui præbui, variis temperaturis, ætate ultra 15 annum: præbui fortibus, & debilibus, extenuatiſque a diuturnitate morbi, & multiplicitate remediorum, ſincereque teſtor, nihil inde perverſi contigiſſe. Porro ægrotationes gallicas confirmatas, aſſociatas tumoribus gummoſis, febrique pertinaci eo remedio radicitus avellere non potui; potui tamen pilulis confectis ex liquidi argenti ſcrupulis 2, Cinnab. aurifici Antim ſcrupulo 1, reſinæ ſa-

lappæ

lappæ granis 10, & Saccharo rosato, quas quotidie sumi jubeo, augens, vel minuens pro indigentia quantitatem purgantis. Hisce administratis affirmo, me plus quam viginti ægrotos in miserandam valetudinis conditionem adductos in pristinum vindicasse, qui recuperatam salutem testantur, deprædicantque. Verum enim vero nec istud remedium universale est, omnes sanans, quod Medicinæ fortunam superat, ut Tibi satis notum est. Non desunt etiam irrita hujus medicaminis tentamina, licet per plures dies, exquisitaque diligentia præbitum fuerit. In aliquibus pariter ægris coactus fui illud relinquere, ob sensum ponderis, quem in ventriculo se percipere querebantur. Illud tamen verum est, inde nullam noxam importari, ut a me observatum fuit. Hactenus vir experientissimus, qui pariter altera epistola mihi petenti asseruit, se unciam unam crudi hydrargyri aliis dies triginta continuos exhibuisse, aliis etiam quadraginta, nullo interjecto purgante, in aliquibus tamen tres, vel quatuor dies eamdem quantitatem argenti dedisse, postea pilulas ex eodem, adjecto purgante, deinde illud, ut antea, solitarium, hac methodo, si opus esset, continuando curationem. Ergo in Hydrargyro damnato a Plinio, tanquam rerum omnium pestis foret, maxime elucet naturæ providentia adversus ferociores, & contumaciores Mortalium ægrotationes: cui si multum debemus, non minus certe debemus industriis viris, qui primi illius usum in nostram provinciam invexerunt, eumque varium efficacemque in multiplex genus morborum. Post tot Chymiæ labores, & conatus circa id metallum, nihil deerat ad amplam perfectamque ejusdem adhibitionem, nisi ut sincerum suaque tantum naturali dote insignitum porrigeretur. Hæc tamen accessio facta feliciter est; constat-

que

que experientia, unciam crudi impermixtique cum magna utilitate identidem ſumptam eſſe, aliquando quidem cum fruſtratione ſpei, nunquam tamen, quod hactenus ſciverim, nocenter. Et ſane, narrante Belloſtio[a], ſe cuidam Duci inter cruciatus iliaci doloris duas libras mercurii propinaſſe, ſex dies intra viſcera innocenter permanſiſſe, ſatis erat rationabile, nullam offenſionem ab uncia timendam eſſe, qua quantitate in præſens a multis præbetur.

Rumor quidem emanavit, aliquos Venetiis ab aſſumpto crudo Hydrargyro graviter offenſos fuiſſe, agitarique de illius uſu interdicendo; de quo hinc inde certa inditia perquirens nulla inveni, imo non paucos ejuſdem commendatores ex accepto beneficio inveni, atque inter reliquos ducem Illyricum temperamenti calidi ſiccique, qui mihi aſſeruit, ſe eo remedio longas vigilias, quibus affligebatur, abegiſſe, ſomnum recuperaſſe. Itaque tot prælucentibus experimentis ab ingenuis viris relatis de inſigni utilitate inde reportata, nullo prælucente de noxa inflicta, hæc nova ratio uſurpandi mercurii medicam ſupellectilem percommode apud peritos adaugere poteſt. Belloſtius mehercle, licet aſſeveret ad percipienda hydrargyri commoda oportere exhiberi, quale providens natura elargita fuit, aut levi carthartico conjunctum, nuſquam tamen mentionem fecit, ſe dediſſe ſeparatum. Quinimo, quia Belloſtius narrans de illius metalli libris duabus intra corpus ſex dies retentis, nec indicans ullam excretionem earum opera promotam, cum primum audivi decantari multiplices curationes unius unciæ repetione peractas, hæſi, ſuſtinuique aſſenſionem, donec plane compererim, de quo dubitabam. Neque porro exiſtimem per occultatam miſtionem, qua Belloſtius deprædicat tot,

(a) *Pag.* 51. *edit. italica.*

tamque varias ægrotationes expugnatas fuisse, obtineri posse quicquid sine illa potest, obtentumque revera fuit. Egit nobiscum munifice natura largitione animati argenti tot admirandis effectibus feracis; quorum alios sola vis ingenita, purumque naturale munus præstet, alios addito artificii adjumento. Quamobrem ut in pluribus morbis præstabiliorem judico administrationem Hydrargyri facta additione purgantis; item in multis solitarii, iisque, qui petunt lentam expiationem, nec viribus infestam, crassorum attenuationem, obstructorum apertionem, actionemque ratione inexplicabilem, soloque sensu per habita experimenta deprehensam; qualis a pluribus aliis manat, quamvis minus fœcundis, quorum agendi modum ignoramus, effecta perspicimus.

DIS-

DISSERTATIO DE OFFENSIONIBUS MEDICI OPEROSI.

CAPUT PRIMUM.

De internis occasionibus errandi in Medicina.

Postquam exposui Tironum gratia, quæ pertinent ad rectam administrationem grandium auxiliorum, mecum ipse reputans, quam propensa incitataque sit rebus in omnibus ad agendum juvenilis ætas, me non minus eidem profuturum judicavi, instituendo examen de liberali frequentique usu contrariorum comparato cum rariore, & parciore, qui Francisco Vallesio locupletissimo auctori salubrior, optabiliorque visus est frequentiore, & liberaliore. O gravissimam sententiam omnium Medentium meditatione, & suffragiis dignissimam! pro qua tanquam pro aris, & focis neminem esse crediderim, si serio attendit, quin pugnandum esse censeat. Utroque sane modo peccari potest copia, & parsimonia, longiusque abest ab errore qui extrema declinat, si, ut inquit Horatius:

Virtus est medium vitiorum, & utrinque reductum.

eisdemque cancellis Medicinæ præstantia continetur. Enim vero, nisi tenendi medii præsto sint certa vestigia, eo flectere oportet, unde minor incidit noxa; minorque cre-

ditur incidere ex Medico omittente, quam committente, quiescente, quam agente. Ex omnium consensu tanto quis felicius Medicinam facit, omnium artium judicio Fuchsii difficillimam, quanto magis prudentia præstat ex sententia Juvenalis Deorum omnium compendio: *Nullum Numen abest, si sit prudentia:* cujus primæ partes sunt, devitare incertas vias, occasionesque ab recta ratione, & actione recedendi; quas incitati celeresque ad agendum difficillime declinant, tardiores non facile; adeo tot ambigua, involutaque in arte nostra occurrunt. In tanta vero difficultate sui muneris actione explendi, certamque viam insistendi an non prudentis erit ab actionum frequentia temperare multiplicibus erroribus exposita? quos providere, & præcavere non solum perarduum est, sed identidem supra humanum captum, & vires, effecitque, ut invaluerit, & emanaverit in vulgum opinio, Medicum fortunatum esse oportere. Fortuna tamen securius præsidium est medentibus sollers prudentia, qua præditi omnia artis offendicula accurate circumspicientes cautum induent animum constantemque adversus vulgarem proclivitatem ad opus; qua plures instrumenta salutis vertunt in perniciem, ejusque reparandæ curam in negotium opprimendæ. Agesis ergo, consideremus impedimenta tutioris medicationis interna, externaque, quæ omnia interponi doleo, susceptamque provinciam tot salebris asperari; sed ea diligenter exponenda sunt evitandi gratia, initio facto ab internis, quorum alia communia sunt cum omnibus disciplinis, alia particularia Medicinæ, de quibus differam, postquam communia breviter attigero. Ergo liquido constat, in qualibet arte esse non posse certum instrumentum operis moliendi, cujus non est certa cognitio, similiterque in Medicina morbum certo curari non

posse

posse, ambiguam duntaxat sui notitiam exhibentem. At quam paucæ sunt ægrotationes, earumque mutationes cum caussis, symptomatisque, quorum cognitio indubitata, remotaque ab omni periculo erroris effulgeat? Medicus, inquit Hippocrates, (a) siquidem sufficerit ad cognoscendum, sufficiet etiam ad sanandum. At vero quam pauca, quantum satis est, cognoscuntur? Secum ipse cogitet Medicus humanæ mentis imbecillitatem, rerum se se necessario consequentium scopulosam investigationem, & imperscrutabilem fortuitarum concursum, nec difficulter intelliget, quam pauca perspicua cognitione complecti possit, quam pauca sine formidine lapsus moliri. De mentis humanæ infirmitate ad verum comprehendendum tot dicta inculcataque sunt ab Academicis, & Pirronicis, ut hisce præstito assensu, qui vel integris sensibus fidem detrahunt, necesse foret medicinæ renuntiare sensuum ministerio, & auctoritati innixæ. Non diffiteor, mentis nostræ vires languidas esse, atque in perquisitione veri nutare, & identidem labi, itemque sensus nostros interdum falli impares superandis impedimentis objectis ex ipsa rerum natura; sed pernego, nos in tanta rerum ignoratione versari, quanta tot Philosophi, ut cum Seneca loquar, subtiliter delirantes, aut crediderunt, aut se credere simularunt. Nimium confisus est sensibus Epicurus, tribuitque; nimium ademit Arcesilas, & diffisus est; & cum uterque peccaverit, illius error tolerabilior est, qui emendationi locum reliquit, alterius plane impatibilis, qui studio reddendi hominem cautiorem oculatioremque excœcavit. Aliquo quidem sensu aliquando decipimur, sed alio corrigimur, quemadmodum accidit in repræsentatione remi fracti in aqua, quem tactu fractum non

(a) *De Arte.*

non esse deprehendimus; oculique deceptionem detegimus: eademque opera sensuum alias repræsentationes, quæ videntur falsum obtendere, ab errore vindicamus. Mutuam opem sibi sensus præstant, alterque nobis præsto est ad testimonium veri, si altero decipimur. Admodum tamen paucæ sunt eorum dolosæ, & personatæ repræsentationes; multoque plures sinceræ, certæ, nilque falsi præseferentes; de quibus nemo dubitavit præter Academicos; hosque tantum in schola differentes, non in foro communem vitam degentes. Sic nemo unquam dubitavit de colore cæruleo Cœli, viridi herbarum, albo nivis, idque genus aliis, de quibus convenit inter homines sanis sensibus, & mente præditos; qualiscunque sit natura coloris; sive sit in rebus ipsis perfecta, sive tantum inchoata, & lumine modificato perficienda. Affirmavit quidem Anaxagora, auctore Tullio[(a)], nivem nigram esse, non tamen ex errore oculorum, sed mentis laborantis sophismate. Ecce quale, & quam ridiculum. Opinabatur, nivem ex aqua, quam sciebat esse nigram, compactam esse; eumdemque colorem sua imaginatione nivi affigebat. Correxissent oculi errorem mentis, si permisisset Anaxagora, ut suo munere fungerentur, amoto impedimento suæ imaginationis illis antepositæ. Licet igitur oculi varient pro diversitate hominum, & nervi optici, spirituumque motionis, tamen Daniel Huetius[(b)] ea varietate parum considerate adducitur, ut illis tollat verum judicium. Fruamur liberaliter muneribus naturæ, eaque prædicemus; neque propter errorem aliquem facile emendabilem sensibus obtrectemus; quorum plurimas perceptiones illustres, nec in controversiam vocatas habemus, veri scaturigines, vitæque moderatrices. Noli, Hueti, humanæ mentis infirmitatem

tan-

(a) *Acad. Quæst.* 4. (b) *De debil. sp. hum.*

tanquam inefficacis ad verum judicium inde inculcare, quod ignorat naturam suam; & quemadmodum sua opera perficiat. Ut oculus, loquitur Tullius [a], sic animus se se non videns alia cernit. Ceteri quoque sensus suas recte actiones edunt, licet ignorent, quemadmodum edant; ad quas scilicet non cognitione, sed natura docta sine doctore, ut ait Hippocrates, instructæ sunt. Mens similiter nostra suas, qualescunque sint, functiones elicit non ex cognitione modi agendi, & notione suæ naturæ, sed instinctu, instructuque naturali: quo solo multis in rebus æque recte ratiocinantur illiterati, doctique; quemadmodum æque bona visione fruuntur, si sani sunt oculi, Opticæ gnari, rudesque. Quid plura de hisce ratiunculis Huetii? Integrum est Academicis, citraque periculum notæ subeundæ de re qualibet quodlibet sentire, & dicere, imo sibi contradicere; uti apparet in oratione Socratis, qua Plato eum jam morte mulctatum apud judices usum facit. Sic incipit: *Magna me spes tenet, Judices, bene mihi evenire, quod mittor ad mortem*. Sic vero definit: *sed tempus est jam hinc abire me, ut moriar, vos ut vitam agatis. Utrum autem sit melius, Dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem*. Ait igitur postremo se nescire, quod ante, uti animadvertit Tullius [b], dixit se scire, constatque ex ejus oratione. Sic Socrates lapsus est sibi contradicens, sic labi parati sunt ceteri Academici, quibus scilicet pudori esse nequit ex facili convinci posse, & redargui; quando omnis eorum nisus eo tendit, ut mentis debilitatem, egestatemque ostentent. Si enim sui placiti solidas certasque rationes afferrent, secum ipsi pugnarent, scirentque se nescire, quod Arcesilas sciri non posse affirmavit. Utilis est, & laudabilis disserendi subtilitas ad veri inquisitionem, nisi

(a) *Lib. 1. Tuscul.* (b) *Ibid.*

nisi modum excedat, vimque inferat naturæ; uti infertur ab Academicis sensuum judicio, ipsique veritati, ut ait Lucretius, inde proficiscenti infestis, vitæque rationis turbatoribus. Hoc primum, inquit Seneca[a], Philosophia promittit, sensum communem, humanitatem, congregationem; quam Academica subtilitas amoveret, si ludo egrederetur, forum intraret. Quid nos infra cetera animalia dejicimus? quæ certos habent sensus, quibus suam vitam regunt, tuenturque; imo aliqua quasdam nostras actiones sic æmulantur, ut præter vitæ tuitionem etiam a nobis delitias impetrent, nobisque in delitiis sint. Fidos & nos sensus possidemus, errorque in cognoscendo vero non ab eorum falso judicio manat, sed ab receptis rerum vestigiis vario modo in cerebro dispositis, & inde facto progressu ad ea, quæ sub sensum non cadunt. Agilitas igitur nostræ mentis, libera motio circa multiplices visas imagines, itemque potestas se se facile avocandi a crassioribus sensibus efficit quidem, ut multo plura intelligamus brutis animantibus, sed plura etiam cum errore; optabiliorque foret minor fœcunditas mentis, sed tutior a fallaciis, a se ipsa structis, quibus tam frequenter irretitur. Sunt etiam quædam sensibilium differentiæ minus manifestæ ad percipiendum; ex quibus si alia inferre volumus, & longius inde decedimus, in vanas imaginationes incidimus, & vigilantes sæpe somniamus. Item animo alte insidens præoccupata opinio sensibus externis aliquando imponit, nosque optantes errorem e recta via detrudit; sicuti luculenter apparet ex multis experimentis inter se se contrariis, quæ tamen a sensu judicata evulgantur. Negat hic se vidisse, quod alter affirmat; neque dissidium componi potest, nisi vel fide alterutri denegata, vel alteru-

(a) *Epist.* 5.

terutrius imaginatione exteriori sensui prælata, tanquam deceptrice. Quot insuper futilia, falsa, & perniciosa non induxerunt varii pro varietate hominum mentis conceptus, orti ab ejusdem celeri motu, nullisque legibus astricto, quem rationem appellamus? Tot profecto pepererunt, ut Cotta apud Tullium[a], rationem adeo in pravos usus facile flexibilem pro pessimo munere Deorum habuerit, imo plures gravissimi Viri non dubitaverint affirmare, omnium insipientissimum animal hominem esse. Unica est, & individua singularum rerum natura, unamque tantummodo subjicere potest veritatem, veramque cognitionem. Unde igitur multiplices, discrepantesque sententiæ una eademque de re fluxerunt? Ab sapientia, an insipientia? Una certe earum tantummodo circa veritatem versari potest, reliquæ extra feruntur, imo aliquando nulla verum attingit, ut sentit Vellejus apud Tullium[b], qui enarratis opinationibus Philosophorum de natura Deorum, iisque numerosis, hanc clausulam imponit: *Exposui fere non philosophorum judicia, sed delirantium somnia.* Obscurissima est quæstio de natura Deorum a Priscis instituta, & Plato[c], quid sit omnino Deus, inquiri oportere non censet; sed etiam de rebus minoris ponderis, & obscuritatis plures discordesque quæstiones, & sententiæ in præsentia strepunt; quæ, meo arbitratu, non commodo, sed impedimento sunt, quo minus expedite verum inveniamus; fere tanquam evenit viatori, cum in trivium, aut quadrivium pervenerit, qui ex multiplicitate viarum, & oppositione nutat, & hæret, ignarus quam eligat, quæque ad scopum perducat. Neque vero opiner, in veritatis indagatione tot vias tentatas fuisse, totque excitatas discrepantes opiniones, si solus illius amor speculantium animos cœpis-

 set,

[a] *Lib. 3. de Nat. Deo.* [b] *Lib. 1. de Nat. Deo.* [c] *In Legibus.*

ſet; non libido oſtentandi ingenii, alios convincendi, ſupraque eminendi, & novas ſectas condendi. Sancta igitur veri cupiditas ignobilioribus cupiditatibus permiſta, & incitata novum injecit mentibus noſtris impedimentum, & veritatem tanta cogitationum varietate, aut profundius retruſit, aut fucavit, non genuinum illius colorem in conſpectum dedit. Ex confeſſo raræ ſunt, & difficillimæ legitimæ demonſtrationes, & admodum pauca per veram ſcientiam comprehenſa. Cujus igitur utilitatis ſpe tanta urget ſollicitudo de novis imaginationibus emittendis? quæ nec ſatis declarari poſſunt, nec ſolide probari, ceduntque potius in detrimentum ſcientiarum, quam incrementum, & diſcentium incommodum. An id eveniat in aliis facultatibus, alii viderint; id ſane mihi compertum exploratumque eſt in Medicina, quæ tot recentium opinationum in dies gliſcente ubertate, non evaſit felicior ad invenienda remedia, neque inſtructior ad uſurpanda; doluitque jam pridem Leonardus Jacchinus, plura generoſa remedia Priſcis proſpere uſitata, & cum magno artis decore, deſueviſſe. Unde, quæſo, eorum uſus exaruit? Non alia ſane de cauſſa, uti fas eſt opinari, niſi propter ignoratas opportunitates rectæ adminiſtrationis, & inde incuſſum metum amittendæ quæſtuoſæ exiſtimationis, ſi male vertunt adhibita. Quorſum igitur tot labores de ſpeculandis inauditis nil profuturis ad finem artis conſequendum? Poſt Galenum magnum Medicinæ amplificatorem duobus illa inſignibus remediis aucta eſt; Hydrargyro, & cortice Peruviano, illo efficaci ad extraneum, & aliquos vernaculos difficillimos morbos ſubigendos, iſto ad ſedandas febres cum frigore, & horrore invadentes, quæ duo tamen nobis attulit non diuturnus labor exantlatus in novitatum meditatione, ſed

corticem peruvianum indicavit exemplum populi Americani; eademque regio occidentis transmissa in Europam fœda lue similis rebellis scabiei obtulit occasionem fugacis argenti ad salivam ciendam in ea experiundi; comspertoque prospero successu in novo morbo, haud difficile fuit, ejus usurpationem dilatare, & veteribus accommodare. Quod autem emolumentum pro feliciore praxi, & levamine ægrotantium reportatum est, aut reportandum esse sperare licet ex nuperis excogitatis, plurimum animosius, quam doctius exaratis? quæ multiplicitate, varietate, atque inter se discrepatione Tirones fatigant, perturbantque, exhibentque negotium etiam arte provectis. Liceat mihi quod in corpore experimur ad animum traducere, inter quæ tanta intercedit consensio atque communio. Ut ventriculus ex multo vario discordique cibo debilitatur, morbosasque caussas congerit; item credo menti nostræ tot, tam diversas, discordesque opiniones oneri esse, atque occasioni errorum propter ejus distractionem in tantam varietatem imaginationum. Agesis profer, si potes, aliquam utilitatem ad clarius intelligendas, & felicius curandas febres allatam ex tam differentibus sententiis de earum natura evulgatis. Eam alii collocant cum Antiquis in calore præter naturam, alii in accelerata sanguinis circuitione, quidam in retardata, plures in aucta sanguinis fermentatione, vel perversa & perturbata diversarum sanguinis partium mistione, nonnulli in depravato ignis motu vitalis. Nulli ex hisce placitis acquiescens Alphonsus Borellus, & novitatis sitiens ab sanguine abduxit caussam primariam febrium, posuitque in succo nervoso, de quo non pauci merito dubitant, utrum sit naturæ opus, an solius imaginationis. Post ista an credis exhaustam es-

se cupiditatem, & potestatem novandi? Non sane; sed Hecquetus, & Rega, aliique, ut quam longissime recederent ab aliorum inventis, nihilque in humoribus immutandum pro febris efficientia speculati, eam ad solida spasmo affecta transtulerunt. Si tamen excogitatum istuc admiraris, & tanquam novum revereris, scias Erasistratum, uti notat Daniel Clercus [(a)], sensisse caussas morborum, non in humoribus, non in spiritibus, sed tantum in partibus solidis quærendam esse. Prodierunt etiam in scenam, qui conati sunt instaurare sectam spiritalem, auctore Atheneo, uti narrat idem Clercus, constitutam, plerosque morbos non in humorum, & partium, sed spirituum vitium rejicientem. Sic Richardus Morton asserit, morbos omnes universales sive primarios, sive secundarios immediate a spiritibus male affectis oriri, atque mediate etiam morbos partium. Miror autem Recentiores, quos tanta libido mutandarum opinionum incessit, & obsoletas renovandi, suam operam non contulisse ad extollendam, confirmandamque Methodicorum sectam, qua nulla magis consentit cum Physica Epicuri hodie adeo celebrata. Themison enim ejus sectæ conditor duo tantum principalia genera morborum admittit, alterum in relaxatione meatuum, alterum in constrictione: & Galenus agens de differentiis morborum animadvertit; constitutis elementis impassibilibus, qualia sunt atomi simplices, & incompositæ, quibus Medici recentiores utuntur ad rem suam explicandam, nullas esse morborum differentias nisi in compositione, videlicet in ampliatione meatuum, & coarctatione. Enimvero, quod attinet ad numerosas, & dissentientes de febrium essentia opinationes Daniel Taury [(b)], qui de earum natura gallico sermone scri-

(a) *Hist. Medic. part. 2. l. 1. cap. 11.* (b) *In nova praxi morborum acut. cap. 15.*

ſcripſit, illis percurſis non dubitavit affirmare, omnes in errore verſari, nihilque generatim decerni poſſe de natura, & cauſſa febrium; tantum diſcriminis inter earum ſpecies intercedit. Quocirca aliorum opinionibus relictis de febrium eſſentia generatim traditis, ſingulas expendendas aſſumit, aliquid probabilius inventurus proprium unicuique. Quiſquis igitur ſitit recentia, & inaudita, quicquid de febribus novi editum eſt, undecunque conquirat, & apprime teneat. An ne hoc inſtructu præditus citius tutius & jucundius febricitantem morbo levabit, quam priſcorum doctrina contentus, & ea ſola imbutus ſententia, febris eſſentiam in calore extraneo poſitam eſſe? Quinimmo jure ac merito verendum eſt, ne tot diverſis, & pugnantibus rerum novarum ideis mente onerata, & involuta imparatior ſit ad neceſſaria perdiſcenda, & obſervanda a laboribus antiquitatis profecta. Univerſa quippe felicitas curandarum febrium manat primum ex cognita febris ſpecie, & cauſſa, atque exploratis inditiis diverſorum temporum, quæ illa percurrit, & mutationum, quas obit; manat ex perſpecto ſymptomatum momento, & propenſione naturæ ad vias, per quas nititur ſe ſe moleſtis, & ſuperfluis exonerare; manat ex cognitione eorum, quæ neceſſario, vel fortuito ſuperveniunt: ex quibus providentes futura, recte temperamus præſentia, & nanciſcimur opportunitatem remediorum, victuſque rationis. Porro hæc omnia nobis liberaliter tradidit antiquitatis diligentia, adornavitque viam ad ſecuram fauſtamque praxim: qua Majores noſtri primas in civitatibus regniſque tenebant, regibus principibuſque imperabant, erantque cum magna laude ægrotis, ſibique æqualiter utiles: atque utinam poſt dominatum novarum opinionum, & relicta Priſcorum veſti-

gia

gia remansisset eadem ratiocinandi, medendique sollertia: adeo existimatione Medicina non cecidisset. Quocirca & de febribus, aliisque morbis commodum foret, tot novitates proditas non fuisse, aut saltem negligi ab iis, qui animum ad Medicinam appulerunt, non fallendi temporis caussa, sed opitulandi ægrotis; siquidem pleræque arbitrariæ sunt, non solidæ ratiocinationis consecutiones, neque aptæ dirigendæ menti ad veri inventionem. Si ex repetito monitu Galeni rejiciendæ sunt e Medicina logicæ quæstiones, utpote ad praxim minime appositæ, quanto magis rejiciendæ erunt tot cogitationes novæ propemodum fabulosæ? Sapientius est quædam nescire, quam scire, ut ait Melchior Canus [a], animadvertens in eos præceptores, qui discentium mentes importunis, & inutilibus quæstionibus frustra fatigant, agitantque. Valet quidem hæc animadversio in omnium facultatum professores, sed maxime Medicinæ tantummodo ad speculandum minime conditæ, tractandumque solius imaginationis luxuriantis negotium, sed gravissimum humanæ vitæ in discrimen adductæ. Hinc arcendæ sunt considerationes plane infructuosæ, itemque a scientia alienæ, cujus votum, & opus est, inquit Hippocrates [b], aliquid eorum invenire, quæ nondum inventa sunt, quod ipsum notum, quam ignotum esse præstet. Ad hanc legem si sua elaborassent Recentiores, quam bene de arte, de ægrotantibus, de successoribus meriti fuissent; quos nempe copia scriptorum non fatigassent, sed recreassent delectu, & vetera illustrando, exornandoque, impedimenta citæ consecutionis artis abstulissent, non geminassent. Questus est olim Hippocrates de vitæ brevitate, artisque longitudine, sed in præsens hæc natura longior sua, illa brevior a pluribus de

No-

(a) *Lib. 9. Cap. 7.* (b) *De Arte.*

Nostris intemperanti inutilium novitatum conquisitione efficitur. Annon vitæ spatium contrahunt, producunt artis, qui tempus insumendum ad necessaria, erogant in superflua, & inania? Est enim vitæ contractio temporis jactura necessariis impendendi, si vitam cum Seneca (a) actionum utilitate, non tempore metimur. Quis item non videat quantum exporrecta sit artis longitudo per tot additamenta imaginationis, potestatis ad fingendum nullis terminis circumscriptæ? Ut autem hæc offendicula rerum novarum cupidine nobis ipsi injicimus; earumque inventores aliis etiam obtrudunt; sic nostra sub potestate est evitare: alia tamen supersunt ex rebus ipsis orta, difficillime, vel nullo pacto declinabilia, quæ ingredior exponere.

Quanquam omnis error in cognoscendo vero originem ducit ab imperfectione nostræ mentis, non ideo mens eodem modo se habet ad omnia meditanda, nec in omnibus meditatis eadem obstacula incurrit. Hinc aliæ disciplinæ brevius, & facilius acquiruntur, aliæ longiore tempore, & labore; utque singulæ pluribus, aut paucioribus difficultatibus obstruuntur, item plures, vel pauciores errandi occasiones obtendunt. Sic Medicina, Hippocratis judicio, omnium artium præclarissima æqualem habet præstantiæ difficultatem adeptionis, & quamvis possideat certa principia, & stabilia præcepta, nec multiplices ejus partes æqualiter sint scopulosæ dubiæque, aliquæ tamen in magna ambiguitate versantur. Physiologia omnium pars prima, non plus habet difficultatis, quam Physica universalis, imo minus, si attendimus, quæ in hac traduntur de principiis rerum, de qualitatibus, de continuo, ejusque divisione, de infinito, aliisque id genus.

Illud

(a) *Epist.* 93.

Illud vero perarduum, quod habet in explicandis actionibus facultatum animæ, commune cum Physica particulari est: neque tamen inde Medicus minus prospere suo fungitur munere, si sciat quibus instrumentis sanæ facultates serventur, læsæ in pristinum vindicentur. Plus negotii facessit Pathalogia, pars altera, secunda & specialis Medicinæ agitans de morbis, eorumque caussis, symptomatisque, quorum multa densa caligine obteguntur, frustranturque laborem, & sollertiam speculantium. Quis inter Antiquos, Recentioresque adeo perspicaci lucidoque ingenio fuit, ut tenebras dissipare potuerit, quibus circumfunduntur caussæ affectuum, qui soporosi vocantur? Multiplices sunt isti, Apoplexia, Lethargus, Carus, Coma Vigil, Catalepsis, & omnium unica assignari solet caussa, obstructio cerebri; sed in singulis morbis accidentium diversitas est tanta, ut omnes ad unum idemque principium relati magis obscurentur. Accusata quidem est ad eam diversitatem planam faciendam obstructio facta in diversis cerebri partibus, atque a dissimilibus humoribus; remanent tamen multa confusa, & involuta, neque ex rei natura explicabilia, sed solo imaginantium arbitrio. Alia multa occurrunt in hac Medicinæ parte adeo retrusa, & implicata, ut præstet ea tacite præterire, quam indagare velle, & evolvere, fateri difficultatem explicationis, quam figmentis velare, industriamque nostram convertere ad ea, quæ probabiliorem differendi rationem subjiciunt. Provoco ad Galenum acutissimo, & feracissimo ingenio ornatum, & plurium scientiarum luce perfuso, totque voluminum auctorem, qui de caussa accessionis febrilis quotidie redeuntis, vel tertio, aut quarto quoque die, nihil prorsus dixit prudens insuperabilis difficultatis. Hanc tam arduam

non judicavit animosior posteritas; pluraque conata est ad evolvendum quod latuit Galenum, sed infra votum conatu, nihilque, nisi fallor, proferente anteponendum Galeni silentio, finemque imponente inquisitioni, & mentis inquieti. Hinc monemur, in hisce arcanis nequicquam tempus teri, si praxis cordi est, sæpe moderabilis vel ignoratis secretioribus quibusdam caussis, quales sunt stati circuitus quotidianæ, tertianæ, quartanæ; quorum ignoratio obstaculo non fuit, quo minus earum febrium curandarum methodus constitueretur. Ex hisce igitur, similibusque obscuritatibus non metior potissimum Medicinæ faciendæ operosam rationem, sed inde metior, unde redditur dubia cognitio morborum, incertusque usus medicaminum, tum ratione, tum experientia inventorum: nimirum in ea parte Medicinæ periculosior difficultas est, quæ Semejotica vocatur, agitque de signis, sed adeo imperfecte, ut teste Celso [(a)], jure magni nominis Democritus ne finitæ quidem vitæ certas esse notas judicaverit: quibus proinde mirum non est, vulgares medicos interdum falsos esse, oblatamque occasionem Asclepiadi funeri obvio inclamandi, eum vivere, qui efferebatur. Et hercle Galeno Semejotica media visa est inter exactam notitiam absolutamque ignorantiam, suo etiam experimento persuasus, qui dolorem colicum ab vitrea pituita, quo torquebatur, credidit inflictum esse a lapide in alterutro ureterum impacto, donec errorem excretio conspecta vitreæ pituitæ detexerit, & admonuerit, hanc fuisse doloris effectricem, non calculum; quamvis exhiberet sensum terebræ perforantis eo præcipue spatio, per quod a renibus ad vesicam ureteres extenduntur; unde Patiens deceptus est. Post tanti

 viri

(a) *Lib. 2. cap. 6.*

viri lapsum, quo præceptore tot sæculis floruit Medicina, quis se se tutum ab erroribus credat, nec de operibus ineundis dubitet? Annon quoque hallucinati sunt Medici in curatione imperatoris omnium maximi, cum de cavenda deceptione summum in modum satagerent? Quantum frigidum opponatur calido, silente ratione, sensus estimat, nec dubitari potest de discordia inter has qualitates sensu patefacta, tam evidenti & insigni, ut ex notis ab auctoribus traditis, usuque collectis de qualitate humoris in corpore dominantis, nihil videatur facilius distingui posse, quam morbus calidus a frigido. Hinc tamen luculentius apparet, quam fallax sit indiciorum conspectus, qui Medicis curantibus Octavium Cæsarem Augustum laborantem jecore distillationibus affecto non aperuit, id vitium a caussa calida contractum esse. Itaque usi sunt calidis medicamentis, donec magnitudo morbi, & principis vita periclitantis mutationem calidi in frigidum remedium Antonio Musæ suaserit. Respondit eventus, declaravitque felix frigidorum usus, calidorum infelix ex caliditate præcedentibus notis non patefacta, morbum esse. In proclivi fuit Medicis nosse jecur affectum esse, sed non caussam affectionis; quam sola mutatio curationis, & animadversio lædentium & juvantium, lege contrarietatis inter morbum, & remedium, declaravit. Hæc eadem difficultas caussæ deprehendendæ morbis pluribus interponitur, quodve errorum scatugo esse possit inter medendum, præclare ob oculos ponit indicata medicatio Octavii Augusti. Si enim tanto imperatori jugiter assidens advigilansque Medicus haud leviter decipi potuit, quanto facilius labetur, qui tractans obscuram ægrotationem, semel, aut bis in die ægrotum convenit, nec ea diligentia, & animi contentione

qua-

qualem exigebat summa Cæsaris dignitas, & sperabile præmium dignum Cæsare? In describendis morbis fere singulorum plures enumerantur differentiæ ductæ ab diversis proprietatibus essentiæ, a dissimilibus caussis, consensuque variarum partium, aliisque adjunctis, quæ pro assignata diversitate diversam item curationem requirunt. At quo indice petitam curationis rationem exequemur, si signa ad eas differentias internoscendas in multis morbis parum distincte tradita sunt, in multis nulla, ut tot differentiarum & caussarum consideratio sit sola doctrinæ ostentatio, inutilis ad medendum? Apoplexiæ, exempli gratia, tres Prosper Martianus [a] differentias ex Hippocrate recenset ratione caussæ, omnes tamen in essentia convenientes, videlicet in statione sanguinis, venarumque interceptione collo, pectorique distributarum, quam constituit Apoplexiæ essentiam, & probat ex effectibus interceptionis maxime in illis partibus apparentibus, idest difficultate, & angustia respirationis, communibus Apoplexiæ symptomatis. Enim vero illa ipsa symptomata pluries observata sunt etiam citra coagulationem sanguinis in vasis colli pectorisque, sed solum genita Apoplexia ab humore cerebri comprimente, aut meatus obstruente, testimonio dissectorum post mortem cadaverum. Una igitur est facies Attoniti, sive ex sanguine in vasis coagulato in morbum lapsus sit, sive ex alio humore cerebrum opprimente; una tamen curationis ratio non est. Sanguis intra vasa subsistens, & concretus petit apertius venæ sectionem ab Hippocrate imperatam. Contra valde dubium est, an in Apoplexia genita ab humore cerebrum obstruente utilis esse possit sanguinis effusio; siquidem summa curationis posita est in resolu-

(a) *Lib. 2. Mer.*

tione materiæ cerebrum occupantis; quæ adjuvari quidem medicamentis potest, sed primario a natura efficienda est suum robur in sanguine habente; quo permanente docta sine doctore modum victoriæ invenire potest. Vvillisius (a) quoque plures tradit caussas Apoplexiæ subito adorientis, existimatque, aliquando a cerebri obstructione una cum contactu, quasi afflatu materiæ malignæ spiritus profligante progigni, aliquando a solutione continui majore, aut propter sanguinem effusum, aut copiosum serosum humorem inundantem. Veruntamen omnibus hisce caussis admissis, quibus signis singulæ deprehendentur ad instituendam medicationem? Credit Vvillisius, non posse Apoplexiam repente factam ab sola obstructione cerebri infligi, sed requiri contactum materiæ malignæ spiritus dissipante. Verum hanc materiam qua signorum luce detegemus? An ex repentina morbi aggressione, ut sentit Vvillisius? Sed frustra id sentit, convinciturque ex repentinis ictibus ejusdem affectus incussis ab effuso repente sanguine in cerebri gyros, & anfractus, vel alterius humoris in eadem loca illapsu, & præsertim serosi, abs quo credit Carolus Piso (b) omnem Apoplexiam produci desinentem in Paralysim; quæ identidem subitaria invadit, uti constat ex narratis a Petro Foresto, aliisque. Itaque subitus casus Apoplectici non arguit necessario venenosam materiam evestigio spiritus extinguentem, qui a tot aliis caussis produci potest, aliæque desiderantur notæ ad eam deprehendendam. Porro in tanta signorum ambiguitate, & evidentium defectu vide, quam procliviter graviterque peccari possit, & peccetur in curatione Attonitorum, solita peragi non semel effuso sanguine, nulla facta inquisitione, habita-

que

(a) *Cap. 8. de Apoplexia.* (b) *De Colluvie seros. pag. 87.*

que cognitione peculiaris caussæ effectricis. Si sit in caussa morbi, uti esse frequenter credit Vvillisius, plerumque Helmontius, aura virulenta poscens antidota, nonne profector venæ parat, acceleratque exitium? Uberes igitur sunt Medici ad assignandas multiplices caussas morborum, variasque differentias, sed identidem inopes ad recensenda, enucleandaque singularum inditia, hisque tutandam medelam. Non diffiteor, plurium morborum proditas esse a majoribus claras planasque notas, quæ si in ægrotantibus apparerent, quales descriptæ fuerunt ab auctoribus, curationem non dubie dirigerent. Tamen cum pro varietate ægrotantium ipsa varient accidentia, modo intensiora, modo remissiora, modo plura, modo pauciora, interdum etiam cum insolitis copulata, sæpissime locum dubitandi relinquunt, non raro fallunt. Quid quod Helmontius animadvertit, in præsens non respondere morbos ad nomina Avorum? adeo magnam ceperunt mutationem ex caussis eorum effectricibus mutatis, videlicet ab aeris diverso statu, diversis moribus, dissimilique vivendi ratione.

C A P U T II.

Expenduntur signa dominantis in corpore humoris morbosi tradita ab Sanctorio tamquam demonstrativa.

SAnctorius sua Statica de arte nostra egregie meritus, cogitans de condenda methodo vitandorum errorum omnium, qui solent in medicationibus committi, animum appulit ad colligenda signa, quibus studiosi certiores fierent de ideis morborum, caussarumqne varietate, atque con-

confisus est (a), se suo labore munivisse semitam adeo planam certamque, ut hac pergentes citra omnem errorem pervenire possent ad veram notitiam idearum, formarumque morbosarum. Commendo docti, industriique viri conatum, utilem excitandis discentium ingeniis ad diligentiorem indagationem, notitiamque signorum; non tamen approbo præsumptam fiduciam de suis animadversionibus, tanquam efficacissimis ad impetrandam indubitatam cognitionem morborum, caussarumque, explanandamque sine periculo offensionis quamcumque salebram scrutandæ veritatis. Plus autem optasse, quam obtinuisse Sanctorium ostendam, expendendo notas, quas proponit, caussarum morbosarum. Tres primum assignat fontes, unde hauriamus inditia dominantis in corpore humoris, effectorisque morbi, saporem, colorem, ipsumque morbi motum, seu periodum humoris. Quod attinet ad sapores, hos non aliunde cognoscere possumus, quam ex palato ægrotantium, vel nostro, si quis vellet effusum sanguinem, vel alia non sordida excreta degustare. Porro licet ægrotantes non raro percipiant ingratos sapores, & frequentius amarum, salsum, aut acidum, sæpe tamen nullum molestum percipiunt, sæpe quoque affirmant, se molestum persentire, sed nescire percepti qualitatem explicare, ut inde nullum trahi possit inditium superfluentis humoris. Cum vero percipitur distincte qualitas saporis, & indicatur, est ne firmum argumentum humoris late diffusi, prævalentisque? An non congeri potest in ventriculo pituita sapore acido, vel salso palatum afficiens, eodem tempore copia biliosi humoris per vasa fluctuante? An non toto corpore humore pituitoso redundante acervari potest in ventriculo bilio-

(a) *Lib. 15. de Morb. ideis perquirendis.*

biliosus, & ori amarorem aspergere ? Accepimus ab Hippocrate Cleonactidem laborantem febre erratica continua vomuisse biliosa circa vigesimum quartum diem : & tamen inde Galenus non collegit exuperantiam humoris biliosi, sed ex aliis signis pituitosi, nempe animadvertens febricitantem neque abhorrere a cibo, neque sitire, neque insomnem esse. Quocunque me verto in considerandis saporibus, offendicula invenio, & dubitandi momenta. Idem enim sapor, ipso Sanctorio docente, a pluribus humoribus expromitur, diversasque caussas habet, cujusmodi est ponticus, pituitæ vitreæ, fecisque melancholicæ communis, quem ait modo introduci a frigido cogelante, & resolvente humidum, modo a calore urente, & resolvente. Quod autem duorum commune est, neutrius proprium est, certumque inditium. Notet, si placet, ponticus sapor siccitatem; materiam tamen, quæ dicitur sicca, non notat, quæque aliarum qualitatum comitatum habet peculiarem considerationem exigentem. Quod si sapor in aliquibus morbis exhiberet illustrem notam caussæ morbosæ, in pluribus certe non exhiberet, quorum effector humor in latibulis corporis latet, neque in palatum repit. Enim vero Medici bene multi non indigent hisce inditiis ab sapore depromtis, qui passim accusant in morbis acrimoniam, salsitudinem, aciditatem sanguinis, aliasque illarum permistione obortas qualitates, licet nullum earum vestigium os ægrotantis habeat. Satis est ignaro vulgo eas qualitates obtrudere, tanquam invitamenta ad decoctiones pulveresqne, ut ajunt, dulcificantes sumendos; qualiscunque fuerit vera caussa morbi nec quæsita, nec inventa.

Exposita de ambiguitatibus occurrentibus in exploratione saporum pertinent quidem ad simplices, sinceros-

que,

que; atque ad permistos, sed isti videntur aptiores ad confundenda inditia affluentium succorum, quam clare exprimenda. Quemadmodum autem in aliis rebus gustu exploratis, ut animadvertit doctissimus Fernelius (a), raro admodum simplex, & solitarius profertur sapor propter partium diversitatem, quibus compinguntur; raro item humores nostri corporis variis mistionibus obnoxii solitarium saporem fidum sui interpretem ad os transmittunt. Quid plura? Hæc generatim attigi de inefficacitate saporum ad denuntiandam redundantiam morbosi succi, nec operæ pretium esse reor ire per singulos ab Sanctorio recensitos; qui tamen duos etiam prætermisit, acrem, & pinguem, ut alios aliquando gustui occurrentes.

Quandoquidem, ni fallor, ostendi, multo minus fidendum esse saporum considerationi, quam opinatus est Sanctorius, eumdem eventum timeo de examine colorum. Fatetur ille, ex colore faciei, aliarumque partium non posse significari humorem alias partes insidentem, sed duntaxat proxime subter cutem fusum, cujusmodi est in Anasarca humor pituitosus. Enim vero, cum in arte facienda sæpe indigeamus vestigiis humoris visum effugientis, corpusque profundum occupantis, non tantum ejus, qui sub aspectum cadit, cutem, proximasque partes inficiens, liquido constat, plures caussas morbosas inditio coloris, si quid posset ad eas declarandas, destitui. Nunc consideremus colorum varietatem in ipsis excretis, primoque in rejectis per vomitum, aut deturbatis per alvum. Si videro evomi flavum humorem, aut dejici, inde ne legitime ducam, vasa bilioso humore affluere? Tamen vidimus supra a Cleonactide rejecta fuisse vomitu

(a) *Lib.* 4. *Meth. cap.* 3.

tu biliosa, reliquo corpore ex sententia Galeni pituitosis onerato. Aspicimus etiam in Cholera morbo copiam bilis varie coloratæ, aliosque pariter humores per superiora inferioraque amandari, interdum caussa non diffusa per venam, uti placet Fernelio, sed in prima regione subsistente, videlicet cumulata bile circum pancreas, vel intestina, circumque stomachum; qua, meo opinatu, irritante membranas viscerum, eo quoque diversi humores alliciuntur, corruptique vi pravi fermenti varios induunt colores. Apparet igitur, non satis caute fidem adjungi colori rejectorum per vomitum, dejectorumque per alvum, nec inde decerni tuto posse de conditione humoris venarum, imo eorum, in quibus cernitur; sancitque Sydenhamus adeo lubricam, evanidamque colorum speculationem esse, ut nihil certi ex illis, de corporum, in quibus apparent, natura deprehendi queat. Quicquid coloris est, totum in superficiem corporis colorati extenditur, nihil intimum attingit, variasque patitur vicissitudines ex diverso luminis appulsu, posituque intuentis. Hinc patet, quid etiam de colore urinæ æstimandum sit: quinimo Sanctorius fatetur, quod tot alii propugnant, judicium urinarum stabili fundamento carere, sive ex illius colore, sive ex habitu, contentisque desumatur, neque ex urinæ speculatione posse innotescere dominantem infestumque humorem. Sin autem Sanctorius ex colore urinæ despondet cognitionem præpollentis humoris, quæso, ex cujus excreti colore eamdem sibi spondere poterit? Profluens illa abs toto sanguine secreta ejus potissimum conditionem testari creditur, cujus propterea color, si eam fallaciter indicat, qualis excreti color certior erit ad eamdem designandam? Quis porro nesciat multiplices esse qualitates instigantes humores ad nocen-

 dum,

dum, effectricesque plurium morborum, quæ nullo colore pictæ aspectui offeruntur? Plures item aciem intendunt in colorem emissi sanguinis, tanquam indicem ejusdem qualitatis ægrotanti, & assidentibus declarandæ ad commendationem extractionis. Ceterum, uti Franciscus Bayle, Bohnius, aliique multi animadvertunt, tot caussæ internæ, externæque concurrunt ad immutandum colorem effluentis sanguinis, & postea coagulati, ut sollertiores nullum certum inde judicium qualitatis excellentis faciant, ab aliis factum negligant. Provoco ad Helmontium (a) non solum irrisorem intuentium effusi sanguinis colorem, sed quicquid in eo concreto aspicitur; capta occasione ab explorato cruore ducentorum rusticorum bene valentium eodem mane extracto: in quo pro diversitate temperaturæ singulorum rusticorum aderant omnes notæ aspectabiles, solitæ cerni in sanguine febricitantium, & considerari a Medicis ad colligendam ejusdem vitiositatem. Hujus experimenti opportunitatem nactus est auctor ex more villicorum in Belgio, qui altero Pentecostes die curant, ut sibi sanguis educatur liberalius indulgendi caussa potui cerevisiæ. Hisce adjicio, quod nuperrime observavi de colore nigro linguæ cum siccitate, qui in febricitantibus solet haberi malum omen, indiciumque, aut urentis caloris, aut pravi succi. In viro quadraginta sex plus minus annorum laborante febri continua, quotidie manifeste increscente, & decrescente absque ullo sensu frigoris, secundo die apparuit medium linguæ asperæ, & siccæ; attamen nihil mali portendit, neque morbum magna postulantem, cujus curationem unico clystere peregi, videlicet post quartum diem penitus extincti.

Ter-

(a) *De Feb.*

Tertium fontem signorum, quæ Sanctorius propria vocat cujuslibet humoris, ponit in periodo, motuque humoris, sive morbi, opinaturque hisce duobus suppleri inditia ægrotationis, nisi ex coloribus, saporibusque suppeditentur. Veruntamen si circuitus morbi valet infestum succum patefacere, certe valet potissimum in febribus, non in aliis plerisque affectibus, in quibus tametsi pugnat Sanctorius reperiri periodos, hæ sunt sæpe inconstantes incertæque, neque dubia confirmare possunt, claraque luce obscura perfundere. In febribus autem, loquendo de continuis, tertiana continua est valde frequens, nec ista fortassis minus frequens continua inordinata, inordinatione nullam certam præbens significationem peccantis humoris. Porro tertiana continua non unum eumdemque semper aspectum habet, nec eorumdem symptomatum comitatum, nec ejusdem humoris noxii probationem: eamdemque varietatem videmus etiam in tertiana intermittente, quæ licet adjudicetur bili, tamen habet misturam aliorum humorum. Unde alia sincera constituitur, alia non sincera, istaque vario modo, varioque intervallo recedit ab sincera pro diversa commistione, & alteratione humorum non comprehensibili ex circuitu febrili. Tertianæ circuitus non quidem semper eadem hora incipit, eadem desinit, sed semper tertio quoque die, aut renovatur, aut exsasperatur; itemque quotidiana quotidie, & quartana quarto quoque die, hora tamen non semper eadem, suas inferunt aggressiones. Quid inde? Anne hoc cognito circuitu intimam hauriemus cognitionem fomitis febrilis? Denotat, uti vulgatum est apud plerosque Priscos, ambitus quotidianæ pituitam, tertianæ bilem, quartanæ melancholiam. Hippocrates [a] tamen summus præceptor definite sta-

(a) *De Nat. huma.*

statuens plurimas febres a bile fieri, & nomina ipsarum esse, continentem, quotidianam, tertianam, quartanam, abstulit inditia singularium humorum ab earum periodo sumenda. Hanc tamen peculiarem Senis opinionem missam facio, & vulgatam recipio de illis tribus diversis humoribus dissimilium febrium effectoribus. Unde tamen tanta est symptomatum diversitas febris in eadem specie collocatæ? Unde tam dispar exitus? ut in altero ægrotante brevis sit, facilisque superatu, in altero longior, difficiliorque; in altero calor, sitis, dolor capitis, aliaque symptomata intensiora sint, in altero remissiora; alterum plura, alterum pauciora exerceant. Hæc sane tam insignis variatio maxime oritur ab caussa proxima, videlicet humore febris effectore, qui si unus & idem est in sigulis febribus ejusdem speciei, in singulis adeo dissimilium effectuum ferax esse nequit. Ferax est: igitur diversus, diversitate inexplicabili a periodo febrili, quæ in ejusdem speciei febre ratione dierum, quos designat, & complectitur, eadem est. Multiplices statuuntur differentiæ bilis, pituitæ, & melancholiæ, variantque non una de caussa, uti docet ipse Sanctorius, eidemque varietati etiam indicata febrilis diversitas vertenda potissimum est. Quis autem eas differentias humorum a periodo se doceri posse cum ratione speret? Imo quis non desperet? Plura cupis de hujus indicii tenuitate? Considera quam longo intervallo inter se se distent febres habentes idem curriculum tertianum cum intermissione; quarum pleræque, uti satis notum est, benignæ sunt, vacuæque periculo; aliquæ tamen malignæ exitiosæque, quarum periculum primus teste Heredia (a), Lodovicus Mercatus detexit, certe non indicatum a circui-

(a) *Quæst.* 1. *de Feb. intermit. pernici.*

cuitu tertiano, imo potius velatum. Uno insuper ictu idem Heredia diruit fundamentum cognoscendi ex periodo præpollentem humorem; qui [a] probat, a quolibet humore quemlibet febrilem circuitum produci posse, quotidianum, tertianum, & quartanum. Satis de stata periodo febrili; videamus de motu: ex quo si quid duci potest ad notionem dominantis humoris, id maxime ex ejus celeritate, & tarditate. Esto igitur; arguatur ex celeri motu febris tenuitas humoris, ex tardo crassitudo: Numquid hisce deprehensis qualitatibus ceteræ nocentis humoris internoscentur, utiles, si cognoscantur, moderandæ curationi? Quot aliæ copulantur cum tenuitate, vel crassitudine ex motu veloci, vel lento minime conjectabiles? quibus tamen febres pari celeritate, vel tarditate eumdem numerum dierum metientes, non unum sortiuntur discrimen, non unum eumdemque interiorem habent fomitem, imo tam dissimilem, ut aliæ salutariter, aliæ lethaliter terminentur. Quid longius hæc contra Sanctorium persequar? Optarem vehementer, ut certa signa nancisci possem, & omni dubitatione liberari in cognoscendo humore ex triplici capite ab Sanctorio producto; sed ipsemet, dum totus est in adornanda via perveniendi ad indubiam notitiam caussæ morbosæ, in multiplices difficilesque incidit anfractus, salebrasque sparsas dumetis. Postquam enim eos tres fontes inditiorum designavit, quæ propria appellat dignoscendi dominantis humoris, hisce penitus non confisus fatetur, revera non posse semper per sapores, colores, morbique periodum, vel motum, venire in apertum humores penitissimas nostri corporis partes insidentes: ideoque se se convertit ad inquirendam aliam methodum per

(a) *De Feb. Putr. Quæst.* 8.

per concursum signorum communium, eodem tuto perducentem; quam ducit ex antecedentibus, necessariis, & consequentibus, sexque inde locos signorum recenset. Primus continet omnes res non naturales disponentes viscera; secundus omnes viscerum dispositiones generantes infestos humores; tertius circa morbum versatur; quartus circa symptomata; quintum pars affecta; postremum juvantia, & laedentia constituunt. Ergo agitet quispiam res non naturales, primam inditiorum scaturiginem, ut inde sciat, utrum peccet humor calidus, an frigidus. Multae sunt caussae calefacientes, quas quia Sanctorius cum Galeno ad tres redigit positas in numero rerum non naturalium, videlicet ad motum, ad vicinitatem corporis calidi, atque ad alimentum, hoc numero contenti simus. Caussae vero refrigerantes ex eodem auctore in numero rerum non naturalium, sunt rei frigidae adhaesus, alimentum, quies, motusque immodicus; quas omnes oportet opifex coram aegrotante ante oculos habeat & perpendat, praetereaque quid singulae caussae refrigerantes, aut calefacientes per se efficere possint ingenita virtute, aut ex accidenti acquisita; per quam idem naturaliter aptum ad calefaciendum, vel refrigerandum, id non praestat, sed oppositum suae naturae, quasi eam exuisset. Omnis motus corporis agitando spiritus, humoresque primario calefacit; idemque postea refrigerabit, sive occasio erit refrigerationis certis positis conditionibus, si eo deveniat, ut notabilem tenuium, calidorumque succorum copiam exhauriat: eumdemque effectum parere possunt aliae calefacientes caussae supra modum evectae cum direptione spirituum, nec subsequente reparatione. Ut igitur cognoscam ex motu genitos esse calidos succos nec refrigera-

tos

tos per dissipationem eorum tenuioris partis, opus est, ut vestigem usquequo processerit motus, aliaque considerem, atque in primis conditionem corporis moti. Alia enim corpora ab eisdem caussis aliter afficiuntur, alia aliter, ut est singulorum diversa conditio innata, vel accersita; docetque experientia quotidiana, alia corpora leviore motu incalescere, & sudare; alia citra molestum calorem, & sudorem valide exerceri. In alias caussas mentem sparge in diversa corpora vim suam exerentes, eamdemque effectuum varietatem ab una eademque profectam comperies, & veritatem effati, ad modum recipientis recipi, quæcumque recipiuntur. Sic videmus aliqua uno ictu venereo prosterni; aliqua uno adjuvari, & repetitis non valde offendi; aliqua ex eadem repetitione in tabem incidere; aliqua in febrem vehementem: ut evenit Adolescenti in Melibea ab Hippocrate descripto. Quapropter, adeo variantibus effectibus ejusdem caussæ pro varietate occasionum, scienter Sanctorius concursionem signorum abs tot fontibus manantium requirit ad obtinendam certam cognitionem infesti humoris. Verum enim vero, cum quilibet fons in tot rivos diffundatur per salebrosas obliquasque vias decurrentes, horum cursum insequi, metasque assequi sperabile non est. Vix promptissimum ingenium, & instructissimum multo longiore tempore, quam quod solet erogari in ægrotantem invisendum, potest exacte perpendere numerosa signa caussarum ab Sanctorio proposita, & inde elicere quæsiti notitiam; tantum abest, perpendere posse brevissimo tempore visitandi. O magnam Sanctorii fiduciam de viribus humani ingenii, & opificis accuratione! Galeni vestigia premens septem enumerat differentias bilis, quatuor pituitæ, tres Melancholiæ,

præ-

præter quas monet, esse considerandam multitudinem sanguinis, flatusque, ut impetretur certa cognitio fomitis morbosi. Hæc tamen omnia, ut ut in umbra, & otio, & procul ab ægroto meditata forent, hoc opus, hic labor permagnus est Medico in arenam profecto, & pugnanti cum morbo singulatim in ægroto dispicere, recteque æstimare, citra errorem aut sensus, aut mentis, aut utriusque. An fugax intuitus & consideratio Visitantis plures in die laborantes singula brevi comprehendet? Non fatigabor expendendo difficultatem obeundi examinis ex placito Sanctorii tot differentium humorum, signorumque: illa satis declarabitur ex sola consideratione differentiarum bilis. Ergo ex Sanctorio, ut ex rebus non naturalibus eruatur cognitio genitæ bilis, necessum est ponderare caussas omnes calefacientes prægressas, aliasque aptas calori obtundendo, & inde metiri caloris gradum, qui majore, vel minore intensione diversam quoque bilis conditionem generat. Moderatus, sed major naturali pallidam bilem, uti credit, producit; immoderatus flavam, adaucta immoderatio vitellinam: sed facile percipis, perarduum esse hos gradus internoscere; & difficultas augetur ex aliis inditiis judicandis, elicitis ex conditione corporis, morbo, loco affecto, symptomatisque. Quippe inter signa exposita ad efficiendum concursum ab Sanctorio demonstrativum appellatum, si unum omittitur, vel in uno perfunctorie lustrato erratur, demonstratio procul dubio non tenet, conficienda ex totius concursus perspecta veritate. Quid autem proclivius est menti humanæ imbecillæ, & fastidiosæ laboris, quam in tanta multitudine signorum agitanda explorandaque unum prætermittere, vel minus sollerter excutere? Fac tamen assidentem Clinicum sollertem esse, accuratum, neque fu-

gacem

gacem laboris, nullamque prætermittere notam; nihilo tamen secius naturali infirmitati in proclivi non est, de singulis tam certo evidenterque judicare, & multo minus de omnibus, ut inde probatio ex omni dubitatione emergat. Cum multa ex signis ab ipso ægroto interrogato depromenda sint, sciet ne ille morbo conflictatus omnia, quæ necessaria sunt, significare, & quemadmodum oportet? Non raro ægrotantes, imo etiam assidentes domestici ignari, quæ sint momenta caussarum, leviores commemorant, graviores tacent, quas aliquando Medicus ipse suspicari nequit, esse prægressas, atque interrogando elicere. Ex iis porro, quæ apparent, alia magnitudine conspicua sunt, fortiaque ad sensum feriendum, alia exiguitate languide feriunt, & parum intentum animum subterfugiunt; sed tanto facilius in errorem inducunt, quanto facilius negliguntur. Sæpe minima, ut videntur, inditia, æquale momentum habent ad significandum, atque magna, sed ista in conspectu tota sunt, illa non obvia, & parata, sed sensuum, & mentis contentione discriminanda. Utrorumque perceptio reddit Medentem cautiorem, atque paratiorem ad actionem, non tamen undequaque tutum ab errore, tot istius occasiones circumstant, in quas, qui minus dubitant, frequentius incidunt, nec innoxie. Non convenit advigilanti humanæ valetudinis custodiæ, & reparationi perplexitas academica, sed neque vulgaris fiducia, & proclivitas ad agendum perniciosior laborantibus, quam hæsitatio, cunctatioque. Quot ardore pugnandi victoriæ occasionem hostibus obtulerunt, quam Fabii cunctatio ademisset? Quæ identidem tantæ utilitatis est in medicationibus, ut Sydenhamus [a] tempus tanquam Coryphæum

(a) *Oper. Medic. pag. 49.*

Medicorum admiretur, eventu nobilissimæ matronæ statim post partum hystericis aggressionibus, defectuque lochiorum afflictæ. Post tentata remedia ad provocanda retenta, ingravescente hysterico affectu, nihil moliri statuit, tempus, & quietem in auxilium vocare: quæ duo colligit ex consecutis benigne adfutura fuisse, nisi tandem Maritus impulsu muliercularum adstantium sanguinem ex pede hauriri permisisset, & non multo post cum sanguine vitam. Nil tamen miror, in hoc ægrotantis statu detractum fuisse sanguinem impulsu muliercularum, quando plures Medici in similibus angustiis idem suasissent, muliercularum potius, quam naturæ voci auscultantes, ut earum querelas effugerent, si contra quam optaretur, evenisset.

Scio in præsens apud permultos utentes principiis Chymicorum ad explicandos diversos humores in nobis genitos, exolevisse doctrinam galenicam, & studium tot differentiarum bilis, aliorumque humorum. Nunquam tamen apud Medicum rationalem de suo munere sollicitum exolescere debet studium investigandi varietatem nocentium succorum, unde generentur, quemadmodum significentur. Quæ tamen investigatio, sive referatur ad varias differentias bilis, aliorumque humorum aspectabilium, sive ad dissimiles mistiones principiorum Chymicorum sanguinem componentium, eorumque uti vocant, exaltationem, aut depressionem, iisdem semper dumetis involvitur. Mutatur materia difficultatum, non difficultas, mutantur voces, mens agitur in diversa, non tamen faciliora, & certiora. Indicavit plurima Sanctorius agitanda ex priscis monumentis paritura cognitionem infesti, dominantisque humoris; neque improbo totam indicatam copiam cognoscendorum; tantum doleo, eidem ex destina-

ſtinatis circumſtantiis humanas vires impares eſſe, nec inde conflari poſſe ſcientiam, uti arbitratur, ſed duntaxat opinionem. Aliter contigit, atque opinatus eſt, qui obnixe conatus amovere omne periculum erroris a medico ſpeculatore in actionem exituro, difficultatem amovendi oſtendit, non ſuperavit.

Noviſſimum promptuarium ſignorum ab Sanctorio productum, & quotidiano ſermone celebratum in juvantibus, lædentibuſque poſitum eſt, idque magis ſenſui, minus deceptioni expoſitum videtur, quam alia multa inditia; eoque pariter nomine acceptius eſt, quod laborioſa ſpeculatione, uti creditur, non indiget. Utrum vero ita expeditum ſit, efficaxque ad denuntiandum, quod in morbis negotium faceſſit, dirigendamque curationem intra veri cancellos, perquirendum eſt. Principio animadverto, nec in omnibus morbis, nec quocunque tempore morbi in uſum venire poſſe juvantium, & nocentium obſervationem, videlicet nec in novis morbis, nec eorum initiis, in quibus adhuc nihil tentatum eſt. Poſtquam autem compertum eſt, aliqua prodeſſe, vel obeſſe, ita clare, firmiterque inde colligere nequimus, quæ deinceps facienda ſint, ut abſque ambiguitate, & omni periculo erroris curationem proſequi liceat. *Medicina*, inquit Senex [a], *& nunc, & ſtatim non idem facit, & ad eandem contraria facit, & hæc etiam contraria ſibi ipſis:* id quod probat, declaratque exemplo medicamenti alvum ſubducentis. Si quæris, unde proveniat tanta varietas actionum ejuſdem medicaminis, mentem potiſſimum converte ad mutationem occaſionis, ut ait Hippocrates, præcipiti velocitate delabentis, lapſum concitante alteratione æque velociter facta in corpore medi-

(a) *De Loc. in hom.*

caminis vim, & actionem recipiente, ac modificante. Ut enim sani celeres mutationes subimus, & omne momentum, ut inquit Seneca (a), mors est prioris habitus, item ægroti, & nobiscum ipse morbus mutatur, modo tamen clarius, modo obscurius, neque procliviter ad captum Medentis. Nemo hodie est, qui pridie fuit, licet sæpissime mutatio non appareat aliis, imo ipsi patienti mutatio occultetur. Quocirca ex continua nostrorum corporum alteratione, sive bene valemus, sive ægrotamus, præsertim usuvenit, ut idem medicamentum vel modico interjecto temporis spatio non semper idem præstare queat, possit etiam contrarium pro facta mutatione corporis ejus actionem recipientis. Hisce animadversis confide, si potes, inditiis suppeditatis ab nocentibus, & juvantibus; quæ profecto non plus habent firmitatis, & constantiæ, quam habent nostra corpora tot de caussis ex facili mutabilia. Decerne, si potes, cras absque dubio profuturum esse, de quo hodie, vel pridie favorabile experimentum habuisti. Decerne immemor tantæ mutabilitatis ex fausta periclitatione ante plures dies, vel paucos, ante plures horas, vel paucas habita futuram prosperitatem ejusdem iteratæ. Quam sæpe falleris! Morbi occupantis partes solidas tam cita mutatio non contingit, sed tanto citior producti ab solis humoribus, cui propterea curando apparet, quam parum faveat protritum illud Medicorum. *Quæ semel juvant, repetita sanant.* An sanabunt repetita, quod idem non permanet, idem non subit actionem, nec eodem comitatu accidentium? Spes repetitione sanandi firma foret eodem perseverante affectu, & concursu accidentium, quorum tamen vicissitudines etiam concepta spes patitur, nutatque, ut nequeat ex actione præterita reme-

(a) *Epist.* 56.

remedii spondesi utilitas futuræ . Ecce hac de re testimonium Hippocratis sapienter admonentis , nunquam a Medico promittendam esse usurpatione experti remedii curationem ægrotationis , quippe ex facili mutabilis; eodemque nomine hortatur [a] , ut frequenter , naviterque ægrotum visitemus ; exequendæque adhortationis rationem non aliam produxit , quam instabilitatem humorum , abs quibus plurimi morbi generantur , foventurque ; eadem instabilitate requirente , ut identidem consilium mutetur . Quo tamem ductu prudenter , & novitati accommodate mutabitur consilium , nisi frequenter , accurateque ægrotantem conveniat , cui mutationis onus incumbit ? Consilium de re mobili , & jactata , ut cum Seneca [b] loquar , sub die nasci debet , & hoc quoque tardum est nimis , sub manu , quod ajunt , sub manu noscatur oportet . Ob eamdem liquidorum inconstantiam , & inde nascentium affectionum non licet ex signis omnibus vel sollerter perpensis elicere stabilem in plures dies veritatem , curationemque destinare carituram periculo erroris . Neque vero hæc offendicula instabilium humorum latuerunt Sanctorium , proinde Tirones admonentem , ut biquotidie animadvertant eorum mutationes : siquidem bilis , quæ pridie flava erat , hodie evadere potest in æruginosam , cras deinde permisceri pituita , atque in porraceam degenerare . Post admonitionem docet , quemadmodum innotescere possint mutationes humorum , sed arduam , salebrosam , sparsamque viis ambagiosis provinciam ingressus est auguri relinquendam , non a Physico lustrandam . Plures cum Galeno constituit bilis , melancholiæ , pituitæque , ut etiam supra dictum est , differentias , totidemque ichores cujuslibet humoris , & omnes

hosce

(a) *De decenti ornatu* . (b) *Epist.* 71.

hosce humores una cum sanguine plurimis variationibus obnoxios esse, comparandis per commistionem diversorum, actionemque multiplicium caussarum alterantium; quas nisus est ad certum numerum redigere, eumque 80084. Inditia porro tot mutationum in humoribus refert ad varias differentias saporum, & colorum, eosque dividit in salsum, dulcem, acidum, ponticum, sive austerum: colores potissimum in album, flavum, vitellinum, porraceum, nigrumque; quibus pro certo tenet, internosci posse omnes commistiones humorum, sive ex duobus fiant, sive tribus, sive pluribus; sive fiant extrinsecus, sive intrinsecus. Verumtamen, cum adeo obscurum controversumque sit, quibus elementis varii sapores, coloresque efformentur; cum penitus ignotum sit, qua quantitate dissimiles succi miscendi sint ad varietatem saporum, & colorum creandam; cumque soli Sanctorio pateat ingens certusque numerus possibilium mistionum ex differentibus humoribus, traditæ speculationes distractæ in tot res dubias, obscurasque explorandas egregie faciunt ad mentem impediendam inanibus conjecturis, non expediendam, augendamque cita, & promta notione retinendi, & corrigendi, vel ablegandi humoris. Cælius Aurelianus definitiones petitas ab essentia rei difficili ad intelligendum, aliaque tenebricosa, & recondita declinabat, sola evidentia in morbis consectabatur: quem tamen Medico rationali imitandum non propono, tantummodo memoro, ut inde admoneatur, in Medicina prudenter abstineri a laboriosis meditationibus æqualiter luce vacuis, atque utilitate: cujusmodi sunt plura signa meditata ab Sanctorio ad percipiendos vitiosos humores, eorumque numerosas mistiones. Mens nostra imbecilla,

refu-

refugiensque a labore, ubi tot inditia, eaque non obvia, & parata pensitare debet, & sine certa spe investigatæ veritatis inveniendæ, vix fieri potest, quin aliqua prætermittat, alia languide ponderet, alia cum aliis confundat. Quid quod ex variis misturis humorum, caussisque fortuitis jugiter incursantibus sæpe singulares qualitates excitantur morborum effectrices, nullisque notis significatæ, quas cognoscere, ut ait Galenus [(a)], soli Æsculapio concessum est? Ut inde liquido constet, quam arduum sit semper recto tramite incedere, nunquam aberrare, quæcunque adhibeatur industria, & sollertia.

Non solum indicata humorum mutabilitas reddit dubiam consequentiam ductam ex adjuvantibus, & offendentibus pro conficienda curatione, sed incertum judicium, unde vel detrimentum inflictum sit, vel collatum beneficium. Alia enim ex accidenti prosunt, aut nocent, forsitan ex natura sua aliter actura; peculiaria tamen accidentia illis vim opitulandi, istis officiendi impertita sunt. Sæpe etiam opus medicamentis adjudicatur, quod solius naturæ fuit salutariter tempore utentis, unde succrevit adagium: Beata Vetula quæ in fine morbi venit, quæ scilicet remedio nullius pretii, & operæ, & de trivio accepto creditur morbum expugnasse sponte cessaturum. Non semel etiam observavi post acceptum in alium finem remedium, naturam molitam esse vacuationem, eaque levatum ægrotum, nec isti, sed remedio reportatum levamen ascriptum fuisse. Itaque post præbitum remedium, si boni successus conspiciantur, de hisce more Empiricorum solo sensu judicandum non est, sed ratione perquirenda germana caussa, qua non inven-

(a) *Lib. 3. Meth. cap. 3.*

inventa, neque effectus index esse potest agendorum: Neque vero de caussa certiores reddi possumus ex eo, quod tantum sensibus obtruditur, & omnibus manifestum est, sed intelligentia secernendo fortuita a necessariis, externa adjumenta ab internis; prætereaque considerando, quod spatium inter propinationem remedii, & consecutum levamen intercesserit, utrum id sit insigne, attuleritque cessationem omnium symptomatum, an tantum aliquorum; utrum contigerit nil sponte agente natura, neque ad agendum parata, an cum ejusdem actione: quibus neglectis animadversionibus, aliisque similibus ex juvantibus, lædentibusque infirme ducitur indicatio curandi. Quanti vero moliminis sit id examen obire, rectumque judicium ferre, audi ex Hippocrate, qui postquam enuntiavit, experimentum periculosum esse, proponit judicii difficultatem, idest difficile esse, postquam aliquid experti sumus in ægroto, si quid inde evenerit, recte de caussa eventus æstimare. Quanto autem hæc difficilior cognitu (loquor cum Vallesio doctissimo interpretante difficultatem judicii ab Hippocrate indicatam) videtur peritis, tanto facilior imperitis apparet. Mirum est, inquit ille, quam facile, & incunctanter vulgares Medici de caussa valetudinis rogati respondeant, hinc hoc, hinc illud initium cepit. Certe, uti subdit, facilius affirmant, quæ nesciunt, quam quæ sciunt. Permitto igitur cum fiducia utaris decantato axiomate, ex juvantibus, & lædentibus indicationes desumi; permitto juvantia repetas dummodo auxilii caussa Tibi explorata compertaque sit: de qua sane ex imperitia, & cum turba judicando, ex facili certus esse Tibi videberis, difficulter si emersus e turba cum peritis deliberes. Hinc consentiente vulgo cum falsis Medentium judiciis

tot

tot errores in Medicinam irrepserunt, inductaque est consuetudo popularis medendi, & quædam remedia fere in omnibus morbis administrandi, tam amplo assensu comprobata, ut si quis doctior aliquando ea prætermittere velit, ita morbi natura exigente, incurrat multitudinis querelas, accuseturque, vel de retardata salute, vel de permissa morte. Quare animis ita occupatis evenit, ut in præsens magnæ sit constantiæ, & probitatis ex conscientia mederi, famæ remediorum ab insciis celebratæ obsistere, nihil supervacui, aut nocentis committere. Philosophia, inquit Cicero, [a] paucis judicibus contenta est, multitudinem consulto fugiens: quam conditionem si sortita foret Medicina, & minime vulgari judicio exposita; longe minus negotii facesseret ipsis Medentibus ægrotisque, illis ademptum esset incitamentum imponendi, istis inde manans detrimentum.

Satis indicavi, quam operosum sit, qualitatem dominantis noxiique humoris ex multiplici signorum fonte ab Sanctorio designato scrutari; quamque parum feliciter ille laboraverit ad perscrutatorem ab omni lapsu asserendum. Nunc accipe difficultates vestigandæ quantitatis, quibus perterritus Galenus [b] hæc habet: *Siquidem, ut sæpius diximus, nulla est in arte medica nec res, nec medela, quæ specie dicibilis non sit, sed quod nec dici, nec scribi potest, nec omnino præcipi, id quantitas in quoque est.* Atque hinc majorem partem oriuntur angustiæ, & dubitationes in administratione remediorum, quorum determinata recte specie, oppido arduum est figere vestigium ad determinandam quantitatem. Hanc facile secamus in parvam, mediocrem, magnam, & summam extremamque, qualem concipiens Hippocrates in summe bono habitu

(a) *Lib. 2. Tuscul. Quæst.* (b) *Lib. 3. Meth. cap. 3.*

exercitatorum jussit festinanter minuendam esse; sed tanto laboriosius est eas mensuras in nostris corporibus dispicere, & inde æqualem quantitatem auxiliorum destinare, nec infra, vel supra ferri. Sanctorius, qui, ut vidimus, omnem lapidem movit, ut promeret notas dominantis humoris; etiam conatus est assignare pertinentes ad quantitatem, easque in paucas contrahens dubiis obscurisque Lectorem minus oneravit, fatigavitque; eademque proinde utar brevitate in earum examine. Principio pugnat Sanctorius, ut demonstret, quomodo ex concursu inditiorum aperiente qualitatem redundantis humoris, queat similiter quantitas redundantiæ colligi, exemplo sumpto a bile, cujus quantitatem ait patefieri; si præcesserint omnes, vel plurimæ caussæ calefacientes; si patiens ortus est ex parentibus biliosis; si morbi motus velox fuerit, & tertio quoque die recurrens cum vigiliis, siti intensa, ciborum inappetentia, excrementis flavis, prassinis; vel eruginosis; si colore citrino oculi cum reliquo corpore inficiantur; demum si membranæ læsæ fuerint, gravateque æger inediam ferat. Nolo hæc signa singillatim excutere, & quamvis plura ex hisce intensiorem potius bilis pravam qualitatem, quam quantitatem denotare valeant, concedo ex eorum acervo manifeste significari humorem biliosum, eumque copiosum: ceterum non assentior copiam, quæ late extenditur, nec intra certos limites continetur, ita definiri posse, ut ejusdem stata quantitas constet. Porro difficultas inveniendæ quantitatis, quæ, sententia Galeni, nec dici, nec scribi, nec præcipi potest, in eo non consistit, ut superet humanam mentem cognitio majoris, vel minoris quantitatis, nulla singulari mensura assignata. Ut videro multa præcessisse bilem generantia, flavere alvi excrementa, & vesicæ, os ama-

rescere, aliaque hujusmodi vestigia, non dubitabo affirmare, multum bilis adesse. Petenti tamen, ut eam copiam ad singulare pondus redigam, & certo limite ejus extensionem circumscribam, hærebo, satisfacere non potero, nec indicare, parilem quantitatem auferendam esse.

Aliam methodum, qua credit Sanctorius pernosci multitudinem humorum, trahit ex affectionibus posterioribus, nimirum ex corporis gravitate cum contusione, lassitudine tensiva, tumore, duritie, ruptura vasorum, & rigore sine caloris consecutione; quibus persuasum habet, nimiam succorum copiam denuntiari. Id verum sit. Ergo ne Galenus immerito quantitati insuperabilem difficultatem subjiciendi sui notitiam affixit, eamque supra captum humanum collocavit? At Sanctorius asserit quidem, illis notis significari nimietatem succorum, ceterum non definivit, quot portionibus nimietas naturalem quantitatem excedat; in quo consistit difficultas invincibilis a Galeno credita. Addo, quodlibet ex dictis signis posse a diversis caussis proficisci, uti non inficiatur Sanctorius, nec omnia convenire posse. Caussarum vero distinctio, a quibus singula fluere possunt, ita aperta non est, facilisque ad comprehendendum, ut certam rationem sufficiat omnes scopulos evitandi. Sic lassitudo tensiva habita pro argumento uberioris sanguinis, potest originem ducere a flatu, & siccitate, & materia ex labore in partes prolapsa, ibique superstite. Itaque ea lassitudo constitui nequit certum inditium ubertatis sanguineæ, nisi aliis convenientibus notis, in quibus discernendis nemo in se recipiet, omnem fallaciam ex facili declinari posse, manaturam, tum ex Medico cogitante, tum ex ipsis ægrotis, quorum plures nesciunt, aut negligunt explicare, quid vere percipiunt, ut inde duci possit cla-

rum judicium de tensione, aliisque sensu perceptis. Hæc ipsa tamen vel sincere prodita variam, & ambiguam habent interpretationem. Sic gravitas corporis in febribus, ex qua plures capiunt occasionem detrahendi sanguinis tanquam onerosi, Prospero Martiano argumento est purgandi, tanquam signum bilis in venas, articulosque incumbentis. Quid dicam de duritie corporis, de tumore, ruptura vasorum, rigore sine consequente calore? Si singula enumerata ab sola redundantia humoris produci possent, hisce præsentibus confecta foret illius solida probatio; sed varietas caussarum, unde queunt oriri, non levem ingerit dubitationem. Sit corpus durum. Cur inde inferam potius multitudinem, quam siccitatem? Rumpantur vasa. Cur rupturam potius tribuam copiæ, quam acrimoniæ? Si tumet corpus, tumorem efficere potest plenitudo vasorum, potest etiam sine plenitudine vasorum humor effusus in corporis habitum præter naturæ leges, occupansque loca non sua, vel adaucta moles carnium. Si riget corpus, neque rigori febris succedit, ab Sanctorio Galeni opinionem secuto verba facientis de Epicratis uxore, accusatur multitudo crudorum succorum. Ceterum etiam sine hac copia rigere potest corpus a pravo cibo, vel alia mordaci materia stomachum pervellente, vel alteram partem. Vidit Fernelius ingentem rigorem ex intervallis supra vicies quotidie excitatum absque febre superveniente, a bile sincera, eaque prassina in membranis circa jecoris cava coercita. Non igitur ita in promtu est, uti speravit Sanctorius, ex productis signis arripere indubitatum argumentum affluentiæ vel generatim consideratæ. Siquidem semper plura expendenda occurrunt menti nostræ negotium exhibentia sua naturali infirmitate, & tædio laboris in errorem propensæ.

pensæ. Multo magis confisus est Sanctorius, quam Galenus signis, pluraque conatus ad ea colligenda, explanandaque; tamen Medicinam facturis tam clarum lumen non prætulit, ut scientiæ perspicuitatem æquet, satis indigentiæ faciat, & Medicinæ partem, quæ maxime conjectrix est, & dubitationibus jactata, in portu ab scopulis, & tempestatibus securam collocet. Passim tradita inditia morborum, caussarumque demonstrativa vocat, nec dubitat, quin eorum ductu pede inoffenso salebræ praxeos superentur; sed ipse passim offendit in suis speculationibus, assumens pro demonstratione puram putamque conjecturam, & rationem vix probabilem. Verum enim vero cum in re quacunque, & præcipue in Semiologia ægerrime impetrentur legitimæ demonstrationes, vixque sperabiles sint, retro habendum non est opus Sanctorii, multa continens ingeniosa, & probabilia ad quosdam frequentiores, gravioresque errores præcavendos. Iter facienti noctu per vias angustas obliquasque vel exiguum lumen optatissimum est. Et sane semel, iterum, & sæpius fateri oportet, Medicinam quoquoversus indeclinabilibus scopulis patere, non solum ex difficultate intima morborum cognoscendi, & inde monstratas occasiones remediorum, sed ex istarum, ut ait Hippocrates, præcipiti fuga; ex quibus tamen, ejusdem auctoris sententia, Medicina constat. O calamitosam occasionis mobilitatem, & inconstantiam! quæ velocitate labendi sæpe nostrum effugit intuitum, sæpe incertum relinquit, nec usum sui permittit, prius elapsa, quam satis explorata. Quis igitur in tanto occasionis dispiciendæ, arripiendæque negotio se se ita tectum, munitumque putet, ut sine metu offensionis munus suum obire posse confidat? Aptissima ad varios salubresque effectus medicamen-

ta intempestive præbita suam indolem dediscunt, quodque efficere nata sunt, aut non præstant, aut imperfecte, aut, Hippocrate monitore, contrarium. Si Hydropicum celeriter feces, uti mandat idem auctor (a), antequam viscera labefactentur, juvabis; si tardius, uti mos est hisce temporibus, citius rapies ad interitum. Mira, & varia est in omnibus rebus humanis occasionis efficacitas, eorumque, quæ fato, fortunæ, & casui adjudicari solent, dominam esse occasionem existimo: quam veteres Romani tanquam Deam coluerunt; & Sophocles apud Svidam in quocunque negotio hominum maximam magistram appellat. Hujus efficientiam obnixe perpende, eaque apprime cognita desines suspicere, & admirari, quæ ita vulgi mentes percellunt, ut a sublimioribus caussis orta existiment. Veruntamen identidem inutilis magistra est, si nempe post irrevocabilem rerum exitum duntaxat deprehenditur; & licet mentem ad futura erudiat, nihil confert ad præterita, solumque relinquit poenitentiam aut commissorum, aut omissorum. Hæc ipsa, quæcunque sit Medicinæ vis adversus ægrotationes, universam fovet, & gubernat, ejusque Provisores tollit humo, & abs turba secernit. Quippe quanto cognitu difficilior est, remotiorque a vulgi captu; tanto præstantiora parit, & magis extollit auctorem operis, adeo interdum ut divinis honoribus, sicuti Hippocratem, affecerit.

Medenti laborem exhibet non solum spinosa opportunitatis cognitio, atque pernix fuga; sed illud quoque, quod vel ex probe cognita, & arrepta præsto non est instrumentum, quo voti compos certo fiat, & actionem mente conceptam executioni mandet periculo erroris exemptæ:

(a) *Lib. 6. Epid.*

ptæ. Demus enim, ver. gr. præclare apparere adesse copiam purgandi humoris; nilque purgationem impedire, remanet adhuc consultandum de qualitate, & quantitate pharmaci, quod inito consilio respondeat, neque modum egrediatur. Ut enim definita quantitas superflui excernendi comprehendi nequit; similiter in ambiguo positum est, quam quantitatem purgans excreturum sit, optatam ne, an supra, an infra votum. Ambiguitatem iniicit etiam laborantis ineffabilis diversitas, & aliorum accidentium coitio subducta nostræ intelligentiæ; ideoque imperata purgatio semper nos sollicitos habet metu; ne vel supra indigentiam, vel infra contingat, gnaros multiplici experimento, quantum variet per idem pharmacum, & in eadem quantitate propinatum excretio; modo uberior, modo parcior expectatione, semperque fortuita, si plane illi respondeat. Quod secum ipse reputans Galenus asserit, non aliunde magis artem conjecturalem reddi, quam ex quantitate cujusque remedii; eodemque respectu reliquis evacuantibus (a) præponit venæ sectionem; qua utens ex suo arbitrio metiri potest quantitatem eliciendi sanguinis, contra quam accidit in aliis evacuantibus, quibus ingestis secutura vacuatio extra nostram potestatem est, regimenque. An ideo Phlebotomia undecunque expedita est? Regi potest, fateor, sanguinis effusio; caditque sub nostrum arbitrium, octo, vel decem uncias, plures, vel pauciores effundere, clausa vena ad intuitum destinatæ quantitatis extractæ. Sciri tamen non potest, an par copia redundet, si duntaxat vacuationem redundantis moliri mens est; an par copia sufficiat derivationi, vel propositæ revulsioni; redditque hujus notitiæ vacuitas incertum remedium,

(a) *De Arte Cura per Sang. miss. cap. 12.*

dium, quantum spectat ad quantitatem, ad quam accedere licet, pervenire non licet, nisi casu, & fortuna.

CAPUT III.

De caussis externis errandi in Medicina.

QUamvis plura expositis superessent addenda de caussis internis errandi in Medicina facienda, objectis ex difficultate cognoscendorum, non exhibente certam rationem agendi, atque ex infidis instrumentis actionum, addere supersedeo, ne longius producam perceptam molestiam artis meæ ulcera tractando, & insanabilia detegendo. Pauca tamen subjicio de caussis extrinsecus advenientibus, & profectis ab ipso artifice, artisque exercendæ consuetudine: quæ licet pluribus de Nostris forte minus accepta futura sint, tamen prætermittenda non censui amantior publici boni, & veritatis, quam sollicitus de eorum offensionibus declinandis. Videant, quam parati sint lapsus inter medendum, & quibus de caussis, eosque caveant, si erga munus suum in commune spectans bene affecti sint.

Medicus assidens graviter ægrotanti, in quo error commissus exitialis esse potest, tranquilla mente sit oportet, nec in plura negotia sparsa, non ab corporis motu spiritibus exhausta, non animi, quo, uti ait Seneca [a], permiscetur, turbatione agitata. Nempe brevissimo tempore, interque dubia, & obscura deliberare debet de capite laborantis, neque prudenter deliberare potest, nisi sensuum sincero ministerio uti valeat, repræsentante fideliter quicquid circa faciem ægroti, totumque corpus, cubitum, sermonem, & reli-

(a) *Epist.* 114.

& reliqua apparet. Is quippe nexus est, hæcque communio inter sensum externum, internumque, ut neuter sine utriusque conspirante virtute, & actione rite suo munere fungi paratus sit. Revera enim non duo sensu sunt, & origine distincti, sed unus idemque ab cerebro mediis nervis universo corpori distributus, diversa quidem in diversis partibus efficiens, sed unica potestate ab eodem fonte recepta; qui quacunque parte læsionem patiatur, totus eamdem sentit, neque suum pensum integre explere potest. Porro neque mens a sensuum noxa tuta est, idemque patiens impedimentum nequit inter angustias Jacentis idoneum consilium inire, nisi opera sensuum transferentium vestigia sensibilium inviolata sit, & omnis expers deceptionis. Raro autem accidit, ut Medicus ad opus accedat cum imperturbata sensuum contentione, tem mentis, animique apprime, uti dictum est cum Seneca, commistorum, tranquilla attentione, sed utrumque identidem gerit, aut in domestica negotia distractum, aut de sua existimatione, suaque opinione tuenda plus satis sollicitum, aut consuetudini populari deditum, aut pronum ad obsequendum domesticis ad hoc, vel illud remedium propensis, aut aliter affectum, & præoccupatum. Comprime has affectiones quisquis Medicinam facturus es pro dignitate, & documento Hippocratis, qui providens obviam, facilemque artis, cujus ipse maximus Magister est, depravationem, requisivit in Opifice mores generosos, excellentemque naturam, non alium habituram scopum, quam veri cognitionem, & opem ægrotorum, non metuentem vulgi falso persuasi querelas, non famæ, lucrique detrimentum, neque ad placitum Collegarum, vel contra judicantem pro varia in ipsos affectione. Si de rebus dubiis consulturi, ut ait Cæsar apud Sallustium, ab omni

animi perturbatione vacui esse debent, qui fiet ut de re medica oppido ancipiti sapienter decernatur, alienis a proposito cupiditatibus animo laborante? *Ubi intenderis ingenium*, idem Cæsar inquit, *valet; si lubido possidet, ea dominatur, animus nihil valet*. Quare si animus primario ad indigentiam ægrotantium intenditur, uti debet, regendus est ad præcepta Philosophiæ moralis, qua destitutus, judicio Galeni [a] Hippocratis imitator esse nequit, salutaris, & optabilis artis suæ minister. Non solum autem mentis, animique æstus potestatem consultandi turbat, sed ipsius corporis jactatio, sine cujus consortio, auxilioque ratio suas vires exerere nequit, & quidquam moliri. De rebus gravibus consilium capturi trivia fugimus, secessum quærimus ad quietem animi, corporisque tuendam, cujus vehementior motus agitat, dissipatque spiritus nostrarum operationum instrumenta, ex jactura, & agitatione infirme suum munus executura; ut ab Seneca [b] admoniti sumus asserente, exercitationum labore spiritum exhauriri, inhabilemque intentioni, & studiis acrioribus reddi. Apparet igitur, quam imparata mente, animoque sint, qui quotidie tota urbe percursantes ad ægrotos multiplices perveniunt defatigati, æstuantesque vix satis mensa refecto corpore. Hoc quippe lassato, & labore perculso, mentis quoque robur minuitur ad complicata symptomata ponderanda, singula ad sua principia revocanda, ad statuendum de morbi essentia, ministrandisque remediis. Quæ omnia brevi tempore agitanda, & tractanda magna indigent mentis intentione, nequaquam sperabili socii, & adjutoris corporis languentibus viribus. Alterutrum itaque necessum est, aut hosce Medicos præditos esse mente Stoicorum a virtute adversus incommoda corporis, jacta-

(a) *Lib. si quis sit Medicus*. (b) *In Epistolis*.

ctationesque firmata; aut esse sortitos animos corpori non congruentes; aut solummodo uti populari consuetudine, & communibus in omni curatione remediis, non propriis, & singulis ægrotationibus idoneis: quorum seduli vestigatores lucro inhiare nequeunt, nec esse solliciti de pluribus ægrotis quotidie visitandis, & ad omnes æqualiter parati: *Sed qui*, inquit Celsus (a), *servit quæstui, libenter amplectitur ex præceptis, quæ sedulitatem non exigunt*: qualia sunt universalia, nec accommodata ægrotis temperatura dissimilibus, ætate, vitæ institutione, morbo, caussis, aliisque accidentibus. Propria, & singularis medicatio requirit laboriosam mentis contentionem, præsentium intuitum repetitum, constantemque præteritorum memoriam; quæ tamen cito elabitur, si retinenda plura sunt, & diversorum laborantium; hacque de caussa frequenter evenit, ut medentes ægrotis suam oblivionem, velint, nolint, patefaciant, non raro immemores eorum, quæ pridie viderant, aut audiverant, aut deliberaverant. Itaque ceteris silentio præteritis offendiculis, sola ægrorum invisendorum copia motu incommoda corpori, mentique distractione in plura, repugnat, quo minus provida, accurataque consultatio de singulis habeatur. Deus bone! Aliis momenti negotiis regendis præfici solent, qui vacui sunt, nec aliis curis distenti, quo attentius, & perfectius sibi commissum opus peragant: cum ex ipso naturæ lumine innotescat, pluribus intentum sensum ad singula minorem esse. Sola salutis procuratio penes eos securior creditur, qui multorum ægrotantium quotidianam curam gerunt; nec in hisce timetur mentis dissipatio per applicationem ad plura, qualiscunque ista sit; quasi mentis vigor, uti aliorum sensuum in plura diffusæ non minueretur.

 tur.

(a) *Lib.* 3. *cap.* 4.

tur. Tritum est adagium: Cave ab homine unius negotii, quippe nimis attento: oppositaque ratione non minus cavendum est ab homine multorum, si singulorum diligens confectio requiritur. Quod si medentis fatigatum corpus, lassumque, & animus perturbatus non multum obstarent sapienti deliberationi, an parum obstaret brevitas temporis, quod solet insumi in affectionis considerationem, mutationum ejusdem, aliorumque accidentium, quæ in horas, non modo in dies contingunt? Quoties versantes in quæstione tantum probabili, postquam eamdem rem diu multumque mente revolvimus, mutamus sententiam; rejicimusque, quod verum, aut simile veri visum erat; nostroque dignum assensu? Nobis autem sedentibus ad pulvinar ægroti, dubiis, non evidentibus intimi morbi signis repræsentatis, qui fiet, ut eorum celer intuitus, parque consideratio occulta detegant, ambiguitatem tollant, & satis sint ad rectam sententiam ferendam, neque mutationi obnoxiam? Eo devenit usus, ut fere pudeat coram ægrotante parumper cunctari, rem dubiam esse fateri, sumere tempus ad meditandum, nihil subito administrare; qua præcipiti festinatione nihil exitialius esse cum Sydenhamo (a) existimo. Baconum quoque de Verulamio appello, qui tanquam maximum vitium in studiis reprehendit dubitandi impatientiam, & decidendi celeritatem; cum scilicet in otio, & umbra sedentes objecta veri momenta nobiscum agitamus, nec nostras meditationes ad opus dirigimus, sed solius scientiæ consecutionem. Quanto igitur gravius delinquet, qui de ægrotante in vehemens discrimen conjecto non tantum impatienti celeritate meditationis deliberat, sed deliberata executioni mandat, incertus, quo sint casura?

Non

(a) *Pag. 293.*

Non inficior, incidere quoſdam repentinos, graviſſimoſque affectus ſubitam opem efflagitantes; in quibus tamen tantum temporis non concedentibus, quantum opus eſt ad excutiendam opportunitatem auxilii, mallem nihil grande experiri, quam temere experiri; mallem eſſe interitus ſpectator, quam impulſor, feſtinatorque. Verum enim vero minus ægre ferenda foret deſtinatio remedii ſubita, nec ſatis meditata, ſi tantum in præcipiti morbo fieret: quod autem acrius redarguendum eſt, eadem pernicitate a pluribus etiam in affectu dilationem patiente deſtinatur remedium, imo ſæpe non alia de cauſſa, quam ad oſtentandum celere ingenium, & paratam copiam. Deceſſit in urbe celeberrima ante annos non multos Medicus multiplicitate curandorum laborantium clarus, qui diſcipulis ſuis, ut ab eiſdem accepi, id inculcabat, ut accerſiti ad ægros ſemper aliquod medicamen proponerent, ſicque ſe medicos eſſe probarent, & quidem, ſi Diis placet, inſignes. O perniciofum documentum, uberrimum errorum fontem, & ſcaturiginem! O impatibilem artis corruptionem! Ut nihil Mortalibus deeſſet ad cumulum miſeriarum, mos obtinuit, ut pene nihil negligentius, aut fucatius agatur, quam negotium reparandæ ſalutis. Siquis æger dives forti, atque exitiali morbo premitur, non uni Medico confiditur, plures ſeliguntur, advocanturque. Accedunt, neque fortaſſis fruſtra, ſi juſtum peterent conſultandi tempus, ſi omnibus ægritudinis notis naviter exploratis, non alium finem ſibi conſtituerent, quam utilitatem auxiliumque afflicti, dubiæque vitæ. Enim vero non pauci properi ſententiæ ferendæ, jactatique, aut cupiditate ſingularis laudis, aut perculſi metu, ne fruſtra advocati videantur, nihil addendo, vel detrahendo, aut occupati ſtudio non diſſen-

tien-

tiendi ab Collegis spe compensationis, itemque a celebritate vulgari alicujus usitati remedii, sibi impedimento sunt, quo minus apte de morbo dijudicent, agendaque præcipiant. Quam porro salutares, & benefici sunt ægrotis, qui postquam ad dicendum in collegiis consederunt, totum animum intendunt ad plausum captandum novitate opinionum, vel concinnitate, & copia sermonis expedite fluentis! Quo studio ad generalia, sæpiusque repetita compulsi abripiuntur a consideratione, & collatione apparentium in ægroto: qua unice, non inani facundia prodesse possunt ad errores, uti animadvertit Hippocrates [a], propensa. *Fallax*, inquit, *est*, & *ad errorem proclivis affirmatio, quæ fit cum garrulitate*: & proinde breviloquentiam præcipit [b]. Fructuosum tamen ipsis est, si minus ægrotanti multiloquium, trahendo imperitorum assensum, admirationemque, & inde famæ, opumque incrementum. Id enim semper Medentium fatum fuit, admonitione Plinii [c], ut qui dicendo præpollet, statim fiat dominus vitæ necisque, ideoque crumenæ. Solet conjungi velocitas loquendi cum velocitate judicandi, & utraque cum proclivitate ad errorem tanta, ut Seneca proponat Lucilio necessitatem tardi sermonis tanquam maximum documentorum: *Hæc est summa summarum, tardiloquum esse jubeo* [d]. Quod præceptum si salutare cunctis est, tanto magis Medentibus de rebus obscuris, & ancipitibus differentibus; sed tanti momenti, quanti vita æstimatur: quæ propterea attentam cognitionem exigunt, non velox, & longum eloquium raro ab initio ad finem usque sibi consentaneum. Cicero affirmat [e] in Curione nihil fuisse ex iis, quæ Orato-

(a) *In Præcept.* (b) *De decen. ornat.* (c) *Lib. 29. cap. 1.*
(d) *Epist.* 40. (e) *De Oratore ad Brutum.*

torem efficiant, præter bonitatem verborum, & expeditam profluentemque quodammodo celeritatem, neque tamen caruisse Oratoris laude. Eadem fortuna imo majore, & ab eadem affluentia sermonis nata plures Medici fruuntur, qui nihil singularis, nihil excellentis ex arte possidentes, populari fama verticem attigisse creduntur, longeque a turba recessisse. Nominis vero celebritati, suæque facundiæ confisi sæpe minus de rebus ipsis solliciti sunt, sæpe minus considerate deliberant, uti non semel observavi, deliberataque exemplo sunt, & præsidio aliis fama minoribus ad errandum sine obtrectatore. Cornelius Tacitus [a] secum ipse versans præterita, & præsentia comperit, eam esse rerum humanarum conditionem, ut omnes fucis, ludibriis, inanitatibus pateant, intermistæque sint: quibus tamen præ ceteris autumo medicas onerari, & inde Medicinam, quæ, testimonio Hippocratis [b], omnium artium præclarissima est, ut idem queritur, infra omnes dejectam esse. Quamquam autem in arte facienda ea declinari possunt offendicula, quæ artis propria non sunt, sed artificis, tamen tot nos circumstant in deteriorem partem prona, ut stare in vestigio, atque a lapsu cavere maxime operosum sit, nisi præstantem illam indolem ab Hippocrate designatam, generoso cultu, probisque moribus adornatam nacti fuerimus. Non tamen ex sola consuetudine populari, aliisque indicatis internis obstaculis instant errandi occasiones, sed interdum ex ipsis ægrotis, qui nonnunquam quanto impensius opem petunt, tanto minus ingenue cum nobilissimæ artis Professoribus agentes id committunt, quod aptum est eorum animos, mentesque alienare ab accurata morbi meditatione, auxiliique, nisi sa-

(a) *Lib.* 3. (b) *In Lege.*

si sapientia præsto sit, retineatque attentionem; sine qua ceteris compressis cupiditatibus, mens in solam honestatem defigi nequit, & reliqua despicere. Bonum gratis esse oportere, inquit Seneca, sed gratuitam bonitatem congruo præmio adempto, sola sapientia comparare potest. O divinum Hippocratis ingenium! quod omnes expositas offensiones complexum, eisdem obviam iturum Sapientiam, & Medicinam comites individuas fecit, monuitque [a], omnia inesse debere Medicinæ, quæ insunt Sapientiæ, atque in primis argenti contemptum. Ut enim ejus cupiditas honestis moribus infestissima, animorumque dominatrix

. . . . *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames? . . . .

tot fucos, tot superflua, imo etiam perniciosa in medicam artem invexit; ita contemptus ea omnia amovere, & arcere potest, pravos usus corrigere, utiles probosque inducere. Non diffiteor, alias etiam cupiditates utilitati, & honestati medicæ praxeos officere, sed edomita, quæ inhiat opibus augendis, reliquæ proclivius subiguntur, uti visum est Hippocrati, qui primo loco inter dotes Sapientiæ, & Medicinæ argenti despicatum collocavit: quam, si rerum humanarum conditio animis medentium insidere pateretur, quam brevi tempore Medicina pristinum dignitatis fastigium, unde deturbata est repeteret, & facultas Philosophorum evaderet, qualis fuit apud Pythagoram, Empedoclem, & Democritum, antequam a Sapientiæ studio separaretur.

CA-

(a) *De Decenti ornatu.*

CAPUT IV.

Ostenditur, quam in lubrico versetur frequentator venæ sectionis in febribus.

QUemadmodum medici officii est, morbum diligenter intimeque explorare, non solius cognitionis gratia, sed inveniendi remedii; item in eumdem utilem finem ostendi, quàm infidæ sint, paratæque ad fallaciam plurimæ morborum notæ; quotve aliis de caussis interponantur difficultates, medicæ provinciæ inoffenso pede obeundæ. Ex quibus sane dejiciendus animus non est, sed erigendus, non alienanda mens ab arte, sed fortius intendenda in superanda, quantum licet, offendicula, omnium, quæ apparent in morbis, sollertissima circumspectione, & consultissima operis destinatione. Argumenta dubitandi de prosperitate actionum medicarum satis aperte declarantur ex sola consideratione, eas prodire ab arte conjectatoria, eamque, qua parte conjectrix est, fulciri opinione, non scientia, quæ, uti definit Hippocrates [a], scire facit, altera ignorare. Tamen plura ex illis singillatim indicare volui, indicabo, & plana faciam, quo luculentius appareat, & ob oculos Tironum ponatur, manifestas certasque remediorum occasiones rariores esse, quam ut vulgo existimetur, incertumque pariter esse auxilium ab illis sperandum: unde scatet consecutio utilissima adversus multiplices paratos lapsus, tutiorem esse rariorem remediorum administrationem frequentiore, si generatim utraque spectetur, sejunctaque abs quibusdam circumstantiis, quæ aliquando singularia comitantur, de-

(a) *In Lege*.

ducuntque generalia, ut a Medicis efferri solent, ad exceptiones. Addidit animos ad hanc disputationem Vallesius, qui commentans sententiam Hippocratis[a]: *Ex adhibitione contraria adhibere, & quiescere*; pronunciat, hac brevi dictione duas medicæ praxeos partes contineri, adhibitionem contrariorum, & quietem, sed hanc præstantiorem esse actione, magisque periculosum esse incidere in Medicum, qui nesciat contraria usurpare, quam quiescere nesciat. Quapropter, si ex duabus partibus praxeos, tanti viri animadversione, præstabilior est quies actione; non alia sane de caussa illa præstat, nisi quia caret actionis periculo, & offensione: quod obiter a Vallesio indicatum, & ferax uberrimi fructus pro viribus declarare, & probare obnitar, perpensa obscuritate indicantium, incertaque opera instrumentorum adhibitorum indicantibus satisfaciendi gratia. Cum tamen non æque graviter in usu diversorum remediorum delinqui possit, nec omnia sint in usu pariter frequenti, usitatiora duntaxat persequar, importune usurpata gravius nocitura, cujusmodi sunt venæ incisio, & purgatio.

Ars rationalis medendi, quam cum Hippocrate, Galeno, aliisque doctissimis viris profitemur, methodo innititur, proceditque ex cognita morborum natura, suppeditante indicationes auxiliorum adeo in Scholis decantatas. Hæ profectæ ex natura morbi apprime comprehensa, citraque dubitationem Medentem quoque tuto dirigunt, perducuntque ad scopum; modo suppetat congruens efficaxque indicatorum exequendorum materia. Cum vero derivantur ex probabili tantum ægrotationis notitia, nec omni libera dubitatione, uti frequentius accidit, duntaxat dubiam rationem voto potiendi sufficiunt. Scientia certi est, & indubitati, opinio incerti, controversique,

tot-

(a) *Lib. Epid. 6.*

totque proinde dissensionum fons, & origo, quæ fervent in scholis Philosophorum, Medicorumque, sed inter Medicos cum majore detrimento, propterea a Plinio miseræ vocatæ, ut pote cedentes in perniciem ægroti, non tantummodo in victoriam, aut jacturam litigantium, qualis est exitus concertantium Philosophorum. Quocirca in tanta rei medicæ difficultate, & opinionum discrepantia de natura morbi, caussa, accidentibus, de facultate medicaminum, de opportunitate præbendorum, non temere judicem, eorum frequentatorem sæpius ab scopo recedere, quam appropinquare, sæpius nocere, quam prodesse, aut saltem sæpius in id periculum incidere; quo perspecto Hippocrates[(a)] nos admonuit, ut duo circa morbos exerceamus, ut juvemus, aut minime noceamus. Quorsum hæc præcepit Senex, si alio fine prudens artifex ad ægrum non accedit, quam suppetias laturus, deperditamque sanitatem instauraturus? Novit Sapientia Senis, quot Medentem circumstent decipulæ, atque usuvenire ex facili, ut porrigens manum ad sustinendum ruentem impellat; eumque monitum voluit de cavenda noxa proclivi, & obvia in ipso conatu auxiliandi.

Omnium consensu tres sunt constitutæ curationis conditiones, securitas, celeritas, jucunditasque, inter quas absque dubio securitas optabilior est; ejusdemque nomine intelligo curationem peractam adminiculis certum beneficium citra periculum allaturis. Etenim ea, de quibus ambiguum est, utrum majus incommodum, quam commodum importatura sint, intuta vocantur, & sunt, iisdemque inita curatio lubrica, & anceps. Enimvero quam paucæ occasiones offeruntur, in quibus apparet clara, certa, & fructuosa remediorum administratio? Frequentissi-

(a) *Lib. 1. Morb. popu. sect. 2.*

mus est usus phlebotomi; ut hinc propositum aggrediar, nullusque dies præterit incruentus, omnis madet plurium ægrotantium sanguine. Ut autem innoxie, & cum indubitata utilitate madeat, noscat oportet artifex evidenter inde secuturum fructum, nullumque detrimentum, vel saltem multo levius fructu. Verumtamen quomodo evidenter providebit fructum remedii, de quo tot extant controversiæ, quodve ab gravibus auctoribus explosum fuit, redeuntque in dies qui explodunt? Quonam confugiet ad hanc evidentiam venandam? Ad rationem ne, an experientiam? Si ad rationem, opus est, ut per istam constet, inter effusionem sanguinis, morbumque, cujus gratia funditur, reperiri apertam contrarietatem; ex qua sola potest demonstrari certa utilitas effundendi. Age igitur, Medice operose, & phlebotomiæ frequentator, profer morbum, in quo dilucide hæc contrarietas innotescat. Profer febres continuas, acutas, putridasque, ut vocant Majores, aliisque frequentiores, in quibus iterato venam feris, & ostende manifestam repugnantiam morbum inter, & remedium: quam ostensurus, oportet, ut præclare teneas naturam febris, ductique sanguinis effectum. Utrumque vero dubium vehementer est. De febris essentia nemo est, quin dubitet, & fateatur reconditam esse; & fateri necessum est animadvertenti tot tamque varias, discrepantesque de eadem sententias Recentiorum supra indicatas: ex cujus propterea obscuritate nequit patefieri certa contrarietas cum sanguinis detractione. Sin autem cum Priscis judices, febrem in augmento caloris præter naturam consistere; etiamnum hærebis, nec poteris demonstrare evidentem oppositionem inter eam, atque remedium. Calidum frigido aperte opponitur, sed venæ sectio tantummodo ex accidenti refrigerans, non per productionem

con-

contrariæ qualitatis, qualis reperitur in rebus natura frigidis, etiam idonea est pro variis circumstantiis calefacere. Sic Prosper Martianus[a] ex sanguinis effusione in febricitantibus metuit augmentum caloris, bile ceteris humoribus prævalente, suique timoris caussam inde ducit, quod observatum fuit, ex immodica sanguinis emissione febres accendi, & plurimum urentes, faces præbente commota bile; ut etiam supra adnotatum fuit agendo de effectibus phlebotomiæ: de qua propterea certiores reddi minime possumus, nisi multa, & oppido difficilia cognitu explorata habeamus. Quoniam igitur ex essentia febris in calore posita non elucet certa contrarietas cum vena incisa, expendamus, an eluceat inter eam, proximamque febris caussam. Cum venæ punctio sit sanguinis evacuatio, solum directo opponi potest, & mederi ejusdem redundantiæ, si hæc caussa proxima constituitur: quæ tamen a Galeno celebri suasore phlebotomiæ in putridis, constituta non fuit; qui Synochi putris cum sanguinis affluentia curationem ex professo[b] tradens, jubet sanguinem educi, non tamen quantum superabundat, sed minus abundantia, ut aliquid amplius remaneat pro spatio a febri percurrendo. Nec enim sanguinis extractio tota febris medela est, ut post extractionem statim extinguatur, sed perseverans alia poscit remedia, iisque sustinendis vires pares, ideo totius redundantis quantitatis ablatione minime debilitandas. Totum profecto redundans eximendum foret, si post exemptum absque aliis remediis desineret febris; uti desinere deberet, si superflua copia foret proxima caussa: perseverans tamen aliis adminiculis subjuganda est, videlicet superstitem caussam expugnando, vel adjuvando naturam ad expugnandam.

Cum

(a) *Lib. 2. de Mor. Mul. Hip.* (b) *Lib. 11. Meth. cap. 14.*

Cum igitur detractio sanguinis soli copiæ recta adversetur, nisi ab ea febris proxime accenditur, uti non accendi constat, sequitur, venæ sectionem etiam consideratione caussæ proximæ non habere requisitam contrarietatem cum febre. Unde igitur ostendetur contrarietas inter febrem, & sanguinis effusionem, quæ ratione non potest ostendi? An experientia, effectuque? At hæc ipsa repugnant, non favent. Quot enim febres numerantur post sanguinem eductum subito, vel paulo post imminutæ extinctæque? Certe admodum paucæ; plerasque, si putridæ, continuæque sint, palam est perseverare, sua tempora, quæ Plato fatalia vocat, percurrere incrementi, & vigoris, semel, bis, atque etiam pluries elicito sanguine: quo tantum eventu considerato, remanet dubium, utrum scalpellum juvet, an noceat. Nihil habes, ut sentio, Medice operose, quod hisce rationibus opponas; solumque pugnare potes, ut in febre putrida conjuncta cum quantitate sanguinis modum egressa, prosit venæ incisio, videlicet ad tollenda impedimenta curationis, & copiam minuendam tanquam caussam intermediam, fomitemque futurum vehementioris augmenti. Esto igitur: sit phlebotomia pars curationis in concursu febris, & uberioris sanguinis. Nec enim illius usum rejicio, sed parciorem volo, concedoque postposita academica inquisitione, & partium studio, plenitudinem venarum cum febre putrida esse indubium præclarumque argumentum adimendæ scalpro affluentiæ. At quandiu durat hæc copia in acute febricitante? Hanc cito amolitur ipsa febris, vigiliæ, aliæque afflictiones; amolitur læsa nutricatio, tenuisque victus impar reparandæ copiosæ continuæque dissipationi. Quam cito igitur tolletur copia, simulque occasio remedii minuentis, ejusdemque,

ut

ut multi ſolent, repetendi? Non tamen affirmare auſim, nunquam in febre offerri opportunitatem iterandæ ſanguinis eductionis, tametſi arbitror, pleriſque melius proviſum iri toties non iterata. Illud pariter adnotandum eſt, in febricitantibus acute notas plenitudinis vaſorum incertas eſſe ob intenſum calorem late corpus occupantem cum tenſione, & tumore vaſorum; quæ duo, monitu Horatii Augenii (a), ſanciuntur quidem indubitatum argumentum affluentiæ ſanguineæ, dummodo tamen corpus univerſum vehementer non æſtuet; quo æſtuante, uti contingere in acutis ſolet, ea duo ſigna ſuam ſignificandi certam efficaciam amittunt. Hoc autem conceſſo, in aliquibus febricitantibus non obſcure dubieque apparere ſuperfluam ſanguinis ubertatem, poſcentem venæ apertionem, iſti quam pauci ſunt facta comparatione cum aliis, in quibus nihil ſolidi repræſentatur ad copiam colligendam? Quamobrem ſector venæ in fortibus putridis ob plenitudinem relatam ad vaſa, ſi nanciſci poteſt firmam illius notitiam, hanc certe raro poteſt, nec toties, quoties hoc nomine ſanguis effunditur. Citra vero plenitudinem vaſorum, quæcunque arripitur cauſſa venæ cruentandæ, minoris claritatis eſt, atque firmitatis, quam ex ea plenitudine depromta. Nonnullas & ego agendo de indicante phlebotomiæ in medium produxi rationes hauriendi ſanguinis abſque quantitate vaſa nimium replente, eamque præcipue, quod in febribus vehementer fervidis multæ attolluntur ignitæ, ut cum Priſcis loquar, fuligines; quibus erumpentibus ex vena grandi recluſa liberior perſpiratio, aliaque commoda ſperantur; ſperantur, inquam, eventura tamen eſſe, pro certo tenere non licet. Cum enim præ ceteris partibus ſanguinis tenuior calidiorque, bilioſa

(a) *Lib. 2. cap. 10. de ſang. miſ.*

liosa vocata, aptior sit ad accensionem; nequit fieri, quin in vehementi febre plurimum bilis conflagret, uti liquet ex doctrina Hippocratis, & amplo Prosperi Martiani consensu; item nequit fieri, quin remedia sint suspecta, idonea praeparare sanguinem ad induendam naturam bilis, cujusmodi ab Hippocrate, aliisque Antiquis credita fuit venae sectura, proinde tempore aestivo bile feraci ab eisdem non usurpata, ut sanguinis mutationem in eum humorem caverent. Vigente calore aestivo sanguis valde tenuis est, & quam proximus naturae bilis, qui magis attenuatus per venae incisionem timuerunt Antiqui, ne promtius uberiusque in bilem converteretur; eoque metu per aestatem ab scalpro temperarunt. Neque porro videtur sanguis minus praeparandus esse ad conditionem bilis a fervore febrili, quam aestivo; neque minus timenda ejus mutatio in bilem febris tempore, quam aestatis, accedente praesertim alia caussa ad eumdem effectum apposita, qualis apertio venae existimatur. Hac rerum convenientia perspecta, Hippocrates utrumque calorem aestivum, & febrilem, sive conjunctim, sive separatim habet pro obstaculo sanguinis eliciendi, uti variis ejus textibus collatis Prosper Martianus [a] comprobavit. Nisi tamen Hippocratis vestigia presse sequi placet, quod non pugno, incide venam in febre valde aestuosa ad viam fervidae exhalationi, sicuti dictum est, muniendam. Numquid igitur in Te recipies fore, quod animo concepisti? Vereri hercle debes, ne sanguis per emissionem magis attenuatus, & biliosus redditus calidiores uberioresque fundat halitus, quam quibus foramen venae aditum patefecit. Fortassis res aliter cadet, nec in eventum, quod timendum esse innui; sed dubium est; neque praesto sunt inda-

(a) *Coaca. Praeno. Sect. 3.*

indubitata signa ad prænoscendum. Veruntamen ratio ducta ex attenuatione sanguinis, & præparatione ad contrahendas bilis qualitates facta per venæ punctionem, huic obstat multo apertius, si repetatur in progressu febris, quam tantummodo facta in principio universali. Plures enim dies perseverante febre, & crescente ad statum usque, plus sanguinis convertitur in bilem, postea separandam, perque alias vias, non per apertam venam exigendam. Utrum igitur consulte, cauteque suos habeant ægrotos, qui pluries in ferventibus febribus ictum scalpelli renovant Cultores veritatis, non vulgaris consuetudinis dijudicent.

Ab exposita sententia Majorum, vetante usum phlebotomi inter ardores æstivos, quippe bilis proventum urgentem, venit in mentem, ut excutiam vulgarem opinionem apud Nostrates de largius fundendo sanguine, oborta febri, postquam corpus laborioso validoque motu incaluit. Imaginemur igitur aliquem se se plures dies vehementer exercuisse, & subinde in febrem fortem sine interna inflammatione incidisse. An huic febricitanti sit mittendus sanguis, non disputo; tantum contendo, uberiorem mittendum non esse propter calorem a motu conceptum; meæque opinioni patrocinatur vetusta praxis, quæ potius venæ scissuram dissuadet, quam hortatur, ea caussa febris prægressa. Si enim fervor dierum æstivorum, ut promovens generationem bilis, opponitur effusioni sanguinis ad eamdem conducibili, cur non opponetur calor ab motu accensus, similiter idoneus corrumpere sanguinem in biliosum succum? Si corporis igitur valida exercitatio, vel alia quæcunque caussa ejusdem efficaciæ febrem antecesserit, vel parcius adimendus sanguis est, vel non adimendus, præsertim aliis convenientibus notis congestæ bilis. Ita me gessi, curans Bartholomæum Zanchetam mercatorem pata-

vinum annorum plus minus quadraginta, temperamenti sanguinei, post laboriosum corporis motum duos menses obitum, correptum tertiana simplici impura, mense Septembris anni 1732; quo ista exarabam. Evasit illa post tertiam accessionem duplex, & continua cum ingenti siti, infestissimo palato, dolore capitis; & aliquando levi delirio; non tamen manifesta declinatione carebat. Orabant domestici, & amici, ut sanguinem educi juberem, causando illius æstum a præterita laboriosa corporis exercitatione; quæ tamen mihi erat argumento non educendi, una cum aliis inditiis. Itaque cum æger mihi constanter confideret, nec alterius medici consilio vellet uti, nihil aliud impetraverunt, nisi ut apponerentur cucurbitulæ tergo scarificatæ in toto morbi curriculo plures dies dimenso, venas grandes intactas reliqui; nisus hoc spatio clysteribus, & laxantibus intus assumptis ad evacuationem bilis, hujus copiam variis in locis mihi testante, & motu tertiano febris, validoque corporis præmisso, & tristi sensu amaroris, os summum in modum affligente. Exitus respondit consilio; & post plures excretiones biliosas partim spontaneas, partim petitas, febris continuationem amisit, simptomata intensionem. Residua vero tertiani circuitus vestigia cortice peruviano dissipata fuerunt. Satis de hac opinione, quæ Patavii apud multos invaluit. Revertor ad propositum. Dixi agendo de indicante phlebotomiæ, non incongruam rationem exhiberi distringendi scalpri, si cernuntur initio inditia corruptionis sanguinis, ut aliqua portione detracta, minor supersit corruptioni. Quam utilitatem si opineris verisimiliter reportandam esse, approbo opinionem; & sub hac conditione eam proposui; si pro indubitato credas, non commendo tam firmum assensum. Forsitan enim soluto per extractionem san-

sanguinis partium componentium contextu, mutatoque contactu, promtius latiusque serpet putredo, sive corruptio; imo, quia corruptio nihil est aliud, nisi dissolutio naturalis conjunctionis inter partes, si venæ punctio eas laxet, ad caussæ corrumpentis actionem easdem præparat. Alias, Amice assiduæ actioni intentus, excogita rationes reserandæ venæ. Dic, si placet, cum multis Recentioribus, eam reserandam esse ad obtundendam, deprimendamque fermentationis vehementiam; sed animadverte, venæ sectionem nullam habere contrarietatem cum caussa fermentante, neque hanc cum delectu evacuare; & idcirco nihil inde beneficii obtineri posse, nisi ex accidenti, sed timendum pariter esse, ne attenuato sanguine magis emergat fermentum febrile, & fortius agat. Astrue quoque, si placet, plenitudinem ad vires ab Antiquis celebratam; sed memento ipsis fatentibus, plenam esse ambiguitatis, & difficultatis ejus notitiam, proinde ex ea argui non posse certam usurpationem phlebotomi. Donemus tamen eam præclare cognosci, quod ipse Galenus negat [a], asserens per scientiam esse incomprehensibilem; anne ex ejus cognita præsentia constaret, venam esse resignandam? Nihil minus: Quandoquidem, ut ait ipse Galenus [b], plenitudo ad virtutem relata, nec sic obstruit venarum ora, ut refrigerationem prohibeat, nec tunicas vasorum distendit, nec ruborem, aut tumorem invehit, multoque minus, vel carnis, vel cutis transpirationem moratur. Hac igitur, ut dono, comperta plenitudine in febribus, quid ex dictis colliges, solidam exhibens probationem sanguineæ vacuationis moliendæ? Aliter ego, atque Antiqui, explicui plenitudinem ex comparatione virium, asseruique, commodam sanguinis quantitatem ex morbo fieri posse incom-

(a) *In Lib. de Plenit.* (b) *Lib. 9. Meth. cap. 5.*

modam, gravemque. Cur igitur, inquies, hæc phlebotomo tollenda non erit? Tolle, si vis; tamen si recolas superiora, ex facili deprehendes, valde dubiam esse in febribus ablationis utilitatem, imo inde alia incommoda incidere posse, superatura beneficium sperabile a detractione ejus partis sanguinis, quæ creditur per febrem esse reddita superflua, & onerosa; certum tamen non est. Enimvero Joannes Baptista Verna, qui celebrandam suscepit, & supra cetera remedia extollendam phlebotomiam, item excogitavit caussam febrium ejusdem celebrationi oppido favorabilem, contendens *liquida quantitate semper, & mole, etiamsi vitio laborent, febrem immediate proximius, & primario parere*. Qua caussa constituta, sequitur, venæ incisionem primarium esse febrium remedium; qua scilicet nullum citius, & commodius succorum redundantiam minuit. Sic Verna magnum comparat patrocinium venam in febribus etiam iterato ferientibus, omnemque adimit sollicitudinem de illius indicante pervestigando ex sola præsentia febris luculenter declarato; quam ait, proxime a quantitate, & mole produci. Porro ita Verna (a) explicat, quemadmodum ab copia producatur febris, inquiens eam non produci, nisi sanguis aliqua ratione multus vasorum tunicas, fibrasque convexam partem respicientes, alveumque formantes premat, ac distendat, & in iis cespitet, titubet, patiaturque circuitus sui turbationem, & impedimentum. Quippe compressione ex repletione facta, fibra, spiritusque ejus hospites conturbantur, unde febris. Utrum autem hoc irritamentum inflictum a plenitudine tunicis, & fibris vasorum in parte descripta, sit semper caussa febris primaria, & proxima, Tu Verna, judex esto, qui asseris in eadem parte libri, in aliquibus febri-

(a) *De Phlebot. cap. 7. part. 1.*

febribus curam dirigendam non esse ad plethoram , sed ad caussam primariam valentiorem, quæque magis urget, quemadmodum obtingit in ephemera ex frigore, vel ab cruditatibus , corruptis cibis , a vermibus , ab fermento hostili corruptelæ ciborum irritatis , irritantibusque . Te affirmante, in aliquibus febribus fomitem primarium , & proximum non esse copiam , nec ad eam convertendam manum Medici , quomodo id convenire potest cum tua conclusione (a) antea stabilita , semper caussam primariam, proximamque febris esse multum , qua multum , tametsi vitio laborat ? Ergo quoniam constat ex tuis documentis, plenitudinem non semper esse primarium incitamentum febris , nunc pensitemus , an sit frequentissimum . Tres enumeras universalis plenitudinis differentias , propriam, minus propriam , & impropriam . Propria , quam etiam Erasistrateam libenter appellas, & ais conflari ex copia sanguinis supra vasorum capacitatem debitam , consuetamque absque eorumdem culpa , propter alimentum supra mensuram succenturiatum ; propria , inquam, plenitudo solum generari potest in temperaturis qualitatum mediocritate ornatis , robustis, idoneisque convertere copiosum ultra modum cibum in bonum sanguinem , non pravum succum, qui copiosus cachochymiam generat, non veram plenitudinem ; quam comparabant Athletæ, de quibus loquitur Hippocrates, multo cibo, exercitatione multa , frictione , & inunctione ; in quibus & erat ubertas optimi succi , & proba omnium partium temperies : unde Senex habitus Athletarum summe bonos vocat . Cum autem corpora ita probe temperata , ut valeant redundans alimentum sine corruptione conficere, & boni sanguinis natura donare , perpauca sint , etiam redundantia inde genita

(a) *De Phlebot. part. 1. cap. 9.*

nita raro erit in caussa febrium. Altera plethora, quam apparentem vocas, est sanguinis plenitudo febrili, vel simili effervescentia, ut ais, turgescens, quæ vasa distendit, frequenti, celeri, magnoque pulsu rapide movetur. Verbo me expedio ab hac plenitudine, quæ speciem habet plethoræ, nec proprie talis est; siquidem sanguis calore febrili rarescit, intumescitque; & iccirco febris effectus est, non effectrix, produciturque irritamento febrili sanguinem agitante, turbante, & in tumorem attollente. Remanet, ut tertiam plenitudinem expendam, quam impropriam nuncupas, asserisque adesse solidi culpa, vasorum scilicet quacunque de caussa contractorum, & capacitatem constringentium: qua restricta sanguis superfluus, multusque habetur. Doles hanc male declinari a Medentibus, aut nesciri, cum tamen plerumque contingat. Alibi vero doces,[a] ab sanguinis massa, quamvis depravata, & vitiosa cum quibusdam partibus acetosis, & acutis, quæ in fibras adigantur, easque constringant, aliquam quidem læsionem fieri, non tamen febrem, nisi cruoris, succorumque moles circa easdem fibras, & in vasis colligatur, & plethora confletur. Abs quo tamen vate, & hariolo id scivisti, Verna, scilicet non posse accendi febrem ab exoticis humoribus sanguini admistis, eumque inquinantibus, nisi inde plenitudo comparetur arctatis vasis? Videmus vinum, quod similitudinem tantam habet cum sanguine, ut a Plinio sanguis terræ vocetur, adigi in vitiosam fermentationem, & corrumpi aliqua de caussa exaltata fece, vel aliquo exotico liquido intruso, vel portione minus sana vini. Cur igitur ipse sanguis non poterit concipere febrilem fermentationem, sive motum, & turbationem partium, si displicet nomen fermentationis, ab inter-

ter-

(a) *De Phlebot. cap. 9. par. 1.*

termistis purgamentis, absque interventu constrictionis vasorum, & hanc sequentis plenitudinis? Si tibi negem, sanguinem colligi circa fibras, & in vasis, neque in iis cespitare, ut ais, a motu suo, circuituque præpediri, ut necessarium esse pugnas, qua ratione hæc probabis? Namque acceleratus pulsus in febribus liberiorem, & velociorem testatur circuitionem, ut loquar cum Recentioribus, non impeditam saltem in vasis majoribus. Sin autem irritamentum, & sanguinis collectio intra vasa solum febrem proxime antecedit, non comitatur, hac oborta cessat argumentum ob plenitudinem ducendi sanguinis. Hujus porro acervationem in vasis febrientium, nisi fallor, aliunde probare nequis, quam ex tumore vasorum in febribus elato; qui tamen ipsius caloris effectus est, non caussa; eumdemque parit quilibet alius calor, iræ, laboris, & similium nulla præsente febri. Vasa multum distendi apta sunt absque molestia, absque impedimento Circuitionis, & productione febris; multique ob id, licet quotidie laboriosa corporis exercitatione incalescant, calorque vasa tumefaciat, longam tamen ætatem absque febri degunt. At quoque dolebas partam plenitudinem solidi culpa, vasorumque quacunque de caussa constrictorum a Medentibus, aut male declinari, aut nesciri: quam tamen etiam Antiquis video ignotam non fuisse, animadvertente Vallesio,[a] ex certis occasionibus corpore crassiore reddito, item vasorum tunicas crassiores evadere, & inde earum cavitatem contrahi, quo tempore redundantibus ex multo cibo succis majori amplitudine opus erat; qua deficiente crescit repletio vasorum, non crescente copia contenti.

Hæc habui, quæ pro data occasione dicerem de caussa con-

(a) *Sect.* 1. *Aphor.* 3.

continente febrium ab Verna excogitata, relataque ad plenitudinem, ut Tirones perſpicerent, nihil inde certi erui poſſe ad commendandam uſurpationem phlebotomiæ in febribus, multoque minus ejus frequentiam ex ſola generali ratione aſſumptæ ex arbitrio plenitudinis. Itaque ambiguum identidem eſt, utrum venæ proſector adjuturus ſit, an læſurus febrientem, & multo magis, ſi frequentet ſectionem: certum tamen eſt in hac ambiguitate, ſecuram non eſſe curationem, pene toties errori expoſitam, quoties vena cruentatur. An non igitur præſtat in plurium accidentium ignorata copulatione rarius fortunæ, ignotique caſus favorem tentare, quam frequentare dubium experimentum? Si conferatur ſperabile levamen ab vena etiam opportune reſignata cum noxa inde timenda, ſi reſignetur intempeſtive, in proclivi eſt colligere, detrimentum eſſe majus ſperabili levamine. Venæ apertio, uti ſuperiora probant, proxime, & per ſe non opponitur cauſſæ febrili, quæ communiter exiſtimatur materia extranea repugnanſque naturali miſtioni ſanguini interjecta, ſui ſeparationem, excretionemque petens; quam detractio ſanguinis non præſtat, nec aliud commodum præſtare poteſt citra plenitudinem valorum, niſi ex accidenti. Alia proinde in curatione febrium requiruntur remedia promotura operam naturæ ſecernentis, excernentiſque humorem turbatorem naturalis, & inteſtini motus ſanguinis, & permiſtionis. Hanc autem ipſam naturam, quam Hippocrates prædicat morborum medicatricem, & primas partes in curatione gerentem, effuſio ſanguinis apta eſt imminuere, & labefactare. Ille ille, qui per venas fluctuat paucus humor Mortalium vitam regit, & ſuſtentat, inſtigatorque eſt rerum omnium, quas ab orbe condito humana induſtria molita fuit, inque poſterum

mo-

molietur. Miramur cælestia, ſupraque nos poſita, nec ſine ratione ex noſtri captus infirmitate miramur. Videntur autem non minus admiranda prodigia pauci ſanguinis, abs quo homo tot rerum inventor, machinatorque vim totam, & efficaciam mutuatur. Quid quod ſimilis liquor infuſus diverſis inſtrumentis ceterorum animalium tot edit operationes, multiplicitate, varietate, & ſagacitate ſtupendas, & ineffabiles? Vide, quam multa ad manſuetudinem, lenitatemque componat, quam multa incitet ad audaciam, furoremque. Aliis ingerit docile, parenſque humanis juſſibus ingenium; aliis obtuſum, & intractabile; pluribus miram ſollertiam, manifeſtam ex variis induſtriiſque modis, quibus vitam ſuam tuentur, ſuiſque indulgent affectionibus; quos admiratus Plinius [a], non aliunde ortos putat, quam ex ſpectaculo naturæ ſibi paria componentis. Univerſa tamen eorum opera ex ſimili liquido diſſimilem fabricam impellente ſuſpice, eoque unico impulſu tot, tamque varia prodire. Quicquid Hippocrates, Zeno Stoicus, Plato, aliique Philoſophi de caloris efficientia tam ample dixerunt, in ſanguine adumbratum cerne, ignis vitalis foco, & promptuario. Nil mirum igitur Antiquitatem tanti ſanguinem feciſſe, ut cæſarum victimarum ſparſum crediderit, ut loquar cum Plinio, lautiſſimam Deorum placationem. Quamobrem, ſi providendum quam maxime eſt, ne fruſtra, & perperam vitæ fulcimentum minuatur, quæ ſupereſt in ancipiti conſilio tutior ratio providendi, quam venis parcendo? Exhibito morbo, in quo dubitas, ſisne ſcalpello profuturus, an contra, pone Te malle errare non miſſo ſanguine, quam miſſo. Quod tandem peccatum committes? Quod detrimentum importabis? Levius ſane, quam commiſſum,

(a) *Lib. 8. Cap. 12.*

ologia
phlebotomiæ

missum, importatumque per intempestivam missionem; quod scilicet natura non mutilata per effusionem corrigere potest, vel spontanea manifesta vacuatione, vel occulta, vel fortius ferendo morbum suum cursum conficientem. Docta est sine Doctore, suæque conservationi attenta sciet invenire vias inopinatas ignoratasque, si opus, cujus principalis effectrix est, ipsi fidenter permittetur. Ex opposito citra occasionem detractus sanguis non unam noxam infligere aptus est, & præcipue virium infirmitatem non facile reparabilem. Solus cibus sarciens spiritum, & sanguinem eas reparare potest, isque debita quantitate sumtus, coctus, & distributus. Repugnat autem citæ nutritioni vires febricitanti restituturæ, victus tenuitas a morbo postulata, atque imbecillitas ventriculi partem aliquam accepti cibi corrumpentis. Multiplices sunt viæ, per quas natura potest exturbare superfluum, unica, per quam potest sarcire deperditum; utque cetera solent facilius dirui, quam refici, eamdem difficultatem virium refectio patitur: quamquam Verna[a] effusissimus in celebrationem phlebotomiæ asseveret, virium jacturam inde consecutam momentaneam esse, parum nihilque considerandam. Quæ sententia generatim accepta, neque in peculiares circumstantias contracta, tanto magis perniciosa est, quanto magis tutari venæ sectionem, ejusque celebratores videtur. Nullum est absurdum, ut Tullius animadvertit, quod ab aliquo Philosophorum dictum non sit; an idem vero de Medentibus affirmari possit, alii dijudicent. Nemo mihi sanguinis dotes ita extenuabit, ut concedam momento temporis fluere detrimentum illatum viribus ab ejus effusione, & sine consideratione prætereundum esse, nulla habita animadversione temperaturæ ægrotantis,

(a) De Phlebot. par. 2. cap. 23.

tis, & ipsius ægritudinis, sexus, ætatis, anni temporis, aliorumque accidentium. An non sani homines, qui sese tempore verno, scalpello subjiciunt præservationis gratia, inde aliquando contrahunt virium infirmitatem, salutisque turbationem plures menses permanentem? Appello Lodovicum a Ripa celeberrimum Astronomiæ, & Meteororum Professorem, qui sub fine Aprilis anni 1728, post aliquot excreta sputa sanguinea, quorum tamen credebat caput dicendo percalefactum in caussa fuisse, de salute sollicitus consilio Medici decreverat mense Maii, sanguinem præcautionis nomine ex brachio, deinde ex talo sibi educi. Dum hæc agitabat, mihi forte in via obvius factus, narrat deliberationem, hortationemque alterius Medici ad venæ brachii, talique vulnerationem. Dolui mecum ipse, amicum citra indigentiam bis esse passurum phlebotomum, & si videbatur propter ætatem florentem, temperaturam, firmumque corporis habitum sine notabili offensa perferre posse, hortatusque sum, ut saltem parceret brachio, solum talum permitteret sauciari; cum a pluribus diebus jam nihil sanguinei in sputis appareret, nec ullam capitis noxam pateretur. Paruit, & postridie mane detractis plus minus sanguinis unciis octo, proximam noctem egit inquietam, & propemodum insomnem: consecuta est imminutio virium, & appetentiæ, tristitia, pallor, & attenuatio faciei, perinde ac si plures dies febricitasset, sensitque ex bonæ valetudinis statu, quo perfruebatur, recessum tantum, ut vix post plures menses in pristinum restitutus fuerit. Quod accidit juveni sanguineo, integraque valetudine prædito, annon accidere poterit febricitanti? Quod uni, annon pluribus? Viget robur optime valentis a sanguine, & spiritibus, iisdemque vires, quæ supersunt in febricitante contra morbum sustinentur:

 quo

quo fulcro debilitato in me certe non recipiam, nullius momenti, & fugacissimum detrimentum vires inde capturas duntaxat esse. Quis ignoret, quantum temporis requiratur, ut vires a forti febre attritæ recolligantur, & sanguis pristinum vigorem recuperet convenienti facta adjectione? Ipsa vero præsens febris permittet ne celerem pro indigentia reparationem scalpro roboris imminuti? Observavi equidem pluries, utque alii observarent auctor fui, febricitantes post extinctam febrem citius in pristinam conditionem vindicatos fuisse, parciorem, quam largiorem effusionem sanguinis passos. Quid multa? Admonemur a natura, ex cujus anticipatione aspectu scatentis e vena sanguinis turbamur, illius jacturam levem, & contemnendam non esse, sed esse redimendæ vitæ pretium, non levibus caussis impendendum. Porro in omnibus putridis, sola caussa earum proxima spectata, nisi intersint certa inditia affluentiæ sanguineæ, si probabilis ratio suppeditari queat pro utilitate phlebotomi, indubitatam tamen non posse existimo; cum ea utilitas ab imperscrutabili sanguinis statu, aliorumque accidentium concursu nocenter impediri queat. Hisce vero ignoratis nequit in totum caute, & secure decerni sanguinis detractio, multoque minus detractionis iteratio frequens: cui permulti ita sunt addicti, ut etiam in statu febrium hirudines hæmorrhoidibus appositas scalpello substituant, nil commoti a Prospero Martiano[a] hunc usum acriter insectante. Enimvero, inquies, si quædam accidentia sunt, quæ prænoscere nequimus, redditura inutilem noxiamque phlebotomiam, possunt etiam alia incurrere, quæ fructuosam efficiant. Quod effectum incertum habet, mutabilemque ex accidentium varietate, potest tam bene, quam male exire, nec

(a) *In Com. Coac. Hippoc. sect. 2.*

nec plus habet momenti in alterutram partem. Cur igitur apparente verisimili argumento venæ tundendæ executionem relinquemus, metu obscuro damni, quod fortasse non eveniet? Rationem quæsiti habes ex lege secure medendi, atque natura opinionis, quam sequeris, securitatem non pollicentis; & quod potius est, quia in majus discrimen conjicitur æger, si erratur executione, quam prætermissione, & gravioris errati periculum adeundum non est, nisi solidioris rationis patrocinio, sæpius inter medendum optato, quam impetrato. Nunc, si placet, Medice operose, qui in febribus putridis continuis, sive sint simpliciter putridæ, sive maligna qualitate infestæ, primum in tergo ferrum cruentas præmissis cucurbitulis, deinde venam brachii feris, postea tali, repetis ictum in manu, vel brachio; postremo saturas hirudines sanguine hæmorrhoidali; si placet, inquam, confer Te cum Medico, qui nec in omnibus putridis continuis venam pungit, nec toties renovat punctionem; atque ex facili cognosces, uter providentius sese gerat cum ægroto; si animadvertas ex probatis, raro in febricitantibus offerri perspicuam rationem feriendæ venæ, plerumque tantum probabilem occurrere, eamque non magni ponderis; imo necessario conjunctam cum timore recessus a veritate pariturі nocentiorem lapsum. Et sane raro, si verum profiteris, effectum respondere vides, & cum levamen aliquod consequi vides ad pertusam venam, huic certo adjudicare identidem nequis, & inde tui operis commendationem capere. Sæpe etiam usuvenit, ut post sanguinem extractum febris mitescere videatur, brevi vires recolligat, fluxoque decremento quasi credulitati illudat. In ceteris rebus effectuum crebritatem naturali instructione attendimus ad eorum instrumenta adprobanda, & continuanda. In febribus ve-

ro undenam frequens phlebotomia, quod pretiosius est in ægroto, exhauriens commendatur? quæ plurimum in irritum cedit, frustraturque liquidi vitalis expensam, perseverante febri ante suum naturalem terminum non intercepta. Scio responderi posse, vulneratam venam obstare, quo minus febris in deterius ruat, interea præparari opportunitatem aliorum remediorum, & spatium naturæ concedi ad sese levandam. Hæc tamen facilius excogitasti, quam ut probare possis. Si enim reposuero, per eductum sanguinem ejus mistionem turbari posse adjuturam separationem, expulsionemque extraneæ materiæ, minui vires adhibendas aliis remediis sustinendis, morbique vigori, unde, quæso, convinci potero? Unde Tibi præclara ratio in oppositum præstò erit, ut cum certo emolumento venam ferias? Non ideo velim opineris, me contendere in Medicina perspicuam tantum rationem, & demonstrationem amplectendam esse, rejiciendam probabilem, & opinionem. Nimium anguste agerem cum Medente, eumque cautiorem volens, otiosum sæpissime redderem, & majorem partem artis funditus convellerem conjecturis innixam. Unica est invicta ratio sanguinis hauriendi in febribus, vasorum plenitudo luculenter apparens; reliquæ sunt probabiles, non indubitatæ, ex iis tamen aliquæ fortiores, aliquæ languidiores, aliquæ adiutæ favorabilibus accidentibus, puta, florente ætate, verna tempestate, amplis venis laborantis, idque genus aliis, aliquæ hoc concursu destituuntur. Fas est igitur, non inficior, Rationali uti conjecturis, & probabilibus speculationibus ad reconditas indagandas morborum caussas, & remedia quæcunque nanciscenda, contra quam Methodicis præfinitum erat, dummodo tamen, ut in aliis negotiis tractandis mos est, eligantur notæ graviores,

illu-

illustrioresque, raro suppetentibus ita perspicuis futuri eventus, ut ad tutam omnino actionem Clinicus perducatur. Ex artis nostræ conditione, atque humani ingenii infirmitate nequit ille suum pensum obire, quin sit expositus errori, & aliquando erret, fere solum certus pauciora peccandi, cum administrat pauciora. Nisi tamen adhibitæ diligentiæ, & rationis præsidio omnes errores vitari possunt, possunt certe graviores, aliorumque pariter frequentia. Itaque, dum inculco infrequenter cadere occasionem evidentem minuendi sanguinis, atque ea sola oblata tuto imminui, non id laboro, ut solam evidentiam Nostris ad agendum præfigam, conjecturam quamcumque removeam, operamque perturbem. Occurrit in dies observare, sæpius delinqui in curationibus nimia fiducia remediorum, quam dubia fide, frequentia, quam raritate, celeritate agendi, quam cunctatione: atque expositis dubitandi momentis, exponendisque existimavi, me de ægrotantibus bene meriturum, si nimiæ fiduciæ aliquid detraherem, frequentiam minuerem, celeritatem quadantenus retardarem. Ergo nil aliud contendo a Medico operoso, nisi ut advertat, sese in ancipiti versari, aleamque jacere, quoties in febribus absque apertis vestigiis repletorum vasorum, hæc incidit, & incisionis frequentiam temperet, ac pernicem deliberationem: quas hercle temperabit, si tantummodo operis ineundi firmioribus stet inditiis, paret Hippocrati commendanti circa ægrotantem œconomiam, & observet celebrem regulam prudentiæ, quantum permittitur, non esse obviam eundum fortuitis, creperisque eventibus. Delinqui quidem potest in prima sanguinis detractione, sed nocentius, si sæpius ea renovetur, pro qua renovanda multo gravior conjectura requiritur, raro tamen impetrabilis in putrida,

sola

sola febre considerata. Quid quod in decursu febris vires acciduntur, & ante venæ punctionem iterandam judicandum est, an pares illi ferendæ futuræ sint? Quam operosum vero sit hoc judicium, & proclive ad errorem, dolendum potius est, quam probandum. Quamquam autem extant plura exempla febrium putridarum acutarum, quæ curatæ vulgantur terque, quaterque, & pluries elicito sanguine, mihi tamen argumento non sunt ad imitandum; scienti narrari fausta, & voto scribentis faventia, reticeri contraria, & infausta. Neque vero prosperi casus cum ignoratione causæ, unde prosperitatem sortiti fuerint, sufficiunt stabiliendo judicio Rationalis, non sola experientia instar Empirici contenti, sed caussæ scrutatoris. Febrem, in qua sanguis educitur, & alia usurpantur remedia, quis plane sibi persuadeat, sectura vasis esse subactam? si constat, vel ea prætermissa ab Erasistrateis medicis passim depelli, constat in pauperibus ob paupertatem tutis ab usu remediorum. Secto tamen vase, quam raro accidit, ut artis periti aperte cognoscant, inde, vel allatam esse salutem febricitanti, vel saltem præparatam! imo sæpe, si veritatem celare nolumus, dubitari potest, utrum vulneratio venæ, & præsertim repetita sanitatis reditum maturaverit, an retardaverit, & in dubium vocaverit. Multum habet illa fortuiti, incertique, & rarius expectatione facit ad febres sedandas; nihilo tamen secius consuetudine celebratur, credita salutaris, nisi noxam subito manifestam infligit. Quamquam autem ipse contendo, tam frequentem usum phlebotomiæ in febribus, & sine earum delectu, periculosum esse; nullum tamen apud Hippocratem invenio solitarias febres, quamtumvis fortes, pravasque curantem; quem scilicet in febricitantibus descriptis lib. primo, & tertio Epid. non apparet,

paret, venam resignasse, præter quam in Anaxione; cui die octavo dolore lateris fomentis non sedato, sanguinem detraxit. Diligenter enarrat, quicquid singulis laborantibus toto ægrotationis curriculo accidit, aliaque curationis gratia peracta; sed in solo Anaxione mentionem facit de sanguinis effusione. Quare, tametsi plures cum Galeno arbitrentur, Hippocratem in narrationibus tacuisse venæ punctionem, non omisisse in curationibus, quod eam generatim in aphorismis, & alibi adprobaverit, gravissimam tamen conflat suspicionem, de illa siluisse, cetera, & quidem minoris ponderis referentem; cum præsertim, uti advertit[a] Daniel Clercus, febres sine inflammatione vel acutas non recensuerit Hippocrates inter morbos scalpellum postulantes. Quin etiam eidem eruditissimo viro argumento sunt, ab Hippocrate non esse ictam venam in dictis ægrotantibus, tot evacuationes sponte, & salutariter factæ, quas pro certo credit minime futuras fuisse, si primis diebus, sicuti Galenus autumat, large sanguis eductus fuisset. Fortasse tamen propenderem in arbitrium Galeni, si in Anaxione, in quo Senex ait, se vulnerasse venam, non interfuisset peculiaris caussa vulnerandæ, nempe dolor pleuriticus fomentis non mitigatus; unde elucet ratio, cur in aliis non vulneraverit. Tantum vero abest Seni febrem fuisse indicem detractionis sanguineæ, ut obstaculum fuerit, quo minus ea uteretur, locuplete testimonio Martiani[b] id ostendente, ut etiam supra indicatum est, in expositione Coacarum prænotionum, inde sumto argumento reprehendendi audaciam Medicorum, febrem habentium pro præcipuo indicante hauriendi sanguinis, quæ Hippocrati Medicorum supremo summum prohibens fuit. Videtur igitur,

(a) *Lib. 3. cap. 19. de Hist. medi.* (b) *Lib. 3. pag. 411.*

Prospero Martiano tam fido & docto Hippocratis interprete ita sentiente, nullus remanere dubitandi locus, utrum venam aperuerit febricitantibus, quibus se aperuisse non memorat. Non ego tamen cum Martiano redarguo Medicos eam in febribus recludentes, perinde ac si relicto Coi placito apertionem vetante, semper perniciose; nunquam utiliter panderetur. Duo nobis splendidissima Medicinæ lumina largita est Antiquitas, Hippocratem, & Galenum, alterum scientiæ conditorem, alterum eximium amplificatorem exornatoremque, alterum in solitariis febribus ferro parcentem, alterum utentem, sapientius tamen, quam ut plurimi in præsentia soleant. Quem mavis sequi? Summa est divini Senis auctoritas, magna Galeni, vel pluribus Novatoribus invitis; & si sobrie scalprum adhibebis, tua praxis non erit laude indigna, non vacua ratione, & patrocinio; licet Hippocratico careret. Utraque sententia generatim elata opinio est, & solum ex diversitate ægrotantium, & accidentium alterutra firmitatem majorem acquirere potest. Tironibus aperiam, quemadmodum me gesserim erga me, meosque. Bis passus sum febrem continuam stigmaticam, ut alii vocant, puncticularem, primam annum agens circiter trigesimum, deinde aliam quinquagesimum quintum, in mea methodo medendi descriptam, nec in utraque admisi sectionem venæ grandis, vel minorum sub cucurbitulis, nec ullum ex Nostris in consilium advocavi; cum mihi praxis Hippocratica hac in re instar omnium esset, non tamen ejus sola auctoritate ductus, sed etiam alia peculiari ratione accedente, videlicet inclinatione humorum ad alvum, excrementorumque redundantia, non sanguinis, qua præsente non refugissem a scalpello. Ita mecum egi, nec aliter cum meo filio natu majore, annum vigesimum

pri-

primum agente, temperamenti biliosi sanguineo affinis, gracilis corporis habitus, qui sub fine Aprilis an. 1733 incœpit affligi capitis dolore, non tamen impediente, quo minus solita munia obiret. Ideo pulsum non exploravi, sed arbitratus caussam doloris esse ventriculum cruditate biliosa impeditum, porrexi bolum ex electuarii lenitivi drachmis sex. Dejecit ita copiose, & supra vires pharmaci, ut in suspicionem venerim, febrem adesse, nec omnino mala qualitate carentem: & inde excitatus ad explorandum pulsum, quod suspicatus eram, comperi, jussique decumbere. Postridie quater excrevit biliosa liquida, perseverante tamen dolore capitis, & febre invalescente. Tribus consecutis diebus totidem habuit similes dejectiones cum aliquanto decremento capitis doloris, non tamen febris. Hæc in adolescente continua, acuta cum capitis dolore, pulsu duro, & oppido frequenti videbatur phlebotomum clamare, uti mos est regionis; cum præsertim antea valida corporis exercitatione, & ambulatione ad Solem incaluisset. Mihi tamen, præter Hippocratis mentem, egestiones biliosæ, liquidæque argumento fuerunt ad resistendum consuetudini, venæque incisionem omittendam, contento propinatione nitri defœcati, aliorumque refrigerantium. Die quarto decubitus incœpit pati vigilias, turbataque somnia, si brevis somnus obreperet, imo die sexto etiam interdiu aliquidpiam absurdi loqui, ex raris tamen intervallis. Hoc ipso die emicuerunt puncta rubra in tergo, & pectore raritate, & distinctione æqualiter, atque colore non ominosa. Cum autem die septimo doleret, pondus stragulorum esse sibi impedimento, quo minus libere per lectum devolveretur, detractum est quod oneri erat, obstabatque commodæ volutationi, mihi nullum timorem incutiente, quo minus id

permitterem, eruptione macularum: quæ post duos dies a pondere operimentorum detracto penitus evanuerunt, nullo tamen novo molesto symptomate oborto, nec adauctis prægressis. Quinimo congruenter ad Sydenhami animadversionem in schedula monitoria de novo febris ingressu, peticulas sæpius efflarescere ab intempestivo cardiacorum usu, & regimine paulo calidiore, suspicatus sum in juvene calidi temperamenti veris tempore acute febricitante idem contigisse a calore stragulorum. Quare juxta superius stabilita in Regimine magnorum auxiliorum nihil egi ad instigandam rubram eruptionem inchoatam ad cutem, nec ad revocandam, quæ videbatur suppressa. Revera die nono remissa aliquantum febris est, frequentia pulsus, & durities, multoque magis die decimo tertio, præsagium integræ futuræ salutis consecutæ die decimo septimo. Natura in hac febre duas vacuationes molita est, primis sex diebus per alvum, deinde tribus noctibus per sudorem. Ipse vero universam curationem absolvi electuario lenitivo ante exploratum pulsum, ut dixi, præstito; deinceps in decursu morbi, ventre restricto, semel uncia dimidia cassiæ cum pulpa thamarindorum; refrigerandi caussa, nitro defœcato, & decoctione folior. acetosæ, cichorii, & borraginis; occurrendi vigiliis, uno grano laudani nepentes semel tantum exhibito, & tribus vicibus modico confectionis hyacintinæ, cum mihi vires id exigere viderentur. Neque sane in curationibus aliorum extra domum meam obeundis, oblato simili morbi genere, & accidentium comitatu, operosior essem; si, vel per domesticos, vel alios medicos in consultationem accersitos, vel consuetudinem dominam multitudinis jure meo agere liceret: sed difficillimum esse non inficior, hisce omnibus obsistere, & aliquando etiam in-

vitos,

vitos, aversosque a fucis trahi in obsequium, impellique ad imperanda, vel permittenda, quæ vel superflua, aut dubia judicantur. Semper tamen, testor Deum, in gravi controversia sententiam meam patefeci, & patefactam defendi, quantum permisit cognitio judicaturi conventus, incertique morborum eventus, expositi variis vulgi interpretationibus foventibus artis imperitiam. Ob hæc neque multiloquio, neque assentatione, neque dejecta observantia, neque amicorum ope, alia nec arte multorum gratiam aucupatus sum, qui operam meam postularent. Malui paucis ægrotis prodesse, quam multos visitare, morum honestati, animique tranquillitati vacare, quam lucro.

CAPUT V.

Expenduntur argumenta venæ secandæ in febribus proposita ab Joanne Freind tanquam evidentia.

QUamquam Hippocrates, uti nuper adnotatum est, in ægrotis relatis lib. 1 & 3, qui soli genuini auctoris creduntur, nullam mentionem fecit de celebrata sanguinis missione, & inter doctos auctores controversum est, utrum operis mentionem prætermiserit, an opus, tamen eruditissimus Joannes Freind [a] tanquam invicta ratione probasset ab Sene fusum esse sanguinem, ex ejusdem narrationibus quatuor colligit conjunctiones signorum: quibus apparentibus in simili morbi genere confidit, possideri evidens, & invincibile argumentum protinus venæ aperiendæ, dummodo vires permittant. *Quatuor,*

(a) *Com. 2. Hip. de Feb.*

tuor, inquit, *ægrotos sponte facta sanguinis eruptione sanari scribit Hippocrates: quorum quidem historiæ ita ab eo contextæ sunt, ut si quando inciderit simile morbi genus, clarissima inde luce pateſiant sanguinis mittendi indicia. In prima quippe signata sunt hæc: Febris vehemens, lumborum gravitas, & dolor, delirium. In secunda: Febris ardens, inquietudo, rubor, surditas, vigiliæ, delirium. In tertia: Febris, inquietudo, vigiliæ, convulsiones, dolor, coma, delirium. In quarta: Febris ardens acuta, vigiliæ, capitis gravitas, dolor, faciei rubor, delirium.* Antequam instituo examen de signatis inditiorum conjunctionibus, moneo, me non esse expensurum, utrum illis exhibitis sit, nec ne tundenda vena, sed duntaxat, an ex illis eluceat evidens tundendæ ratio, omnemque tollens dubitationem de opportunitate remedii, & securitate medicationis, uti opinatur Freind. Miror autem Hippocratem ita contexuisse eas historias, ut præseferrent evidentes notas educendi sanguinis ab aliis discendas, ipsum autem de educto nullum verbum fecisse, cetera minoris ponderis indicasse, quod erat majoris, suppressisse. Mehercle mihi viderer Hippocratis diligentiæ, & prudentiæ esse aperte injuriosus, si sentirem in omnibus febricitantibus narratis venam esse dissectam, qui video in nullo esse memoratam. Nihil igitur certi habet Freind ex praxi Hippocratica, uti describitur; quo comprobet, tradita copulata symptomata nitidissima luce fulgere, demonstrante apertissimas occasiones eliciendi sanguinis. Nisi porro Senis praxis incruenta favet Freind, producat ex illis narrationibus rationem ostendentem in illo complexu signorum manifestam opportunitatem venæ apertionis. An illam inde trahet, quod singuli febrientes, ex quibus ea signa collegit, morbo redempti spontaneam sanguinis excretionem habuerunt, ars-

arsque debet imitari naturam? Expendamus historias.

Metoni, uti ordiar a prima, die quarto bis ex dextra nare paulatim sanguis effluxit, sed proxima nox laboriosa fuit; quinto ex nare sinistra liberaliter effluxit sincerus sanguis; subditque Hippocrates, sudore oborto judicatum esse. Quid, rogo, ex Metone suppetit arti ad imitandum? Quinto die, idest in vigore morbi sanguis e sinistra nare copiosus scatuit, quo exemplo si quis velit in similis febris vigore sanguinem emittere, perspicue contradicet Hippocrati, eo tempore quietem præcipienti, & negotium naturæ credi tunc fortius cum morbo pugnanti, conantique victoriam. Neque hercle id animo agitasse judicem Freind proponentem Metonis historiam tanquam complectentem lucidissima signa adhibendi scalpri. Ceterum neque ex copioso sanguinis fluxu die quinto facto potest elici solida probatio, in principio similis morbi vas resignandum esse, similiter ac si idem sperare liceret ex spontanea sanguinis excretione, si salutaris fuisset, atque ferro extorta; & quasi quædam imitatio, vel admonitio naturæ foret, quia ipsa quinto die fudit sanguinem e naribus, oportere in principio morbi ex brachio fundere. Nihil verius prædicatur in Medicina, quam ingrediendum esse naturæ vestigiis, eamque imitandam. Quam tamen difficilis est imitatio? Ignoramus opportunitates, quas natura absque doctrina intelligit, arripitque citra periculum erroris: caremus instrumentis, quibus utitur ad agendum, ciendosque salubres motus: itaque inanibus occasionibus agendi, quas captamus, cum naturæ imitationem prætendimus, sæpe diversa, & aliena molimur, ignari legitimæ tempestivitatis, defectique idoneis instrumentis actionum. Hinc petenda est caussa, cur ab eadem quantitate humoris excreti, sive fuerit san-

guis ipse, sive humor alius, soleant vires magis labi; si excretio fiat artis impulsu, quam naturæ. Porro in Metone febris extinctio consecuta est ad sudoris eruptionem, non solius sanguinis; meritoque postremæ evacuationi primæ partes restitutæ salutis adjudicantur. Erant præterea in Metone febris vehemens, dolor, gravitasque lumborum, & delirium: e quibus pro certo credit Freind suffici clarissimam rationem phlebotomiæ usurpandæ, licet nulla spontanea sanguinis ejectio contigisset. Mihi tamen tam perspicua indicatio hauriendi sanguinis ex illis affectibus non offertur; idque ostensurus prius animadverto, Metonem delirasse solum post judicationem, febrisque cessationem, Coum delirio compescendo non adhibuisse scalprum, sed balneum capiti ad vias sanguini laxandas; id quod se impetrasse scribit. Viderat Hippocrates die quinto e sinistra nare sanguinem largiter erupisse; neque tamen inde persuasus est de sectione venæ, neque ad istam prægresso effluvio se invitari a natura credidit, contra quam plures de Nostris sapientiores, si Diis placet, Hippocrate, in præsens sentirent, plus nimio proclives ad sanguinis detractiones. Ergo Meto tantummodo soluta febri deliravit, quod propterea delirium conjungendum non erat a Freind cum febre, & aliis symptomatis, quæ tempore febris acciderunt, tanquam signum cum ceteris evidenter petens apertionem venæ, si velit stare narratis ab Hippocrate. Die tertio in Metone oborta est gravitas capitis, quam tamen Freind non reposuit inter dicta signa. Cur igitur reposuit delirium post febrem excitatum, atque ex sententia Vallesii melancholicum, propter quod Hippocrates venam non pupugit? Quod vero attinet ad febrem vehementem, gravitatem, & lumborum dolorem, ut ut possent ista hortari ad venam vulneran-

randam probabili ratione, manifesta ſane non poſſunt, ſecus quam ſentit auctor. Nullum enim indicium vim habet evidentem ad phlebotomiam deſignandam in febre, niſi quod præclare oſtendit plenitudinem vaſorum, tamen ex illis tribus non oſtenſam. Non ab febris vehementia, quæ ex ſententia Hippocratis indicat magnam ſeparationem humorum, efferatamque bilem, non copiam ſanguinis, abs qua proxime non producitur; atque indicatæ cauſſæ certum eſt recta non adverſari venæ ſectionem, nec alteri, niſi adjungitur copia vaſis incommoda, uti ſupra probatum fuit. Adde vehementi febri gravitatem, doloremque lumborum. An iccirco hic comitatus prælucidam occaſionem venæ feriendæ intereſſe demonſtrat? Demonſtraret ſane, niſi ea ſymptomata a variis cauſſis incuti poſſent abſque vera redundantia ſanguinis; ſed certe poſſunt, videlicet a ſanguinis fervore in vena cava lumbis adjacente contenti, & a forti febre rarefacti, aut copia excrementorum in inteſtinis: quam in Metone fuiſſe conjectare licet ex alvo poſtridie large ſoluta, poſt aquam uberius hauſtam, aut naturali impulſu, aut Medici ſuaſione. Harum vero cauſſarum altera rationem demonſtrativam pro phlebotomia non exhibet, altera nullam, imo potius contrariam. Ageſis, ſi placet, adjunge febri, lumborum gravitati, & dolori delirium, quod ex hiſtoria liquet ſolum poſt judicationem eveniſſe. An hocce una cum aliis luculenter oſtendet certam indigentiam ſanguineæ detractionis? Excepta Phrenitide, me latet, quomodo delirium ex doctrina Hippocratis poſſit onerare pondus rationis pro venæ punctura, docentis[a], ita illud provocari: *Cum igitur bilis commota ad venas, & ſanguinem ingreſſa fuerit, ſanguinem ex conſueta compage, & motione dimovet,*

(a) *Lib. 1. de Mor.*

& serosum facit, & calefacit. Calefactus autem etiam reliquum corpus, totum percalefacit, & desipit homo, & non sibi constat præ febris copia, ad serositatem transmutatione, & motione non solita contingente. Si annuis Hippocrati ita sentienti de delirii productione, hujus curationem instituas oportet evacuatione bilis illapsæ in sanguinem, non sanguinis, quæ non sedat commotionem, sed auget, ejusque compagem laxat, non confirmat. Et sane Hippocrates Anaxioni febricitanti, cui die sexto supervenit deliratio, venam non aperuit, & solum aperuit die octavo propter febris incrementum, laterisque dolorem a fomentis non mitigatum. Quinimo Montanus refutans Galenum asserit, ab Hippocrate die sexto sanguinem elicitum non fuisse, quod eodem die superadditum sit delirium cum aliis sævis symptomatis. Tantum abest, a delirio augeri robur indicantis sauciandæ venæ.

Singillatim alias tres copulationes inditiorum a Freind adnotatas ex Hippocratis historiis examine non persequar; quæ præter jam discussas notas nil aliud continent præseferens momentum aliquod ad deposcendam venæ incisionem, quam faciei ruborem, capitisque gravitatem, quæ propterea duo sola considerabo. Per sanitatem facies, quæ rubere non solet, si rubet ex febre cum gravitate capitis, ex Priscorum placitis præbet argumentum non contemnendum tundendæ venæ revulsionis gratia, non tamen omnino tutum, & ab omni dubitatione assertum. Ut enim ea symptomata, sicuti rebantur Antiqui ante inventum sanguinis circuitum, produci possunt ab collectione sanguinis intra vasa capitis, exigente revulsionis, & derivationis nomine scalpellum; ita possunt aliunde cieri absque assumpta collectione, sed tantummodo a fervore sanguinis, vi materiæ biliosæ attenuati, diffusique, &

com-

comprimentis adjacentes partes. Cui caussæ auferendæ bilis evacuatio, vel correctio opportunior est, sanguinis effusione, apta pro certis circumstantiis, uti supra animadversum est, ad augendam biliosam partem sanguinis. Vidi non semel capitis notabilem gravitatem in febre continua biliosa cum rubore faciei, non sanguinea e naribus excretione, sed ex alvo copiosa, biliosaque magna ex parte sublatam; indicavitque levamen caussam symptomatis. Porro admisso sanguinis circumductu adeo ab Recentioribus celebrato, cessat occasio revulsionis, & derivationis stagnantis, cumulatique sanguinis in vasis capitis, impediente stagnationem perpetuo impulsu motus circularis universam animalis œconomiam moderantis, & sustinentis.

Postremo de animadversionibus Freind illud mihi excutiendum remanet, utrum quatuor febricitantium, e quibus inditia, ut putat, clarissima phlebotomiæ adhibendæ depromit, quasi febris per spontaneam sanguinis eruptionem soluta fuerit, huic potissimum excretioni febris solutio debeatur, an alteri, dubitationem hac de re Hippocratis narratione conflante. Febricitantes, de quibus Freind narrat, sunt, Meto, Virgo Abderæ decumbens ad viam sacram, Mulier in Thaso austera, Virgo Larissæ. Quinto die ait Cous Metoni, de quo supra dictum est, sanguinem ex sinistra nare abunde defluxisse, & postea sudore oborto judicatum esse. Virgo, quæ Abderæ decumbebat ad viam sacram, copiosum habuit ex naribus sanguinis effluxum die decimo septimo, post quem surditas non nihil imminuta est, sed proximis diebus cibi fastidium, & surditas aderant, præterea delirium. Vigesimo paucus sanguis e naribus emanavit, & sudoribus inquit Senex, febre liberatam fuisse. Vigesimo quarto febris reversa est, & vige-

simo septimo copiosis sudoribus extincta. Mulieri in Thaso austeræ & asperæ ita sanatio contigit. Die tertio noctu sudor calidus ex universo corpore largiter effusus est, & cum febre cuncta molesta symptomata desiverunt. Subjungit autem Senex in fine historiæ, sub judicationem muliebria copiosa profluxisse. Postremo Virgini Larissæ acuta, & ardente febre vexatæ sexto die e naribus multus abunde sanguis effluxit, atque ubi inhorruisset, sudore copioso calido per totum corpus diffluente, ut refert, ex febre immunis judicatione liberata est. Ergo ita loquitur Hippocrates, ut febricitantium descriptiones consideranti multo proclivius sit, expulsionem morbi sudoris, quam sanguinis effluvio tribuere, in Virgine vero decumbente ad viam sacram necessarium. Die decimo septimo ei abunde sanguis e naribus fluxit. Quod, precor, inde levamen reportatum est? Parum imminuta fuit surditas; sed proximis diebus surditati accesserunt cibi fastidium, & delirium. Quoties autem sudavit, febris desiit, scilicet vigesimo, & vigesimo septimo, & hoc die, quo narrat Hippocrates sudores uberes fuisse, non reditura desiit; quæ rediverat post vigesimum, forsitan ob sudorem imparem indigentiæ, nil memorante auctore de abundantia sudoris hoc die extrusi, quam expressit referens vigesimi septimi sudorem. Quocirca, si sponte, & prolixe sanguis effusus absque sudore nil profuit, profuit cum sudore, quare Freind inde stabilivit judicium de sanguine eliciendo, quasi crisis acta per eum foret? Quare ex aliis tribus ægrotis sanguineum, & spontaneum effluxum passis, & suæ sententiæ a Freind destinatis? Ecce quemadmodum scribit Hippocrates: *Quinto die Metoni ex nare sinistra liberaliter sanguis sincerus effluxit, sudore oborto judicatus est Mulieri in Thaso austeræ, & asperæ, eadem nocte*, hoc est diei

diei tertii, *sudor copiosus, calidus toto corpore dimanavit, a febre immunis fuit*. Postea in fine narrationis hæc habet: *Sub judicium autem muliebria copiosa profluxerunt. Virgini Larissæ sexto die ex naribus sanguis abunde multus effluxit, atque ubi inhorruisset, sudore copioso calido per totum corpus diffluente ex febre immunis judicatione liberata est*. Igitur Hippocrates loquitur de sanguineo effluvio in hisce ægrotis facto tanquam de conjuncto cum judicatione, vel ei propinquo, non tanquam de vacuatione judicatoria, cujus nomine intelligitur a Medicis expulsio morbidæ caussæ a natura victrice peractæ, quam Senis sermo refert proxime ad sudorem. Hisce animadversis, constituo spontaneam sanguinis eruptionem non fuisse principale molimentum naturæ nitentis ad ejectionem fomitis febrilis, sed potius effectum intimæ commotionis sanguinis, stimulique provocantis, aut mox provocaturi sudorem. Ut calidus sudor ex universo corpore liberaliter efferatur, totum corpus æstuare oportet, æstuque facile accidere potest, ut tenuati ferventisque sanguinis portio sibi aditum per aliquam partem muniat, ad id tamen concurrente peculiari sanguinis qualitate, & quantitate, atque ad certa loca propensione: quæ quoniam non in omnibus conveniunt, non omnes, quibus febres sudore finiuntur, sanguinis effusionem patiuntur. Mihi ita opinanti argumento est perseverantia febris a sanguine delapso, nisi consecutus sit sudor, isque prolixus; itemque consideratio de febricitantibus ab Hippocrate lib. 1, & 3 relatis, quorum multis accidit judicatio per sudorem absque sanguinis excretione, nulli sine sudore, cui copiosus sanguis emanaverit. Enim vero Joannes Freind[a], ut animum intenderat ad colligendas notas evidentes educendi sanguinis arbitratur,

(a) *Comment. 3. de sud.*

tur, in quatuor illis febricitantibus febrem magis esse finitam sanguinis profluvio, quam sudoris; subditque ad suæ sententiæ fulcimentum, Hippocratem perpetuo proponere sudorem ut presagii inditium, non ut instrumentum curandi. Quomodocunque tamen Senex consideraverit sudorem, de quo non est, quare disputem, quid frequenti experientia notius, quam a natura victrice materiam febrilem attenuatam in sudorem amandari? Paucis quidem in febribus proponit Hippocrates pro remedio sudorem, & solum in illis, uti notat Daniel Clercus[a], quæ neque a bile, neque a pituita generantur; de quo forsan mirarer, nisi omnium remediorum in febribus parcissimus fuisset, fere sola diæta contentus. Sudore tamen sæpe salutariter uti naturam pugnantem in morbos acutos, expresse docet inquiens[b], sudores optimos esse in omnibus acutis, qui in diebus judicatoriis fiunt, & febrem perfecte summovent. Est etiam celeberrima sententia Hippocratis[c], vel alterius gravissimi Medici, nisi liber ille detur Hippocrati; reliquas evacuationes singularibus tantum morbis convenire, solum sudorem omnibus, aut omnium solutionem æqualiter esse: quem tamen puto venæ repetitis sectionibus inhiberi, sanguinis vigorem enervantibus debitum vertendæ materiæ febrili in sudorem, extrudendæque.

CA-

(a) *Hist. Medic. Part.* 1. *Cap.* 20. (b) *Lib.* 1. *Prænot.*
(c) *De Rat. vic. Acut. Lib.* 4.

CAPUT VI.

Expenditur frequentia venæ sectionis in inflammationibus internis.

LUculentius in inflammationibus interiorum partium peti phlebotomiam, quam in solitariis febribus, de quibus hactenus egi, apud eos manifestum est, extraque controversiam positum, qui cum Chrysippo Cnedio, hujusque fautoribus sententiæ de tundenda vena bellum universim non indixerunt. Utrum autem liberalis creberque usus ducendi sanguinis in eis affectibus, qualis apud multos Recentiores invaluit, sit omni dubitatione, & erroris periculo liber, plenusque fiducia, excutere instituo. Cum inflammationum materia sit sanguis, aut extra sua conceptacula pulsus, occupansque solidi intercapedines, aut vasa extendens in varices, sicut multis placet, si adest sanguinea copia incipientibus inflammationibus, certo certius est scalpello protinus detrahendam esse, quæ pariter extra morbos suspicione non caret. Non sola tamen redundantia habenda præ oculis est, sed motus morbidus sanguinis; quem & copia urgere potest, non tamen sola excitare. Alia insunt sanguini incitamenta; quibus extemplo amotis, si præsto forent instrumenta subito amoventia, vitiosus motus, atque inflammationis incrementum cohiberentur. At paupertas medicinæ tam opportunis carens instrumentis necessum est, ut confugiat ad venæ incisionem oppositam motui præter naturam inchoato, atque revellendo, derivandoque paupertati quadantenus succursuram. Itaque admissa cum Priscis revulsione, & derivatione per venæ punctionem obtinendis, triplici utilitate commen-

datur

datur ista in phlegmonis, detractione redundantiæ, si adest, impeditione fluentis sanguinis extra suas vias, ejusque, qui fluxit, derivatione, quæ tollit copiam partis affectæ, & adjacentium. At quandiu permanet occasio revellendi, derivandique? Qua claritate signorum proditur? Ut autem lucidior, utiliorque hæc tractatio evadat, quæ communia sunt omnium phlegmonarum, considerabo in Pleuritide usque adeo frequenti, & perniciosa, ut a Verna nuncupetur acutorum morborum princeps; quamque multi curare solent pluries infixo scalpello; imo vidi non semel Patavii septies infixum esse, non tamen morte redemptum laborantem. Ergo oborta Pleuritide cum redundantia sanguinis universali subito auferenda est, vel totam semel quantitatem adimendo permittentibus viribus, vel ex intervallis iterando venæ apertionem, quod tutius est, dummodo inter initia iteretur. Nulla vero præsente universali sanguinis copia, illius præcipuum commodum expectandum est ab revulsione, & derivatione, opportuno tempore peractis. Docent Inventores revulsionis per Phlebotomiam tempus revellendi esse principium universale inflammationis, quod latitudinem habet, variasque partes; quarum ultimam Horatius Augenius inde designat, quod tota materia in locum affectum confluxerit, & in hac ipsa parte principii dijudicat cessare indicationem revellendi. Hæc tamen latitudo principii universalis in plures partes divisa, quam mente non difficulter concipimus, manifesta signa non habet, claramque distinctionem, ut inde doceamur de opportunitate moliendæ revulsionis, vel prætermittendæ. Quandoquidem Pleuritides, ut insistam proposito, aliæ sunt tardioris cursus, aliæ velocioris, in aliis citius, in aliis tardius accurrit humor ad locum affectionis, desinitque accurrere: Pleu-

ritidis

ritidis exquisitæ constitutio, uti statuit Vallesius[a] est quatuordecim dierum: sæpe tamen ejusdem auctoris, & experientiæ documento eadem affectio intra septem dies suum curriculum absolvit. Benignæ spatium novem & undecim dierum Hippocrates designat[b]: *Biliosæ simul, & sanguineæ Pleuritides plerumque nona, & undecima die judicantur, & maxime sanantur*. Extant etiam narrationes, sed paucæ de Pleuritide extensa ultra vigesimum diem, imo etiam ultra trigesimum, uti contigit Anaxioni; quocirca, cum pro varia constitutione Pleuritidis variet etiam tempus accursus humoris ad partem affectam, redditur incerta principii secundum omnes sui partes cognitio, & simul tempestivitatis revulsionis, nullis objectis perspicuis inditiis ex varia ætate morbi, vel ex alio fonte. Vallesius[c] in historia Anaxionis quatuor tempora Pleuritidis circumscribit, singulorum adjectis vestigiis. *Est*, inquit, *Pleuritidis principium cum neque multa, neque concocta excreantur; status, & declinatio cum multa, & concocta; incrementum cum aut multa, non cocta, aut pauca, & cocta*. Quæ sane inditia negligenda non sunt, sed conveniunt soli humidæ Pleuritidi bonum exitum habituræ, non conveniunt siccæ memoratæ ab Hippocrate[d], non conveniunt lethali frequenter incurrenti, in qua non peragitur concoctio sputaminum, opus naturæ sibi consulentis. Magna insuper varietas sputorum in diversis pleuriticis est, considerata ab Hippocrate[e], & inde duntaxat denuntiante morbi conditionem, vel salutem pollicentem, vel minitantem exitium. Nimium igitur confideret sputis, sive istorum colorem spectaret, sive materiæ modum, sive quantitatem, qui crederet, sese ex illis certo agniturum diversa tempora

Hhh Pleu-

(a) *Sect.* 5. *Apho.* 8. (b) *In Coac. Pran.* (c) *Lib.* 3. *Epid. sect.* 3.
(d) *Lib.* 1. *de Morb.* (e) *In Progno.*

Pleuritidis, præsertim principii extensionem, & incrementi: affirmatque Galenus, non posse haberi exquisitam principii notitiam, antequam incipiat incrementum, neque incrementi ante adventum status. Sin autem tota extensio principii non subjicit certam sui cognitionem ante incrementum, incertum pariter est tempus iterandæ revulsionis per phlebotomiam; eademque ambiguitate, & difficultate involvitur occasio derivationis, quæ documento Horatii Augenii[a] solummodo in ultima parte principii universalis, aut in aliis parum inde distantibus incidit, antequam materia incipit suppurare, vel tenaciter loco affecto inhæret. Hac porro vel suppurare incipiente, vel constanter loco affecto inhærente, incrementum, vel statum adesse judicat Augenius, & utrumque tempus inopportunum derivationi, quippe invalidæ ad dimovendam, alioque deducendam materiam infixam, coactamque. Utrum ita metienda sint tempora inflammationum non est, quare disputem. Illud enim ex omnium sententia pro certo tenetur, veram revulsionem soli labenti humori deberi, derivationem humori, qui partem affectam vel obsidet, vel proxime obsessurus est, dummodo neuter e vasis exiverit, & concreverit inhabilis ad refluendum. Quis autem sibi plane persuadeat, se post certum tempus genitæ inflammationis exploratum habere posse, adhuc labi humorem in partem afflictam, vel lapsum ita coactum nondum esse, ut queat cum firma spe instaurare venæ incisionem, vel revulsionis, vel derivationis nomine, vel utriusque? Existimo non posse fieri, quin venæ frequens profector in Pleuritide revellendi, derivandique caussa extra opportunitatem phlebotomum adhibeat, ægrotumque lædat, vel saltem solida suæ actionis ratione careat, nisi igno-

(a) *De Sang. miss. cap. 6.*

ignoto favore noceret. Dempta in hoc morbo sanguinis ubertate, si adest, transactoque tempore revulsionis, & derivationis, & humore in parte affecta, vel densato, vel suppurante, scissuræ venæ fidendum non est, sed naturæ robori, quæ, vel densatum humorem dissolvet, vel genitum pus nisi per asperam arteriam excernere poterit, poterit alias vias sibi adornare, atque observatum est aliquando per alvum, aliquando per vesicam adornasse. Mira est hercle naturæ vis ad superandas vias inaccessas, atque impenetrabiles, uti nobis videntur, si vera sunt quæ narrantur. Prægnantem, referente Helmontio[a], libido invasit edendi conchylia nigra, & aliquot præcipitanter edit, ut etiam testas crudas bis terve concisas devoraret. Postea infra horam fœtum peperit sanum, & adultum cum semimansis testis, vulneratumque in abdomine; atque nihil obstitit naturæ, quo minus celeriter truderet semimansas testas in uterum contra insuperabilem nostro captui viarum difficultatem. Multo autem proclivius est naturæ parare puri Pleuritidis vias ad alvum, & vesicam; & ipse vidi, nisi hallucinatus sum, paratas in robusto adolescente ad alvum. Neque vero reprobo venæ sectionis iterationem in morbi decursu, si nova concitetur fluxio, concitatæque gravis eluceat conjectura. Id unum inculco, etiam in hoc morbi genere dubias nimis esse notas, quibus plures utuntur ad renovandam sanguinis expensam, & me malle delinquere semel tantum, vel bis pertuso vase, quam toties ex more multorum, nisi sanguinis ingens redundantia interesset plures iterationes punctionis suadens. Quo tempore maxime suppurat materia, ut adnotavit Hippocrates, febres, & dolores augentur; quibus, si adduceris, ut sanguinem elicias, non nisi per-

(a) *De iniect. mater.*

niciose id facies, & attenuabis exiguam spem salutis propemodum in solis viribus naturæ superstitem. Plures tamen inde, ut sæpius adverti, ad id adducuntur, prætermissaque consideratione Hippocratis de caussa febris auctæ, dolorisque, habent pro argumento renovandæ incisionis, quod ei opponitur. Ac sane Antiqui, quantum ad sanguinis emissionem, methodo longe diversa in curatione Pleuritidis procedunt, qui duobus, vel tribus primis diebus venam feriunt, neque in reliquo morbi curriculo amplius mentionem faciunt de repetendo vulnere, aut de superventu novæ fluxionis repetitionem exigente, qui frequens est in ore Recentiorum pro repetitione, nulla temporum universalium considerata diversitate. Sic Aretæus in Pleuritide metuens acervatam, & semel factam eductionem, primo die ad justam sanguinis quantitatem hauriendam bis venam vulnerat, spatio aliquo interjecto, quo æger recreetur, neque satis recreato, differt vulnerationem in diem tertium, nec ultra vulnerat. Non aliter se gerit Aetius [a] in curatione ejusdem affectionis, qui primo die bis modicum sanguinis aufert, si viribus fidit; sin aliter, die sequente repetit ablationem, de qua amplius non loquitur. Quod si Hippocrates Anaxioni octavo die scalprum admovit, in caussa fuit cruditas morbi tanta, ut Vallesius arbitretur, primam partem principii in eum diem incidisse. Nunc videamus, quemadmodum Prisci reliquum curationis absolverint. Avicennas [b] post phlebotomiam, nisi sedentur accidentia, vetat eam renovari, ne congeletur materia, collectionem habitura. Aetius post diem septimum, & remedia lateri dolenti admota, persistente eodem modo dolore, affigit eidem cucurbitulam, cutemque scarificat cum certa spe manife-

(a) *Serm. 8. cap. 60.* (b) *Lib. 3. cap. 1. de cura. Pleur.*

nifestissimæ utilitatis; idemque remedium eodem tempore Aretæus usurpat: quos auctores Vallesius, Riverius, aliique aliquando imitati sunt.

Sydenhamus clari nominis neotericus præstituens curationem Pleuritidis, totus est in sanguine effundendo, neglecta consideratione temporum universalium inflammationis, quæ dux erat Antiquis ad eam ægrotationem curandam, sic opportunitatem revulsionis, & derivationis venantibus. Opinatus oriri Pleuritidem ex propria sanguinis inflammatione, atque a natura materiam peccantem in pleuram contrudente, pene universam medelam collocat in repetita venæ apertione, ejus orificium, ut ait, substituens in locum tracheæ, per quam communiter creditur morbi fomes amandari. Ergo Sydenhamus unice phlebotomo confisus, primis quatuor diebus continuis quater sanguinem ducit, si perseverent sævire symptomata, & vires constare: quibus dejectis nihilominus iterat detractionem uno tamen, vel altero die interjecto; testaturque se raro observasse confirmatam pleuritidem in adultis minore sumptu, quam quadraginta circiter unciarum sanguinis sanatam fuisse, & nondum sibi innotuisse minimum damni abs tam largo sanguinis dispendio importatum, fretusque sua sententia, & observatione pollicetur hac ratione facilem brevemque expugnationem morbi plurimum lethalis. Et sane jure Sydenhamus ostentat, hanc viam medendi pleuritidi facilem esse; quæ videlicet detrahit sollicitudinem de explorandis inditiis diversorum temporum ad nanciscendam opportunitatem phlebotomiæ, in qua Majores maximam hujus morbi curandi partem posuerunt. Veruntamen quanto facilior est hæc medela Sydenhami, expeditiorque a laboriosa attentione, tanto magis artificio caret. In ægroto, qui nequit perferre quatuor venæ

sectio-

sectiones quatuor diebus continuis factas, unum, vel alterum diem interponit, qua mora usuveniet, ut alia incisio fiat quinto, alia sexto, aut posterioribus diebus, ideoque præter artem, & præsertim si materia inflammationis suppuret. Non diffiteor plures pleuritides non mutari in apostema, sed indubitatum est, plures etiam mutari, & omnes, ut observat Galenus[(a)], quæ magnæ sunt. Materia vero proxime parata ad subeundam puris conditionem, & subire incipiente, stagnat, affigiturque parti inflammatæ. Si venam hoc tempore perfores, quid efficies? Quid commodi afferes? Nisi omnino impedies, saltem retardabis maturationem coactæ materiæ, non hanc attenuabis, non dissolves, ut, vel possit extussiri, vel in venas remeare, partemque apostemate inchoato liberare; præterea facesses grave periculum, ne vires renovata sanguinis detractione magis accisæ, valeant sufficere spatio requisito ad confectionem expulsionemque puris, vel alterius materiæ. Ob hæc Majores, diligentes exploratores diversorum temporum inflammationis, præsentientes fieri suppurationem, imponebant loco affecto cataplasmata ex pyretro, sinapi, aliisque calidis parata, fovebantque calorem cataplasmatum vesica bubula super imposita ad adjuvandam, festinandamque apostematis maturitatem. Ita porro venæ scissura maturationi adversatur, ut Vallescus[(a)] innixus auctoritati Rhasis, Avicennæ, aliorumque, post diem quartum temperet a scalpello, sollicitus de evitando periculo inhibendæ puris confectionis, & adimendæ spei curationis. Tamen Sydenhamus[(b)] inquit, liberali, & repetita sanguinis extractione prohiberi inflammationem, & suppurationem, comparari facilem brevemque medicationem. Omnes igitur, opinor, Sydenhamus pleuriticos

rede-

(a) *Lib. 3. cap. 8. de Pleur.* (b) *Sect. 6. cap. 3. de Pleur.*

redemit etiam morbo progresso, & inde animos sumsit ad asserendam præstantiam, felicitatemque sui scalpri plane singularem. Singularem inquam; quippe plures Medici nostrates utentes eadem methodo resignandæ venæ contrarium pluries experiuntur, nec veteri famæ fidem abstulerunt, magnam pleuritidem plurimum exitialem esse. Si quis in aggressione fortis doloris lateris primo die venam ter aperiret, deinde reliquis diebus ad octavum usque partitim sexies, nonne tantum sanguinis effudisset, quantum sufficit inhibendæ inflammationi? Ante quatuor plus minus annos ea curatio obita fuit in nobili Patavina sexaginta sex circiter annorum, pleuritide vexata; quæ tamen a sanguine novies detracto, ut accepi ab affinibus, nihil adiuta octavo ægrotationis die mortalitatem explevit; usque eo processit animositas sanguinis in hoc morbo profundendi etiam contra clamores, & lamentationes senectutis. Quid autem suasit illi medico, ut novies in muliere sexagenaria majore venam vulneraret? Quoties extrahebatur sanguis, durus erat; hincque argumentum capiebat renovandæ extractionis, perinde ac si per solam extractionem redigi posset ille ad priorem habitum; itaque solum cessavit ab vulneranda vena ex conspectu mortis, sed aspexit vitam mutatam, minime sanguinem. Vidi nuper ex pleuritico ductum prima, & secunda vice sanguinem durum, duraque materia flavescente obductum, nihilominus sponte moto propemodum tres dies continuo sudore restitutum ægrotantem. Enim vero, quibus mens est Sydenhamum imitari effusum in emissionem sanguinis pleuriticorum ad ejus inflammationem compescendam, saltem etiam in reliqua curatione imitentur extinctionem quoque molientem aqua florum papaveris Rheados cum sale prunellæ, & emulsi. Multi porro incitati ad sangui-

guinem sæpius etiam eliciendum, quam Sydenhamus, postea præbent pleuriticis succum densatum cardui benedicti amarissimi, calidi, siccique, addito potu ejusdem aquæ, & scabiosæ, quibus contendunt cum reprimenda inflammatione, & a praxi Sydenhami recedunt. Audiant præterea Medici nostrates, qui maximam spem vincendæ pleuritidis collocant in repetitis toties sanguinis effusionibus, Hollerii animadversionem asserentis [a] ex diversitate regionum variam item esse ejusdem morbi curandi rationem, nimirum juvari pleuriticos phlebotomia in locis perflatis ab Aquilonibus, lædi in regionibus, quæ obvertuntur Austris. Hic ergo, ut subdit, vel purgatione utendum est, temperanda sanguinis detractio.

Excitantur interdum dolores lateris etiam vehementes non una ex caussa cum febre acuta, absque tamen inflammatione, & collectione stagnantis materiæ, minus illa periculosi, faciliusque curabiles; quales mihi tractandi non semel obtigerunt; & præsertim in Aromatario Patavino ad insigne Rosæ in Platea Nobilium. Quamvis primis diebus dolor fuerit valde acutus cum æquali febre, nihil tamen effatu dignum excreavit, nec signa veræ inflammationis prodidit, iisdemque caruit bis eductus sanguis. Post septem, vel octo dies multum remissa febre incœpit copiosa sputatio, sed incruenta, alba, & majori ex parte liquida, qualis solet apparere in benigno catarrho. Idem Aromatarius mense Januarii anni 1730, quo Rheuma Italiam longe lateque vexavit, eodem correptus est, cum dolore lateris, & difficultate spirandi, & febre. Pleraque sputa erant crassa, & viscosa, aliqua tamen minus crassa, sed leviter sanguine sparsa. Sub die 12 ægritudinis noctu ita crevit difficultas spirandi, ut solum sedens in lecto ducere pos-

(a) *Lib. 1. de Inter. Morb. cap. 24.*

possset anhelitum . Cum tamen febris mihi gravem suspicionem inflammationis non injiceret, nolui venam aperire ne frangerem vires debitas excretioni difficilium sputorum ; meamque deliberationem brevi consecuta salus comprobavit. Item in lateris doloribus pluries observavi, post unum, vel alterum diem extrudi sputa aliquantum flava, leviterque sanguine conspersa, qui felicem exitum habere solent, & curari unica sanguinis detractione, aliquando nulla, uti contigit in viro sexaginta annorum Logicæ Professore, initio similis doloris scalprum recusante, qui, cum in morbi decursu extussiendo valde fatigaretur, gratias agebat Deo de refutata phlebotomia a Medico proposita ; abs qua, ut opinabatur, majus sensisset virium detrimentum, exscreationem fortassis impediturum. Ipse quoque ante biennium incruentam curationem peregi in fœmina sexaginta annorum, plenioris corporis habitus; detenta dolore lateris cum febre non acuta, & sputis leviter ambigueque sanguine coloratis. Ceterum vetus est observatio, leves pleuritides solius opera naturæ sanari; reprobatque Celsus venæ incisionem ut supervacuam; quamvis in præsens vix latus dolore afficitur, levi comite febre, cum de phlebotomia decernitur. Illud tamen multo magis a Majorum praxi, & ratione abhorret, quod etiam in morbo plurium dierum, jam sputis exeuntibus, ab scalpro non abstinetur. Sauciavit venam octavo die Anaxioni Hippocrates, sed nondum apparuerant sputa, & licet febris solum die undecimo imminuta fuerit, sputaque solum die decimo septimo incœperint, sanguinis impendium non instauravit. Quis vero ex Medicis operosis, quibus hodie abundamus, octo dies temperasset a scalpro in pleuritico, nec saltem vulnerasset salvatelam? Vulneratur etiam pene animam agentibus. Anno 1731

Nobilis Patavinus annor. circiter 60 temperamenti sanguinei biliosique, mense Januarii incidit in lethalem Pleuritidem, quæ primis duobus diebus mitis videbatur ob remissum lateris dolorem, facilem respirationem, vacuitatem tussis. Advocatus secundo die ad incundum consilium cum aliis duobus Medicis, qui curationi præerant, imperavi cum collegis sanguinis emissionem; sed dilata est in proximum mane, persuaso ægroto ab incremento doloris, qui pridie eam recusaverat. Ab effuso sanguine pulsus hebetior redditus est, & quarto quoque ictu subsistens, similisque perseveravit tres, si bene recordor, dies. Toto morbi curriculo pauca excreavit, eaque biliosa, non cruenta. Quinto die deterior fuit morbi aspectus, sed multo pejor sexto, ut mihi parum extrema distare viderentur. Tum cœperunt collegæ agitare de apponendis vesicantibus, aut aliqua ratione ducendo sanguine, quibus nihil annui, certus de infelicitate experimenti. Junior Medicus una cum domesticis ad me venit hora tertia circiter noctis, ut meum impetraret suffragium pro aperienda salvatela, quod ab altero seniore Medico jam impetraverat. Repugnavi deliberationi causatus, nihil spei remanere, neque esse in desperatione salutis remedia dehonestanda, nihil aliud præstitura, nisi mortis festinationem; sed persistenti in proposito cum favore domesticorum meum assensum, neque concessi, neque negavi. Aperta igitur est salvatela eadem nocte, vulnerique impositus obulus, animo iterandæ detractionis mane, si noctu facta aliquid boni attulisset; sed post detractionem oborto sudore lethali reliquum noctis transegit insomnis, & vehementer inquietus, ac proxima nocte æternum quievit. Dii boni! Quam facile labimur! Primis diebus elicitum sanguinem sequente pulsus depressione, & intermis-

missione, nemo ex collegis cogitavit de nova effusione, licet Verna (a) non dubitet vel pulsu intermittente bis, terve sanguinem effundere; cujus tamen securitatem non doleo neglectam fuisse. Solum miror, postquam progressus morbi vires confecit, cetera lapsa sunt in deterius, mors erat in conspectu, aliquid commodi sperasse collegas ab venæ apertione, quam inter initia suspectam habuerant, propter inde ortam pulsus humilitatem, & intermissionem. Verumtamen, sicuti post primam punctionem dejectus est pulsus, cœpitque intermittere, ita multo magis intermisit post secundam. Cogita serio tecum ipse, Medice operose, quam Te transversum agat proclivitas ad agendum, quam periculosum sit experimentum, ut admoneris ab Hippocrate, & quotidiani eventus ostendunt. Quamobrem, si velimus stare in priscis vestigiis a ratione designatis, sive Pleuritis abeat in apostema, sive excretione sputorum dissolvitur, extra methodum est, sine accidentium, & temporum universalium consideratione cruentos ictus renovare. Illud etiam animadvertant, qui sæpe repetunt sanguinis ablationem in decursu pleuritidis, per inflammationes eum biliosum reddi, ideoque minus aptum ex Priscorum mente effusioni. Opinor igitur, præceptum illud generale Sydenhami de iteranda fidenter phlebotomia valde periculosum esse, multisque præbuisse ansam errandi, & præbiturum, ob auctoris celebritatem, nostramque propensionem ad fugiendum laborem. Facile trahimur fama clari viri ad imitandum, quod minore constet opera sequi auctoritatem, quam rationem, credere, quam scire, & subire laboriosum examen indicationum ductarum ab explorata rerum natura. Enim vero, quoniam Sydenhamus intendit animum ad stabiliendam uti-

(a) *De Pleurit. progno. par. 1. cap. 5.*

liorem legem curandæ pleuritidis frequentatione sanguineæ detractionis, fungente munere asperæ arteriæ, sibi multis exemplis comperta, & explorata, nobis gratum fecisset, & prolixius consuluisset posteritati, si restitutos pleuriticos descripsisset, quemadmodum Hippocrates Anaxionem.

Hactenus ostendi ex Methodo Majorum, quæ sæpius repetitæ phlebotomiæ in pleuriticis more Sydenhami adversantur. Nunc ejus sententiæ ratio breviter pensitanda, in eo posita, quod credat Pleuritidem produci a propria sanguinis inflammatione, & natura pellente noxiam materiam in pleuram. Hoc constituto, opto intelligere a Sydenhamo, quemadmodum incisio venæ inhibeat inflammationem, gerat vices tracheæ, & sine sputo salutem expediat. Etenim, si infestus humor, quem natura transmittit ad pleuram, differt a reliquo sanguine pleuritici, ut per hujus emissionem inhibeatur inflammatio, imaginari oportet, vitiosum humorem a natura separari, trudique ad venæ foramen, quæ tamen imaginatio plus satis fiduciæ plena est. Sin autem minime differt, non alia ratione phlebotomia impedire valet inflammationem a fluente sanguine instantem, quam ablatione copiæ universalis, si adest, prætereaque tempestive revellendo, derivandoque. Porro ab Sydenhamo peto, quo pacto in Pleuritide confirmata, de qua pariter loquitur, materia peccans a natura traducta ad pleuram per venæ sectionem inde recedat. Antequam ista colligitur, & cogitur in parte affecta, video quid possit conferre phlebotomia ad ejus remotionem, quid possit non video, postquam collecta coactaque est; imo video quomodo possit obstare ejus excretioni. Solet illa præparata a natura vincente per screatum extrudi, qui transacta tempestivitate revulsionis, & derivationis, impediri potest, non adjuvari venæ sectione, ut pote retar-

dante

dante coctionem materiæ, & imminuente vires, quo tempore vegetiores requiruntur adversus conatum extussiendi. Enim vero etiam Sydenhamus confidit, sanatum iri Pleuritidem, effuso abunde sanguine, effusione revellente particulas ejusdem accensas, *quæ in membranam costas succingentem vim fecerunt, & incendio collabefactarunt omnia.* Egregie, Sydenhame. Verum ut revulsionem, & derivationem tempestive utiliterque peragas, necessum est cum Priscis naviter observare diversa tempora inflammationis factæ ab illapso sanguine in pleuram; sine quorum animadversione tradidisti generale documentum de sanguine largiter educendo repetitis vulnerationibus.

Ut negotium cum Sydenhamo absolvam, superat duntaxat respondendum ad ejus experientiam, qui affirmat, se raro observasse confectam curationem Pleuritidis confirmatæ in Adultis quantitate ducti sanguinis minore unciis circiter quadraginta, & nunquam inde minimum damni ægrotos sensisse. Quid? Ergone ita erit præfinienda methodus curandæ Pleuritidis? Si hæc ab eventu sancienda est, nulla sanciri potest, propter numerosam eventuum varietatem, parem ægrotantium varietati. Si Sydenhamo bene vertit prolixa sanguinis extractio, aliis multo parcior eundem exitum tulit. Plures & ego sanavi Pleuritides, leviores sine ulla sanguinis expensa, multas semel, aut bis eo elicito, aliquas ter, nullas pluribus vicibus. Sed mea prætermittantur. Quot alii multo minus sanguinis detraxerunt in eodem morbi genere, quam Sydenhamus sine dispari medicationis eventu? Ceteros prætermitto, unum produco. Petrus Forestus [(a)] suis observationibus bene de re nostra meritus, plures describit Pleuriticos, alios levius, alios gravius conflictatos, omnesque, uno exce-

(a) *Lib. 16. de Pect. & Pul. Mor.*

excepto restitutos, in quorum nullo jussu suo phlebotomia iterata est, quamvis dolor aliquando duos, tresve dies non mitigatus perseveraret; sed iteratis levibus dejicientibus curationem confecit. Et sane, quamvis Hippocrates[(a)] asseruerit, malum esse Pleuritide, aut Peripneumonia detentis alvi fluxum supervenire, aliquando observatum est, utilem fuisse: ideoque Vallesius sententiam Senis interpretatur solum de ægrotis, in quibus affectio eo usque progressa est, ut tabidi facti sint. Revera narrantur a variis Auctoribus saluberrimæ excretiones factæ in pleuriticis per alvi fluxum, quales etiam ego vidi, narrantur etiam crises factæ per Icteritiam, alvi fluxu prægresso. Multi pariter gravi Pleuritide pressi absque ulla sanguinis missione solis sudatoriis convaluerunt; testaturque Vallesius[(b)] Idiotas, qui Empiricorum more quorundam Pleuriticorum curationem suscipiunt, sudatoriis cum optimo successu usos esse, atque inter reliquos unum servatum, qui, cum septimus jam esset dies, & nihil cœpisset excreare, propemodum jam præ respirandi difficultate suffocabatur. Quin etiam Prosper Martianus[(c)] ex Hippocratis doctrina animadvertit, non unam esse Pleuritidis speciem, nec omnes venæ sectione, aliisque in præsens usitatis remediis curari. Tamen Sydenhamus sola excepta Pleuritide maligna, nulla adhibita distinctione in reliquis, nulla multorum praxeos consideratione, constanter asserit, sua methodo servata de copiosa, & repetita sanguinis extractione brevi, & facile profligari morbum, qui solet esse vehementer periculosus, perinde ac quemlibet alium: siquidem quod erat per tracheam cum gravi periculo extrudendum, per reclusam venam nullo negotio edu-

(a) *Aphor. 16. sect. 6.* (b) *Lib. 4. de rat. vic. in mor. acut.*
(c) *De Mor. Lib. 2. sect. 2.*

educit. Enim vero id fortasse reciperem, si tantam felicitatem medelæ de Pleuritide imminente, & incipiente spopondisset, non de confirmata; quam, quia minime explicuit, esse concipio, cum sanguis hæret pleuræ, stagnatque collectus, & coactus, mutationem in pus suscepturus, quo tempore certe nihil commodi a vena aperta sperarem. Itaque si operosum est, recte determinare repetitionem phlebotomiæ etiam observatis diversis illius temporibus, propter istorum dubias notas, quanto proclivior lapsus erit in repetitione, nulla servata rerum, temporumque diversitate?

Ex perpensis de phlebotomia in febribus, & inflammationibus satis habent Medici illius frequentatores, unde etiam in aliis morbis temperatiores sint in ejusdem remedii usu, si velint amplecti securiora, & cum suis ægrotis consultius agere. Namque, si animo revolvant varios fortuitosque venæ sectionis effectus, dubias identidem esse indicationes ejusdem, per eam naturæ medicatricis partem detrahi, levius, & facilius emendabile esse peccatum abstinentis scalpro, quam abutentis, procul dubio tam prompti non erunt ad illud cruentandum, nec indulgebunt populari consuetudini, pessimæ magistræ. Communis prudentiæ lex est, oportere, in obscuris dubiisque lucem quærere, & tutamen, atque hisce non inventis, gradum continendum esse, si tutius est subsistere, quam progredi. Nisi detraxero sanguinem, morbo postulante non adjuvabo ægrotum; sinam naturam morbumque suis viribus uti; si detraxero non postulante, naturæ molestus ero, impetum morbi augebo, & potentiam resistendi minuam. Utrum autem præstet, non est difficile cautioribus ad deliberandum.

Expositis de sorte ducendi sanguinis in propositis morbis,

bis, finem huic disputationi imponebam, sed notabili, & recentissimo eventu adducor, ut pauca adjiciam. In curatione vehementium dolorum, & præcipue capitis, celebratur venæ incisio fiducia tanta, ut exceptis Erasistrateis, fere nullum invenias, quin ad eamdem confugiat. Ergo fœmina quinquaginta circiter annorum, temperamenti calidi humidique uxor Aromatarii, de quo supra mentionem feci, ante tres annos vulnerata in oculo sinistro ab aculeo aloes cum visus amissione, ingentem in ea parte capitis, ipsoque oculo dolorem contraxit, caloremque; qui solum excursu temporis ita leniri potuit, ut laborans ad solita vitæ munia rediret. Hoc anno 1733, quo hæc scribo, sub fine Junii dolore, qui nunquam omnino conquieverat, consueto fortius affligente, me impense rogavit, ut sibi sanguinem educi permitterem. Obstiti, quo ad potui, causatus, nihil profuisse in recenti dolore iteratam emissionem, & insuper in præsens opponi aeris fervorem. More fœminarum non acquievit, donec quod animo conceperat, executioni mandatum fuerit. Pertusa igitur est vena brachii, deinde more regionis tali. Ecce qualis fuerit exitus. Post ultimam sectionem adeo sæviit dolor, ut in animi deliquium inciderit, & necessitatem quindecim dies jacendi præ vehementia doloris, intensionem, uti fas opinari, adepti tantam propter attenuatum detractione sanguinem, emersasque biliosas particulas acrius partem offensam ferientes.

CA-

CAPUT VII.

Ostenditur quam in lubrico versetur purgationis frequentator in febribus.

EXponens moderamen magnorum auxiliorum, separatim egi de alvi ductione, & vomitione: quam distinctionem non servabo in hac tractatione, nec de utraque vacuatione differam, sed tantum de dejectione, omissa vomitione, quippe multo rarius saltem in nostris regionibus usurpata, & idcirco considerationi peccantis frequentationis exempta.

Hippocrates aggrediens ad tractationem medicamenti purgantis, frænum injecit plus satis incitatis ad illius usurpationem, ante oculos posita ejusdem actionis varietate: *Medicamentorum*, inquit, *purgantium res non ita se habet, quemadmodum vulgo putatur. Eodem enim medicamento purgantur, & non purgantur. Quandoque vero alia purgat, quam quæ purgare solet, aliquando nimium purgat, aliquando ea, quæ debet, facit. Quare fieri non potest, ut quis medicamentis confisus ea temere exhibeat*. Hac sola Senis admonitione doceris, quam sobrie, & caute adhibenda sint purgantia, quam dubiam administrationem incerta eorum actio efficiat. Non tamen inficias eo, utilitatem purgationis apertiorem esse, quam phlebotomiæ, & frequentiorem administrandæ occasionem incurrere; meritoque creditum fuisse a Joanne Clerco[a], ejus usum vetustiorem esse, quam phlebotomi: quando acutiores sumus ad invenienda, quibus magis indigemus, adjuti naturali instructione. Si contingat, ut nimii cibi repletionem, vel

Kkk aliam

(a) *Hist. Medic. Lib. 1. cap. 18.*

aliam sentiamus, alvo pro more non fluente, *intelligimus* voce naturæ excretionem requiri retenti excrementi, quo exonerati manifestum levamen percipimus. Majoribus nostris ratiocinio, vel casu tot rerum inventore opus fuit ad purgationis instrumenta reperienda, non ad dignoscendum beneficium, clara, & frequenti experientia demonstratum. Venæ incidendæ præceptor, ut credit Plinius, fuit Hippopotamus, purgationem nos nostra natura, non alterius animalis docuit, solita per alvum onus superfluum, & incommodum eliminare: quo experimento plerique ægrotantes longe paratiores sunt ad imperatam purgationem subeundam, quam sanguinis effusionem, ad cujus erumpentis aspectum multi percelluntur, aliqui etiam animo deficiunt. Et sane, si alterutro ex hisce duobus remediis privanda foret Medicina, meo judicio longe gravior jactura impenderet ex ablatione purgationis, quam phlebotomiæ, qua etiamnum multæ regiones carent, aliæque perdiu caruerunt. Quamquam autem perspicua est utilitas purgationis, crebriorque indigentia, quam hauriendi sanguinis, tamen non ita lucide celebrandæ opportunitas exhibetur, nec ita frequens, uti opinio manat in vulgum, docente Platone, uti notat Vallesius[(a)], purgationem pharmacis peractam solum fructuosam esse, summa urgente necessitate. Qua sola consideratione liquet, fieri non posse, quin ex tot purgationibus, quæ hodie in morbis in usum vocantur, aliæ sint inutiles, aliæ perniciosæ; cum summa necessitas, uti cetera summa, raro eveniat. Si tam varia est, uti vidimus ex Hippocrate, actio catharticorum, & caussæ varietatis ortæ ex continua mutatione nostrorum corporum, magnam partem imperscrutabiles sunt, quis non videat, ex facili peccari posse in usu pur-

(a) *Lib. 5. Mor. Popu.*

purgantium, & tanto facilius, quanto usus frequentior est? Incerti medicaminis auspicata administratio exigit laboriosam meditationem, quam subire menti nostræ difficilius est, quam errare. Cum autem alia sint leviora purgantia, quæ lubricantia vocantur, alia mediocria, alia fortia, nec omnia æqualem circumspectionem requirant, eam tamen requirunt, ut nunquam frustra, aut nocenter propinentur: qua cautione porrigentur ab eorum frequentatore, si tam felix sit, ut parem habeat frequentiam certæ rationis, contra quam incidere consuevit. Ubi cognovero aliquo exotico humore corpus premi, scio illum vacuandum esse, sed antequam vacuationem exequar, opus est, ut explorem, an sit paratus ad evacuationem hanc peculiarem, viresque validæ ad ferendam: & hinc multiplex errandi occasio existit propter inditia ambiguæ significationis. Verum ut hæc tractatio lucidius, utiliusque procedat, neque solummodo per generalia vagetur, purgationem expendam in duplici morborum genere, eorum, qui proprie vocantur acuti, & diuturnorum, initio ducto ab acutis. Nomine morbi proprie acuti intelligo primario febres celeris motus, in quibus curandis ex confesso valde fortia purgantia, neque raro, neque crebro sunt porrigenda: frequens tamen est usus eorum, quæ Græci eccoprotica vocant, qualia sunt Cassia, clyster ventriculi appellata, electuar. lenit. idque genus alia: sed hæc ipsa qui rarius in acutis usurpat, quiete sæpius utilior est. Laxant enim ventriculum, debilitantque, qui magnam partem impetus morbidi sustinet, afflictusque trahit in consensum reliquum corpus. Si Hippocratis suis operibus, scriptisque divini famam promeriti colimus doctrinam, auctoritate ducimur, cur in curatione acutarum febrium frequentatione purgationis tam longo intervallo ab ejus

praxi recedimus? qui in omnibus ægrotis descriptis lib. 1, & 3 Epidemiorum, solum in tribus narrat se usum esse clysteribus, iisque non repetitis, in quinque balano, licet hisce dejicientibus nullum securius iterari posse videatur. Haud me latet scomma illud Asclepiadis in veteres Medicos, quorum princeps Hippocrates, eorum medicinam esse commentationem, & studium mortis; similiter ac si Veteres non alia de caussa ægrotis assiderent, nisi ut otiosi observarent, quemadmodum, & quibus accidentibus ad interitum traherentur. Verumtamen fama, & gloria Hippocratis semper clara florensque eum ab omni cavillo liberavit, repulitque cavilla in cavillatores, utcunque cunctator, parcusque remediorum fuerit. Quod autem attinet ad purgationem in febribus, vel per medicamenta intus assumpta, vel per infusa, etiam Celsus multo posterior Hippocrate, nullique sectæ devotus id generatim animadvertit [a] de curatione febrium, harum materiam sponte dissipari, nisi nova suppeditetur ex cibo imperite præstito, & istum optime præstitum optimum esse remedium; commendatque Asclepiadem etiam clysteribus parce utentem. Quis autem in præsentia exemplo Hippocratis, & hortatione aliorum Priscorum adeo temperans est, ut intra spatium quatuordecim dierum febris acutæ unico clystere contentus sit? Quis flores cassiæ pluries non repetit? Qua tamen, Dii boni, utilitate! Natura principalis effectrix est curationis febrium acutarum, subigens separansque extranea immista sanguini, debiliorque opus urget crebris irritamentis perturbata, & fatigata. At enim, inquies, levia cum sint ea pharmaca, nec primam regionem prætergrediantur, tuto exhibentur ad educenda in dies genita excrementa, quæque ad cavitates pri-

(a) *Lib. 2. Cap. 12.*

primæ regionis, quasi ad sentinam totius corporis demittuntur. Esto, si placet, non prætergrediantur illa primam regionem. At perturbatio ventriculi, & conjunctorum viscerum cum toto communicantium, nonne cito, lateque quoquoversus propagabitur, agitabitque humores ex febris fervore mobiliores redditos? Jacchinus[a] testatur, se vidisse mollientia, cujusmodi est Cassia, febricitantibus delicatis, nec purgari consuetis oppido nocuisse, & icciroo ad purganda intestina, venasque meseraicas sola mulsa, vel oximelite utitur; istaque propinans magis imitatur Hippocratem, quam præbitores cassiæ, & similium. Non solis porro delicatis usitata laxantia non leve incommodum important, sed interdum ceteris: vidique nuper ab sex drachmis cassiæ in viro quadraginta annorum circiter, nec delicato, stigmatica febre vexato multas turbas excitatas fuisse. Addo dubitari posse, utrum cassia, similiaque lubricantia solam primam regionem tentent, an ultro permeent, dubitationem ingerente coloratiore urina inde reddita, quæ creditur a sanguine circumrapto abjungi. Ceterum, si dicta pharmaca totam suam actionem impendunt duntaxat excernendis impuritatibus primarum viarum, inde magis eorum frequentatio redarguitur, quod per eadem nihil humoris noxii fusi per universum sanguinem, qui solet esse caussa febris continuæ, educitur, & frustra exercetur ægrotus. Hac consideratione fomitis febrilis, qui continuis in febribus non in alvo, sed in venis continetur interjectus sanguini, Prosper Martianus[b] congruentius decernit, si purgandum est, eligendum esse catharticum humorem e venis eliciturum. Aliud incommodum impendet ex usu frequenti cassiæ, quod porrecta infra justam quantitatem ob morbi acutiem, viresque inva-

(a) *De meth. curand. feb. cap. 14.* (b) *In Com. de Loc. in Homine Hip.*

invalidas, non raro commovet excrementa, nec evacuat; infertque indigentiam eodem die imponendi clysteris, aucturi afflictionem afflicti. Non una est via, per quam natura excernit materiam febrilem, & commodior est, quæ patet per invisibilia foramina, opposita meatibus, per quos alvus exoneratur: quo monemur, ut caveamus, ne per repetita purgantia quantumvis levia divertatur utilior excretio. Enimvero Archibaldus Pitcarnius(a) tam bene sentit de pharmacis lenientibus, solasque vias primas abstergentibus, ut credat, per illa duntaxat promoveri perspirationem intestinorum cuticulari similem, asserens poris intestinorum apertis, majorem erumpere molem perspirationis, quam ex æquali portione extimæ superficiei corporis. Unde tamen hæc constant Pitcarnio? Sunt Cassia, idque genus alia lenientia insuetudine, & laxatione fibrarum stomacho molesta, item sæpe incommoda excretione imparati a natura succi, aut retinendi; unde febrientes præsertim acute iteratis clysteribus, nedum laxantibus intus acceptis fatigantur, delassanturque cum detrimento expirationis, observante Sanctorio (b) a quolibet dolore, seu labore corporis, & virium debilitate illam imminui. Neque vero frequentatoribus cassiæ patrocinatur Sanctorius, affirmans ejus pauxillum non divertere perspirationem, nec vires lædere, sed tantum e corpore auferre inutile pondus. Quippe non loquitur de acute febricitantibus, neque de drachmis circiter quinque solitis porrigi, repetique ex brevibus intervallis: quæ repetitione majorem vim in viscera facientes, imminutionem insensilis effluvii, aliaque invehunt detrimenta, considerata a Martino Listero (c) in commentario ejusdem Sanctorii. Si æger, loquendo de divitibus, uno, vel altero die

(a) *De curat. Feb. per evacu.* (b) *De Pond.* (c) *De Pond. Apho.47.*

die nihil excernit, postridie imponitur clyster, vel porrigitur cassia, aut electuarium lenitivum, & fere nullus dies exit, quin aliquo vacuante vires exerceantur, alvo sponte non soluta. Qua curandi ratione augetur molestia ægritudinis, turbatur retardaturque coctio, & consequentia coctionem, videlicet separatio, & expulsio materiæ febrilis, & inde secutura salus, quæ aliquando etiam in discrimen adducitur. Est coctio motus intestinus humorum tendens ad secretionem exotici, naturalem mistionem sanguinis pervertentis, quo secreto, eliminatoque restituitur pristina mistio, cessatque febris. An non igitur cavenda est agitatio humorum, & spirituum crebris irritamentis facta, debilitans, & perturbans motum illum naturalem reducturum pristinam mistionem sanguinis, & salutem? Adde ex frequentatis laxantibus humores serosos tanquam paratiores excerni, minuique, uti notat Hippocrates,[a] præsidium adversus calorem febrilem in eo genere humorum positum. Et sane in ægrotis, quorum opulentia non allicit ostentationem artis, & copiæ Medicamentosæ, ut non semel observavi, tutior jucundiorque curatio instituitur; magisque prodest negligentia medentis, quam opulentis quæstuosa, & assentatrix diligentia. Æquali redundantia divitibus per sanitatem mensa extruitur, atque in ægrotatione medicatio paratur; & opes, quæ incitamento fuerunt ad evertendam intemperantia salutem, impedimento sunt ad recuperandam sine superfluitatibus, & fucis. Dii Deæque! Quæ monstra aliquando vidi in curationibus Magnatum lethaliter laborantium! Veruntamen dicunt Medici operosi, ut supra innui, esse amandanda inquinamenta quotidie in acutis genita, quæque ab venis ad intestina tanquam ad senti-

nam

(a) *Lib. 4. de Mor.*

nam transmittuntur. Separatim utramque rationem ponderabo. Falso in primis assumunt, servata victus ratione, quæ requiritur in acutis, posse in primis viis generari copiam excrementorum postulantem tam frequens incitamentum evacuationis; & adjungo inditia producti excrementi dubia esse, uti liquet ex nimio plus sollicitis de alvo movenda, qui, si serio advertant, & veritatem fateri velint, sæpe nihil ejectum vident per repetitos clysteres, aut laxantia interna, quod sit justum pretium illatæ molestiæ. Profecto decubitus pigriorem alvum reddit, exigentemque certis temporibus irritamentum: tamen ea tempora ex solo numero dierum alvi siccæ metienda non sunt, sed ex signis traditis ad cognoscenda purgamina ventriculi, & intestinorum, in quibus considerandis cavendum est, ne decipiamur ab symptomatis febrilibus, & imputemus quantitati impuritatum, quod qualitati debetur, potius emendationem, quam excretionem poscenti. Identidem sane in tota accessione febrili amarum, vel alium asperum ingratumque saporem percipit æger, unde videntur indicari sordes ventriculi, sed una cum febri cessat afflictio palati absque ulla dejectione, aut vomitione. Quod attinet ad alteram rationem assignatam pro frequenti indigentia purgationis ad exturbandam materiam, in febribus solitam quotidie detrudi ad primam regionem, tanquam ad locum destinatum, peto ab ipsis, unde hoc sciant. Si enim natura prius coquit, postea secernit, secretaque depellit, depulsio fieri deberet finita coctione, ideoque circa finem status: quo respectu, summi Præceptoris monitu, expedit, ut in statu cessemus ab irritamentis, quo minus fatigemus, & agitemus naturam, si speramus, fore victricem, intentam excernendis noxiis per commodiorem viam nobis sa-

tis

tis non declaratam. Interdum quidem, ut animadvertit Galenus, & supra adnotavi agendo de regimine purgationis, febrilis humor totus non reservatur ad statum semel, & universim ejiciendus, sed paulatim coquitur, separatur, expelliturque: sed hæc lenta curatio a natura facta acutarum febrium propria non videtur, in quibus solet materiæ præparatæ evacuatio ad statum differri. Hunc esse morem naturæ, inde conijcio, quod Antiqui temperantiores ab irritamentis, & evacuationibus naturæ œconomiam pervertentibus, frequenter in statu acutarum febrium veras crises aspexerunt. Sin autem in acutis aliquando partitim fieret subactio fomitis febrilis, & explosio, inde tamen tuta non redderetur crebra administratio molliter purgantium, nisi cognoscendo naturam per alvum ejectionem molituram esse, & istam adjumento indigere, quorum ut plurimum perspicua notitia deest. Ipse porro humor, cum in acutis sit tenuis, calidus, & valde mobilis, postquam sejunctus est, impulsu naturali facile per vias commodiores excernitur, aufertque sollicitudinem de frequentandis impulsionibus ad alvum. Enim vero frequentatores dejicientium in acutis fortasse trahent in suæ praxeos commendationem naturæ inclinationem ad febrilem fomitem per alvum ejiciendum, uti visum est Joanni Freind, & antea Fernelio [a] pronuntianti, febrem continuam una spontanea alvi solutione tuto, ac perfecte judicari, minime, aut sudore, aut sanguinis profluvio, aut abscessu. Ceterum ex ægris ab Hippocrate descriptis lib. 1, & 3 Epid. id non apparet, in quorum tribus alvi fluxu expulsa febris est, undecim sudore. Verum enim vero concesso quoque, quod placet Fernelio, inde non adprobatur in acutis frequentia pur-

(a) *Lib. 2. Meth.*

gantium vel debilium ; eodem auctore animadvertente, materiam, perfecta jam concoctione, apparatam a natura excludi ; quam tamen coctionem, uti dictum est, crebra dejicientia perturbant. Sive igitur meditemur naturæ modum agendi, & providentiam ; sive humoris conditionem ad exitum parati sine stimulis adventitiis, sive obscuras notas indigentiæ dejectionis, deputabimus esse in auxilio acute febricitantis rariorem per pharmaca solutionem alvi. Eadem animadversio magis valet adversus purgantia, quæ vera electivaque vocantur ; si pari frequentia in usum venirent ; qua tamen venire non solent, & solum permittuntur ab Hippocrate, turgente materia, vel concocta, nisi natura suis viribus, quantum satis est, exterminet, & suppleat artis vices. Quinimo, licet Hippocrates suadeat purgationem in principio morbi turgentis materiæ caussa, non difficilis in ea celebranda lapsus est, nondum consentientibus Medicis, quid sit intelligendum nomine turgentis humoris, & quibus inditiis dignoscatur. Cum Galeno multi definiunt turgentem materiam ex ejus huc illucque motione, modo in partes superiores, modo inferiores, qualis est vagus motus animalium ad coitum concitatorum. Ab hoc sensu recedit Prosper Martianus (a), hucque inclinat, ut credat humorem turgentem dici, qui & nulli parti affixus est, & in aliqua de se significationem præbet, excitato in ea sensu, quasi repleretur, & tumeret ; unde moti ægrotantes sponte medicamentum purgans a Medico expostulant. Id sane assentirer Martiano, si dixisset percipi tumorem, & repletionem ventris, quod non determinavit, sed tantummodo alicui parti inferri sensum inflationis ; ex quo non apparet, cur æger catharticum exposcat, nec ambigat de caussa inflationis, quam sibi

(a) *In Com. Aphor. Hip. sect. 1.*

ſibi videtur percipere, nec videt habere. Ipſe quoque Hippocrates dubitationem conflat[a] de purganda materia turgente; ex cujus decreto non omnis turgens evacuanda eſt, ſed tantum temporis excurſu coctionem non receptura: *Impetus*, inquit, *humorum ducendus eſt, quo repit per regiones convenientes, exceptis iis, quorum concoctio fit tempore.* Quamquam igitur cum impetu movetur humor, unde turgens dicitur, ſi tempore concoqui poteſt, purgationi eximitur. At quibus inditiis initio febris cognoſcam futuram coctionem? Videtur Martianus, ea deſumere ex urinæ cruditate, quæ tamen fallacia ſunt: ſiquidem interdum urina cruda aſpicitur principio febris, & nihilominus facta mutatione morbi in lethalem, ut aliquando contingit, conſtat, materiam non potuiſſe coqui, nec quidpiam certi urinæ cruditatem obtendiſſe. Ergo pro diligentia noſtro muneri adhibenda, etiam purgatio turgentis materiæ cognitu difficilis requirit oppido attentam meditationem; quæ tamen in præſentia paucos ſollicitos habet, pleriſque inchoantibus curationem febrium a purgatione, quam minuentem vocant, nulla facta exploratione, utrum materia turgeat, an minus: de qua conſuetudine conſule Proſperum Martianum[b] eam accurate perpendentem. Nec enim ad me attinet in præſens cum hiſce purgatoribus negotium habere, qui duntaxat exagitandam ſumpſi peccantem frequentiam medicamentorum, illuſtrandamque partem praxeos, quam Valleſius in quiete ponit, & principalem exiſtimat. Utinam, quem animo concepi, hiſce meis animadverſionibus, qualeſcunque ſint, impetrare poſſem cautiorem, & temperatiorem uſum remediorum: impetrato ſane non diffiderem, me magis profuturum eſſe ægrotis, quam tot editis famo-

(a) *Lib. de Humor.* (b) *In Com. ſect. 1. Apho. 22.*

sis novitatibus a praxi remotis. Nequeo sane, quin vehementer commovear, quotiescunque accipio, laborantem febre acuta incidisse in manus Medici operosi, qui animo composito potissimum ad quæstum, & ad suam famam tuendam, atque iccirco attento servandæ naviter assuetudini vulgatæ, fere nunquam eum convenit, quin præscribat aliquid novi, aut palato ingratum, aut infestum viribus, & quieti ægrotantis, identidem sanguinem eliciendo, aut vena grandi pertusa, aut exilibus scarificatis, aut hirudinibus appositis; præterea crebro interjectis alvum sollicitantibus, & novissime, si nihil aliud supersit addendum, affixis vesicantibus, inhibentibus, quo minus æger sua membra secure moveat, mutetque innocenter decubitum, unicum, quod supererat inter angores ægrotationis, solamen. Quod si tot oppugnationibus resistere valeat natura morbo profligato, eas vulgus, & aliqui etiam Medici interpretantur, necessarias fuisse recuperandæ saluti; sine quibus tamen natura, ut etiam per sanitatem paucis contenta est, tutius, & jucundius curationem absolvisset. Reputent, oro, qui continui sunt in adhibendis remediis curationes febrium acutarum a Medicorum maximo obitas, & plane noscent, quanto majus negotium exhibeatur naturæ a morbo, & remediis, quam a solo morbo; deserentque, si sapere velint, vacuationes temere repetitas, & quicquid vires aut deterit, aut distrahit.

Quam sit suspecta de errore in febribus acutis crebritas purgantium, sat exposui; eademque in longis superat expendenda. Longæ in quibus solent iterari purgantia tum debilium, tum mediocrium virium, sunt, quæ vocantur putridæ; quarum aliæ intermittentes sunt, aliæ continuæ, & in utrisque apud me offendit frequentatio

pur-

purgantium : Exordior ab intermittentibus ex sententia doctissimi Fernelii, & plurium quoque Recentiorum, sedem habentibus in prima regione, partibusque conterminis : qui locus propius actioni purgantium expositus sua opportunitate deberet reddere efficaciorem purgationem ad febris radices extirpandas: tamen ante inventum corticem peruvianum plurimæ febres in longum protrahebantur, nihil proficiente repetito pluribus, & conjunctis diebus sirupo de cichorio cum rheubarbaro, similibusque purgantibus, quibus identidem corpus extenuabatur, parum febris. Demonstravit cortex peruvianus, purgationem non esse summam curationis intermittentium, nec eam pertinaciter iterandam esse, uti a multis iterari solebat, non alio argumento, nisi ob febris perseverantiam. Quis nesciat constantiam, & diuturnitatem quartanæ frequentibus etiam catharticis invictam? Forsan idem infortunium accideret etiam in tertianis intermittentibus, nisi naturalis morbi cursus ex majore tenuitate humoris brevior foret. Et sane vidi ipsum corticem peruvianum in Magistro Epistolarum Episcopi Patavini vi sua spoliatum usu frequenti purgantium. Mense Decembris anni 1731 recidivam tertianam patiens, suasu amici sumsit drachmas duas corticis cum una aloes quatuor vicibus, quatuor diebus continuis; sed ex brevi intervallo reversa febri, eamdem quantitatem pharmaci eodem numero dierum accepit, & præterea aliis duobus proximis diebus dimidiam. Itaque brevi tempore sumsit uncias duas, & dimidiam corticis, unciam unam, & drachmas duas aloes, quibus copiosissime purgatus est; sed per ipsam purgationem quinquinnæ facultate detrita, extincta febris non est; quam postea aliquot dierum imperata quiete, & alvum deinde nimis adstrictam drachmis duabus tartari solutilis laxando,

cor-

cortice peruviano cum nitro defœcato præstito fugavi. Non inficias eo, in intermittentibus fructuosam esse posse purgationem, eamque non semel aliquando renovatam, sed hujus indigentiam non ex sola febris constantia colligendam esse censeo; sed aliis ex inditiis non ita procliviter dignoscendis, ut Medici credunt, quibus magistra est vulgaris consuetudo. Accedit etiam illud impedimentum, quo minus recte instituatur purgatio in intermittentibus, quod destituimur solita purgandi regula innixa coctioni, declaratæ colore, habitu, & urinæ contentis; si cum Fernelio, aliisque multis materia febrilis extra venas collocetur. Vulgata sententia est, per urinam tantummodo denunciari conditionem humoris fusi per sanguinem, videlicet coctionem, aut cruditatem, non humoris in prima regione insidentis; qui, uti Prisci docent, præparationi, non veræ coctioni subjicitur. Revera Fernelius in pura simplicique intermittente animadvertit, urinas plerumque toto morbi decursu laudabiles esse colore, substantia, sedimentoque; scilicet nihil bilis e præcordiis in venas irrumpente. Nonnunquam vero ejus portione invasionis impetu in venas impulsa, sub ejus finem urinæ crassæ redduntur, atque flavæ, iis longe dissimiles, quæ paulo ante accessionem fuerant. Porro facilius evitabis occasionem perperam iterandæ purgationis in intermittentibus, nisi tam cito, ut multi solent, eam imperabis, sed differes post aliquot accessiones, exemplo Hippocratis [a], qui in tertiana solum post quartam accessionem cathartica porrigit; dummodo tamen principio impuritatum copia non appareat. Ipse equidem curans intermittentes, quantum in me fuit, distuli purgationem ad tempus, non tam a lege Majorum, quam ratione destinatum,

[a] *Lib. 2. de Mor. sec.*

tum, & semper vidi dilationem aliquam melius vertisse festinatione, & multo longiorem in quartanis intermittentibus. Et sane, cum statim in principio nondum sit attenuatus humor, nondum ex suis latibulis tentet exitum, catharticum nihil, aut parum noxii succi educit, plus utilis, mollioris humidiorisque: quo imminuto, qui remanet infestus arctius adhæret partibus, sicque protrahitur curatio. Inchoantibus morbis, inquit Hippocrates, si quid videtur movendum, move; sed hunc monitum cum Prospero Martiano[a] contraho ad morbos acutos, in omnes valere non judico. Ceterum admonendum est, ab Hippocrate non ita anguste, ut a multis creditur, accipi principium universale febris, sed, uti notat Prosper Martianus[b] protendi ad vigorem usque; adeo ut in acutis non admodum celeriter motis aliquando dies sextus non sit extra principium, & opportunitatem purgationis; idque Martianus considerandum Medicis properis expurgandi proponit.

De frequentia purgationis in febribus intermittentibus fugienda non est, quare longius disseram, quam celebratus usus corticis peruviani apud plerosque correxit. Disseram de longis putridis continuis, quæ ex confesso accenduntur ab extraneo succo sanguini intermisto, neque tam facile, & secure indico cortice superantur. Si mente concipimus in hisce febribus primas curationis partes naturæ deberi, ut etiam dictum est de acutis, coquenti, separantique, quicquid præter ejus leges interjectum est sanguini, non difficulter percipiemus, quod inde sequitur, nimirum crebritate purgantium non esse naturalem operam turbandam, & debilitandam. In longis profecto febribus continuisque non semel tantum incidere potest pur-

gatio-

(a) *In Com. Hip. Lib. lib. 2. de Mor.* (b) *Sect. 1. Aph. 22.*

gationis opportunitas, orta vel ex congestione impuritatum in primis viis propter diuturnum cubitum, læsamque coctionem facta, vel ex ipso fomite febrili fuso per sanguinem, si natura hujus partem coquat, non totam simul, parte cocta sui excretionem postulante, nisi sponte natura moliatur. Hæc etenim coctio materiæ partitim facta, tametsi accidere potest in acutis febribus, tamen longe frequentius accidere in diuturnis iccirco constat, quia in istis non evenire solent veræ crises, ut in acutis, quæ indicant materiam totam, vel saltem maximam partem simul præparari, postea simul extrudendam. Cum vero noxius humor partite præparatur, subigiturque, quomodo se geret Medicus in hujus febris medicatione? Iterabit ne purgationem educturus, portionem subactæ materiæ, eam non excernente natura? Sed quibus inditiis cognoscet, & eam concoctam esse, & ea quantitate, ut exigat operam purgantis? Signa concoctionis declarantia tempestivitatem purgationis, nequeunt non esse ambigua, & obscura, si altera pars materiæ cocta est, altera cruda, & utraque per urinam significatur: quæ præterea indicare nequeunt quantitatem concoctam, poscentem expurgationem. Adde præter alvum alias esse vias, per quas natura potest paulatim amandare, quod paulatim apparat, nec ab illis deflectendum esse conatum naturæ frequentatione purgantium. Quocirca Sydenhamus[(a)] agens de febribus continuis ita arduum judicat, assequi conjectura per quam viam commodius extrudi possint morbida, ut nulla speculatio humana id præstare possit, sola valeat experientia. Perge igitur, si potes, Medice operose, purgantia absque formidine erroris frequentare, si præ oculis habeas expositas difficultates, insuperque naturam prætermissæ vacuationis

vices

(a) *Sect.* 5. *cap.* 2.

vices obire eadem, vel alia via posse, non posse tam facile obstare detrimento ab intempestiva purgatione illato. Catharticum qualitate offendit viscera, actione turbat humores, neque noxios imparatos, & commotos exigit; ex quo potest cadere, ut ad ventrem deducti, nec inde ejecti ibi corrumpantur in novum fomitem febrilem, vel aliter molestum. Sed audiamus Glissonium de facultate excretrice ventriculi, & intestinorum, ni fallor, producentem novum argumentum purgandi in febribus lentis, in quibus ait, fructuose præberi cathartica etiam ante concoctionem materiæ ad excitandam ignaviam fermentationis. Solum igitur, Glissoni, vis concitare ignavam fermentationem, non evacuare crudum humorem, quem in eodem capite asseruisti, iccirco purgante tentandum non esse, quod natura nullum organum ad eum secernendum comparaverit. Verum, si animus est fermentationem promovere depressam a crassis succis, cur attenuantia non exhibes prætermissis purgantibus, quibus nequeuntibus crudam noxiamque materiam excernere, quicquid sani fluere paratius est, educetur. An hoc expediat, Tu judex esto. Nisi mihi alia rationum momenta ad purgandum offerantur, malo fidere naturæ industriæ, quam imaginationi fallacia suggerenti. Equidem non semel observavi, modicam dejectionem in febribus sponte factam magis profuisse, quam repletum lasanum opera dejicientis; immo per hanc copiosam vacuationem intentam fuisse febrem, jactatis magis, perturbatisque humoribus. Cur autem hæc perturbatio infesta sit febricitanti, declarat sententia Hippocratis, febrem non oriri, nisi facta dissolutione temperationis, sive misturæ diversarum sanguinis partium, ejusque fieri curationem restitutione pristinæ temperationis. Hanc vero ars adjuvare potest, sola natura efficere; &

 prom-

promptius efficit, nisi humores externo impulsu incusso a purgante agitentur, reparationi pristinæ mistionis adverso per quietem faciendæ. His ipsis vestigiis inhærens Galenus decrevit[a], purgationes esse contrarias coctioni, post quam naturalis mistio restituitur, expulso, vel subacto, quod eam perturbabat: Hinc aperte sequitur, copiam purgantium inseparabilem ab commotione humorum etiam in febribus diuturnis fere intutam esse, fugiendamque. Memini, me in quadam febri longa continua habente tamen incrementa, & decrementa mulieris annor. circiter 65 cum successu frequenter usurpasse post multos dies mitissimum laxans, nimirum serum lactis cum drachmis duabus tartari crudi, sed eo ducebar, quod videbam, tam levi pharmaco impetrari cum levamine non exiguam vacuationem, & inde docebar, naturam sanguinis impura detrudere ad intestina, detrusaque levi accedente impulsione dejici: sed hæ occasiones raræ sunt, soloque effectu manifestæ. Neque vero in re medica constitui potest certa regula omnium singularium communis, omnique limitationi exempta: scienterque visum est Galeno[b], tot esse methodos medendi, quot sunt morborum ideæ: quæ methodi, partim ex præceptis generalibus, partim ex observatis in ægroto eruendæ sunt. Quocirca propositis commodis, incommodisque sequentibus usum remediorum, dirigat opus oportet prudentia Medici exercitati, methodoque instructi, varietatem occasionum nullo certo numero comprehensibilium dispicientis. Multa in certo rerum concursu cognoscimus, quæ aliis tradere, qualia sensu percepimus, & cum omnibus circumstantiis nequimus, vel propterea quod istas adamussim explicare perarduum est, vel quia cito aliquæ mente elabuntur, postquam ab

(a) *Lib. 4. de rat. vic. acut.* (b) *Lib. 4. Meth.*

ab ægro sensuum contentionem amovimus, e quibus, simul cum aliis hausimus, arripuimusque occasionem remedii. Tument tot medica volumina laudibus remediorum, quæ repetitis experimentis prædicantur utilissima ad varios morbos fugandos; sed in eodem affectionis genere usurpata identidem decantato effectu fraudantur, admonentque, ne fide tanta usurpentur, ut nihil de successu dubitetur. Tot autem difficilia, & salebrosa, quibus in remediis tempestive administrandis circumvenimur, non alia ratione melius superare possumus, quam illustriores conjecturas, fortemque duntaxat assensionem trahentes sectando: quibus duntaxat attentis, paucæ quia occurrunt, parci quoque erimus remediorum; quæ non tantum morbis opponuntur, sed naturæ quoque, aut virium extenuatione, aut humorum perturbatione, aut exotica, infestaque qualitate, aut hisce universis. Si etiamnum persistis in proposito, Medice ad purgandum in febribus summopere proclivis, nec incipis tuam proclivitatem suspectam ducere, dic quæso, unde petas certas regulas ad errata declinanda. Admonet Joannes Freind [a], rationem curandi febres per purgantia multis indigere cautionibus, sed nullas satis accuratas ab auctoribus traditas fuisse, neque tradi posse, nisi plurimum laboris, judiciique accesserit. Addo ego id plurimum accedere non posse. Si enim fertilissima Priscorum ingenia, & diligentissima curandarum febrium, firmas, certasque regulas minime sancire valuerunt, id sane vertendum est insuperabili rei difficultati, & obscuritati, non præceptoribus, qui nec satis laboris, nec judicii in hoc contulerint. Si secus est, exoptare tempus oportet, quo leges purgandi in febribus industrius tradantur; & interea rarius incidere in periculum erran-

(a) *Comment. 7. de purg.*

di abstinentia frequentationis purgantium, & sæpius naturæ viribus confidere: siquidem aliorum quoque fortium irritantium, perque alios aditus evacuantium opportunitates identidem involutæ sunt, perinde ac purgationis, fortasse magis.

CAPUT VIII.

Expenditur frequentatio expurgationis in morbis longis.

EXamine præmisso de crebra repetitione purgantium, cum debilium, tum mediocrium in febribus putridis, aliquid attingendum est etiam de forti ex purgatione in quibusdam morbis frequenter iterata propter difficultatem expugnationis. Non ibo tamen per singulos hosce morbos; sed instar omnium mihi erit hydrops aquosus, sive utricularis, quem Græci Ascitem vocant; ideoque considerandum sumo, quia pariter osores purgationis inferioris, inter quos Cælius Aurelianus, hydropem excipiunt, validisque dejicientibus adoriuntur. Hisce hercle morbis non militat ratio favens curationi febrium, in qua vidimus primas partes esse naturæ coquentis secernentisque excrementa; adeo ut credat Sydenhamus, febrem esse instrumentum naturæ ad separandas impuritates, quod de omnibus concedi nequit, potest de aliquibus, iisque, in quibus purum quantitate superat impuram, prævaletque. Contra vero morborum, de quibus nunc est sermo, profligandorum tota, vel propemodum tota spes a multis ponitur in valida crebraque expurgatione: unde tot fortia cathartica in honorem venerunt propter domitam morbidam pertinaciam. Fateor & ipse, in qui-

bus-

busdam contumacibus morbis requiri fortem repetitamque dejectionem; sed hujus indicationem sæpe dubiam esse sentio; meæque opinionis momenta eo scopo producam, quo eamdem ambiguitatem in febribus proposui, videlicet ad augendam Medentis circumspectionem, temperandamque concitationem ad agendum. Ergo quod attinet ad Hydropem aquosum, mihi propositum pro exemplo subigendarum difficilium ægrotationum, Sydenhamus affirmat, hunc affectum postulare fortem, celeremque, non debilem, atque ex intervallis factam purgationem; qualis salutariter in aliis multis longis arduisque morbis instituitur. Hanc praxim ante Sydenhamum executioni mandavit Riverius[a] in quodam Pistore Monspeliensi annor. 35 Ascite impedito, tumentibus insigniter ventre, cruribus, & scroto. Auspicatus est curationem ægroti post duos menses a morbo, die vigesimo septimo mensis Novembris cathartico, quo mediocriter purgatus est: die 28 detraxit e brachio dextro sanguinis uncias octo, detractusque apparuit multo sero perfusus. Proximo die exhibuit bolum ex granis 24 Calomelanos, & uno scrupulo pulveris Jalappæ, eumdemque iteravit die trigesimo ejusdem mensis, addito dimidio scrupulo Jalappæ; quo copiosius excrevit. Primo, & secundo die Decembris repetitum est idem pharmacum; tertio, impositus clyster ex drachma una, & dimidia Colocynthidis cum decoctione furfuris in vino albo, adjecta uncia olei communis; idemque clyster die quarto injectus est; nullaque facta intermissione, die quinto præstitus fuit pulvis compositus ex Senna, Turpeto gummoso, Hermodactilis, seminibus Ebuli, Jalappa, Mechoacanna, Gutta gummi, & cremore tartari; largeque vacua-

vit

(a) *Centur. 3. Observat. 23.*

vit materiam nigram, qualis etiam per clysteres educta fuerat: idem pulvis die octavo, & undecimo repetitus est, atque interpositis diebus porrecta potio diuretica; congruentique mandata victus ratione, & pro potu infusione chalybis in vino albo, finis curationi, morboque impositus est. Quam maximos potuit, edidit Medicina conatus in hac curatione; nec majori crebritate poterat fortia purgantia usurpare. Quam pauci tamen hujusmodi successus occurrunt! Quam isti paucitate inefficaces sunt ad eam rationem curationis hortandam in Ascite! Id generatim edixit Sydenhamus (a), ab eo hydrope præ ceteris morbis quibuslibet catharsim, & quidem valentissimam postulari, & maxime velocem. Si tamen advertisset varias contrariasque ejusdem morbi curationes ab aliis celebratas, profecto hæsisset, neque tam ample deliberasset. Egregie prosunt in Medicina exempla victarum ægrotationum; sed hæc ipsa facile in errorem inducunt, nisi victoria ad suas veras caussas referatur: & similia probe noscantur, quod perdifficile est, ideoque dubius, & fallax exemplorum ductus, ignorata vera ratione prægressi eventus. Quem lateat, sæpe uni non prodesse, imo etiam officere, quod alteri saluberrimum fuisse in eadem specie morbi accepimus? Confide igitur, si potes, exemplis, & potissimum raris in tanta hominum varietate, ratione temperamenti, sexus, ætatis, consuetudinis, vitæ institutionis, aliorumque accidentium, aut clam, aut palam alterantium. Hæc inde nata varietas efficit, ut in eadem specie morbi varient caussæ, diversa requirantur, difficulter inveniantur, non suppetentibus testatis indiciis ejus varietatis. Patavii anno 1729 Medicus clari nominis mulieri temperaturæ calidæ humidæ-

(a) *Pag.* 562.

dæque, annorum plus minus ſexaginta hydrope impeditæ, rurique degenti miſit pulverem catharticum in viginti quatuor partes diviſum, totidem continuis diebus ſumendas, ſpoponditque ab acceptis ſalutem. Enim vero quatuor ſine intervallo ſumptæ ita vires fregerunt, ut non ſolum ſpem ſalutis, ſed vitæ protrahendæ ademerint, ſi reliquæ acceptæ fuiſſent. Ergo ſub initium veris ægra Patavium advecta eſt, mihique commiſſa. Totus venter valde intumeſcebat, coxæque cum cruribus, pedibuſque. Magna inſuper premebatur difficultate ſpirandi, & ſolum ſedenti extra lectum concedente ſomnum, inchoata ante tumorem ventris, & reliquarum partium. Urina pauca, atque ex rubro fuſca. Principium curationis duxi ex agarico cum therebintina ter alternis diebus iterato. Mediocriter purgata eſt, poſtque ultimam acceptam doſim perſeveravit tres dies excretio copioſior naturali, & inde remiſit aliquantum reſpirationis difficultas, aliique boni ſucceſſus apparuerunt. Tamen ceſſavi a purgante dies octo, nihil præbendo medicamentoſi, præter potum ordinarium, aptum ad promovendam urinam; poſt quos propinavi agaricum cum diagridio, & tartaro vitriolato, quo multa liquida dejecit; idemque pharmacum facto decem dierum intervallo iteravi. Id tempus purgandi mihi præfinivi, quod permittebat ægræ tolerantia, habito quoque reſpectu urinæ, quæ poſt excretiones petitas craſſior coloratiorque reddebatur. Quamquam autem ex longis ſpatiis, poſt primos ſex dies contra mentem Sydenhami inſtauratum eſt catharticum, & iſtuc non valde forte ob paucam quantitatem diagridii, intra menſem circiter magnam partem evanuit ventris tumor, omnino femorum, & crurum; expeditæque fuerunt viæ reſpirationis, ut in lecto jacere poſſet, jacenſ-

censque placide dormire. Aliquot diebus post urina habitum propemodum naturalem, coloremque adepta est, ut integram salutem sperare liceret, si fœmina & in urbe permansisset, & in parcitate cibi, delectuque qualitatis; sed rus reversa, neglectaque victus ratione, post plures menses ex recidivo morbo fato concessit. Id notabile animadverti in hac fœmina, quod diebus circiter duodecim postquam curabatur, sic dejectus est appetitus, ut semel tantum in die comederet, & parum, quæ bis solebat, & plenius cibari; quo moderamine autumo maxime adjutam esse, & fortasse magis, quam medicatione. Sat de exemplis: consulamus rationem. Cur, Sydenhame, edicis universe in hydrope celebrandam esse maxime festinatam, fortemque purgationem? An hic morbus unam, eamdemque in omnibus corporibus caussam habet? An habet in omnibus eadem adjuncta? Te non hercule latet, illum identidem initium capere vel ab jecoris obstructione, vel lienis, & mesenterii, vel saltem cum ea conjungi. Insuper tritum est, quod docet Hippocrates [a] de præparandis corporibus ad purgationem destinatis: *Corpora, cum quis purgare voluerit, oportet fluida facere.* Præparatio vero præmittenda purgationi duplex est, altera pertinens ad humores, altera ad corporis meatus transmittentes succos evacuandos, qui, si clausi sunt, obstructique, procul dubio reserandi sunt, dilatandique. Pone nunc occasionem hydropis aquosi fuisse eorum viscerum obstructionem. Profecto si vehementiora cathartica exporrigas, recta opponeris præcepto Hippocratis, & communi praxi curandarum obstructionum, declinanti purgatorii vehementiam, qua commoti humores, nec expedite trajecti augerent obstructio-

nem:

(a) *Sect.* 2. *Apho.* 10.

nem, aliaque incommoda importarent. Alias percurramus caussas hydropis. Credit doctissimus Fernelius [a], non raro in provectis hydropem produci ex jecoris membrana fissa, & hanc findi ab usu liberaliore vini meracioris, aliisque caussis calefacientibus, & siccantibus, quibus arefactum jecur, ejusque membrana rimas contrahit, instar terræ præ siccitate dehiscentis. Facta rima sero sanguinis liberum aditum permittens in capacitatem abdominis, occasio est, cur istud eo repletum instar utris intumescat; unde hic hydrops nomine utricularis designatus fuit. Quis autem ex fortibus acribusque purgatoriis crebro porrectis speret, ex ea caussa hydropicum factum levatum iri? Imo caliditas, & acrimonia purgantium validiorum serum evacuantium, magis hepate desiccato novas efficient membranæ fissiones, morbique incrementum. Quiddam simile mihi videtur metuendum ab eadem ratione purgandi in eodem hydrope genito, uti placet Recentioribus, ab vasis lacteis, vel lymphaticis ruptis aquosum humorem in cavum abdominis effundentibus. Impetum primum faciunt vehementia cathartica, quæ Manardus lacerantia vocat, in ventrem inferiorem, tantoque majorem faciunt, quanto frequentius repetuntur, ideoque valida ad novas rupturas vasorum moliendas, morbumque adaugendum. Provoco ad Vvillisium [b], qui Ascitem ut plurimum incurabilem pro certo tenet, si generetur vel abs tumoribus circa viscera, vel a vasis lacteis, aut lymphaticis diruptis. Sunt etiam aliæ caussæ Ascitæ ratione primarum qualitatum contrariæ, uti placet Avicennæ [c], aliisque, dividentibus eam speciem hydropis in frigidam, calidamque, quam divisionem compro-

(a) *Lib. 6. de Port. mor. & sympt. cap. 6.* (b) *De Ascite sect. 2. cap. 3.*
(c) *Lib. 3. Fen. 14. Tract. 4. Cap. 13.*

bat curationis oppositio. Extant exempla plura de curatione calefacientibus peracta, & aliqua refrigerantibus, inter quæ reticendum non est insigne, quod narrat Riverius in observationibus sibi communicatis. Quanta sit efficacia salis prunellæ ad refrigerandum, præclarum est ex usu communi ejusdem in inflammationibus, urentibusque febribus. Eodem igitur per integrum mensem sumpto a quodam hydropico, totum abdomen exoneratum est stagnante humore, restitutaque salus; ostenditque sanatio, ut jure concludit auctor, caussæ morbidæ caliditatem. Quis igitur, si attente perpendat, quæ de variis caussis Ascitæ, & curationibus circumferuntur, faciat cum Sydenhamo, intrepidusque consentiat, illi præ reliquis morbo deberi vim magnam catharticorum, celeriterque renovatam? Imo est, cur mirer, de hoc ipso nil dubitasse Sydenhamum, convenienter ad suum placitum de caussa hydropis, conjecta in sanguinis imbecillitatem; cui promovendæ genus illud purgantium, crebroque præstitum aptum est, illius compagem attenuando, dissolvendo, spiritusque absumendo. Quocirca non desunt multi, atque inter istos Hollerius, Petrus Forestus, qui contrariam Sydenhamicæ rationem educendi aquas hydropicorum per purgantia commendant, videlicet lentam, & paulatim factam evacuationem, causati ab acervatim facta depletione dejici vires, & viscera refrigerari. Quid quod Vuillisius[a] observat, Ascitem sæpe exasperari catharticis, & si eisdem diutius insistitur, incurabilem reddi? narratque historiam de juvene fœmina uxore Mercatoris Ascitem patiente, quæ ab omni purgatione semper deterius habuit. Quod pariter observatum esse a Majoribus comperio, hortante Celso[b], initio cujuscunque speciei hydro-

dro-

(a) *De Remed. ad Ascitem sec. 2. cap. 5.* (b) *Lib. 3. cap. 21.*

dropis, ut ventris excretio cibo potius, quam medicamento incitetur, firmioremque spem curationis, antequam morbus invalescat, magis collocante in quiete laborantis, siti, & inedia, quam medicamentis: & nos supra vidimus, quantum profuerit in descripta fœmina parsimonia cibi consecuta ad spontaneam dejectionem appetentiæ. Quid quod idem Celsus, tametsi in morbis ortis ab atra bile, & aliis quibusdam non abhorret a fortibus dejicientibus, tamen in curatione cujuscunque Hydropis nullum ex hisce proponit? Movet sudorem, urinam, conatur resolutionem aquæ conclusæ in specu abdominis admotis discutientibus, nullum de dejicientibus verbum fecit. Ipse etiam fœminam annorum circiter quinquaginta tempore æstivo post tertianam Hydrope aquoso cœptam implicari, absque ullo purgante liberavi decoctione radicis personatæ per vesicam materiam tumentis ventris exigente. Quomodo denique curabit Sydenhamus Ascitem morbis acutis succedentem, de cujus vehementi periculo ab Hippocrate[a] docemur? Hisce laborantibus timerem, ne festinata, fortisque purgatio perinde ac morbus ipse perniciosa foret. Satis hæc caussa pertractata est, nec plura adjiciam ad ostendendum, dubiam esse in Ascite frequentiam fortium catharticorum, magnamque felicitatem requiri ad eam salutariter exequendam, fortunæ favore obtrudente Medico ægrotum ex peculiaribus caussis in eum morbum lapsum, præditum robusta sanguinis compage, visceribusque idoneis ex facili sustinendis crebris ictibus purgantium, qualis fuit Pistor obtrusus Riverio, ejusque animosa medicatione redemptus. Itaque si tibi fortuna adeo prona est, favensque, suscipe universim more Sydenhamico curationem ejus hydropis: sin cautior minus

(a) *In Progn.*

eidem fidis, nitere ad dignoscendam conditionem ægroti, & affectionis, ejusque originis, & sollerti animadversione ingredere curationem, ut exploratum effectum ducem habeas ad eamdem prosequendam, cognoscendaque sine illo occulta.

Consideratione Hydropis aquosi, in quo demonstratum est, frequentem iterationem vehementium purgantium pluries periculo non carere; atque propter diversitatem caussarum, & ægrotantium difficulter conjectabilem, magno constare, certam viam curationis inire, facile apparebit, si diligenter attenditur, similia impedimenta in aliis morbis offendi, eamdem difficultatem recte magnis auxiliis utendi, idemque errandi periculum. Vallesium [a] appello definientem, nullum esse morbum, qui unicam certamque habeat curationem, neque qui pro ratione caussæ, & naturæ hominis, ac denique singularium animadversionum, non possit accipere contrarias. Attamen, quo præeunte lumine nobis innotescet in eadem specie morbi varietas tanta, ut quandoque contrariam curationem requirat? Identidem nullum præest; ideoque præcipit Hippocrates, semper variare oportere modum non sanantem; qui sane mutandus non foret, si præcederet certa morbi cognitio, parem quoque medicationem sufficiens. Quocunque se vertat Medicus, quamcumque artis suæ sectam profiteatur, scopulos non evitabit, paratos lapsus inveniet, inopinata contingere dolebit. Sequatur Empiricos, si velit, sequatur Rationales. Istis, uti monet Hippocrates [b], perarduum est vias ratiocinando cognoscere; illos similitudines ex facili in errorem trahunt. Hæc porro non inculco, ut medentem velim otiosum, & grandibus remediis diffidentem, sed exci-

(a) *Lib. 7. Epid. Hippo. in com.* (b) *Lib. 6. Epid.*

excitem ad sollertius scrutandam eorum legitimam occasionem, atque si se rationalem ostentat, ad probabiliorem rationem semper amplexandam: qua prælucente neque raritate, neque frequentia delinquet; postpositis levibus momentis, quibus sæpe vidi magnis auxiliis manum admoveri. Accipienda vero est frequentia purgantium, de qua hactenus verba feci, non abstracta, sed comparata, & accommodata singularibus ægrotis, affectibusque, itemque considerands qualitas purgationis. In aliis enim morbis, & circumstantiis intra dies, puta, decem ter instituta mediocris purgatio frequens non erit, in aliis oppido frequens: neque pariter frequentem purgationem voco in plures vices divisam, quæ semel facienda fuisset, si vires, & alia permisissent. Definiri nequit generatim frequentia adprobanda, vel rejicienda; & utraque deprehendenda est, facta collatione cum natura ægrotantis, morbo, ejusque caussa, effectu prius usurpati remedii, aliisque accidentibus, sed potissimum prægresso effectu, cujus interrupta prosperitate favente, certum est, aliquot morbos contumaces valde frequenter exhibitis purgantibus repetitioni appositis subactos fuisse, subigique posse. Observatum pariter fuit, quandoque mulieres, præsertim cœlibes, virginesque, pene incredibili frequentia educto sanguine, quadantenus adjutas fuisse; quæ sicut interdum patiuntur raros, admirandosque morbos, item æque rara, & admirabili medicatione, vires ex earum imaginatione pluries adepta, curantur. Hæc tamen raritate sua extra constantem ordinem naturæ posita, & continuatam rerum seriem parum habent momenti ad præfiniendum moderamen universale remedii. Huc adde mulieres, quas Hippocrates viris calidiores judicat, naturaque comparavit ad menstruum sanguinis dispendium, & copiosius in emis-
sione

sione fœtuum, etiam repetitam phlebotomiam viris minore negotio perferre solere.

Hactenus disputatum est de difficultate recte citraque periculum frequentandæ phlebotomiæ, & purgationis, disputataque valent etiam in alia remedia, quæ vel aliqua vacuatione, vel infesta qualitate, vel insuetudine vim inferunt naturæ, neque sine molestia, viriumque jactura in usum adduci possunt. Ergo Medentes plus satis proclives ad actionem, securique secum ipsi reputent, precor, quam multiplex sit, obscuraque diversitas caussarum morbi in eamdem speciem rejecti; quam difficilis ad inveniendum justa quantitas remediorum; quam varii instabilesque sint eorumdem effectus pro dissimilibus ægrotantium temperaturis, atque pro magna mobilitate humorum, & affectionum inde pendentium; quam pauca præclara occurrant, atque necessaria assensione prosequenda. Reputent secum ipsi, gravius peccari actione lædendo ægrotum, quam cessatione non juvando, lapsumque manu sua urgendo, quam permittendo, nisi suppetit certa, aut saltem valde probabilis ratio eum inhibendi. Donec spes superest non vana in viribus naturæ, adestque non inanis timor offensæ ab adhibendo medicamento, plus habet artis, & prudentiæ cessare, quam aleam jacere. Neque vero contendo oppugnare decantatum effatum Celsi, satius esse, anceps remedium experiri, quam nullum, imo concedo, in magnis angustiis, & gravissima occasione licere, periclitari valde dubium, & periculosum remedium; quale, exem. gr. proponitur a doctissimo Vallesio[a]. Expurgatio materiæ crudæ in febre acuta evacuationis caussa, non revulsionis, sententia Vallesii, est vehementer ambiguum, & periculosum experimentum; quod testatur, se non esse

obi-

(a) *Lib. Apho. Hipp.* 22.

obiturum, nisi aliunde certa mors sibi objecta videretur. Propterea mihi visum est, oblata non inani spe in viribus naturæ, & metu offensionis a medicamento, providentius esse, naturæ favorem opperiri, quam fortunæ; naturæ, inquam, favorem, quem in pauperibus integrum auctorem salutis pluries admirari est etiam contra paupertatis impedimenta. Subdo recentissima. Puella triginta circiter mensium cœpta vexari febri continua cum alvi fluxu die quinto penitus voce privata est, cum tanta oculorum obscuritate, ut cœca plane videretur. Hoc tempore casu ad eam accitus deprehendi, laborare duplici tertiana continua. Oblata promte sumebat, sæpe caput, sed sine violentia volutabat, membraque cetera libere movebat. Alvus frequenter soluta, excretaque varia erant, & primis ægrotationis diebus quinque vermibus permista. Post diem 13 oculi clarescere incœperunt, & post 15 pristina luce perfusi sunt. Hoc tempore de voce nihil melius, quæ solum circa 20 diem valde remissa febri expedita fuit. Hæc puella cœca visum recuperavit, muta vocem, febricitans integram salutem. Ad istam quam parum contulit ars, quam multum natura, suis viribus integris usa, licet in tam tenella ætate multo sit imbecillior, quam in adulta! Non hirudines alicui capitis parti, uti optabant domestici, non vesicans occipiti apponi jussi, nec alia molitus sum, sine quibus salus æque sperari non posset. Divitiæ per sanitatem bellum intendunt naturæ copia ciborum, in morbis copia medicaminum. Revertor in viam. Cognitio certa futuræ mortis a Vallesio habita pro conditione usurpandi admodum ancipitis remedii, & periculosi difficiliter impetrari potest; si, ut ait Poeta,

Vivere sæpe solet, qui moriturus erat.

& Hippocratis testimonio, acutorum morborum incertæ sunt

sunt prænunciationes salutis, aut mortis. Quanto plura de ratione medendi æqua lance penduntur, tanto plura dubia obversantur in usurpatione remediorum; de quibus dubitandi ratio aperta, nec subtiliter excogitata est, quod multo frequentius expectationem fallunt, quam explent. Quid mirum igitur, si cordatiores Medici iis affectibus aliquando impediti, quos in aliis quotidie curant, tam sobrie parceque redundante medicamentosa supellectile utuntur, sæpe soli victus rationis acquiescunt? Non desunt tamen Medici sua experientia non satis edocti, qui remediis in suæ, aliorumque valetudinis detrimentum affluunt, deceptique suæ deceptionis ipsi pœnam luunt, tractatique ægrotantes. Ante tempus non multum in urbe celeberrima contigit, ut Medicus operosus senexque gravi morbo detentus propemodum omnes patriæ Medicos consuluerit, variaque remedia frequentaverit: quibus, & morbo tandem cessit; de cujus morte hoc vulgatum est Epigramma:

Mortuus est Medicus medicinis pluribus usus,
Et medicis. Fuit hæc copia caussa necis.
De medio plures fato tolluntur eodem.
Ast miror Medicum sic periisse senem.
Si nocuit large præbendo pharmaca, pœnam
Ipse tulit, periit qui miser arte sua.
Ægris multa dedit medicamina, multaque sumsit;
Estque in peccato mortuus ille suo.

In eadem urbe paucis mensibus ante memoratam mortem Medicus alter remediorum parcus ægrotavit, & quemadmodum convaluerit, sic alteri Medico amico suo describit:

Solibus alternis, prægresso algore, reversas
Quinque tuli febres; compescuit indica cortex,
Sumpta tribus vicibus: pondus fuit uncia semis
Cum mistis drachmis nitri sine fece duabus.

Hæc

Hæc tamen ante, vias detersit Cassia primas.
Successit febri ventris restrictio tanta,
Ut fuerit solum denis bis, & octo diebus
Ter laxata, semel natura, bisque medelæ
Adjectis stimulis. Hærebant viscera visco,
Glutine sive alio quasi tota aspersa fuissent.
Atque licet pessum febris transacta dedisset
Vires, & stomachus pauxillum admitteret escæ,
Non sum diffisus, statuique obstare ferendo,
Atque quiete moras tardæ superare salutis,
Nec crebris, juxta morem, laxantibus uti.
Consilio natura arrisit. Crescere sensim
Cæperunt vires, nullo medicamine languor
Imminui stomachi, mensæque redire voluptas,
Sincerusque sapor vini, nota magna salutis.
Sentio jamque meos majori ex parte lacertos
Confirmatos, cor lætum, mentemque serenam.
Ars mea me juvit, tamen hanc patientia vicit,
Humanæ vitæ rectrix, domitrixque malorum.
Est, *Maro ait*[a], fortuna omnis superanda ferendo.
Si bene perpendas, monitus complectitur iste
De vi virtutis, quæ scripsit dogmata Zeno.
Quod majus virtutis opus, quam pectore firmo
Adversi Casus patienter spicula ferre?

Non aliter sentit Seneca[b] adhortans Lucilium ad patientiam, qua inquit, vitam e gravibus morbis in tutum eductam fuisse. Patientia porro æque prodest ægrotantibus ad recipiendam salutem, atque sæpe Medentibus ad conferendam: abs quibus cupidioribus agendi postremo animadverti velim, non solum identidem esse dubia, obscuraque phlebotomiæ, & purgationis indicantia, sed earumdem

(a) *Lib. 5. Æneid.* (b) *In Epist.*

quoque utilitatem ab omni suspicione, & litigio assertam non esse. Habuit utrumque præsidium plures clarosque oppugnatores Chrysippum, Erasistratum, Asclepiadem, aliosque ejusdem familiæ; quorum quidem placita a multis confutata, a plurimis derelicta fuerunt; tamen extra probabilitatem ita projecta non sunt, ut plane contemni debeant, careantque in præsens propugnatoribus. Quinimo mihi exhibitis paribus momentis pro phlebotomia usurpanda, vel omittenda (idem intelligo de purgatione) animadversio de natura remedii apud multos controversa non nihil ponderis haberet ad amplectendam omissionem, inde pariter commendatam, quod proclivius natura morbo concussa prosternitur importunis, quam opportunis sustinetur, & confirmatur, aut prostrata erigitur. Experimur quotidie, quam levibus impulsionibus humana compages dissolvatur, præsertim morbo aggrediente dissolutionem; cujus caussa, si peccetur, gravior & testatior est in commissis, quibus peccati vis inest, nulla omissis. Vacuitas operis in ambiguis nisi pro natura est, contra esse non potest; atque utinam opus identidem contra non esset. Impatiens moræ, & continuis administrandis ægroto remediis nequit fieri, quin minus singula meditetur; adeatque sæpius periculum nocendi, quam capiat tempestivitatem auxiliandi, ut in omnibus ferme rebus frequentiores sunt mali occasiones, quam boni, & maxime in medicinalibus mortalitatem nostram agitantibus. Ceterum mentis nostræ infirmitas, artisque compar obstat, quo minus omnes errores caveri possint, quæcunque diligentia, & industria adhibeatur. Sequitur igitur, ut divini Medici sit, nunquam errare, magni raro errare, optimi omnes lapsus cavere, quibus æger in vitæ discrimen levi spe adducitur. Si vel magni, vel optimi animum induxisti, neutrum assequeris

ris ſine parcitate remediorum reſpondente raritati præclariorum occaſionum: quarum paucitate Hippocrates [(a)] permotus ſuſpicit, egregieque commendat Medicum, qui parum delinquit: *Certitudinem enim*, inquit, *exactam raro videre contingit*; ſine qua quicquid molimur, non æqualiter quidem, ſed omne ab errore intutum eſt. Hinc autem concipiendus non eſt præter rationem timor remediorum, teſtis, monitu Hippocratis [(b)], artis impotentiæ. Fuge quod redargui, itemque vitium contrarium; quod quidem altero minus eſt perniciale, ſed utrumque tui officii labes. Eſto animatus, ſed magis præparatus ad actionem; & neceſſariam inſtructionem conquirens, quæ ſæpe deſideratur, ſi rarius ages, etiam rarius opus fruſtraberis, aut depravabis. Neque vero habita diſputatione alio animum intendi, niſi ut medicarum actionum regimen ſuaderem, quod vir ſapiens in ſuæ vitæ ratione obſervat; qui quamvis inſtructus paratuſque ſit de rebus omnibus dubitare, hinc tamen non deterretur ab actione, ſequendo, ut ait Tullius [(c)], habentia inſignem viſum quemdam, & illuſtrem.

FINIS.

(a) *De veteri Medicina.* (b) *In Lege.* (c) *Lib. 1. de Nat. Deor.*

INDEX

In quatuor Dissertationes de Regimine Magnorum Auxiliorum.

A

B

C

Cru-

D

E

F

G

H

I

L

M

ran-

Re-

INDEX IN DISSERTATIONEM De Medico Operofo.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

N

Oc-

Finis Indicis.

ERRATORUM CORRECTIO.

Pag.	5	*lin.* 29	principem	*lege*	princeps.
Pag.	45	*lin.* 6	Ponte	*lege*	Ponce.
Pag.	110	*lin.* 9	virolentiæ	*lege*	virulentiæ.
Pag.	155	*lin.* 14	argumento	*lege*	augmento.
Pag.	221	*lin.* 23	Armenum	*lege*	Armenium.
Pag.	223	*lin.* 28	alvum	*lege*	ſolum.
Pag.	235	*lin.* 1	pernicioſiorem	*adde*	generatim conceptam.
Pag.	263	*lin.* 27	gravedens	*lege*	graveolens.
Pag.	279	*lin.* 26	ablutionem	*lege*	ablationem.
Pag.	388	*lin.* 32	ex accidenti	*lege*	ut privativa.
Pag.	407	*lin.* 26	paret	*lege*	parcat.

Alia patientiæ benevoli Lectoris corrigenda relinquo.

Hoedic

f. 120 v